

Svazek II.

POLITICKÁ BIBLIOTÉKA ČESKÁ.

Vydává

ČESKÝ KLUB.

Naše znovuzrození.

Přehled národního života českého za posledního půlstoletí.

Sestavil

JAKUB MALÝ.

Část druhá.

Doba převratu.

Od března 1848 do března 1849.

V PRAZE.
NAKLADATEL J. OTTO KNIHKUPEC
1880.

POLITICKÁ

BIBLIOTÉKA ČESKÁ.

VYDÁVÁ

ČESKÝ KLUB.

Díl I.

Naše znovuzrození.

Část druhá.

V PRAZE.
Nakladatel J. OTTO knihkupec.
1880.

Naše znovuzrození.

Přehled národního života českého

za posledního půlstoletí.

Sestavil

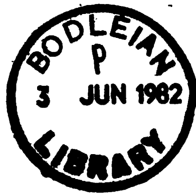
Jakub Malý,
mimořádný člen královské české společnosti nauk.

ČÁST DRUHÁ.

Doba převratu.

V PRAZE.
Nakladatel J. OTTO knihkupec.
1880.

Část druhá.

Doba převratu.

Od března 1848 do března 1849.

Úvod.

To vše, o čem jsme v první části spisu svého vypravovali, nebylo nic jiného nežli příprava národu našeho k té době, která přirozeným během historického vývoje nevyhnutelně v Evropě nastati musila a všeobecně čím dále s tím větší jistotou tušena byla. S počátku arciť netanuly prvním křísitelům národnosti české na mysli tak veliké věci a netušen daleký dosah vlasteneckých snah, ale s rostoucím zdarem těchto rostly také jejich cíle, až posléze stali se národovci úplně sobě toho vědomi, že práce jejich jest politická a přípravou pro nastávající dobu převratu, která již nemohla býti daleka a každou chvíli nastati mohla. Tenkrát mělo se ukázati, zdali národ Český skutečně k tomu dozrál, aby v nastávajících velikých změnách zasahoval do dějů co živel samočinný a mohutný, v čemž kdyby se neosvědčil, musil nevyhnutelně navždy odsouzen býti k úloze nedůstojné, podřízené, služebný jsa snahám živlu německého, který jej po tolik věků byl dusil a na dráze pokroku zdržoval.

Nebyloť neoprávněné pochybování ostýchavějších rozvážlivých duchů, zdali národ ve zkoušce té obstojí, neboť netajili sobě, že za těmi okázalými veřejnými projevy národního ducha neskrývá se dosavad tak pevné a tuhé jádro obecného smýšlení, aby přirozenou silou tlaku svého dáti mohlo rozhodný směr ruchu, který v prvním vzniku svém bývá neodolatelný a vyměřuje převratu nejbližší dráhu. Do veliké masy

lidu nebyla ještě uvědomělost národní vnikla tak hluboko, aby je naskrze pronikala; ji svírala ještě jiná tíseň, ježto bezprostředněji na ni dolehala — otázka hmotného blahobytu, která při všech revolucích jest nejmocnějším podnětem obecnému lidu, jakož v pravdě bývá také obyčejně posledním cílem ruchu, byť i domněle řízeného ideami na pohled šlechetnějšími a skvělejšími. O souvislosti hmotné emancipace utištěného lidu s emancipací národní nemohl míti žádného tušení sedlák český, jehož veškeré tužby se obmezovaly úzkým kruhem otázky robotní, any vyšší zájmy přesahovaly chápavost jeho; a přece účelu toho, k němuž neslo se celé úsilí vlastenců, nelze bylo dosáhnouti bez jednosvorného, vydatného spolupůsobení všech vrstev národu. Nejvyšší vrstvy byly mu odcizeny, kdyby v rozhodné chvíli také lid ve veliké mase své měl zklamati důvěru národních vůdcův a dáti se svůdnou cestou zájmů specialních, pak byla solidarnost národní roztržena a pracné dílo posledního věku nadobro zmařeno.

Vedle proudu národního, panujícího v obyvatelstvu českém, vystupoval do popředí neméně mocný proud liberalní, zahrnující v sobě obadva živly, český a německý, a v celku snahám národním nepříznivý, ale na první místo stavící ideu svobody. K zásadám těm přiznávala se valná většina vzdělanců všech tříd v národním ohledu indiferentních, z nichž spíše mnozí od strannických snah národních obávali se nemalého nebezpečí pro svobodu. Ačkoliv tedy liberalové nebyli v theorii protivníky idee národnosti, mnozí z nich stali se jejími odpůrci v praxi, a opanování proudu svobodomyslného bylo by snahy národní zatlačilo do pozadí na dlouhý čas. Nebezpečenství to, které nesmělo býti podceňováno.

Třetí konečně strana v obecenstvu, nejméně četná sice, ale nejprudčí a nejvášnivější, byla strana zuřivých Germanomanův, odpovědných to nepřátel národnosti české a vůbec živlu slovanského. Ke straně té přiznávali se všickni zarytí Němci bez rozdílu smýšlení politického, jichžto řady byly nad to rozmnoženy hloučkem národních renegatů, malým sice, ale nad jiné urputnějším. Lidé tito, byť i přesvědčení jejich

bylo na straně svobody, nicméně hotovi byli obětovati tuto za potlačení živlu českého a utvrzení nad ním dosavadní své nadvlády.

To byly tři proudy, které po konečném pádu absolutismu hýbaly obyvatelstvem Čech, a posledně naznačený byl národním snahám nejnebezpečnější; co leželo mimo tyto strany ostře vyznačené, bylo bezvolné stádo, podávající se každému okamžitému dojmu.

Teprv následkem hlučnějšího postupu revolučního ruchu vyvinula se šosácká strana přívrženců pokoje a pořádku za každou cenu, rekrutující se ze všech národních i politických stran lidmi nestatečnými a v úmyslech svých nepevnými, namnoze poctivými, ale s části též servilními, ano podlými, kteří, zastrašeni bubákem komunismu jim úmyslně malovaným, stali se ochotným nástrojem reakce.

Po otevření volné dráhy ruchu politickému různé tyto směry stýkaly, proplítaly a křižovaly se spolu všelijak, což době té dodávalo zvláštního rázu, lišícího se valně od rázu, jejž na se bralo revoluční hnutí v jiných zemích, kde nebylo tak různých protiv jako právě v Čechách. Odtud ta zmatenost poměrův a ta rozmanitost veřejných zjevů, čehož všeho konečný výsledek nemohl býti na žádnou stranu dokonale uspokojivý.

Naší úlohou jest v první řadě věrné vylíčení toho revolučního kaleidoskopu, což však se zřetelem k obmezenosti místa nemůže býti provedeno do všech podrobností, jichž naskytuje se tu veliké a pestré množství; musímeť přestati na nákresech více méně všeobecných s vytknutím pouze momentů závažnějších a nad jiné vynikajících. Při tom nám bude stopovati další vývoj lidu českého směrem dvojím, národním totiž a politickým, kteréžto oba směry spatříme hned svorně spolu kráčeti, hned všelijak se prostupovati, ano konečně i sobě odporovati, z čehož bohužel vznikla v národu našem dvojice až dosavad nevyrovnaná, která velice nám ztěžuje postup ke společnému cíli.

I.

Únorová revoluce v Paříži. Účinek té zprávy. Faster. Schůze v lázni Václavské. Petice. Výbor Svatováclavský. Udělení ústavy. Národní obrana. Idealní kroje. První deputace do Vídně. Přihlašování se k české národnosti. Shoda Čechů s Němci.

Dávno předvídaná a jednak s obavou, jednak s nadějí očekávaná politická krise konečně nastala. Politická atmosféra Evropy byla od delšího času již velmi dusná, a všeobecné napnutí dosáhlo posléze takového stupně, že pro nesnesitelnost jeho skutečně žádoucím byl nějaký násilný výbuch, který by zlomil to kouzlo a uvedl do vzduchu opět volnější proudění, jako dobročinná bouře osvěžuje mrtvé povětří. Takové naladění myslí panovalo i v celém Rakousku, obzvláště pak v Čechách a jmenovitě v Praze, kde tajný politický proud jevil se mocnějším nežli v jiných zemích říše, jichž obyvatelstvo bylo méně probudilé.

Proto zpráva o vypuknutí únorové revoluce v Paříži a útěku krále Ludvíka Filipa nikoliv Pražany nepřekvapila, ale nicméně spůsobila mocné rozechvění myslí. To jevilo se zvláště na veřejných místech, hlavně v kavárnách, všeobecným politisováním, při čemž odložena všecka ostýchavost před špicly, neboť každý byl přesvědčen, že v krátce též u nás musí se státi politický převrat, který jižjiž zdál se viseti v povětří. Z Němec docházela zpráva za zprávou, kterak polekaní panovníci pospíchají sobě přicházeti vstříc hlasitým žádostem lidu za reformy, povolujíce ústavy svobodomyslné. To i v Čechách povzbuzovalo všeobecnou naději v podobné koncese vlády. Pozoru hodna byla při tom ta okolnost, že zde onde se

objevovaly osoby před tím neznámé, vedoucí smělé řeči, jakých nikdy před tím nebylo slýcháno u veřejnosti. Byli to emisaři revoluční propagandy, roztroušené po celé pevnině evropské, jichž podpalovatelské řemeslo bylo té doby v největším květu. A toho všeho ani si nevšímala policie, jakoby jí ani nebylo; bylať patrně zaražena neohrožeností, s jakou se veřejné mínění projevovalo.

Ale nejenom veřejné organy byly zastrašeny, počalať se zmocňovati bázeň i jiných kruhů — bázeň před proletariatem. K té zdály se býti majetné třídy oprávněny předešlými nepokoji dělnickými, k jichž potlačení užito bylo zbraně, která zasáhla i nevinné oběti (1845). Strkaly dohromady hlavy v děsném očekávání, co se díti bude, ale samy ničeho nečinily k opanování situace.

Iniciativa vyšla odjinud. Mezi probudilými měšťany Pražskými, kteří s chloubou se hlásili k národnosti české a pro ni horlivě působili, zaujímal vynikající místo *Petr Fáster*, majitel dříve kavárny v Královské lázni blíž Kamenného mostu, střediska to valné části vlastenských spisovatelův a vzdělanců, později hostince „u zlaté husy“ na Koňském trhu. Byl to muž povahy ryzé, rozhodné, neohrožené, v obcování přímý, ač ne valně uhlazený, ale veskrz poctivý a snažně pečlivý o veřejné dobro, v každém ohledu vzor statečného občana, který horlivě účastnil se všech vlastenských podnikův od národní strany vycházejících. S mužem tím naskrze praktickým vešli v dorozumění mužové repealu, ne bez vědomí některých méně ostýchavých čelnějších vlastenců do klubu toho nenáležejících, a po celý týden docházely četných měšťanů Pražských anonymní listy, zvoucí je na sobotu dne 11. března k večerní schůzi do Václavské lázně, kde se má jednati o petici k císaři za času přiměřené opravy. Pozvání, psané mírným tónem, nacházelo u mužů rozvážlivých souhlasu, a Praha byla po celý ten týden v neobyčejném napnutí.

Konečně přišel velepamátný den 11. března 1848, a po Praze plížily se temné pověsti o revoluci, která má večer

vypuknouti, zamýšlená schůze prý jest úředně zapovězena, vojsko v kasárnách konsignováno, i děla připravena, ale od dělníků po výplatě propuštěných obávati se nejhorších výtržností. Takovýmito pověstmi nemálo polekáni byli bázlivci, ale mimo nadání přišlo všecko jinak. Vojsko bylo skutečně na zavolání drženo v hotovosti, ale úřadové byli na vahách; oni sice radili se o to, co počíti vůči tak neobyčejnému hnutí, ale zapověděti schůzi netroufali si, jistota jednání je byla opustila — dokonávajícímu absolutismu nedostávalo se již odvahy k rozhodnému vystoupení. Prozatím měly události býti jen pozorovány, a k tomu konci zasedla v Novoměstské radnici komise úředníků bezpečnosti, která by přijímala bez přetržení docházející zprávy o průběhu schůze a chování se lidu na ulicích, by v čas potřeby učiniti mohla přiměřená opatření.

Zatím naplňovala se zahrada Václavské lázně lidmi se scházejícími, jimž od policie nečiněna žádná překážka, ale sál, kde se měla schůze odbývati, byl zamčen. *Faster* vyzval hospodského aby jej otevřel, ten neodvážil se odepříti žádost, a brzo byl sál plný. Shromáždění sestávalo z měšťanů, studentův, ano i mnohé notability města účastnily se ho. Na řečniště vystoupil Faster, i oznámil krátkou českou řečí účel schůze, usnésti se o žádost k císaři za potřebné opravy ve vládě a zvoliti výbor, jenž by přání od shromáždění projevená sestavil v petici. *Alois Pravoslav Trojan*, tehdáž praktikant u komorní prokuratury, známý svou horlivostí co jeden z vlasteneckých členů Průmyslové jednoty, vyložil řeč Fastrovu po německu, načež přednesl obsah petice, vyšlý z předcházející úrady s doktorem Braunerem, jemuž churavost nedovolovala se účastniti schůze. Tu jsou jednohlasně přijaty od shromáždění všecky články navržené petice, jejíž hlavní obsah byl: rovnoprávnost národní (tuto ponejprv vyslovená),*) ob-

*) Správnější a snad i v následcích šťastnější byla by bývala žádost o *rovné postavení* národů, neboť *rovné právo* národů jest právo přirozené. Tím byla by petice vstoupila ihned na půdu praktickou, kdežto s rovnoprávností zůstávala na půdě pouze theoretické.

nování užšího svazku zemí koruny České, Moravy a Slezska, rozšíření zastupitelstva zemského na stav městský a selský, rovnost všech náboženství, veřejné soudy, svoboda tisku, zrušení roboty a t. d., čehož všeho jádro vysloviti se dá třemi slovy: *národnost, samospráva, politická svoboda.* Svornost obou národností v tomto vážném okamžení byla taková, že zvolání „Čech a Němec jedno tělo“! neví se z čích úst vyšlé, přijato s nesmírným jásotem a napotom po celé Praze opakováno co heslo nového ruchu. Na to přikročeno k volbě výboru petičního, a mužové od Trojana navržení téměř všickni schváleni jsou aklamací. Výbor ten, skládající se z 27 osob rozličných stavův a povolání, jak Čechů tak Němců bez rozdílu, obdržel jmeno *Výboru Svatováclavského*, a vedle sepsání petice uloženo mu bdíti nad veřejným pořádkem v městech Pražských. Výbor ten zvolil pak za sídlo své místnosti Průmyslové jednoty u sv. Havla, a za předsedu zvolil sobě Vojtěcha hraběte Dejma, jednoho ze skrovného počtu národně smýšlejících kavalírů českých. Tiše, bez výtržnosti a překážky rozešlo se k desáté hodině shromáždění z Václavské lázně, davši jak mírností vyslovených požadavků tak i vzorným chováním důkaz neobyčejné v takových dobách střízlivosti.

Pořadatelé schůze ve Václavské lázni, především Faster a Trojan, odvážili se skutkem tím nemalé věci, za plné moci neseslabeného absolutismu byli by bez milosti propadli trestnímu soudu pro velezradu; ale v nynějším okamžení nebylo na to pomyšlení. Ovšem kdyby hnutí Pražské bylo zůstalo osamotnělé a bez dalších následků, byl by jich po jeho potlačení osud ten neminul; avšak stalo se naopak.

Zpráva o klidném průběhu schůze a jejím výsledku, rychlostí blesku po celé Praze rozšířená, upokojila nejenom úzkostlivé mysli bázlivců mezi obyvatelstvem Pražským, nýbrž i úřady, které, vidouce že veřejný pořádek není ohrožen, nekladly činnosti Výboru Svatováclavského nižádných překážek.

Události Pražské nezůstaly bez účinku na Vídeň, kde již 13. března počal se rotiti lid volající po reformách v státním zřízení, i došlo až ke srážce s vojskem, v které padlo několik

obětí. Když pak nepokoje ty ještě v následujících dnech se opakovaly, císař Ferdinand, nechtěje dopustiti dalšího krveprolití, svolil 15. března k žádostem lidu, a propustiv nenáviděného Metternicha slíbil dáti říši *konstituci* čili *ústavu*, zároveň pak zrušil censuru a dovolil zřizovati národní obranu. Ku poradám o budoucí ústavě měli svoláni býti poslanci sněmů všech neuherských zemí rakouských nejdéle ke dni 3. července. Cesta tím od koruny nastoupená byla bez odporu pravá, i litovati jest slabosti vlády, že terorismem živlů nepovolaných dala se s ní svésti.

Pravý jásot nastal po celé Praze, když večer v divadle oznámen samým zemësprávcem hrabětem Rudolfem Stadionem telegram z Vídně, že císař udělil „konstituci". Tu ihned jest improvisován průvod s pochodněmi, který, maje v čele prince Kamila Rohana, táhl na Koňský trh k bytu arciknížete Karla Ferdinanda, jenž toho času zastával místo komandujícího generála v Čechách. Vojsko na Novoměstské hlavní strážnici (na Koňském trhu v domě, kde se nalézala tržní kancelář) vstoupilo do zbraně, bubnován „generálmarš", a po celém rozsáhlém prostranství rozléhalo se nekonečné bouřlivé volání plesajících davů lidstva. Bylo to vznešené okamžení, jemuž podobného Praha od těch dob se nedočkala. Na místě předešlé děsné sklíčenosti opanovala nyní Pražany všeobecná radost: půda, na kterou se byl národ postavil o své újmě, stala se půdou zákonní, a omluvitelná v té době naivnost obecenstva nemálo si zakládala na bezpříkladném tom skutku, kterak v Praze „provedena revoluce bez roztlučení jediného okna". Čechové a Němci ve vší upřímnosti sobě podávali ruce, a nové slunce zdálo se vycházeti nad vlastí, jíž dle domnění všech kynula nadějeplná budoucnost.

Radost, jíž překypovalo každé srdce, hledala zevnitřního výrazu, a následujícího dne skoro každý, kdo se na ulici objevil, ozdoben byl národní kokardou, bílou a červenou. Petice mezi tím vyhotovená vyložena jest na veřejných místech ku podpisování a tisícerými podpisy pokrývána. Stejnou dobou zřizovala se národní obrana, ze zbrojnice vydávána lidu zbraň,

i bylo podívání na to, kterak lidé, již by za žádnou cenu ani kuřeti nebyli ublížili, věšeli na sebe těžké palaše a řinčeli jimi hrdinsky po dláždění. K národní obraně připočteni jsou dle příkladu Vídeňského také studenti, činíce zvláštní akademickou legii. Z ostatních občanů sestavována jest národní obrana podle čtvrtí v setniny, které sobě za velitele volily větším dílem šlechtice. Očekávalť bláhový lid v dětinské důvěře, že šlechtu nakloní k svým zájmům, a kdyby tato byla pochopila své povolání a postavila se spolu v čelo ruchu,*) byla by si zjednala všeobecnou popularnost a mohla zameziti mnohé zlé, pošlé napotom z nedostatečné organisace jeho vlivem živlů nekalých, jaké při každém hnutí lidu derou se nepovolaně do popředí. Jednu směšnou stránku mělo toto první opojení svobodou, která měla nedůstojnou tvářnost masopustního žertu — množství podivných fantastických krojů, které se pojednou objevovaly po ulicích a v nichž i velmi vážení mužové hrdě si vyšlapovali, jako Hanka, Vocel, Tyl, Trojan, nejokázaleji pak Faster, jemuž proto Němci přezděli „Herzog von Böhmen“.

Přední péče národní obrany byla, zabrániti loupeže a jiné výtržnosti chatry, jaké se byly za prvního zmatku přihodily ve Vídni; neboť i v Praze a v okolí města jevily se nebezpečné pokusy jednotlivých rýpalův o popouzení dělníků fabričních a jiné chudiny k páchání nepořádků. Výbor Svatováclavský, který zůstával pohromadě, se své strany přičiňoval se ku poučení lidu a k opatření práce i podpory těm, kteří jí zasluhovali, čímž zachoval se pokoj úplně. Prostředků k tomu poskytovaly štědré peněžité dary, od velikomyslných dobrodinců k účelu tomu věnované.

---

*) Že šlechta česká neporozuměla času ani svému postavení, patrno vysvítá z malicherné oposice, jakou za posledních let počala činiti vládě na sněmě. Poněvadž oposice její byla pouze *stavovská*, nenacházela v národu při pokročilém jeho smýšlení politickém žádných sympatií, a tím samým nemohla také vládě imponovati. Jinak bylo by bývalo, kdyby se byla opírala o národnost, jak to s tak velikým úspěchem činila šlechta maďarská; tenkrát byla by měla za sebou lid, a výsledek musil býti zcela jiný. Dáváno to nejednou na rozum některým z předních kavalírů a stavovských vůdců, ale ti neměli tehdáž smyslu pro tu myšlénku.

Ve všeobecném tom ruchu, jenž vycházeje z Prahy uchvátil záhy celou zemi, národní strana přirozeným během věcí octla se v popředí, neboť jedině ona to byla, která po tak drahný čas uvědoměle pracovala ve smyslu časového po kroku, pročež když hodina udeřila, musilo jí připadnouti vůdcovství samo sebou. Netrvalo dlouho a hlásilo se k ní veškeré české obyvatelstvo v zemi, se skrovnými toliko výjimkami odrodilcův a šosáků; rozhodně pak přilnuly k ní dvě třídy národu, kterými vzrostla její moc v takové míře, že lidé slabého ducha počínali se jí lekati. Bylo to české *studentstvo* a *dělnictvo*. Ono, probleskem slunce svobody jak elektrisováno, jednomyslně shromáždilo se pod prapor národní a působilo jmenovitě na venkově velmi vydatně poučováním lidu o pravém stavu věci a o tom, jak potřebí se zachovati. Dělnictvo zase, připravované již delší čas „českými spolky“, přidružilo se v přísném slova smyslu s pravou pobožností k věci, kterou považovalo za svatou, nedadouc u sebe žádného místa štváčům, kteří je hleděli popuditi k bouřlivému vystupování.

V dnech až k odchodu do Vídně deputace s peticí Pražanů byl Faster jakýmsi samozvaným diktatorem, k němuž všecko své zření mělo a který též platně rozhodoval ve Výboru Svatováclavském, z něhož se byl stal pravý výbor bezpečnosti. Vedle jeho autority zmizela naprosto autorita úřadu městského, jehož přednosta cís. purkmistr Müller obojetným chováním svým úplně se byl připravil o všecku důvěru měšťanů. Faster byl dosti samolibý, aby mu taková moc přes noc nabytá lichotila, ale příliš poctivý aby jí zneužíval, a Praha mu skutečně povinována byla nemalými díky za to, že v oné době všeobecné rozčilenosti dovedl zachovati městu pokoj a držeti na uzdě luzu od všelijakých štváčů podpichovanou, ale na slovo poslušnou muže z lidu zhurta se na ni osopujícího.

Konečně přišel den 19. března, určený k odjezdu deputace, jenž dál se s největší slávou. Již časně ráno byl všecken lid Pražský vzhůru, se všech domův a věží vesele vlály

praporce v národních barvách, na Koňském trhu u sochy sv. Václava četl sám arcibiskup Schrenk s velikou asistencí mši, načež udělil své požehnání deputaci, k níž připojilo se i vyslanectvo studentů se zvláštní peticí za časů přiměřené opravy na universitě. Z Koňského trhu se ubírala deputace, majíc v čele sbor zpěváků, pějící staroslovanské záduměivé písně*) a provázena nepřehledným davem lidstva, k státnímu nádraží, kde na ni čekal již separatní vlak. Na nádraží uvítala ji hudba měšťanských sborů, a zástup mladíkův a dívek připínal členům deputacé kokardy se stříbrným českým lvem a nápisem na památku dne 11. března 1848. Lokomotiv věnci a prapory ozdobený pronikavě zapískl, Faster promluvil k lidu na rozloučenou krátká slova, a pryč hučel vlak, odnášející tužby a naděje milionů.

V průběhu krátké doby od 11. března Praha úplně změnila fysiognomii svou v každém ohledu, nejdůkladněji však v ohledu národnosti. Český hovor, před tím s němčinou závodící, ano ze mnohých oborů dočista vyloučený, najednou skoro výhradně opanoval po ulicích i procházkách, ozýval se v elegantních krámech a hostincích, rohy pokrývala česká návěští, před tím veliká vzácnost, obchodnické firmy o překot vyvěšovaly české štíty a nápisy. Nejedni staří známí, kteří jakživi nemluvili spolu jinak než německy, znenadání obapolně byli překvapeni, octnuvše se spolu v čistě českém hovoru; z mnohého boháče šosáka, pokládavšího doposavad němčinu za známku vyššího postavení společenského, vyloupl se ryzý Čecháček; mnohá elegantní slečinka naučila se přes noc líbezně švitořit po česku; ano sami kovaní Němci, jen z nouze-li se dovedli smluvit s Čechy v jejich jazyku, nutili se k hovoru českému. Čechové pak sami cítili se povzneseni v duchu, vidouce najednou mateřštinu svou přivedenu k netušené cti, a národní hrdost, u Čechů dávno v zapomenutí přišlá, počala výše dmouti srdce vlastenců. Tu patrně se ukázala nesmírná převaha národnosti české v Praze, když bez ostychu lze bylo

*) „Memoiren des Dr. Adolf Maria Pinkas über die Bewegung des Jahres 1848" v časopise „Politik" na rok 1879, 6. pokračování.

hlásiti se k ní, a ode dvou set let nebyla Praha tak česká jako v tyto dni.

Jiná potěšitelná okolnost, opravňující k nejpěknějším nadějím, byla dokonalá shoda Čechů s Němci, když oba národní živlové v Čechách sjednoceni byli v společné snaze o politické reformy. Čerstvý vánek mladé svobody naplňoval dosavadní soupeře city smířlivými, dosavadní protivnictví sčítáno na vrub absolutismu, jemuž snáze bylo vládnouti národům rozdvojeným nežli sjednoceným, a přátelství Němců s Čechy bylo tenkráte ponejprv upřímné.

Byly to líbánky revoluce.

II.

Obzor se kalí. Deputace na cestě a ve Vídni. Návrat deputace, zklamané naděje. Druhá deputace. Reichenberger Anzeiger. Osvědčení českých a německých spisovatelů. Poradní komise důvěrníků Stadionových. Národní Noviny. První obecní volby. Purkmistr Štrobach. Národní výbor. Návrat druhé deputace. Patent ze dne 8. dubna.

Brzy na obloze dosavad jasné vystupovati počaly mráčky, s počátku roztroušené a nepatrné, které však čím dále tím více k sobě se blížily a rostly, až časem jimi celé nebe se potáhlo a jednotlivé z nich vyšlehující záblesky zvěstovaly blízkou bouři. S počátku všickni ti nastalému ruchu nepříznivé živlové před opojujícím nadšením, jakým nově zrozená svoboda uchvacovala všecky mysli, zaraženi zalézali do zákoutí, odkud pozorně sledovali průběh revolučního hnutí, které přirozeným spůsobem dále se šířic konečně musilo se octnouti na krajné mezi klidného vývoje. Ta však nikoli ho nemohla zadržeti v dalším postupu; neboť jest právě povaha každé revoluce, že nezastavujíc se v pokroku svém z toho, čeho dosáhla, vždy béře jen podnět k dobývání dalších vymožeností. Odpor, s jakým na této cestě své se potkává, dodává jí tím mocnějšího podpalu, a není-li revoluce hned prvním náběhem úplně rozdrcena, sesiluje se pomalu i živly různorodými, a násilná srážka jest nevyhnutelná.

Tentýž průběh měla revoluce Pražská. Jakmile vychladl první zápal a nastalo střízlivější uvažování situace, shledáno, že vlastně až posud ničeho není získáno, že vřele vítaná svoboda nemá dosavad žádné pevné půdy, že opravdová práce teprv nastane. Tím mnozí v horlivosti své počali ochabovati, když pak vytoužená konečně svoboda začala se provozovati prakticky, hlavně odbýváním hlučnějších schůzí lidu, obzvláště dělnického, počal čilejší ten život veřejný nepohodlným býti slabším duším, které nejraději sobě hověly v lenivém klidu. Jakkoli pak dělnictvo české počínalo sobě s mírností vzornou, v takových dobách neobyčejnou, nicméně nepřestávaly znepokojující pověsti o hrozícím povstání komunistickém, zlomyslně ještě zveličované zuřivými odpůrci národnosti naší, kterým bylo velice proti mysli, že vůdcovství v ruchu politickém, z něhož by rádi byli výhradně pro sebe těžili, připadlo živlu českému.

Nepodobno jest k víře, jakých malicherností tehdáž jistí lidé se lekali. Již pouhé národní barvy, pak zmíněná svrchu obliba v strakatých krojích zavdávaly mnohým příčinu k nepokoji, mnohem pak větší zpodky z režného plátna, připevňované k tělu místo šlí červenou šňůrou kolem beder s dvěma třapci napřed. V tu dobu sestavovaly se totiž dobročinné spolky k ulevení bídy chudého obyvatelstva v Rudohoří a v Krkonoších, a od spolků těch zaveden mimo jiné rozsáhlý prodej režného plátna, výrobku to ubohých tkalců horských. Následkem toho přišly zpodky takové do mody, ale bázlivci viděli v nich Bůh ví jaké odznaky podvratných tajných spolků. Nanejvýše však děsily tyto lidi červené kříže na levém rukávě, jaké v tu dobu se počaly objevovati na veřejných ulicích. V národní obraně byl se utvořil zvláštní sbor, který měl zcela nevinný účel, zavésti na zkoušku velení české. Sbor ten přijal jmeno „Svornost“, překlad to latinského názvu „Concordia“, jejž byl přijal jiný sbor národní obrany, sestavený z Pražských umělců. Za odznak vyvolila „Svornost“, pokud se neusnesla na jistém stejnokroji, zcela nahodile a beze všeho vedlejšího úmyslu zprvu zmíněný červený kříž. V té červené

barvě, která fanatikům pořádku byla stejně protivna jako krocanu, spatřována hotová červená republika.

Čím dále tím zjevnějším stávalo se i zhoubné působení tajných rýpalů ku pobouření obecného lidu. Ač při řádných dělnících se jim záhubné jejich dílo nedařilo, za to nacházeli ochotného sluchu při luze Pražské, vždy hotové k výtržnostem, a tu jest přede vším organisována štvanice na Židy, od jakživa u ní velmi oblíbená, i došlo tak daleko, že k ochraně Židovského města musila vybídnuta býti národní obrana, která však ničeho nemohla vyříditi proti zuřivé chatře. Co nepodařilo se řádným setninám národní obrany, to spůsobil sbor „Svornosti“ k místu se dostavivší mírnou domluvou a vlídným chlácholením. Bylatě „Svornost“ jakožto sbor okázale národní obzvláště oblíbena u lidu, na němž po dobrém dosáhla více, nežli hrozby a násilí kterékoliv jiné ozbrojené moci. Ale právě tato oblíbenost „Svornosti“ u nižších tříd, která dovedla je zdržovati od hrubých výtržností, byla nepřátelům národnosti české záminkou k podezřívání sboru toho, s luzou prý fraternisujícího, z úmyslů státu nebezpečných. O těchto nemohlo býti žádné pochybnosti, neboť měla „Svornost“ v čele svém co majitele hraběte Vojtěcha Dejma a co velitele barona Villaniho,*) dva kavalíry smýšlení rozhodně národního, a k tomu nosila idealní „národní kroj“ a chlupaté čepice, kterak tedy z ní neměla jíti hrůza?

Také zprávy z venkova docházející nebyly valně uspokojivé, na mnohých místech lid politicky nedospělý vykládal si svobodu po svém rozumu a dopouštěl se mnohých výstupků, jmenovitě svévolného páchání škod v lesích na zvěři i na dříví.

To co vypravujeme, nedálo se všecko hned touž měrou v době poměrně krátké mezi odchodem a návratem deputace, ač toho již tenkráte povážlivé zjevy se ukazovaly; my však shrnuli to zde v jedno k tomu konci, abychom ukázali, z jak rozličných stran hrozilo nebezpečenství pokojnému vývoji věci.

*) O tomto rozšiřováno (i zahraničními novinami) a věřeno, že jej vláda ruská zakoupila sedmi miliony.

Zatím deputace ubírala se k Vídni, slavně vítána jsouc na všech nádražích v Čechách jásajícími zástupy lidu odevšad hlučně se sbíhajícího. Ale jakmile překročil vlak hranice království a octnul se na půdě moravské, proměnila se scéna, — všude ticho a pusto, žádné vítání, žádné praporce a věnce, žádný shluk lidu; Morava byla klidna, něma, nedotknuta ruchem celé Čechy probíhajícím, lid moravský pohřížen v tvrdý spánek, o sympatiích s Čechy ani nejmenší stopy. V nádraží Olomouckém dostavili se k uvítání pouze studenti tamější university v kroji akademické legie Vídeňské, ozdobeni trikolorem německým, kteří české oslovení Fastrovo přijali mlčky a nevlídně. Tak bylo na celé Moravě, jejíž obyvatelstvo nebylo ještě národně uvědomělé, a jejíž obě poněmčená hlavní města hledala v tom čest, pokládánu býti za předměstí Vídně.

Bylo to trapné zklamání, za něž dostalo se deputaci poněkud náhrady slavným uvítáním ve Vídni, kde v nádraží očekávali vlak studenti slovanští, pozdravujíce deputované nadšenými řečmi. V ulicích, kudy se ubírala deputace v průvodu studentů, sypaly se na ni s oken věnce a kvítí a vítaly ji hlasité pozdravy. V hostinci, kde se deputace ubytovala, konali u ní slovanští studenti čestnou stráž.

Naproti tomu úřední přijetí deputace Pražské v hlavním městě říše zůstalo daleko pod očekáváním. Vláda, jakkoliv nyní dle jmena konstituční, nebyla se ještě vpravila do nových forem, jaké nevyhnutelně vyžadovala úplná změna systému, deputovaní pak sami nemohli míti dostatečné diplomatické obratnosti, které jim bylo potřebí k zdárnému vyjednávání s kruhy dvorskými a vládními. K tomu byla se do Vídně dostala stejnou dobou také deputace českých a moravských šlechticů, která měla úkol, zameziti povolení některých jim nemilých žádostí českých. Výsledek toho všeho byl, že doručeno deputaci Pražské den před ustanoveným jejím odjezdem vyřízení žádostí jejich, pohybující se namnoze v neurčitých frasích.

V pondělí dne 27. března vrátilo se do Prahy poselství k císaři vypravené s odpovědí, jejíž obsah ani hrubě neznalo.

Celé město bylo na nohou k jeho uvítání, národní obrana, měšťanstvo, obyvatelstvo všeho stáří a obojího pohlaví proudilo se ulicemi skvostně ozdobenými až k soše sv. Václava na Koňském trhu, kdež arcibiskup Pražský s duchovenstvem zpíval slavné Te Deum, načež s řečniště vysťaveného před sochou četli poslové císařskou odpověď. Některé články žádosti byly již odbyty císařskými patenty vydanými pro celé mocnářství; některé odloženy ku podobným nařízením pozdějším, k jiným svoleno bez odkladu, jakož jmenovitě k vyplacení roboty.

Z odpovědi té bylo patrno, že vláda Vídeňská, byť i povolovala v některých věcech, které se týkaly oprav nejnutnějších a rozšíření politické svobody, nicméně nepřestávala považovati Čechy za pouhou provincii, kteréž nemínili uděliti větší míru samosprávy než dosavad, kdežto hlavní žádosti Čechů čelily k tomu, aby se *koruně České* v Rakouské říši dostalo postavení onoho, jaké jí náleží dle státního práva, založeného na smlouvách posud nezrušených. Také odklady některých věcí zdály se svědčiti o neupřímnosti vlády a nedostatku při ní dobré vůle, vyhověti oprávněným žádostem národu. Tu výraz potěšení na obličejích tisíců shromážděného lidstva obrátil se ponenáhlu v zasmušilost a nevrlost, hlasité reptání ozývalo se, a v krátce opanovala obyvatelstvo Pražské všeobecná nespokojenost, a s chystaného osvětlení města sešlo.

Na zejtří svolal Výbor Svatováclavský nové shromáždění lidu, kdež uzavřeno sepsati novou petici k císaři; jiné pak shromáždění studentstva žádalo z císařské zbrojnice zbraň a střelivo. Té žádosti, aby předešel další bouřky, opatrně vyhověl arcikníže Karel Ferdinand, a zároveň svěřeny všecky stráže v branách i na jiných místech národní obraně a studentům.

V druhé petici, s vytknutím nedostatečnosti prvního rozhodnutí, žádáno znova za spojení Čech, Moravy a Slezska pod společným zastupitelstvem, však takovým, které by se neskládalo pouze z posavadních stavů, nýbrž zároveň ze zástupců všeho lidu bez rozdílu; o svolání ústavodárného sněmu

zemského na tomto základě, dále o zřízení samostatného ministerstva vnitřních záležitostí pro korunu Českou, pak o jasnější vyslovení rovného práva obou národností v zemi. Pro pospěch neměla tato petice nově býti podpisována, než žádáno na zemësprávci hraběti Stadionovi, aby toliko potvrdil svým podpisem, že skutečně obsahuje přání obyvatelstva Pražského, což hrabě Stadion po delším zdráhání, teprv hlučnou deputací Výboru Svatováclavského napolo přinucen, učinil. Téhož dne (31. března) odjela nová deputace s druhou peticí do Vídně.

Až do této doby panovalo dobré srozumění mezi snahami obou národností v Čechách, první zlozvuk rozsévající nesvornost mezi ně ozvati se měl z Liberce. Tam, jako ve více jiných městech venkovských, počal vycházeti lokální list „Reichenberger Anzeigeblatt“ pod redakcí jakéhosi Anschiringra, později sekretáře liberecké obchodní komory. Ten v jednom čísle svém přinesl z Prahy o posledních událostech tamějších následující telegram:

„Anarchie in allen Ecken. Unzählige Clubs, worunter der Gewerbverein der arroganteste. Die widersinnigsten Maueranschläge. Die czechischen Ultras oben an, doch im Kampfe untereinander, aber in dem lächerlichsten, wenn je etwas Lächerliches sein könnte. Aufgepasst! Einigkeit, ihr deutschen Brüder!“

Takové drzé štvaní vzbudilo ve všech kruzích největší rozhorlenost, i vyvolalo v odpověď společné vyjádření českých i německých spisovatelů v Praze, kteří již dne 18. března ve schůzi svolané do hostince „u arciknížete Štěpána“ na Koňském trhu se byli oboustraně zavázali k zachování náležité mírnosti a slušnosti ve svých publikacích. Vyjádření toto se všemi podpisy jeho podáváme zde v doslovném znění jeho jakožto památný historický doklad:

„Ustavičně se staráme zde v Praze o svornost mezi oběma národy, Němci i Čechy, dobře vědouce, že bychom snadně oba dva o svobodu připraveni býti mohli, kdyby nastal mezi námi spor národní. Proto s ošklivostí pozorujeme, kterak se

v Liberci zrovna a zlomyslně této národní svornosti na příkoř jedná, a patrnou lživou urážkou Čechům činěnou zášť národní mezi námi podněcuje. Vyslovujeme zde veřejně ošklivost svou zároveň co důkaz nepravdivosti těchto pro znepokojení myslí roztroušených zpráv.

„V Praze, dne 4. dubna 1848.

„Karl Egon Ebert. Alfred Meissner. J. Karl Hickel. Václav Hanka. W. J. Landau. Bernhard Gutt. Uffo Horn. Rudolf Glaser. Moritz Hartmann. Dr. Rudolph Haase. W. W. Tomek. Joachim Lederer. Karel Sabina. J. B. Malý. V. K. Klicpera. Dr. August Wilh. Ambros. K. Havlíček. J. E. Wocel. Karel J. Erben. Jan Slav. Tomíček. Jos. Kaj. Tyl. Karel Štorch. Josef Franta Šumavský. Dr. Antonín Štrobach. Fr. Doucha. Jan Pravoslav Koubek. Fr. Klučák. Dr. Čejka. Jar. Picek. Dr. Brauner. Fr. Palacký. Dr. Gabler. J. Jireček.“ *)

Až po tu dobu úřadové revolučnímu ruchu v Praze nijak na odpor se nestavěli, vyjma purkmistra Müllera, který malichernými překážkami Výboru Svatováclavskému v cestu kladenými rozčilené mysli jen ještě více dráždil. Přestávalitˇ úřadové na pouhém pozorování průběhu věcí, zdržujíce se všeho zakročování, pokud proud nevystupoval z mezí veřejného pořádku. Nyní však hrabě Stadion, jednak aby ukázal upřímnou vůli svou k uskutečnění svobod až dosavad slíbených, jednak aby sám nabyl rozhodného vlivu na směr politického hnutí tak povážlivého, jmenoval sobě k ruce zvláštní komisi z osob rozličných stavů ku poradám o všelikých potřebných opravách. Avšak, jak obyčejně bývá v takových okolnostech, důvěrníci zeměsprávce, ač mezi nimi byli přední mužové národu našeho, nebyli všickni zároveň důvěrníky lidu, který ve sboru tom pohřešoval zástupce strany radikální, a dobrý úmysl Stadionův, vykládán za krok zpátečnický, potkával se v obecenstvu s nedůvěrou.

Naproti tomu dobře působilo na lid osvědčení šlechty české, prohlašující, kterak dle jejího přesvědčení „základní

*) Národní Noviny č. 1.

výminkou budoucího zastoupení národu býti musí volné zastoupení veškerých měst ochranných, stavu selského, průmyslu, inteligence, umění a věd", a kterak „staré zřízení zemské nemá tomuto novému zřízení býti na odpor nižádným způsobem".

Zároveň některé osoby z nejvyššího panstva českého na ten čas ve Vídni meškající podporovaly novou petici Pražanů zadáním podobné žádosti. Následkem toho již málo dní po odjezdu deputace jmenován jest mladý arcikníže František Josef, synovec císaře Ferdinanda, místodržitelem v království Českém, což dne 6. dubna oznámeno Pražskému obyvatelstvu nárožními plakáty. Jmenování toto, které bohužel nikdy skutkem se nestalo, přijato bylo v celé zemi s jednohlasným plesáním, neboť opravňovalo k nejpěknějším nadějím.

Všeobecně byla hned s počátku cítěna potřeba, aby národní strana vládla velikým veřejným orgánem, který by byl hlasatelem smýšlení a tužeb jejích, lid v nových právech a povinnostech jeho, jakož i o stavu veřejných záležitostí důkladně poučoval a tak pevnou stavěl hráz proti škodlivým vlivům, jaké by provozovati mohli na lid nezkušený rozliční nekalí živlové jak osobním podrýváním tak i prostředkem četných pokoutních plátků, které za nastalé svobody tisku v Praze i na venkově rodily se jako houby po dešti. Takový orgán nemohl povstati přes noc, neboť bylo k tomu potřebí rozsáhlejších příprav, pročež trvalo celé čtyři neděle, nežli mohlo přikročeno býti k jeho vydávání. Konečně dne 5. dubna vyšlo první číslo *Národních Novin* na velikém foliu. Nakladatelem byl hrabě *Vojtěch Dejm*, předseda Výboru Svatováclavského, a redaktorem *Karel Havlíček*, nám již známý. V čele svém měly Národní Noviny tento program:

> Skutečná rovnost národností.*) Spojení zemí koruny naší. Zrušení práv feudalních. Rovnost všech stavů před zákonem. Soudy přísežných. Odpovědné ministerstvo pro korunu naši. Všeobecný sněm celého národu. Národní gardy všude. Úplná reforma škol a úřadů.

*) Ne pouze *rovnoprávnost*.

Program ten doplněn hned v 3. čísle, po jmenování arciknížete Františka Josefa místodržitelem v Čechách, dodatkem:

Místokrál v Praze.

Mezi tím vykonali Pražané první skutek obecné samosprávy, navrácené jim zase po odstoupení císařského purkmistra Müllera, zvolením širšího i užšího výboru obecních starších, a tu stal se purkmistrem dr. Antonín Štrobach, právník mladý, požívající obecné vážnosti a důvěry.*)

Ale nedůvěra v lidu jednou vzbuzená neutišila se docela těmito věcmi, neustále jsouc podněcována od strany výstřední, která mermomocí se domáhala většího vlivu na veřejné záležitosti. Agitatoři její, s části studenti, svolali nové shromáždění lidu do lázně Václavské, které projevilo nespokojenost svou s ustanovením zmíněné svrchu poradní komise od vladaře zemského, poněvadž prý do ní povoláni jen důvěrníci vlády a nikoliv také důvěrníci lidu. Tu jest zvoleno více nových členů k sesílení dosavadního Výboru Svatováclavského, i žádáno na hraběti Stadionovi, aby komisi svou spojil s výborem tímto ku poradám společným. Po některém váhání svolil hrabě Stadion i k této žádosti, a spojený výbor přijal jmeno *Výboru Národního.*

Mezi tím vyjednávala deputace do Vídně vyslaná s ministerstvem, hlavně s ministrem Pillersdorfem, o vyřízení petice Pražské ve smyslu žadatelů. Obzvláště činným byl ve věci té Pravoslav Trojan, k němuž se připojil dr. Rieger, vracející se z cesty své po Italii, kdež ho byla došla zpráva o ruchu ve vlasti nastalém. Resultat vyjednávání toho byl nejvyšší kabinetní list ze dne 8. dubna 1848, se kterým deputace vrátila se do Prahy dne 11. dubna. Památný tento patent jest na Staroměstském náměstí veřejně čten od novězvoleného purkmistra Štrobacha před nesmírným davem shro-

*) Štrobach přijal úřad purkmistrovský jenom prozatím na šest neděl a s tou výminkou, aby od obce Pražské udělena byla Fastrovi národní odměna, což potom od zastupitelstva obecního v zásadě jest přijato a také od hraběte Stadiona potvrzeno.

mážděného lidu. Jím císař Ferdinand dle rady nového ministra svobodného pána z Pillersdorfu svolil k žádostem Pražanů v ten spůsob, že slíbil svolati sněm zemský, pro nějž ustanovoval svobodomyslný volební řád; slíbil rovněž zřízení odpovědných nejvyšších úředníků pro království České v Praze s rozšířeným okresem činnosti; vyhlásil úplnou rovnost jazyka českého s německým ve všech větvích státní správy a veřejného vyučování; ukazoval na to, že jiné žádosti petice vyplnění svého buď již došly anebo co nejdříve dojdou cestou administrativní; ale na nejdůležitější článek petice, který se týkal obnovení jednoty koruny České, zněla odpověď císařská v tato slova:

„Žádost o spojení zemí České, Moravské a Slezské pod jednou nejvyšší správou v Praze a se sněmem společným má býti předmětem rokování na *sněmu Našich říší* nejprve příštím, kdežto svrchu řečené země Česká, Moravská a Slezská budou zastoupeny."

Taková odpověď arciť nebyla spůsobilá rozkvašené mysli úplně spokojiti, avšak těšeno se nadějí na slíbený sněm český se zastupitelstvem i na stav městský a selský rozšířeným. Na to pak — důkaz to bláhové dobromyslnosti české — nikdo nepomyslil, že odkazování na sněm říšský, kde by zástupcové ostatních zemí rakouských *spolu* (a to s převahou většiny) rozhodovali nad korunou Českou, jest zjevným útokem na její samostatnost. Odložení věci do budoucího srozumění se sněmu českého s moravským bylo by v pořádku bývalo, avšak potahování ji do kompetence *říšského* sněmu bylo křiklavým porušením státního práva českého. Ale tehdáž bylo vědomí příslušnosti k říši u národu našeho mnohem mocnější než nyní, neboť důvěra jeho nebyla posud zviklána tolika nesplněnými sliby, cit jeho nepopuzen ještě k hořkosti tolika surovými urážkami; političtí pak vůdcové národu postrádali ještě těch zkušeností, které bývají matkou opatrnosti. Také nebylo jim na ten čas možná, přemoci ten v tradicích vlády Vídeňské již zakořeněný předsudek, že práva koruny České jsou dávno promlčená a věčnému zapomenutí odkázána. Tak stalo se,

že toto snížení koruny České, toto neuznání její svrchovanosti zůstalo *bez protestu*, který s náležitou rázností od činitelů povolaných vysloven byl by nesmírně zvýšil sebevědomí národu, jenž by se byl k němu přihlásil tak jednomyslně, jako za našich dnů k deklaraci.*)

III.

Shoda obou národností podrývána, první schůze Národního Výboru. Agitace pro Frankfurt. Korouhve a barvy německé, barvy slovanské. Palacký proti Frankfurtu. Vyslanci Frankfurtští. Lev Thun předsedou gubernia. Výtržnosti Pražské. Štrobach odstoupí.

Čím dále tím více počalo se ukazovati, že sjednocenost Čechů s Němci nebude míti dlouhého trvání. Kdežto se strany české všemožně nadcházelo se německým krajanům a nejlepší vůle se jevila, vyhověti všem jejich oprávněným požadavkům a přáním, dali se mnozí z nich zaslepiti nově vzešlou hvězdou Frankfurtského parlamentu, kterou i mírnější z nich tak byli omámeni, že naprosto nemohli pochopiti, proč my Čechové nechceme se účastniti jich velikoněmeckých snah.**) Což pak teprv zarputilejší mezi nimi! Tak stalo se, že hned v první schůzi Národního Výboru, odbývané v budově místodržitelství, známý Moric Hartmann, český Žid z Dušník, druhdy nadšený velebitel světodějných skutkův a slávy Českého národu, který byl spolu podepsal uvedené svrchu osvědčení českých a německých spisovatelů Pražských, dal se tak daleko uchvátiti svou vášní, že se neostýchal veřejně viniti své české krajany z ruských sympatií, začež ovšem důtklivě byl okřiknut. Národ náš zajisté nikdy nezapíral a nikdy zapírati nebude přirozených sympatií svých se slovanskými soukmenovci a jmenovitě se slav-

*) Pozdější prohlášení Národního Výboru, vyšlé z péra Palackého, o spojení v jedno zemí koruny České jednak přišlo pozdě, a jednak postrádalo té formy, která jedině mohla mu dodati váhy naproti vládě.

**) V tom smyslu vyjádřil se ke mně jmenovitě Rudolf Glaser, redaktor známého časopisu „Ost und West“, majícího za účel sbližování Němců k Čechům.

ným a velikým *národem* Ruským, avšak on nikdy ho neztotožňoval *s vládou* ruskou, a s touto jakožto absolutní měl nejmenší sympatie v době, kde střásal se sebe absolutismus rakouský. Podobně jako Hartmann, který později přinucena se cítil vystoupiti z Národního Výboru, zachovali se též jiní na onom osvědčení podepsaní Němci, když v době rozhodné prozradili pravé smýšlení své, národnosti české nepřátelské.

Pohnutost doby nepřipouštěla, aby národ a jmenovitě obyvatelstvo Pražské přišli k oddechu; dílem skutky nerozhodné, na slepo tápající vlády, dílem cizí agitace a bezohledný radikalismus výstřední strany mezi národovci, dílem konečně nezbednost rozpoutané luzy udržovaly mysli obecenstva všech tříd v ustavičném napnutí a rozechvění, které jevilo se často výbuchy bouřlivými.

Tak hned prozatímní zákon tiskový, vydaný od nového ministerstva dne 29. března, který měl míti platnost „až do vydání určitých zákonův o tisku na konstituční cestě", vyvolal nemalou rozhořčenost veškerého spisovatelstva Pražského, jak českého tak německého, které jednomyslným osvědčením, uveřejněným dne 4. dubna, jej zamítlo „jakožto projevení nezasloužené nedůvěry, jakožto atentat proti svobodě, jakožto přímý krok k reakci". Spisovatelé slibovali věc do vlastních rukou vzíti a zvolili také ze sebe komisi tříčlennou (Dr. V. Ambros, Bernhard Gutt, J. Malý) k vypracování návrhu tiskového zákona, který měl „konstituční cestou býti vládě předložen". Komise ta však odbývala pouze jedinou schůzi, a mezitím také vláda sama nazpět vzala prozatímní zákon ten, když mládež akademická jak ve Vídni tak v Praze jej veřejně spálila.*)

Zatím agitace pro Frankfurtský parlament a zamýšlenou říši velkoněmeckou nabývala síly a rozměrů, hlavně půso-

*) Ministr Pillersdorf vyznal upřímně, že zákon ten přijat jest proti jeho vůli v státní radě, když přehlasováni jsou svobodomyslní členové od pánů ze staré školy.

bením cizích emisarů, až 2. dubna samému císaři ve Vídni vnucena do rukou korouhev německá. Událost ta způsobila veliké rozhořčení mezi Pražany, a když se o tom mluvilo, že i v Praze někteří odvážlivci vystrčiti chtějí trojbarevnou korouhev německou, Havlíček vůči povážlivému rozčilení lidu za dobré uznal vysloviti v novinách svých ráznou výstrahu: „Kdo vystrčí v Praze první trojbarevnou korouhev německou, na toho hlavu se svezou všecky následky toho co povstane, když proti této korouhvi vztyčí se jiná trojbarevná!“ Mínil tu trikolor slovanský, který se také již počal po různu vyskytovati, což zuřiví frankfurtisté spatřovali s pravým zděšením, rovněž jako národovci čeští bouřili se při spatření trikoloru německého.

Potřebí jest tuto zejmena doložiti, že mnozí Němci, kteří se v té době počali ozdobovati německým trikolorem, pokládali jej za znak toliko *národní*, míníce býti ve všim právu, když v rovnoprávných Čechách ke své německé národnosti se hlásí; ale Čechové musili na tu věc pohlížeti se stanoviska *politického*, jakož skutečně agitace německá považovala německé barvy za znak nové říše Německé, kterou chtěla zbudovati a připojiti k ní také Čechy, byť se to státi mělo třeba „ostřím meče“. Tato agitace německá namířeno měla zvláště na venkovské obyvatelstvo německé, jež zvláštní emisaři pobuřovali, namlouvajíce mu, kterak Čechové zneužiti zamýšlejí nově nabyté svobody k potlačení národnosti německé. Němci venkovští, v politickém ohledu ještě mnohem méně dospělí nežli čeští venkované, skutečně počali následkem toho nedůvěřovati svým českým krajanům, s kterými po tak drahný čas byli žili v dobrém srozumění, a nedůvěra ta, nevyvracována od úřadů, kteří nerozumějíce době ve mnohém ohledu chovali se velmi nemotorně, někdy přímo nemoudře, počala se jeviti veřejně. V takovém stavu věci Výbor Svatováclavský již 31. března vydal zvláštní osvědčení k „Čechoněmcům“, v kterém takové obavy jejich vyvracel. Osvědčení to podepsali vedle hraběte Vojtěcha Dejma, Fastra a Trojana později také dva členové Národního Výboru, o jichž

ryze německém smýšlení nebylo žádné pochybnosti, J. B. Riedl a Uffo Horn.

Byla však i valná strana Němců v zemích českých bydlících, kteří se netajili se svými sympatiemi velkoněmeckými a zřejmě na odpor se stavěli národním snahám českým. Tak podána jest ministru Pillersdorfovi adresa ve Vídni žijících Němců z Čech, Moravy a Slezska, v níž tito, protestujíce proti všelikému spojení zemí koruny České, pravili bez obalu doslovně: „Chceme se i my s druhými rakouskými německými zeměmi připojiti k Německu“. Jest věru ku podivu, jakouto závrať agitace Frankfurtská spůsobila i mezi lojální částí Čechoněmců, kteří v omámení svém neznamenali, že by spojení Rakouska s Německem musilo vésti k odvislosti mocnářství od říše Německé; a tím více litovati jest slabosti neb obojetnosti vlády Vídeňské, která, jakkoli nemínila přijímati zákony od Frankfurtu, nicméně neměla dosti upřímnosti ani odvahy, aby to veřejně vyslovila a své postavení určitě naznačila.*) Naopak ona podávajíc se nátlaku bouřlivých demonstrací, strojených od výstřední strany německých demokratů, hověla proudu okamžitého veřejného mínění sídelního města svolením k obeslání parlamentu Frankfurtského také z Rakouska. Což divu, že též při Němcích Pražských taková nejasnost pojmů vedla k nosení barev německých pro Čechy tak urážlivých. Jmenovitě studenti čeští, kteří užívajíce nové svobody sobě udělené počali sestupovati se ve spolky, odpověděli na to přijetím za odznak na čepicích stříbrných čepů, což opět mezi Němci spůsobilo nemalý poplach. Věc došla až před Národní Výbor, kde v sezení dne 14. dubna odbývaném, obzvláště domluvou doktora Klieberta, hraběte Františka Thuna a j., Němci Pražští, ne bez dalšího odporu, konečně slíbili upustiti od nosení německých barev, naproti čemuž i studenti upustili od svých čepů.

Mezitím obdržel Palacký dne 10. dubna pozvání z Frankfurtu od tak zvaného výboru padesáti, aby se účastnil prací

---

*) Neblahá polovičatost, dědičný to hřích všech vlád rakouských.

jejich k ustrojení parlamentu zamýšlené říše Německé. Palacký hned druhého dne poslal do Frankfurtu svou pověstnou odpověď, kterouž i tiskem uveřejnil*) a která jest patrným důkazem, že záležitostem německým mnohem lépe rozuměl nežli většina i vzdělaných Němců samých. Vykládalť v ní, kterak koruna Česká nikdy nenáležela k říši Německé v tom spůsobu jako jiné země, že poměr ten býval vždy jenom panovníka ku panovníku, nikoli pak národu k národu; kterak Němcům, chtícím dojíti jednoty politické, projíti jest republikou,**) a že si nemůže přáti, aby ve zmatcích a strastech takového převratu měly též účastenství země naše; dokládalť pak, že samostatného mocnářství Rakouského potřebí jest k ochraně rezličných národů v něm spojených, a že se tedy nesmí rozdrobiti poddáním se jedné části zemí pod vrchní vládu německou. Mezi jiným učinil v listu tom ono přepamátné, často uváděné vyjádření, *že by se Rakousko musilo utvořiti, kdyby ho nebylo.****) Se strany německé ovšem neposloucháno mocných těchto důvodův, ano při tehdejší rozdrážděnosti myslí popudil tím Palacký proti sobě u vysokém stupni všecky přemrštěné hlavy německé, a žurnalistika německá po dlouhý čas nepřestávala kydati naň svrchovanou hanu a nenávist. Ale v Čechách přispěl pověstný ten list nemálo k uvědomění lidu a přivedení ho do pravé koleje smýšlení politického; ano i v jiných zemích říše Rakouské otevřel oči politikům střízlivějším.†)

Přes to všecko ministerstvo Vídeňské nerozpakovalo se zaslati rozkaz jak do Prahy tak i do Brna, aby bez odkladu rozepsány byly volby do německého parlamentu ve Frank-

---

*) Národní Noviny č. 10. a 12.

**) Mínění toto, jež událostmi našich dnů osvědčilo se mylným, bylo dle tehdejší politické situace v Evropě úplně oprávněné, a snahy tehdejších nejhorlivějších patriotů německých zřejmě čelily k republice.

***) Kteréž napotom bán Jelačić v tažení svém proti Uhrům dal na své prapory napsati.

†) Zdá se, že i samo ministerstvo Vídeňské teprv tímto prohlášením Palackého odvážilo se oznámiti dne 21. dubna, že dekrety Frankfurtské přijmouti chce jen potud, pokud pro Rakousko hoditi se budou.

furtě. V Brně moravský sněm tehdáž již zasedající odmrštil rozhodně poslání deputovaných do Frankfurtu; zeměsprávce pak český hrabě Stadion, jemuž ta věc povážlivou a nekonstituční se býti zdála, neuveřejniv rozkaz ten učinil o tom ještě zvláštní dotaz k ministerstvu. Na to ministerstvo prohlásilo v úředních novinách Vídeňských, že vláda rakouská tím, co v parlamentě Frankfurtském bude uzavřeno, *nebude vázána, leč by to sama potvrdila*, ale nicméně opakovalo svůj rozkaz, aby se volby do Frankfurtu v Čechách provedly, však s tím opatrným doložením, že nikdo k tomu volení není nucen. Zároveň dal ministr dovolení, aby se ta věc v Národním Výboru do porady vzala. To stalo se v pondělí Velikonoční dne 24. dubna, a v schůzi té Národní Výbor *jednohlasně* zamítl vykonání voleb do německého parlamentu. Jásání obecenstva tu přítomného nechtělo ani přestati, a po dlouhou chvíli provolávána jest „Sláva“ Národnímu Výboru. Při tom ustanoveno, aby na znamení pevného spojení Čech s ostatními zeměmi říše vedle zemských barev, bílé a červené, všude objevily se barvy říše Rakouské, černá a žlutá, což napotom také se dálo.

Středem a ohništěm agitace Frankfurtské byl tak zvaný „Constitutioneller Verein“, spolek zuřivých Němců Pražských, jehož hlavním zakladatelem byl pověstný Kreuzberg, urputný protivník Čechů zvláště v Průmyslové jednotě. Spolek ten vyvěšenými na rozích plakáty svolal na večer dne 29. března veřejnou schůzi do Konviktu za tou příčinou, že byli z Frankfurtu přes Vídeň přijeli do Prahy co vyslanci pánové Wächter a Kuranda, k nimž připojil se ve Vídni ještě dr. Schilling, aby vyzvěděli osobně mínění Národního Výboru o německém parlamentě a možná-li přemluvili jej k obeslání jeho. Pánům těm dána téhož dne ve schůzi IX. sekce (zahraničných záležitostí) Národního Výboru na dotaz jejich důkladná odpověď, na které mohli dosti míti. Večer objevili se Frankfurtští vyslanci ve schůzi konviktské, která byla velmi četně navštívena. Tam rokováno jest o volbách Frankfurtských, k nimž nalehavě radil zvláštním přípisem hrabě Fridrich

Dejm, známý protivník národnosti české, což vzbudilo velikou nevoli mezi obecenstvem namnoze českým. Když pak při další debatě jeden z jmenovaných vyslanců dovolil si užiti drzého slova, že Čechové *musí* voliti, tu povstal nesmírný hluk, pískání a syčení, a vůbec pobouření takové, až z toho popadl zuřivé agitatory náramný strach, že jeden přes druhého v největším zmatku počali ze sálu na překot utíkati, ano i okny vyskakovati. S velikou těží podařilo se redaktoru Národních Novin, Karlu Havlíčkovi, který k žádosti některých Němců jal se rozhoršené mysli Čechů konejšiti, že zjednal tak dalece pokoj, aby mohl na řečniště vystoupiti a celou záležitost s pravého stanoviska objasniti. Po něm vystal František Havlíček (později poslanec na říšském sněmě v Kroměříži), i činil trpké výčitky „Konstitučnímu spolku" a vyjádřil se, že rádi připouštíme Němcům našim co krajanům svobodné mínění, ale že nikdy trpěti nebudeme, aby je cizozemci proti nám popuzovali. V tom do sálu vkročil purkmistr Štrobach, o bouřlivém průběhu schůze zpravený, a napomínal k mírnosti a snášelivosti. Shromáždění rozešlo se bez dalších výtržností, na ulici pak spatřilo ve zbrani národní obranu, hotovu k zakročení, kdyby toho potřeba žádala. Tak skončila tato památná schůze frankfurtistů.

Téhož večera v náhradu za porážku v Konviktě utrpěnou provedli zuřivci němečtí jinou výtržnost. Uslyševše totiž, že hrabě Matiáš Thun nazval nosení německých barev v Čechách zemězradou, shlukli se, aby mu za to vytloukli okna, ale omylem učinili tak hraběti Leopoldovi Thunovi Benátskému. Tomu dostalo se za to druhého večera dostiučinění oslavou pochodňovou, uspořádanou od Čechů národně smýšlejícímu hraběti.

Již 15. dubna byl hrabě Stadion veřejně oznámil své odvolání z úřadu zeměsprávce v Čechách a jmenování na své místo za presidenta gubernialního v Praze dosavadního gubernialního radu ve Lvově, hraběte Lva Thuna. Volba tato musila považována býti za koncesi národnosti české učiněnou, neboť kavalír ten, ač zcela po německu vychovaný, byl netoliko slovem i písmem dobře mocen jazyka českého, nýbrž při každé

příležitosti osvědčoval i činně svou přízeň k národu Českému.*) Také co filantrop se byl hrabě Lev osvědčil, založiv v Praze, rodišti svém, až dosavad trvající spolek ujímající se propuštěných káranců. Mimo to znám byl pro poctivost a pevnost povahy své, která mu nedovolovala ani v nejmenším zapírati své přesvědčení aneb jen o vlas uchýliti se od práva a spravedlnosti. Konečně byl výtečný úředník, dokonale obeznámený se všemi obory státní služby, a tedy v každém ohledu před jinými spůsobilý k vysokému místu tak veledůležitému, na něž povolán byl. Jmenování jeho za zeměsprávce bylo s velikým uspokojením uvítáno od strany české, která v něj kladla veliké naděje, čehož pravý opak spatřovalo se u Němců, kteří od něho pro sebe ničeho dobrého se nenadáli. V posledních dnech měsíce dubna přijel hrabě Lev Thun do Prahy, a hned 1. května nastoupil úřad svůj co president zemského gubernia a zároveň i Národního Výboru. —

Kdo by z dosavadního vypravování našeho domýšleti se chtěl, že to byli jenom fanatikové němečtí, kteří strojili veřejné demonstrace s výtržnostmi spojené, velice by se mýlil: politická horečka byla v stejné míře opanovala horkokrevné obou táborů. Hned na samém počátku ruchu vešly u národní strany v obyčej kočičiny spůsobované neoblíbeným osobám. První z nich poctěn jest v Praze baron Kristian Koc, známý odpůrce českých snah, čehož na památku takový neblahozvučný koncert nazýván od té doby *kocovinou*. Ředitelem těchto koncertů byl později obecenstvu Pražskému v širší známost vešlý Mikovec. Mezi tím, co „revoluce“ měla průběh klidný, živlové radikalní, vždy nedočkaví a netrpěliví, neustávali v tajné činnosti své, naplňovati mysli lidu nedůvěrou a při každé dost malicherné příčině podněcovati jej ku projevům vystupujícím z mezí veřejného pořádku. Obzvláště přístupna byla takovému ponoukání snadno roznětlivá mládež, a jako

*) R. 1842 vydal spis „Über den gegenwärtigen Zustand der böhmischen Literatur und ihre Bedeutung“, a rok na to ujal se Slováků proti jich maďarským utlačovatelům spisem „Die Stellung der Slowaken in Ungarn“, naměřeným proti Pulszkému.

všude, stali se též v Praze studenti nejhorlivějšími spojenci strany výstřední. Jmenovitě bylo tomu tak od těch dob, co Vídeňským studentům povolena byla od státní železnice bezplatná jízda do Prahy. Každý takový „legionář“ — neboť přicházeli vesměs v kroji akademické legie — považován býti musil za emisaře demagogicko-německé propagandy ve Vídni, jejímuž vlivu tamější aula úplně byla propadla. Třeba i Frankfurtské sympatie nechytaly se hrubě ani německého studentstva v Praze, za to zvučná deklamace Vídeňských kolegů o svobodě nacházely u Pražské mládeže akademické bez rozdílu národnosti ochotného sluchu, a repealisté a studenti pracovali svorně k jednomu cíli.

Nechceme tím této „straně činu“ dělati výčitku nekalých úmyslů, jednání jejich vycházelo z poctivého smýšlení, z oprávněné bázně o mladou svobodu, ale bez předcházející chladnější rozvahy, bez uvážení možných následků, jsouc namnoze ukvapené a přenáhlené. Ale komuž, kdo nadán jest citem jen poněkud čilejším, možná v době tak rozkvašené zachovati náležitou chladnost mysli? Kdo dovede tu zrakem předpojatostí nezkaleným pohlížeti na všelijak se křižující zájmy, které vystupují na povrch? Kdo má při nevyhnutelné střízlivosti ducha zároveň tolik bystrozrakosti, aby v té směsici a tom zmatku nejrůznějších směrů hned poznal cestu pravou? Ptejme se samých sebe, kteří jsme byli očitými svědky a účastníky tehdejšího ruchu, zdali jsme si dovedli vždy zachovati nestrannost úsudku o věcech, které se vůkol nás děly; zdali jsme sobě vždy úplně a jasně vědomi byli toho co činíme? Pročež nechtějme přísně odsuzovati těch, kteří v nejlepším úmyslu snad chybovali z přílišné horlivosti; musiliť bychom stejným právem odsuzovati také ony neméně upřímné a svobodomyslné národovce, kterým klidnější letora dovolovala chladněji pozorovati a objektivněji souditi, nedopouštějíc jim, aby se uchvacovati dali panujícím proudem. A přece jedněm i druhým dávána vina konečného nezdaru revoluce, prvním pro nemoudrou ztřeštěnost, druhým pro liknavost a neodhodlanost. My nyní po více než třiceti letech

ovšem s jinýma očima pohlížíme na události tehdejší, s dobrým svědomím však nemůžeme nezdar ten sčítati na vrub ani té ani oné strany, než jediné na nezkušenost národu našeho v bězích revolučních. Jakkoli theoreticky dobře připraven na očekávanou dobu politického převratu, byl nicméně od ní překvapen, i neuměl se hned vpraviti do nového, jemu neobvyklého veřejného života, jehož hlavním činitelem se byl stal takořka přes noc. Toto jest jedině pravé stanovisko, s jakého třeba hleděti na první tři měsíce mladé svobody naší v osudném roce 1848; jen tak porozumíme událostem tehdejším, jen tak dovedeme spravedlivými býti k jedné i druhé proti sobě stojící straně národní. Kdo z účastníků tehdejšího ruchu, nechť náležel k té neb oné straně, doposavad nedovedl se postaviti na stanovisko tuto naznačené, dokazuje tím, že u něho vášeň má převahu nad rozumem, a hlas jeho nemůže míti váhy v otázce o národní politice naší.

Na žádný způsob nesmějí se veřejné demonstrace radikalistů té doby stotožňovati s hrubými výtržnostmi luzy, které se dály hlavně poštíváním jiného druhu emisarů, totiž vyslaných od revoluční propagandy evropské, které jen o to šlo, aby všude štvala lid proti vrchnostem a vládám, sledujíc cíle naprosto podvratné, v naději, že z všeobecného zmatku vypučí konečně ideal jejich — socialní republika. Ještě jiného druhu emisaře chovala v lůně svém nic netušící Praha, emisaře — revoluční strany maďarské, kteří tu dleli za stejným účelem jako předešlí, ačkoliv konečný cíl jejich byl právě opačný. Evropská propaganda chtěla revoluci zjednati vítězství, Maďaři podkopávali ji, aby přišla k pádu. Tito věděli totiž dobře, zvítězí-li věc česká, že tím dostanou se v Rakousku na vrch Slované, což arciť musilo býti smrtící ranou pro panství Maďarů nad uherskými Slovany a tím samým pro všecku slávu maďarskou. Pak byly také pochovány jejich plány o samostatnosti koruny svatého Štěpána a odtržení se od Rakouska. Z té příčiny vyslali do Čech a zejmena do Prahy agitatory, poštívající různé strany proti sobě a vybízející luzu ke všelikým výstupkům a nepořádkům. Chtěliť za každou cenu vy-

volati povstání, proti němuž bylo by potřebí branného zakročení, které národnímu hnutí českému, jim nepohodlnému, musilo na dobro konec učiniti. Takoví byli různí činitelé v obyvatelstvu Pražském, zjevně i skrytě působící k ustavičnému nepokoji.

V celé Praze to vřelo a kvasilo se jako v nějakém kotli čarodějnic, mysli obecenstva udržovány v neustálém napnutí a rozčilení, každý skutek veřejné moci, každý okázalejší čin jednotlivce podrobován různým výkladům a uváděn ve spojení s politickou otázkou, která právě byla na denním pořádku; na ulicích nikdy nebylo vídáno tolik lidstva najednou, neboť účastnictví ve veřejném životě vzalo převahu nad pokojnou činností v domácnosti; každou chvíli nějaký pouličný shon, nějaké shromáždění lidu, schůzka některého studentského spolku,*) k němuž hrnuli se účastníci v čepicích rozličných barev,**) nějaký slavný průvod atd., což vše málokdy minulo bez nějaké výtržnosti. Nezřídka přicházelo ke srážkám mezi luzou, která měla zvláštní zálusk na Židy a pekařské krámy, s národní obranou jí v tom bránící. Němci, obecně známí pro své nepřátelství k druhé národnosti, nebývali ani v domech svých jisti před urážkami a týráním, čehož za příklad uvádíme jen stříbrníka Fortnera, jemuž za bílého dne učiněna kocovina a vytlučena okna u krámu. Všude panoval hnusný terorismus, jehož nedovedl se vystříhati ani Havlíček, při jiných příležitostech dosti rozvážlivý, když popuzen hněvem, byť i spravedlivým, proti redaktoru Prager Zeitungu, bídnému pisalu Breierovi, dal se vášní svou tak daleko svésti, že v čísle 21. „Národních Novin“ štval proti němu slovy: „Jak dlouho ještě budete trpěti, Pražané, mezi sebou cizince, který zapomínaje se nestydatě proti hostitelům svým, na nás ve vlastní zemi všeliké různice a ostudy snáší? Caeterum autem

*) Když povoleno studentům spolčování, nastalo mezi nimi ihned množství spolků s rozličnými jmeny, větším dílem k národnosti členů se vztahujícími: Bohemia, Markomannia, Slavie a j. Z těch jediný spolek Slavie vynikal tendencí důstojnější, maje za účel vědecké vzdělávání; poněkud však směšným činil se fantastickým krojem.

**) Dle kohort akademické legie.

censeo, Breierum esse expellendum.“ Tím spůsobem byla bezpečnost osoby přivedena ad absurdum, a nelze se tomu diviti, že za takových poměrů na mnohé lidi přicházel strach a že bázlivější stěhovali se z Prahy pryč. *)

Jedna z veřejných výtržností, nabyvši povahy v skutku nebezpečné, měla následek politování hodný. Jistý mladý tovaryš čalounický (žijící dosavad v slušném postavení, ano i mezi spisovatele české počítaný), navrátiv se z ciziny do vlasti octnul se uprostřed divokého toho víru, i ucítil v sobě povolání promluviti do toho rozhodné slovo. Spáchal tedy německé revoluční provolání „An mein Böhmen,“ v němžto zjevně a bez obalu vyzýval ku povstání. Na neštěstí se našla v Praze tiskárna, jejíž majitelka Anna Vetterlová (dříve Špinková) i faktor Groll byli oba tak obmezeného rozumu, že plátek ten vytiskli. Následek toho byl, že Groll jest zatknut a uvězněn.

Nemůžeme zde rozbírati, zdali takové jednání příslušného úřadu bylo zákonité a správné; ale na všechen spůsob nebylo moudré, přičítati takovému škváru, jakým bylo to nesmyslné provolání, nějakou důležitost. Zakročení mohlo se státi spůsobem méně příkrým, a nikdo nebyl by se ujal provinilé tiskárny. Tak ale viděli radikalisté v úředním tom postupu útok na svobodu, a prostředkem plakatů svolávali lid před radnici. Možná sobě pomysliti, že v určitou hodinu bylo Staroměstské náměstí přeplněno hustými davy lidu, který s velikým hlukem a hřmotěním žádal za propuštění Grolla. Žádná mírná domluva nespomáhá, lid nechce svoliti k žádným odkladům, čím déle prodlévá se s vyplněním vůle jeho, tím více roste jeho rozčilení, bouře šíří se dále po městě, zavírají se krámy, troubí se na poplach, národní obrana se sbírá, studenti legionáři spěchají pro zbraň, vojsko táhne

*) Podobné výtržnosti jako zde vypravované dály se i na venkově. O páchaných se strany německé čte se dosti zpráv v tehdejších časopisech českých; zdali a kde se Čechové takových proti Němcům dopouštěli, musilo by se hledati v časopisech německých, jen že zprávy v těchto podávané, *jak vůbec známo*, jsou buď úplně vymyšleny anebo značně zveličeny.

k náměstí. Od deseti až do dvou hodin pekelný rámus před radnicí, tu se otevrou vrata, Groll jest na svobodě. Veliké jásání a objímání propuštěného, jejž ihned posadí do kočáru a vítězoslavně vozí po městě; ano někteří třeštěnci vypřáhnou koně a sami jej táhnou. Úvaha o protivném to divadle jest zbytečná, zde mluví skutek sám.

Druhého dne čísti bylo na rozích a ve všech novinách následující oznámení:

„Události dnešního dne vydaly zjevné o tom důkazy, že se mně nedostává již osobního působení, abych dobrotou zachoval obecní poklid a řád. Poněvadž ale užívání násilných prostředků mé povaze se příčí, protož vidím sebe nucen, svůj úřad složiti, abych postoupil své místo charakterům, kteřížto důraznějšími prostředky budou uměti zachovati obecní poklid a řád v Praze.

K vůli volení nového purkmistra svolávám větší výbor měšťanský k 11. květnu 1848 o 9. hodině dopolední do obecenské síně na Staroměstské radnici.

V Praze dne 10. května 1848.

Pražský purkmistr

A. Štrobach.“

IV.

Veřejné poměry v Čechách. Národní Výbor. Smýšlení lidu. Praktické ovoce svobody. Volnost tisku. Péče o školství. Slovanská Lípa. Poměry na Moravě.

Pohlédněme tuto krátce, jak se od 11. března utvářil všeobecný stav země České.

Zřízením Národního Výboru vstoupila Praha, ano celé Čechy, do nové fase revoluce. Až dosavad byl venkov události Pražské větším dílem pozoroval jen trpně, po ustavení výboru toho pojat byl též v obor ruchu. Výbor Svatováclavský působil až dosavad hlavně co místní revoluční sbor pro hlavní město, v širším pak kruhu jenom oběma svými deputacemi;

Národní Výbor však pod předsednictvím zeměsprávce byl úřadem pro celou zem, povstalým sice na půdě revoluce, ale uznaným od vlády, vedle něhož gubernium v očích lidu pozbývalo vší autority. Jakkoliv úředně vyřknutá úloha toho výboru vztahovala se jenom na připravování předloh pro nejbližší sněm, nicméně nemohl se tomu vyhnouti, aby nezasahoval činně do veřejných záležitostí.

Mimo to obyvatelstvo, obzvláště české, projevujíc k němu neobmezenou důvěru, zvykalo sobě obraceti se k němu ve všemožných obecních i soukromých potřebách svých, neboť jej považovalo za jakousi všemohoucí nejvyšší instanci pro celé Čechy. Jsa jedním z ředitelů kanceláře Národního Výboru (vedle doktora Karla Zdekauera, již nebožtíka) měl jsem mezi jiným i povinnost přijímati všeliké deputace i jednotlivé osoby, přicházející k němu v takových příčinách. Tu mně často bylo nemálo těžko vykládati těm lidem, že Národní Výbor nemá nižádné moci administrativní aniž jaké exekutivy, a co jest vlastně úlohou jeho. To zvláště lidem prostějším nechtělo jíti do hlavy, i nebylo bez všelijakých směšných případů. Nemohliť živou mocí pochopiti, když nemůže Národní Výbor odvedeného synka vyprostiti z vojny, zameziti exekuční prodej statku, přiměti ten neb onen úřad k rychlejšímu vyřízení nějaké záležitosti naň vznešené, nač tedy vůbec jest.

Ostatně práce Národního Výboru šly jen velmi zdlouhavě ku předu, jakkoli sekce jeho dosti pilně pracovaly. Příčinou toho bylo jednak zaneprazdňování jej mnohými záležitostmi veřejnými, které nemohl od sebe odmítati v interesu veřejného pořádku, jednak i přílišná radomluvnost některých jeho členů, z nichž mezi Němci nad jiné vynikal knihkupec Borrosch svými sáhodlouhými řečmi.

Zeptáme-li se, jaký účinek měly události Pražské a nově prohlášená svoboda na lid český, musíme vyznati, že nebyl všude takový, jaký mohl upokojiti slušná očekávání vlastenců. Kde lid byl v národním ohledu probuzenější, působením literatury osvícenější, tam dosti dobře chápal význam doby a podle

toho se choval mírně a důstojně, radostně projevoval svůj souhlas s peticemi Pražanů, očekávaje trpělivě rozhodnutí, a ochotně přistupoval k zřizování národní obrany pro uhájení veřejné bezpečnosti a kázně. Jinde ovšem, kde lid méně byl dospělý a národně uvědomělý, vykládal si svobodu po svém smyslu, jakožto uvolnění nejenom všech pout jej svírajících, nýbrž i všelikých svazků zabezpečujících spořádaný život společenský. Z toho, jak svrchu již podotknuto, pocházely hrubé výtržnosti všeho druhu, a poněvadž nejbolestněji cítěn byl od obyvatelstva vesnického nátisk poddanství, od městského pak poručníkování vlády nad obcemi, tož obracovala se svépomoc lidu tam proti vrchnostem odpíráním roboty, krádežemi lesními a střílením zvěře, tu proti obecním představeným, z nichž mnozí nuceni jsou na kvap opouštěti svá místa. K rozmnožení zmatků těch přispívalo na mnohých místech nejapné chování se zeměpanských úřadů, kteří bez instrukcí nechaní nemohli všude hned vpraviti se v novou situaci a místo konejšení spíše podpalovali roznícené vášně.

V takových okolnostech osvědčoval blahé působení veřejný tisk, právě od týravé censury emancipovaný. V nesčíslných plátkách, brožurkách i časopisech všude jak o závod se rodících poučován jest obecný lid od vlastenských spisovatelův o významu konstituce, o nových právech a povinnostech občanů, a samy první autority, jako Palacký, Brauner a jiní, nepokládali za snížení své důstojnosti, účastniti se takového politického apoštolování. Ale tyto snahy o zachování veřejného pořádku mařeny jsou s jiné strany bezuzdným zneužíváním svobody tisku, neobmezené dosud žádným zákonem, an leckdos nepovolaný (jak viděli jsme svrchu) vykládati chtěl rozumy své a dovoloval si snižovati vážnost úřadů dosavad v platnosti své trvajících, když pak vlny politické bouře výše se dmuly, vášni své i proti jednotlivcům uzdu pouštěl. Tak dálo se jmenovitě po rozehnání nešťastné schůze „konstitučního spolku“, kdežto Praha za šťastnou se mohla pokládati, že nezakusila výjevů horších, nežli byla kocovina u hraběte Thuna a ozývání se po celou noc v uli-

cích jejích posměšných hanozpěvů.*) A jakož v Praze byli proti takovým výstupkům úřadové bezmocni, tak i na venkově ztratili všecku moc, kde jmenovitě národní obranci do jejich povinnosti se pletli; ano na některých místech jal se lid o své ujmě vykonávati spravedlnost trýzněním a ubíjením zlodějův a pronásledováním skutečných nebo domnělých svých odpůrců.

Jako vůbec všude, tak i v Čechách jmenovitě *svoboda tisku* vydávala té doby mnohé prapodivné plody. Nejenom že skoro všeliké dosavadní literární síly rozptýlily se po časopisech, nýbrž i zcela nové vystupovaly směle na veřejnost, na kterou by si před březnem nebyly troufaly, nejinak než jako myši vylézají z děr, když není doma kočka. Nikdo nechtěl světélko své, byť i dosti skrovňounké, schovávati pod kbelík; každý politisoval po svém, a byla to větším dílem politika po větrných výšinách těkající, dětinská politika citu — a kterýž pak národ nebyl tehdáž dítětem v politice? Co však národu našemu zajisté k nemalé cti slouží, jest, že v tomto čase všeobecné výstřednosti a bezuzdnosti nevyšel ani jeden český lístek, jenž by zjevně byl čelil ku podvrácení společnosti aneb urážel cit veřejné slušnosti a studu. V tom jevila se mravní nepokaženost a zdravá mysl národu našeho, která zůstala v jisté míře střízliva i v této době závratné horečky. Nebyloť všude tak jako u nás, ba zdravý rozum a přirozený cit s povržením a zarděním odvrátiti se musí od nejednoho plodu šílenosti a necudnosti, jaké na světlo vynášela jmenovitě Vídeňská denní literatura té doby.**)

Tuto jest místo, přihlédnouti blíže k žurnalistice české, která najednou byla dosáhla rozměrů před tím netušených.

*) Sem náleží známá Havlíčkova: „Šuselka nám píše.“

**) I v jiném ještě ohledu jevila se různost povahy lidu českého a německého. Revoluční Praha měla docela jinou fysiognomii nežli revoluční Vídeň. Dokud nezrušila původní harmonii Frankfurťácká agitace, poskytovala Praha obraz nepřetrženého svátku: pestré kroje, střídající se slavnosti, všeobecný ples a jásot, veselé radovánky z toho, čeho dosaženo. Vídeň naproti tomu byla od samého počátku zasmušilá, lid jevil urputnost a vzdor, jsa nespokojen s tím, co mu uděleno. Co Pražané odbývali kocovinami, to popuzovalo Vídeňáky ke zbouření. Povstání konečně vyvoláno bylo v Praze vojskem, ve Vídni lidem.

Toto časopisectvo bylo skoro výhradně politické, neboť i předbřeznové nepolitické listy musily ve svých sloupcích obírati se otázkami politickými, chtěly-li sobě zachovati své čtenářstvo. Před březnem vycházel v Čechách jazykem českým jediný politický list, *Pražské Noviny*, a to dvakráte v témdni po půl archu se zábavnou přílohou *Českou Včelou*. Pražské Noviny byly organem vládním, a redaktorem jejich Karel Havlíček, který však po převratu březnovém postavení toho se zhostiv redakci Sabinovi odevzdal a sám sobě v *Národních Novinách* svůj vlastní organ založil, který vycházel denně po velikém archu. Stalo se, co by ještě před nedávnem nikomu ani ve snách nebylo napadlo: národ Český měl veliké neodvislé noviny, v nichž mohl hlásati veřejně, co tak dlouho v hloubi srdce svého musil tajiti, v nichž bez ostýchání mohl zastávati před světem práva svá a směle projevovati své žádosti a přání. Teprva v červnu dostaly Národní Noviny konkurenta v radikalním *Večerním Listu*, redigovaném od Liblinského (Knedlhanse), který byl rejdištěm mladých spisovatelů, sil nevyspělých, hledaje čtenářstvo své hlavně mezi nižšími třídami lidu, jimž, aby se zalíbil, pěstoval vedle výstřední politiky také v míře vydatné veřejný klep. Že svému řemeslu rozuměl, dokazoval značný počet odběratelů, jimž při nové svobodě tisku byla taková strava pravou lahůdkou. Zároveň s Národními Novinami vyskytovaly se jak v Praze tak mimo Prahu nejenom v Čechách, nýbrž brzy také i na Moravě též jiné, ovšem menší politické časopisy, které však větším dílem tak rychle hynuly jako povstávaly, směrem svým sotva značně od sebe se různíce. Z té příčiny zbytečno bylo by uváděti jmena jejich; stačiť, zmíníme-li se pouze o dvou takových pokusech. Pražští Frankfurtisté uznali též za dobré, založiti sobě český organ, jejž pokřtili *Vlastimil*. Vydavatelem jeho byl jistý Klier, redaktorem jakýsi Fischer. Byl to pokus ovšem nešťastný; časopis ten ve všem ohledu chatrný, skonal v Pánu číslem dvacátým. Ani tak dlouhého živobytí neměl *Pokrok*, nový organ vlády, kterým Pražské Noviny býti přestaly, pod redakcí Tomkovou. Pokrok objevil se zároveň se zasedáním

Slovanského sjezdu, avšak nastalé události svatodušní již po pátém čísle učinily mu konec. Jakožto kuriosum uvádíme ještě zajímavé faktum, že německá *Bohemia*, která se po březnových dnech z listu beletristického proměnila v politický, stala se zároveň utrakvistickou, přinášejíc články v obou zemských jazycích.

Co se týče dalších konstitučních vymožeností, kterých se národu našemu dostati mělo, z těch nejdůležitější byla *rovnoprávnost jazyková* v úřadě i ve škole. Praktické její provedení nebylo tak snadné, a jeden z prvních uchopil se otázky té Tomek, jehož myšlénky o tom podány jsou v 2. a 4. čísle Národních Novin, kdež v krátkosti vysloveny hlavní zásady, jakými by bylo potřebí u věci té se říditi. Tato pojednání Tomkova mají zvýšenou zajímavost v nynější době, kde právě memorandum našich poslanců na říšské radě té otázky se týkající všeobecnou pozornost vzbuzuje, pročež nebude zbytečno něco z nich zde uvésti. Pro úřady má dle Tomka platiti pravidlo, aby každému občanu volno bylo, jak ústně tak písemně na úřad tím jazykem se obrátiti, který jemu jest obvyklejší, úřad pak aby každému touž řečí odpovídal, kterou jest osloven, což platiti má jak o nižších taktéž o vyšších a nejvyšších úřadech. Z toho vyplývá nutnost, aby každý úředník v Čechách jak v krajinách s českým, tak i v krajinách s německým obyvatelstvem úplně mocen byl obojího jazyka zemského.*) Žádost tato jest tak přirozená a poměrům vlasti naší tak přiměřená, že dříve neb později nevyhnutelně *státi se musí pravidlem*, od něhož není dopuštěno žádné odchylky, nemá-li celá rovnoprávnost jazyková v úřadě zůstati jako doposavad pouze na papíře. Tomek nicméně od pravidla toho dopouští výminku tu, „kterou obnovené zřízení zemské C. z.“ obsahuje, aby se totiž při právních rozepřích řídil jazyk v písemném jednání dle národnosti žalovaného, tak aby Čech žalován byl česky, Němec německy,

*) To sice již před březnem bylo zákonem předepsáno, ale zákon ten snadno dal se obejíti.

a kterou řečí psána jest žaloba, aby byly psány i ostatní spisy v té rozepři.

O dopisování meziúředním navrhuje Tomek, aby se řídilo jazykem panujícím v sídle úřadu. „Úřadové okresů českých nechať dopisují úřadům stejného stupně v českých neb německých krajinách a rovněž tak svým představeným úřadům česky, úřadové okresů německých německy.“ Dále žádá Tomek, aby při dopisování vyšších úřadů nižším „zachovávána byla analogie mezi úřady a soukromými osobami, t. j. aby psal vyšší úřad nižšímu, jehož úřední jazyk český jest, česky, jehož jazyk německý jest, německy.“ Konečně co se týče úřadů nad celou zemí stojících, poněvadž jest většina obyvatelstva v Čechách jazyka českého, praví Tomek: „budiž řeč, kterou tito úřadové buď mezi sebou (ku př. gubernium s apelačním soudem), buď k zemským úřadům *jiných rakouských zemí*, buď k *ministeriím* dopisují, česká, k nižším úřadům česká neb německá dle úřední řeči každého úřadu.“

Co do jazykové rovnoprávnosti ve školách vyslovuje Tomek, že potřebí říditi se dvěma zásadami, totiž aby každý mohl se *vzdělávati mateřským jazykem* svým, ale zároveň také *naučiti se druhému zemskému jazyku.* Žádost tato jest docela rozumná, vyhovujíc stejnou měrou potřebám jedné i druhé národnosti, což i sami nestranní Němci (ovšem ne zuřiví germanomani) vždy uznávali a uznávají. Vyučování druhému zemskému jazyku odkazuje Tomek gymnasiím: „budiž pilný předmět všech 6 let gymnasialních studií dokonalé naučení se německému jazyku a seznámení se s německou literaturou v krajinách českých, naučení se českému jazyku a seznámení se s českou literaturou v krajinách německých.“ Aby pak také dítky, které již po odbytí hlavních škol vstupují do praktického života, měly příležitost naučiti se druhému jazyku, kterému se na hlavních školách nevyučuje, navrhuje Tomek, aby jim po vystoupení z třetí třídy rok neb dvě léta dali choditi do škol gymnasialních, jen do těch hodin, ve kterých vyučuje se na českém ústavu německému a na německém českému jazyku. Pro universitu Praž-

skou žádá Tomek, aby každý přednášející svobodu měl přednášeti česky nebo německy.

Těmto návrhům Tomkovým nikterak nedá se upříti, že vycházejí z jediné pravého názoru věci, jsouce ovšem spůsobeny sloužiti za podstatný základ dalšího vývoje principu rovnoprávnosti národní v úřadech i ve škole; o praktičnosti však jich podrobných stanovení budiž každému zůstaven jeho vlastní soud.

Samo ministerstvo tehdáž přicházelo vstříc tužbám národu našeho, zejmena co se týkalo potřebných oprav školství. Již koncem března povolán jest do Vídně Šafařík ku poradám o nich odbývaným při ministerstvu vyučování, kdež zvláště přiřčeno mu zastupování slovanských zájmů. Z těch porad vyšla rozprava jeho *O provedení stejného práva českého a německého jazyka ve školách*, vytištěná později v Musejníku.*)

V pojednání tom Šafařík úplně se srovnává s hlavními zásadami od Tomka vyřknutými, ale návrh svůj rozvádí mnohem obšírněji a zevrubněji, jednaje zvlášť o školách obecných, školách věcných, gymnasiích, universitě a jiných učebných ústavech, a konče o postupném uskutečňování plánu. Při tom ve mnohých věcech se různí od Tomka, jmenovitě při universitě má za to, že by pro potřebu praktickou mělo býti o to postaráno, aby se jistý počet předmětův obligatně přednášel česky a německy. Neníť zde místa uváděti šíře myšlénky Šafaříkovy, upozorňujeme však schvalně na důkladný článek ten, který podstatně přispěti může k náležitému se orientování v otázce té právě opět na denním pořádku se nalézající.

Šafaříkovi podáváno tenkrát místo rady při ministerstvu vyučování, on však, jednak nechtěje se odciziti činnosti své vědecké, jednak nemaje důvěry v stálost tehdejších poměrů Vídeňských, nepřijal úřadu toho, ovšem pak tím vděčněji jmenování za bibliotekáře universitní knihovny Pražské.

---

*) 1848, díl II. str. 171.

Zdali tyto porady měly nějaké praktické následky, není mně vědomo, domýšleti se však můžeme, že material, který byl výsledkem jejich, nezůstal v ministerstvu vyučování nepoužit při pozdějším reorganisování škol.*)

Co se dalo cestou nařízení hned bez dalšího odkladu provésti, učiněno jest od vlády zemské vydáním již 2. dubna dekretu, jímž prohlášena pro universitu Pražskou svoboda *vyučování* a *učení*. Dotyčné články toho dekretu znějí:

1. „Svoboda vyučování přijímá se v ten spůsob, že ve fakultách, jenž udělují diplom doktorský, všem doktorům od této doby volno jest vědecké přednášky držeti, oznámí-li se prvé u akademického senatu.“

4. „Aby svoboda učení pojištěna byla, volno jest od nynějška slyšeti tak řečené povinné předměty pořádkem a časem každému vhodným, a spůsobilost ke státní službě a ku praxi závisí jediné od přísné státní zkoušky.“

Zároveň dovoleno studentstvu spojovati se v jednoty.

Konečně přišlo i povolení k zařízení *průmyslové školy*, která byla po tak dlouhý čas předmětem tuhých bojů a usilovné agitace národní strany. Havlíček oznámil to v Národních Novinách krátce a významně: „Průmyslová škola je povolena. Před půl letem bychom byli jásali.“

České docentury na universitě Pražské, jakkoliv od vlády povolené, nevstoupily však hned v život, než teprv příštího roku; co však se týče svobody spolčování, té použili studující v plné míře, jak svrchu již ukázáno.

Také ostatní občanstvo nelenilo svobody té všeobecně udělené dle možnosti využitkovati. Nemůže býti úlohou naší vypočítávati spolky a jednoty k rozličným účelům zakládané; nám hlavně jde o vylíčení postupného vývoje národního a politického života té doby, a v tom ohledu zaujímá první místo spolek výhradně politický, nazvaný *Slovanská Lípa*, poněvadž v něm nacházela určitého výrazu ta idea, kterou

*) Později vypracován též od Národního Výboru „Návrh o provedení zásady stejného práva jazyka českého a německého ve školách“ (Nár. Nov. č. 53.). Co s tím se stalo, rovněž nám není povědomo.

nesl se veškerý ruch národu našeho od nejprvnějších dob jeho se probouzení. Spolek ten zaražen jest 30. dubna ve schůzi odbývané ve Václavské lázni, a vytknul sobě za účel:

„1. chránění konstitučního principu a nejrozsáhlejší jeho rozvinutí v mezech monarchických;

„2. bdění nad uskutečněním rovnosti české řeči s německou ve všech odvětvích správy i veřejného vyučování;

„3. chránění samostatnosti koruny České (Čechů, Moravanů i Slezanů), zvláště od návalu německého Völkerbundu;

„4. pěstování vzájemnosti slovanské ku pojištění národnosti a samostatnosti všech Slovanů v mocnářství Rakouském zaražením slovanské propagandy mezi korunou Českou, Polskou i Ilirsko-horvatskou, a sice sjezdy výborovými, deputacemi, korespondencí a zvláštním orgánem, časopisem *Slovanskou Lipou*, který zároveň bude denníkem společnosti.“

Do prozatímního výboru zvoleni jsou: Václav Hanka, Jos. Kaj. Tyl, Pavel Mnouček a Vincenc Vávra. Spolek ten došel napotom značného rozšíření nejen v Praze, nýbrž i po všech vlastech československých. —

Potřebí jest ohlédnouti se také po sesterské Moravě, kterak i tam věci se vyvíjely a uzrávaly. První deputace česká, jak jsme viděli, shledala Moravu ještě neprobuzenou, avšak brzy nastal i tam ruch, jevící se směry sobě odporujícími. Nescházeloť ani na Moravě statečných vlastenců, kteří již před březnem horlivě usilovali o probuzení lidu k národnímu vědomí, ačkoliv účinky jejich snah, poměrně mladších a obmezených na užší kruh nežli v Čechách, jevily se doposavad jen porůznu. Nicméně kvas byl již vložen do lidu moravského, a politický ruch zamíchal jím pořádně. K tomu přicházely hlasy z Čech, vybízející k užšímu spolku a k obnovení svazku koruny České,*) a podobné hlasy ozývaly se též z Vídně, kde záhy byla se utvořila zvláštní *Jednota česko-moravsko-slezská*, čítající mezi členy svými značný počet studujících, avšak i muže dílem vysoce vynikající, dílem vše-

*) Mezi těmi sluší jmenovitě uvésti „Slovo k Moravanům“, vyšlé z péra dra. Riegra.

obecné vážnosti požívající, jakož byli: Pavel Josef Šafařík, Dr. Jan Dvořáček, Dr. Antonín Jar. Beck, Dr. Vendelín Grünwald, Dr. Matěj Kavka, Dr. Siegfried Kapper, Antonín Rybička, Petr Bílka, Ondřej Palacký, Antonín Doležálek a jiní. Jak z Prahy tak i z Vídně přicházeli na Moravu agitatoři, větším dílem studenti, aby živým slovem působili na lid ve smyslu národním. Símě to padlo na úrodnou půdu, a již 6. číslo Národních Novin přineslo „Ozvání moravského lidu“, nikým sice nepodepsané, ale vyslovující smýšlení moravských národovců, jehož jádrem bylo následující projevení:

„Hájíme národnost svou slovanskou a chceme státi pevně při kmenu neroztrženém česko-moravském. Ale i osobnost svou moravskou hájíme, chceme totiž státi věrně při Čechách, ale nepominouti v nich, nerozplynouti, aby Morava mohla sama ostati na právu svém. Žádáme, aby vedle společného sněmu v Praze byl i zvláštní v Moravě, jímž by se řídilo i vlastní hospodářství zemské.

„Jazyk český budiž jazykem obecním, anť jest v Moravě čtyrykráte mocnější nežli jiný, však ale německému jazyku přejeme rovné právo tam, kde rovný jest našemu.

„Slovem *konstituce* rozumíme slušné zastoupení celého národu dle všech živností svých rovně; zvláště vládu soudu podrobenou, a vůbec jak to jest v zemích svobodného lidu moudře zřízeno.

„Žádáme dokonalé zrušení toho, čím byl lid zavázán majitelům panství.

„Žádáme, aby všecka jednání obecní (soudy, sněmy, školy) byla veřejná.

„Na úřady a důstojnosti připuštěni buďtež jen občané spojeného království Česko-moravsko-slezského.“

Zároveň hýbala se všude vlastenská mládež moravská, zejmena v Brně, kde chystáno se k slavnému přijetí vracející se z Vídně druhé deputace Pražské. To vyvolalo velikou zuřivost strany německé, která shlukla se v nádraží pod trojbarevnou korouhví německou, aby jí připravila méně příjemné uvítání. Avšak čekali marně, deputace nepřijela, a tak

zamezena jest demonstrace, která snadno mohla vésti k výstupům hrubého násilí. Beze všech výtržností však nezůstalo, luza od zuřivců německých poštvaná vytloukla okna prelatovi augustinianskému a jiným u nich neoblíbeným osobám, Klácel pak, jenž v „Týhodníku“ od něho redigovaném proti takovému řádění ostře se ozval, musil opustit Brno a hledat útočiště v Čechách.

Vůbec měla v poněmčených městech moravských strana frankfurtistů všude vrch a provozovala nesnesitelný terorismus, kořistíc namnoze s politování hodného předsudku proti Čechům sprostého lidu moravského,*) který od nich v zaslepenosti své zde onde používati se dal k demonstracím proti národní solidarnosti. Toto smýšlení protičeské všemožně podporovali zeměpanští úřadové, ještě mnohem více nežli v Čechách německým duchem načichlí, vydávajíce ve smyslu tom cirkuláře a stíhajíce jmenovitě emisaře české, na něž místy pravou honbu činili. Takovou posilu majíce stávali se frankfurtisté vždy smělejšími, obzvláště pak Olomouc nezůstala pozadu za Brnem. Tam musil profesor Hanuš složiti redakci německého časopisu „Neue Zeit“, v niž uvázal se frankfurťák Jeiteles, a profesor Helcelet redakci „Selských Novin“, jež knihkupec Hölzel přestal vydávati, poněvadž prý pobuřují lid. Ano oběma těmto našincům veřejně jest vyhrožováno, i ozývali se hlasové, žádající aby vypovězeni byli z města.

Stejným odporem proti Čechům naplněni byli moravští stavové, od konce března zasedající na sněmě zastupitelstvem měst rozmnoženém, jež obzvláště podráždila petice Pražanů za užší spojení Moravy a Slezska s Čechy, což sobě mylně vykládali za pokus o podmanění obou zemí Čechům. Marné bylo „Slovo k moravským stavům“ **) od jednoho z prostředka jejich, Bedřicha hraběte Sylva Taroucca, jenž vykládal jim

---

*) Předsudek ten, k němuž podobného nic u lidu českého naproti Moravanům se nenalézá, bohužel doposavad není zcela vykořeněn, čehož sám viděl jsem na Moravě před málo lety smutné příklady.

**) Národní Noviny č. 6

pravý poměr Moravy k Čechám jakožto členů společné koruny České; marný německý spis barona Arthura z Königsbrunnu, sídelního kanovníka Olomouckého, „Einige Worte zum Frieden und zur Verständigung" podobného obsahu; na sněmě přijato jest ohražení proti žádosti Pražanů, jímž neostýchali se nazývati Čechy „provincií" a trhati svazek zemí koruny České, pravíce výslovně, že „Morava" je země od Čech neodvislá, náležející k celistvému svazku Rakouského mocnářství", při čemž prý nicméně „budou vždy zachování přátelského pevného svazku pro stejnost národností a jazyků příbuzného království Českého podporovati, pokud to neodvislost Moravy dovolí. Ohražení toto podáno císaři, v stejném smyslu pak obrátil se výbor stavů moravských k obyvatelům země, jimž namlouval, kterak prý „částka obyvatelů Pražských od Jeho Císařské Milosti žádala, aby naše vlast moravská a všechny její záležitosti s Čechami tak spojeny byly, abychom naše vlastní úřady zemské v Brně pozbyli, aby naše sněmy v Brně přestaly, abychom naše právo v Praze hledali a naše zástupce zemské dílem do Prahy posílali, slovem, abychom na vždycky místo samostatné, nepodrobené země s Čechami v jednu zem splynuli." I dával moravskému lidu výstrahu před agitatory, kteří prý mu praví, „že by jen spojením s Čechami svou slovanskou národnost bez překážky rozšiřovati a síliti mohl". Aby jej odvrátil od smýšlení takového, má prý výbor „za svou povinnost, veškeren moravský lid na to pozorna učiniti, co od shromážděných stavů moravských pro svobodné rozšíření moravského jazyka a pro všeobecné dobré moravské vlasti uzavřeno bylo a ještě se uzavře". Konečně maluje na stěnu bubáka — „nebezpečného souseda Rusa", který ovšem mohl dosti strachu naháněti Němcům, jehož však lid slovanský, jakož dobře věděl, neměl žádné příčiny se báti.*) Naproti takovému obmezenému, čistě provincialnímu stanovisku mo-

*) „Výbor moravských pánů stavův obyvatelům Moravy." Národní Noviny č. 17.

ravských stavů viděl se Národní Výbor pohnuta vystoupiti s „Veřejným ohlášením“,*) v němž vysvětloval nešťastné „nedorozumění“, jakoby Čechové chtěli sobě osobovati nějaké panství nad Moravou, objasňoval historický svazek zemí koruny České a vykládal, kterak „žádosti o spojení všech českých korunních zemí směřují zejmena k tomu: 1. aby místo posavadních úřadů dvorských pro vnitřní politickou správu, kteréž se s vyvinutím našeho konstitučního živobytí napotom nesrovnávají, odpovědné centralní úřady, nejvyšším kabinetním listem od 8. dubna b. r. království Českému s rozšířenějším oborem činnosti již povolené, dostaly se zároveň také Moravanům, a tak pro všecky korunní země platnost měly; a 2. aby konstituční vyvinutí těchto zemí, jakož kořen svůj má v jedné, stejné národnosti, také bylo stejné, tedy aby sněmové zemští, jakožto napotom nejdůležitější faktorové zákonodárství vnitřního, v plném srozumění jednali. A jakž by tak činiti mohli lépe než periodickým, buď v plném počtu, buď skrze obzvlášť volené výbory společným se scházením?“ Končíť pak slovy: „Přejeme si, aby svobodný národ moravský právě nezmatený vplyvy cizími toto uvážení vzal před sebe, aby svobodně a samostatně se rozhodnul. Spojení naše nemohlo by pro nás býti radostným, pro obě strany blahodějným, kdyby nemělo vzejíti a chováno býti *láskou* a *důvěrou.*“

Zatím národní vědomí na celé Moravě čím dále tím více se probuzovalo i šířilo, a právě neslýchaná zuřivost frankfurťáků vyvolávala v lidu vždy tužší odpor. Proti obeslání parlamentu Frankfurtského vyjádřili se sami stavové moravští, lidu pak dostávalo se o tom důkladného poučení od vůdců národní strany; obzvláště pozoruhodné jest ono, které, uveřejněné 30. dubna v Brněnských Novinách, končí slovy: „Jak se stavové moravští usnesli strany volení do Frankfurtu, víte; i Vás nemůže a nebude nutiti nikdo, abyste volili, nýbrž bude to jediné na vůli Vaší; čiňte tedy, jak Vám to zdravý rozum, láska k vlasti a císaři, péče o blaho

*) Národní Noviny č. 29.

veškeré říše Rakouské napovídá i káže. Sláva Moravě! Sláva národům rakouským! Sláva Císaři Pánu! Sláva neodvislosti od cizozemska!“

Volby do Frankfurtu skutečně odbývány jsou dne 13. května, avšak vypadly velmi smutně. Přes šílenou téměř agitaci dostavilo se v Brně z obyvatelstva tehdáž 45.000 duší počítajícího jen 300 osob k volbě, v Olomouci z 12.000 jen 137; v Hustopeči odevzdáno 22, v Starém Brně 9, ve Výškově 7 hlasů a podobně jinde; na mnohých místech národovci volbu ani nepřipustili, na některých občané po volbě již vykonané lépe poučeni obořili se na úřady volbu řídivší, a násilím zmocnivše se volebních protokolů zničili je a volbu za neplatnou prohlásili.

Naproti tomu svolán jest ke dni 31. května nový zemský sněm na základě nového řádu volebního.

Národní život přes všecken odpor Němcův a úzkostlivých úřadů vždy utěšeněji se rozvíjel, svobody tisku a spolčování užíváno vždy v rozsáhlejší míře, jmenovitě povstávaly četné filialky Slovanské Lípy, mezi tím v Praze do života vstouplé.

Tak stály věci na Moravě krátce před osudnou událostí, kterou v Praze násilně přerušen jest samostatný vývoj ústavního národního života.

V.

Ústava od 25. dubna. Pozvání na Slovanský sjezd. Palacký volán do Vídně. Svornost v nebezpečenství. Nové bouře ve Vídni, ústava od 25. dubna odvolána, přislíbeno svolání ústavodárného říšského sněmu. Císař opustil Vídeň. Účinek té zprávy v Čechách. Deputace do Inšpruku. Smíření s Němci. Volby do Frankfurtu. Sněm český vypsán. Pštros purkmistrem.

Ve Vídni zatím neustávalo jitření myslí, naopak zmáhalo se pořád více, a to s veliké části vinou ministerstva Pillersdorfova, které nemělo tolik síly a odhodlanosti, aby rázně zakročilo proti křiklounům větším dílem z ciziny přišlým, kteří vedli veliké slovo v demokratických spolcích ultra-

německých, a proti bujnosti fanatisovaného studentstva, jehož nezralými rozumy obecný lid Vídeňský slepě se spravoval. Tu vedle šíleného blouznění o Frankfurtu, jemuž měla podřízena býti říše Rakouská, zmáhala se idea tuhé vnitřní centralisace, dle které Vídeň měla sobě hráti na Paříž a podrobiti vůli své všecky země mocnářství. Ta idea nemálo lichotila vrtohlavému měšťáctvu Vídeňskému, které ji při každé příležitosti na jevo dávalo hlučnými manifestacemi. Proudem tím unešen vybočil Pillersdorf z cesty vyznačené dne 15. března, po které se měla ústava říšská smluviti s poslanci sněmů jednotlivých zemí, a spůsobil sám vydání ústavy, kteráž ohlášena jest dne 25. dubna co budoucí základní zákon Rakouského mocnářství. Ústava tato, která nebrala žádného téměř ohledu na zvláštní potřeby a práva jednotlivých zemí, vykazujíc všechen podíl při zákonodárství dvěma sněmovnám, voleným z celé říše, nesrovnávala se s patentem od 8. dubna co odpovědí na druhou petici Pražskou.

Sama v sobě nebyla ústava ta zcela k zahození, napodobena jsouc podle belgické, a majíc ráz liberalní byla by v jiných okolnostech dobře mohla posloužiti za první základ ústavní, její vady a nedostatky byly by se daly časem odstraniti a ona přispůsobiti přirozeným poměrům říše. Ale v nynější situaci neuspokojila nikoho. Čechové v ní vším právem viděli porušení slibu císařova, i pojali nedůvěru k ministerstvu, viníce je z neupřímnosti, v čemž potvrzovalo je také váhání vlády, vypsati volby do českého sněmu. Vídeňští radikalové zase zavrhovali ji předně proto, že byla oktrojována, a pak pro soustavu dvoukomorní, již zaváděla, která byla demokratům neoblíbena. Tato nespokojenost Vídeňských demagogů neměla zůstati bez osudných následků.

Usilovné snahy Němců o národní jednotu prostředkem Frankfurtského parlamentu, jevící se v Čechách tak náruživou agitací, musily přirozeným spůsobem vyvolati na druhé straně také touhu po podobném sjednocení Slovanů.*) Půda

*) První vyslovil tu myšlénku Ivan Kukuljević. Viz Národní Noviny č. 22.

pro takovou myšlénku dávno byla připravována vždy více se ujímající vzájemností slovanskou, pěstovanou s obzvláštní horlivostí právě od Čechů. Tak stalo se, že hned po nešetrném vystoupení Frankfurtských poslů v Praze sestavil se výbor důvěrníků slovanských, který 1. května uveřejnil pozvání na sjezd všech slovanských kmenů v Rakouském mocnářství ku poradě o společných záležitostech na ochranu proti nebezpečnému sjednocení Němců. Co hosté měli připuštěni býti také Slované zemí nerakouských.

Zajímavo jest znáti podpisy na tomto vyzvání, jsouť následující:

Josef Matiáš hrabě z Thunu. — Vojtěch hrabě Dejm. — Jan rytíř z Neuberka. — Pavel Josef Šafařík. — Karol Malisz. — František Palacký. — Václav Hanka. — Ludevít Štúr. — Jan Petr Jordan. — J. Erazim Vocel. — Karel Vladislav Zap. — Dr. Fr. Lad. Rieger. — Witalis Grzybowski. — Václav Štulc. — Michail Panić. — Karel Maria baron Villani. — Karel Jaromír Erben. — Dr. Fr. Miklošič. — Dr. Ant. Jaroslav Beck. — Fr. Mat. Klácel.

Později připojili k tomu pozvání své podpisy ještě:

Stefan Aranitski. — Dr. Jan Dvořáček. — Jerzy Lubomirski. — Jan Dobrzański jako pełnomocnik rady narodowej Lwowskiej. — Vincenc hrabě z Valdšteina. — Maxim Papić, protopresbyter.

Poněvadž pak zarytí nepřátelé Slovanstva, jakmile u veřejnost vešlo pozvání k tomuto sjezdu, ihned jali se jej co panslavistický podezírati ze všelikých nekalých úmyslů, tož výbor jej svolávající uznal za dobré, vyložiti obecenstvu účel Slovanského sjezdu ve zvláštním prohlášení, v němž pravil doslovně:

„1) Prohlašujeme se zjevně a svatosvatě, že jsme pevně i nepodvratně odhodláni, k dědičnému našemu .... domu Habspursko-Lotarinskému zdržeti bez porušení starou věrnost i hájiti zachování celosti a samostatnosti císařské říše Rakouské všemi nám možnými prostředky ......

„2) Prohlašujeme se taktéž svatosvatě, že nikdy nebyl úmysl náš ani kdy bude, abychom některé neslovanské národnosti ubližovali aneb ji potlačovali; ale snažení naše odjakživa směřovalo jediné k tomu, aby se zásadě úplného stejného práva všech národností v říši Rakouské zjednalo náležité uznání i praktická platnost.

„3) Konečně prohlašujeme se, že jsme odhodláni práv, ježto nám podle této nyní vyslovené zásady v životě národním i státním náležejí, v úplném jich obsahu pohledávati, je sobě zachovati i před každým útokem, přijď odkud přijď, hájiti, a že proto shromáždění slovanské, ježto zamýšlíme, nemá v sobě žádné jiné příčiny, nežli žádost, abychom přátelským srosuměním se rozdělených od sebe kmenů dosáhli tohoto nám svatého cíle spolu nejjistějším a nejpokojnějším spůsobem."

Prohlášení toto nese další podpisy tyto:

Hanuš hrabě Kolovrat Krakovský. — Bedřich hrabě Rummerskirch. — Robert svob. pán Hildprandt. — J. Franta Šumavský. — V. V. Tomek. — Václav Nebeský. — Med. dr. Fanta. —

Dne 8. května volán jest Palacký ministrem Pillersdorfem telegraficky do Vídně, kdež mu podáváno ministerstvo vyučování. Palacký po krátkém rozmýšlení, uváživ značné rozdíly mezi politickým smýšlením tehdejšího ministerstva a svým vlastním (hlavně v otázce Frankfurtské), nepřijal úřadu toho a navrátiv se do Prahy podal v Národním Výboru podrobnou zprávu o svém vyjednávání s Pillersdorfem a konečném výsledku jeho.

Nepodobno k víře, jaké pobouření spůsobilo ve Vídni povolání Palackého do ministerstva. Němečtí demagogové soptíce vztekem počínali sobě na veřejných místech i v novinách přímo jako šílenci, štvouce lid proti vládě, která prý je poslovaniti chce, a Palackého samého nestydatě urážejíce, ano i nebezpečně mu vyhrožujíce, což Pillersdorf vida sám konečně tomu byl rád, že Palacký mu odřekl. Taková byla

slabost ministerstva toho, která zuřivé demagogy jen ještě smělejšími činila.

Mezi tím zběhla se v Praze episoda, která začala již bráti na sebe tvářnost povážlivou, když ještě v čas moudrá povolnost předešla jižjiž hrozící srážku stran na sebe rozezlených. Nejednalo se o nic více ani méně, nežli o zrušení sboru Svornosti, která veliké části ostatní národní obrany a zejmena německému obyvatelstvu Pražskému byla z příčin na svém místě položených solí v očích. Ustavičné brojení proti nenáviděnému tomu sboru a pocházející z toho časté třenice měly konečně ten účinek, že gubernialní presidium, v úmyslu aby odstranilo podnět a záminku k dalším takovým rozbrojům, vydalo nařízení, dle kterého měla budoucně národní obrana tvořiti jen jediný, stejnotvárný sbor. Tento atentat na samostatnost Svornosti vykládán od lidu, frankfurťáckými agitacemi beztoho neustále drážděného, za atentat na samu národnost českou, a jeden čas bylo v Praze rozčilení z toho tak veliké, že ne bez příčiny bylo se obávati porušení veřejného pokoje. Chtěla-li vláda zemská tento zachovati, musila odvolati nešťastné nařízení, které jej ohrožovalo. Tím spůsobem jest trvání Svornosti i dále pojištěno, a tím na ten čas i klid hlavního města.

Hůře vyvíjely se věci ve Vídni. Tam rozjitřenost myslí, podněcována hlavně centralním výborem demokratickým, nejzuřivějším to z politických klubů Vídeňských, vedla vždy k novým demonstracím a bouřím. Studenti a národní obrana zadali 5. a 6. května petici k Pillersdorfovi, v které žádali za odstranění nenáviděné jimi dvoukomorní soustavy a bezodkladné svolání ústavodárného říšského sněmu o jedné komoře, do níž by voleno bylo beze všeho censu. Tenkráte však Pillersdorf nebyl náchylen ustoupiti hned při prvním útoku; položiv petici ad acta vydal rozkaz na rozpuštění centralního výboru, čímž ale vlil jenom oleje do ohně.

Několik dní minulo bez hrubších veřejných výtržností, ale 15. května objevila se u Pillersdorfa deputace, která žádala odvolání rozkazu k rozpuštění centralního výboru, od-

stranění vojska z města a odevzdání stráží národní obraně. Deputace nedosáhla svého účelu, ano Pillersdorf dal císařský hrad obstoupiti vojskem a děly. Druhá deputace k němu vyslaná potkala se s týmž odporem, a Pillersdorf hrozil odstoupením, neupustí-li se od těchto žádostí. Vše bylo marné. Revoluce byla opanovala celé město, lid byl vzhůru, a studenti chystali se vtrhnouti do hradu, aby na císaři samém vynutili povolení svých žádostí. Večer skutečně vrazily do hradu ozbrojené sbory studentů a národní obrany s četnými zástupy lidu beze všeho odporu, což vida Pillersdorf upustil konečně od své neustupnosti, obávaje se, aby sic nebyla porušena nedotykatelnost trůnu. V jedenáct hodin tedy ohlášeno, že se povolují všecky žádosti, jmenovitě svolání jediné komory co ústavodárného sněmu říšského na základě voleb beze všeho censu. Takové osvědčení úplné bezmocnosti vlády naproti spoustám lidu stalo se osudným pro Vídeň; od té doby musila tam revoluce proběhnouti všecka stadia až k vojenské reakci.

Bezprostřední následek těch událostí byl, že císař Ferdinand z pobouřené Vídně ujel potají do Inšpruku. V skutku přestala býti Vídeň spůsobilým sídlem vlády od té chvíle, ve které obyvatelstvo její, duševní povrchností svou pověstné, svésti se dalo nezkušenou mládeží a cizími poštěvači, by diktovalo zákony říši složené z tolika národů, z nichž každý měl svoje zvláštní potřeby a zájmy. Císař dobře učinil opustiv Vídeň, ale ministerstvo chybilo zůstavši tam. Kdyby dobře bylo porozumělo svému postavení, bylo by šlo za císařem; katastrofa byla by nastoupila dříve, ale nebyla by bývala tak strašná a krvavá, jako o půl léta později, když revoluce Vídeňská nemístnou povolností vlády vzrostla k takové síle, že ku potlačení jejímu bylo potřebí dvou vojsk. Máj mohl Vídni ušetřiti neblahý říjen se všemi osudnými jeho následky. Také by v tu dobu nikdy nebyla reakce vyvíjela takové síly, jako o půl léta později, když opírala se o vojsko vítězstvím opojené.

Země v pravém smyslu pojímaly císařův odjezd, i přestaly míti zření k ministerstvu Vídeňskému, jemuž rozkazo-

vala luza, a vyjednávali záležitosti své přímo u dvora v Inšpruku.

Obzvláště v Čechách a jmenovitě v Praze spůsobila zpráva o posledních událostech Vídeňských a odjezdu císařově náramné pohnutí, a to nejenom mezi Čechy, nýbrž i mezi poválivějšími Němci, kteří počali se lekati zmatků, jaké nevyhnutelně nastati musily takovou roztržkou v nejvyšší státní moci. Národní Výbor, obec Pražská, národní obrana i jiné vážné korporace vypravily za císařským dvorem slavné poselství s osvědčením své věrné oddanosti k panovnickému domu. Projeveno při tom vřelé přání, aby první konstituční sněm český otevřen byl od samého původa nové svobody, ale dodáno: „Ač nedovoluje nám šetrnost k svobodnému rozhodnutí se Vaší c. k. Milosti samé, bychom tuto žádost vyslovili, myslíme směti se tím jistěji nadíti, že slíbeného nám již *arcikněžete místodržícího* co nejdříve možná mezi sebou spatříme.“

V tu chvíli sjednoceny byly na čas všecky strany obyvatelstva Pražského v spravedlivém rozhorlení proti spupné Vídni, při čemž pozoruhodno bylo, že i státní úřednictvo, které, což pochopitelno, až dosavad se bylo vzdalovalo všeho ruchu revolučního, účastnilo se podněcování myslí v tom smyslu. *)

Doba tato byla nad jiné příhodná ku pokusu o smíření se stran až dosud nepřátelsky proti sobě stojících, totiž Čechů a Němců. Myšlénka ta vyšla od strany německé a nalezla též u Čechův ohlasu ochotného. Byl to litograf Hennig, Prušák, ale muž poctivý a dobromyslný, který přišed dne 18. května

*) Tak v Měšťanské besedě jeden tehdáž mladý, nyní vysoce postavený úředník při českém místodržitelství, který se přiznával k straně národní, dal smýšlení svému smělý výraz, když v písni protiněmecké, tehdáž často zpívané, která měla refrain:

„Hr na Němce, hr na vraha!
Na Frankfurt Praha!“

poslední verš proměnil:

„Na *Vídeň* Praha!“

což hlučně opakováno bylo a provázeno bouřlivým potleskem.

do Měšťanské besedy s ní se vytasil. Shledav, že se mu se strany české přichází vstříc, učinil návrh společné hostiny, který se potkal se schválením. Ještě téhož dne vyslána s tím návrhem deputace do Besedy kupecké, pak do šlechtické, a na vzájem přicházely z těchto deputace zase do Besedy měšťanské, jimiž celá věc byla umluvena definitivně na čtvrtek dne 26. května do Bubenče. Toho dne tedy odbývala se slavná hostina v restauraci Bubenecké obory (Stromovky) pod předsednictvím samého gubernialního presidenta hraběte Lva Thuna, jíž účastnily se všecky třídy obyvatelstva Pražského, jmenovitě pak přední mužové strany jak národní tak německé. Tu pronášeny jsou nadšené přípitky císaři, svobodě, svornosti a bratrství obou národností, srdce hodovníků rozehřála se, dávní protivníci podávali sobě ruce, Čechové i Němci objímali se vespolek, k tomu hrály tři kapely, zpívány sbory české a německé, a vše tonulo v proudu hlučné veselosti. Množství lidu při slavnosti bylo tak veliké, jak od příchodu první deputace z Vídně v Praze pohromadě nebylo. V povětří jen hemžilo se praporců a praporečků v národních barvách, všude slyšeti bylo jen hudbu, zpěv a volání slávy. Když se počalo tmít, zdvihlo se vše v nejlepším pořádku a táhlo s hudbou pod korouhvemi do Prahy, Němci a Čechové svorně za ruce se vedouce. Toho večera Praha jásala radostí.

Bohužel nemělo smíření toto dlouhého trvání; neboť byly vášně stranické příliš rozníceny, aby se pomíjejícím hnutím, které na okamžení mysli opanovalo (a z takového, spůsobeného císařovým odjezdem z Vídně, vyšla celá ta slavnost), utlumiti dalo; sotva že obě strany z opojení svého se vyspaly, nastal předešlý rej.*) To pak jest při tom pamětihodno, že tentýž Hennig, který v nejupřímnějším úmyslu byl původem tohoto sbratření, stal se napotom hlavou pověstných sedmašedesátníků, zakladatelem spolku „Verein für

*) Podobně i ve Vídni slaveno hlučně sbratření národní obrany s vojskem, což nikoliv nebylo tomu na překážku, že za nedlouho potom obě strany na sebe střílely.

Ordnung, Ruhe und Sicherheit“ a původcem známé adresy, v době svatodušních zmatků knížeti Windischgrätzovi od těchto fanatiků pořádku odevzdané. *)

Nepochopitelným spůsobem nedal se zeměsprávce hrabě Lev Thun žádnými osvědčeními a protesty jak vážných jednotlivců (před jinými Palackého) tak i celých korporací (Národního Výboru, Měšťanské besedy Pražské a j.), aniž hrozícím nebezpečenstvím ještě většího rozjitření myslí, než jaké beztoho panovalo v celé zemi, odvrátiti od vypsání voleb do Frankfurtského parlamentu, které ustanoveny jsou na 23. května. Obyvatelstvo české nikde nevolilo, německé jen v několika okresech pohraničných; v Praze strhány jsou s rohů plakáty volby vypisující, při volbě pak samé odevzdány všeho všudy tři hlasy. Fiasko nemohlo být úplnější.

Mnohem pilnější a důležitější věc byla svolání sněmu českého na základě patentu císařského od 8. dubna. Sněm ten svolán jest nyní ke dni 7. června, a přikročeno ihned ke všem přípravám pro volby. Poněvadž však tyto vyžadovaly delšího času nežli se předvídalo, musilo svolání jeho později odloženo býti na neurčitý čas, a ustanoveno toliko, že mají všecky volby vykonány býti nejdéle do 15. června. Záležitost sněmu zaměstnávala od té doby veřejnost v nemalé míře, i byla předmětem mnohých a častých diskusí.

Zde jest místo upozorniti na podstatný omyl o tomto sněmu, vzniklý nevím jakým spůsobem hned po vyhlášení patentu od 8. dubna a napotom opět a opět opakovaný. Sněm ten totiž vyhlašován jest za *konstitující*, čímž býti nikoliv neměl. Patent od 8. dubna praví o něm pouze, že „má míti právo o všech věcech zemských raditi se a rozhodovati“. Slova tato jakkoli příliš neurčitá, aby přísně vymezovala kompetenci jeho, nikterak nepřipouštějí výklad takový, jaký jim dáván. Potvrzujeť to i vyjádření ministra Pillersdorfa

---

*) Když jsem Hennigovi, pořádajícímu slavnost smíření, vyslovil upřímně mínění své, že od ní neočekávám žádného trvalého účinku pro shodu obou stran, on velice na mne se rozhorlil a napotom vyhlašoval mne za hlavního rušitele míru.

v odpovědi na pronešené obavy zemských stavů některých zemí, aby koncese Čechům často dotčeným patentem učiněné nebyly na ujmu centralní vládě říšské, jmenovitě „aby neměl zemský sněm království Českého k rozhodování o záležitostech zemských jiný význam leč sněmu provincialního". Praví Pillersdorf rozhodně, že „neleželo v úmyslu vlády, dáti českému zemskému sněmu pro jeho porady a rozhodování širší obor, nežli obor vlastních zemských záležitostí, ... a že zřízením odpovědných zemských nejvyšších úřadů ministerstvu nesmí být v oboru jeho povinnosti žádná meze kladena." *)

Tím ovšem uvedena v pochybnost cena celého patentu od 8. dubna, a naskytuje se otázka, je-li spůsobilým, aby někdy mělo k němu býti nazpět saženo, k čemuž nejednou projevována chuť.

Dne 18. května vykonána volba nového purkmistra Pražského na místo odstouplého dra. Štrobacha, i zvolen dosavadní místopresident Tomáš Pštros, jejž zeměsprávce Thun ihned potvrdil. Volba ta neosvědčila se býti šťastnou, muž ten nebyl oblíben, a neuměje si získati důvěru přinucen jest za nedlouho k odstoupení.

VI.

Nové bouře ve Vídni. V Praze prozatímní vláda, nová deputace do Inšpruku. Slovanský sjezd. Národní Noviny oposiční, Pokrok. Vaňka purkmistrem. Windischgrätz. Tajné pikle, vojenské i jiné demonstrace. Studentstvo. Deputace česká v Inšpruku. Bouře svatodušní.

Ve Vídni spůsobil odjezd císařův náramný dojem na obyvatelstvo. Leknutí bylo všeobecné, a na okamžik patrně ochladily se vášně revoluční. V prvním ustrnutí obrátila se rozhorlenost měšťáků proti původcům těch kroků, které císaře tak velice zastrašily, že necítil se více bezpečným mezi svými Vídeňany. V tu chvíli bylo veřejné mínění studentům rozhodně nepříznivé, a kdyby Pillersdorf se byl odhodlal

*) Národní Noviny číslo 37.

k ráznému kroku a vyřknul zrušení studentské legie, zkrotlí Vídeňáci nebyli by tomu kladli nižádný odpor, ale spíše jemu žehnali. On však v nepochopitelné zaslepenosti ztratil celých deset dní nečinně. Mezi tím lid zpamatoval se od svého leknutí, a uchopiv se nového hesla od pobuřovačů vydaného sváděl všecko na kamarilu, která prý věrné Vídeňáky u císaře očernila. Kamarila stala se odvodičem hněvu s počátku proti studentům vzniklého, a legie i národní obrana měly dosti času na novo upevniti svou jednomyslnost v radikalismu. Nyní teprv, příliš pozdě, sebral Pillersdorf svou zmužilost k činu.

Dne 25. máje vyzval akademickou legii velitel její hrabě Colloredo-Mansfeld, ve srozumění s ministerstvem, aby sama se rozešla, což když rozhodně bylo odepřeno, složil velitelství. Na to vyšlo ministerské nařízení, rozpouštějící akademickou legii, jež měla se spojiti s národní obranou; této pak uloženo jest provésti to nařízení. Legie ihned učinila hluk, a volajíc na pomoc předměstí chystala se násilím odrazit násilí. Prapor vojska poslán proti aule, když však odhodlanost studentů ničím se nedala zastrašiti a obyvatelstvo k jich straně se přidalo, odvolán zpět. Událost ta spůsobila všeobecné pobouření, a roztrušovaly se pověsti, že z Čech táhne vojsko na Vídeň. V okamžení povstaly všude barikady, a lid ve vší opravdovosti chystal se na pouliční boj proti reakci. Tím zastrašeno upadlo ministerstvo v starou svou slabost, odvolalo rozkaz proti legii čelící, odstranilo vojsko z města a snažilo se chlácholením a sliby přiměti lid k odklizení barikad. Ty však zůstaly stát ještě dva dni, a teprv 28. máje upokojily se mysli tak dalece, že přikročeno k jich odstraňování. Touto porážkou zničena byla úplně vážnost ministerstva Pillersdorfova.

Nad vládní moc vypnula se byla 26. máje svrchovanost lidu. Zničené ministerstvo musilo trpěti, že vedle něho sestavil se tak zvaný *Sicherheitsausschuss* z měšťanů, studentů a členů národní obrany, který (na spůsob někdejšího Pařížského výboru pro obecné blaho za první revoluce francouzské)

se ujal diktatury. Tomuto výboru podrobeny jsou ministerním nařízením všecky sbory a ústavy sídelního města a svěřena péče o veřejnou bezpečnost. Tak nad ministerstvo císařem ustanovené povznesla se vláda revoluční, která měla všecku chuť podrobiti své moci celou říši.

Při takovém stavu věcí ve Vídni zeměsprávce hrabě Lev Thun uznal za dobré vymaniti se z područí ministerstva, které bylo samostatnosti pozbylo, pročež přibral si jakousi „vyšší radu", jejímiž členy byli přednější členové Národního Výboru: Borrosch, Brauner, hrabě Albert Nostic, Palacký, Rieger, Štrobach a hrabě Wurmbrand. Zároveň vyslal do Inšpruku k císaři novou deputaci, již skládali hrabě Albert Nostic a dr. Rieger, aby vyžádala na něm potvrzení toho kroku. Ustanovení této „prozatímní vlády" pro Čechy zavdalo veliké pohoršení Vídeňskému ministerstvu.

Zatím přibližoval se den 2. června, v kterýž měl zahájen býti v Praze *Slovanský sjezd*, na který od delšího času byla obrácena veřejná pozornost v nemalé míře. Již od více dní sjížděli se toužebně čekaní hosté, částečně v pestrém národním kroji, a Praha nabývala jimi zvýšené živosti. Byli to dílem volení poslanci jednotlivých krajin, obcí a korporací, dílem dávnou vlasteneckou činností známí přátelé obecného dobra svých národů. K vítání jich vlály s domů četné praporce v českých a slovanských barvách, jimiž i jinak byly domy bohatě ozdobeny, a Kolovratská střída, kde v budově musejní měl Slovanský sjezd sídlo i kanceláře své, hemžila se lidstvem. Největší počet poslanců jihoslovanských, halických a moravských přijel společně dne 30. května, a v slavném průvodu domácích vlastimilů jest uveden do místa valného shromáždění na ostrově Žofínském a přátelsky uvítán.

Sjezd rozdělen byl na tři sbory čili sekce: československou, polskorusínskou a jihoslovanskou. Dne 31. května počalo se zapisování a přijímání členův od zřízených důvěrníků tím spůsobem, že každý nově přijatý člen společně se staršími hlasoval o přijetí neb nepřijetí toho, kdo po něm se hlásil. Spůsobem tím zamezeno bylo účastenství nepovolaných

Téhož dne přistoupili sborové k volbě představenstev; za předsedy zvoleni jsou ve sboru československém Pavel Josef Šafařík, ve sboru polskorusínském Karel Libelt a ve sboru jihoslovanském Pavel Stamatović, protopresbyter v Novém Sadě. Sborové takto zřízení sešli se pak 1. června v Českém Museu k volení starosty sjezdu, za jakého jednohlasně zvolen jest František Palacký, za podstarosty pak Stanko Vraz ze sboru jihoslovanského a kníže Jiří Lubomirski ze sboru polskorusínského. Při těchto schůzích tvořily čestnou stráž sbor Svornost a studentské družstvo Slavia. Téhož dne oznámeno jest nastávající zahájení sjezdu výborem jeho zemězprávci hraběti Lvu Thunovi*) a vrchnímu veliteli národní obrany knížeti Josefu z Lobkovic.

Dne 2. června stalo se slavné zahájení sjezdu první veřejnou schůzí v sále ostrova Žofínského. Ráno před devátou hodinou sešli se údové sjezdu a veliký počet hostů do Českého Musea, odkudž odebrali se předně ve slavném průvodu do Týnského chrámu. Před sochami apoštolů slovanských říkal kněz Václav Štulc modlitbu k slavnosti přiměřenou, a líce mužů a starců smáčena jsou slzami citů netušených, jimiž ve shromáždění tom, posud jediném v dějinách Slovanstva, dmula se prsa každého přítomného. Odtud ubíral se průvod — napřed dosavadní výbor, pak nově zvolený starosta Palacký a podstarostové Stanko Vraz a kníže Lubomirski, za nimi jihoslovanský, polskorusínský a československý sbor, za těmi pak veliké množství jiných hostů, při čemž Svornost, Slavia a legie studentská bděly nad zachováním pořádku — ulicemi Staroměstskými a přes Nové aleje k Žofínu. Vlastenecké a starožitné pobožné písně slovanské, které zpíval sbor zpěváků v čele průvodu kráčející, přenášely nadšení, jímž údové sjezdu naplněni byli, na všecko obyvatelstvo Pražské.

V sále Žofínském zatím galerie již obsazeny byly četnými hostmi, mezi nimiž vynikalo krásné pohlaví. Sál byl skvostně

*) Při té příležitosti neopominul zeměsprávce vysloviti obavy své a dáti výstrahu výboru z okolnosti té, že k sjezdu připuštěny jsou, ač jen co „hosté“, také nerakouští Slované, kteréž obavy ukázaly se býti pohříchu úplně oprávněnými. Viz: Světozor 1878, č. 48, str. 594, c.

upraven a vyzdoben znaky a korouhvemi všech slovanských národů v Rakousku, mezi nimiž uprostřed vlála černožlutá korouhev císařská. Sborové seděli od sebe rozděleni: napřed s jedné strany sbor jihoslovanský, s druhé polskorusínský; za nimi po celé šířce sálu sbor československý, jakožto ze všech nejčetnější.

Jakmile četné shromáždění prostory sálu naplnilo, vystoupil celý dosavadní připravující výbor na zvýšené místo, a za předsedu jeho, nepřítomného prý pro nemoc hraběte Matiáše Thuna, zahájil schůzi místopředseda Jan rytíř z Neuberka, jenž promluviv krátká slova k uvítání příchozích hostů v hlavním městě Čech prohlásil shromáždění rakouských Slovanů za zřízené. Potom oznámil jmeno zvoleného starosty sjezdu Františka Palackého, prohlásil činnost přípravního výboru od té chvíle za skončenou a postoupil místo své starostovi. Starosta sjezdu zaujal místo předsedy, po obou stranách vedle něho zasedli podstarostové, pak předsedové a místopředsedové tří sborů. Předně promluvil starosta Palacký vážná slova o účelu a vysoké důležitosti této schůze, načež prohlásil sjezd Slovanů rakouských za otevřený. Sjezdoví písaři četli jmena všech předností a jiných členů jednotlivých sborů, řád jednací a program předmětů, o kterých má sjezd jednati. Počet údů byl, zahrnouc v něj i později teprv přibylé, ve sboru jihoslovanském 42, ve sboru polskorusínském 61, ve sboru československém 237, dohromady 340 osob.

Po slavném zahájení sjezdu vystoupila celá řada řečníků, již ukončil Šafařík. Byly to vřelé výlevy překypujícího radostného citu, že přišla doba, kde Slované vzájemně se mají poznati a vespolek pracovati k jednomu cíli — bratrství všech národů. Jestliže první revoluce francouzská vydala heslo *svobody a rovnosti osob*, přijaté od veškerého civilisovaného světa, zde heslo to rozšířeno jest na *svobodu a rovnost národů* jakožto zásadu, jíž od té doby říditi se má pokrok společenský. Řeči ty přijaty jsou s bouřlivou pochvalou, obzvláště závěreční řeč Šafaříkova, přednešená s uchvacujícím

zápalem, která od celého shromáždění provázena jest takovým jásáním, že těžko popsati.*)

Tím skončila se první schůze, a většina členů sjezdu, asi 200, odebrala se do místností hořejších k společnému obědu, kterýž odbýván při zpěvu slovanských písní. Po obědě pronášeny nadšené přípitky na zdraví slavných mužů slovanských, přítomných i nepřítomných (bána Jelačiće, Mickiewicze, Kollára), provázené sborovým zpěvem slovanským „Mnogaja ljeta!“ Tím skončila se slavnost zahájení slovanského sjezdu.

Pro veliké obecenstvo byla určena jiná, veřejná slavnost, která se odbývala následující neděli. Na Svatováclavském náměstí, jak přezděno Koňském trhu, slavil srbský protopresbyter Pavel Stamatović pravoslavné služby boží v církevním jazyku staroslovanském, jakých Praha neviděla od prvních dob svého křesťanství. K slavnosti té ubíral se z Českého Musea imposantní průvod. Napřed táhly řady Slavie s oštěpy, za nimi uprostřed špalíru studentův děvčátka bíle ustrojená s páskami slovanských barev, nesouce košíčky s květinami; v jich čele kráčeli dva praporečníci v kroji Svornosti. Za děvčátky šli páni, pak za prapory českým a ilirským četní slovanští hosté v nádherných krojích národních. Závěrek činila Svornost. Tiše, důstojně bral se průvod k soše svatého Václava, před kterou byl upraven oltář, za nesmírného shonu lidu. Nebylo okna ani vikýře prázdného po celém náměstí Svatováclavském. Služby boží trvaly přes hodinu, dojem působený na lid srozumitelným jazykem slovanským, jímž druhdy apoštolové Cyril a Method hlásali předkům našim slovo boží, byl hluboký; obzvláště když ozbrojený sbor zpěvácký zpíval píseň „Gospodi pomiluj“, lidu českému dosavad neodcizenou. Modlitby konány za císaře Ferdinanda, za patriarchu Josipa (Rajačiće), za národy slovanské, za zemřelé

*) Zejmena slova: „Vláda bodákův a špehův jest dále naprosto nemožná“ v pravém slova smyslu elektrisovala posluchactvo až téměř k šílenosti. Bláhoví! netušiliť v radostném opojení svém, že v málo dnech budou Pražskými ulicemi houkati děla Windischgrätzova.

naše spisovatele, počínajíc s Josipem Jungmannem. Po mši blahoslavil kněz s křížem v ruce všem národům slovanským a všemu počínání našemu jazykem srbským, při čemž třikráte se ozvalo „Sláva!“ třikrát „Živio!“ z úst všeho lidu. K závěrce rozdával velebný celebrant rozkrájený na kousky svěcený chléb dle obyčeje pravoslavného. Zpáteční průvod byl pravý triumf, pro samé „Sláva! Ať žijí Slované!“ nebyl možný ani zpěv. Večer v 8 hodin byla na Střeleckém ostrově veliká beseda slovanská. Pod košatými stromy řečnilo a zpívalo se ve všech nářečích slovanských, na konec tančilo se, a vesele rozjařená společnost zůstala větším dílem pohromadě až přes půlnoc. Toho dne vypadala Praha úplně slovansky.

Program jednání Slovanského sjezdu sestával z pěti částí, z nichž první měla za předmět poměr Slovanů rakouských mezi sebou, druhá poměr Slovanů rakouských k ostatním rakouským národům, třetí poměr rakouských Slovanů k ostatním Slovanům, čtvrtá o poměru rakouských Slovanů k ostatním národům evropským, pátá spůsob, kterým by měla uzavřením sjezdu slovanského spůsobena býti platnost.

Pravidelně mívali sborové od 3. června každodenní schůze, někdy ráno i odpoledne, a všecko jednání, jak samo sebou se rozumí, dálo se v nářečích slovanských, a nestydatá jest lež, opakovaná nesčíslněkráte v organech německých, jakoby pro nesrozumitelnost nářečí jednoho kmene druhým bylo se musilo vzít útočiště k jazyku německému. Sjezd vytknul sobě následující trojí úlohu: 1) aby vyhotoven byl *manifest k národům evropským*, zavírající v sobě zásady a cíle Slovanského sjezdu; 2) aby podepsána byla adresa čili *petice k císaři*, obsahující žádosti národů slovanských v Rakousku; 3) aby zavřen byl *spolek národů slovanských* a opatřeny prostředky ku podporování oněch zásad a cílů.

Manifest k národům evropským sepsán jest od Palackého na základě návrhů Zacha,*) Libelta a Bakunina.**) V něm

---

*) Nynějšího srbského generála.

**) Tento nenapravitelný ruský revolucionář zajisté nepřijel do Prahy pouze k Slovanskému sjezdu, který mu byl jenom vítanou záminkou;

vyřknul Slovanský sjezd pevné přidržení se zásad svobody, rovnosti a bratrství jednotlivců v poměrech živobytí státního; zásadu potud v Evropě méně uznávanou úplné rovnoprávnosti všech národů; ošklivost nad politikou, která země a národy považuje za nevolnou majetnost panovníků; úmysl svůj, učiniti návrh císaři Rakouskému, aby dle zásad těchto proměnil stát svůj ve spolek národů rovnoprávných; přání svá o napravení křivd páchaných proti rozličným kmenům slovanským vně i vnitř Rakouského mocnářství: proti Polákům přivedeným o svou samostatnost a posledně znova libovolně trhaným nařízeními pruské vlády v Poznaňsku; proti Slovanům v Lužici a ve východním i západním Prusku, od německých vlád svých systematicky odnárodňovaným; proti Srbům, Charvátům, Slovákům a Rusínům, od uherského ministerstva prostředky nelidskými a násilnými pronásledovaným; konečně proti různým kmenům jihoslovanským v Turecku, necitnou politikou zdržovaným od vyproštění se z jarma, od století těžce na nich ležícího. Konečně učinil Slovanský sjezd návrh na obeslání *všeobecného evropského sjezdu národů* k vyjednávání všech mezinárodních otázek.

Druhý ponavržený spis, petice k císaři, k dokonalému stylisování nedospěl, vypracován toliko návrh, jenž obsahoval v úvodu odůvodněnou žádost o zřízení Rakouského mocnářství na základě nového oprávnění všech jakéhokoli kmene národů; v dalším oddělení následovaly žádosti všech jednotlivých rakouskoslovanských národů dle uznaných potřeb jednoho každého.

Třetí předmět přijatého návrhu, totiž vypracování smlouvy mezi větvemi slovanskými v Rakousku na pojištění sobě národních práv tam, kde jich už požívají, a k vydobytí jich sobě tam, kde jich posavad zbaveni jsou, taktéž nepřišel k ukončení. Návrh, od výboru k tomu ustanoveného vypracovaný, nemohl více vzat býti do porady.

---

ano jest věc dokázaná, že srážka lidu s vojskem o svatodušních svátcích nestala se bez jeho vydatného přičinění. Totéž lze tvrditi o některých polských členech sjezdu.

Dne 11. června jakožto v hod boží letniční, zdrželi se všickni tři sborové ode všeho jednání, ale přítomni byli mši, jiň v 11 hodin sloužil v Týnském chrámě slovanským jazykem kněz Řehoř Ginilewicz, kanovník Lvovský církve řecko-katolické, před četným shromážděním obyvatelstva Pražského.

Dne 12. června ráno byli sborové shromážděni. Poněvadž se jednání o vyznačených předmětech blížilo ke skončení svému, a jmenovitě členové sboru jihoslovanského pospíchali k navrácení se do své vlasti, kdež pro události vždy bouřlivější nastávala potřeba přítomnosti jejich, uzavřeno jest, aby 14. června byla odbývána závěreční valná schůze sjezdu.

V malé chvíli po skončení porad, sotva že členové sjezdu z Musea se rozešli, vypukl začátek nešťastné svatodušní bouřky Pražské, která jak všechno veřejné živobytí v Praze na delší čas, tak i ukončení sjezdu slovanského zmařila. V čas násilných příběhů z toho nastalých nemohlo se v jednání sjezdu pokračovati. Mnozí členové jeho rozjeli se mezi tím časem z Prahy, jmenovitě větší díl poslanců polských, charvátských a srbských, jimžto z neznámých příčin od velitele národní obrany Josefa knížete z Lobkovic nařízeno bylo, aby se z Prahy odebrali. Ještě jednou sešli se sborové v ztenčeném počtu v pátek dne 16. června, aby v pracích svých náhodou přetržených dále pokračovali, poněvadž smlouvání se mezi vojskem a městem toho dne ukazovalo radostnou naději blízkého míru. K večeru však počal boj na novo a stav obležení, který hned potom ohlašen byl, překazil další scházení se sjezdu. Údové, kteří se nyní rozjeli, prohlásili sjezd slovanský na neurčito za odročený, aby se v příznivější době dokonalo, co na prvním se sejití dokonáno býti nemohlo.*)

Tak skončil se pověstný Slovanský sjezd, který na jedné straně byl vzbuzoval utěšené naděje, na druhé pak děsné obavy, z nichž ani jedny ani druhé se neukázaly oprávněnými, a zůstaveno nejisté budoucnosti, kdy vyplněny budou

*) Obšírná zpráva o Slovanském sjezdu podána v Časop. mus. na rok 1848 dílu II.

vřelé touhy Slovanů, aby se domohli práva svého, jim tak dlouho upíraného. —

Než vraťme se již k vypravování o dalších politických bězích, přerušenému zprávou o Slovanském sjezdu, kterou bylo potřebí podati v celosti.

Jednání vlády bylo po celý čas takové, že zavdávalo příčinu k odůvodněným pochybnostem o její upřímné vůli, plniti všecko to, co občané státu konstitučního mají právo na ní vyžadovati. Možná, že v jistém ohledu bylo vládě křivděno a že se jí té dobré vůle nenedostávalo v takové míře, jak jí za vinu dáváno. Bylať vláda více nerozhodná a příliš slaba naproti tolika protivným vlivům na ni působícím, což pocházelo namnoze od nezvyklého postavení, v jakém se nacházela; s druhé pak strany byla to pochopitelná nedočkavost lidu lačnícího po slíbených opravách, dávném to předmětu své nejvřelejší touhy, která si každý další průtah vykládala na nejhorší stránku. K tomu povaha zeměsprávce, muže, jehož spravedlivost povznešena byla nade všecko podezření, nebyla dosti ohebná, aby v době tak nesnadné a kritické dovedl hověti v stejné míře všem stranám neustálým drážděním nedůtklivým; což divu tedy, že mezi vládou a lidem otvírala se rozsedlina vždy větší, která hrozila státi se zející propastí. Obecné mínění stavělo se rozhodně proti vládě, i nacházelo čím dále tím hojnějšího výrazu ve veřejných listech, jmenovitě dosti ostrého v Národních Novinách. Tu najednou vyskytl se „Pokrok“ co orgán vlády, a následek toho byl, že Havlíček prohlásil noviny své (č. 52) za oposiční, odůvodniv to následujícím vyjádřením: „Poněvadž nastoupila doba, kdežto vláda sama může smýšlení a jednání své zastávati, majíc k tomu zvláštní svůj časopis, můžeme nyní již směle odporovati vládě ve všem tom, co se nám k prospěchu národu Českého býti nezdá. Až posavad, ač se nám mnoho velmi nelíbilo, šetřili jsme vládu co bezbrannou a nezvyklou ku konstitučnímu zápasu v novinách. Krátkými slovy řečeno: *prohlašujeme Národní Noviny za noviny oposiční.*“ Jádro nového programu Národních Novin, uveřejněného v čísle na to

následujícím, bylo v krátce toto: Úplná rovnoprávnost Čechů a Němců, ale přednost národnosti české jakožto většiny v zemi; spojení zemí koruny České a všemožná samostatnost této; idea demokracie co základ státu, zrušení šlechtických výsad, sněm o jedné komoře; svoboda náboženství s katolickou církví co státní, ale přiměřené reformy této (zrušení celibatu, zřízení více biskupství, uvedení národního jazyka do bohoslužby, církevní synody, zrušení patronátu, desátku a t. d.).

Nový purkmistr Tomáš Pštros neosvědčil se býti mužem, jenž by s prospěchem dovedl zastávati nesnadný úřad obecního starosty Pražského v době tak pohnuté, do které co starý bureaukrat nikterak vpraviti se nemohl. Záhy ozývala se hlasitě nespokojenost s ním, a když dokonce pronešeno proti němu obvinění z jakéhosi skutku nepočestného, spadajícího do kompetence trestního práva, on pak z něho se neočistil, tu nastala proti němu bouřlivá agitace v novinách, plakatech i shromážděních lidu, žádající aby odstoupil. Dlouho zpíral se tomu Pštros, až konečně napolo donucen vyhověl všeobecné žádosti a poděkoval se z úřadu. Na jeho místo zvolen jest dne 31. máje dr. Václav Vaňka, Pražský synek a vážený advokát, který v následujících na to těžkých dobách ukázal se býti tak obratným, opatrným a povolným, že v střídajících se rozličných fásích veřejných poměrů udržel se po mnohá léta na svém místě.

Zatím již všecko schylovalo se ku katastrofě, s jedné strany snad úmyslně připravované, s druhé lehkomyslně vyvolané. Úřad nejvyššího velitele zemského zastával byl až dosavad arcikníže Ferdinand, nyní obsazen jest definitivně knížetem Alfredem Windischgrätzem. Muž ten, přísný vojín, povahy čestné, ale pověstný co hrdý aristokrat, byl již dříve jednou (od roku 1833) zastával tento úřad, za březnových nepokojů pak nacházel se ve Vídni, kdežto 15. března jmenován jest vojenským velitelem zemským v Dolních Rakousích. Avšak již 11. dubna ustoupiti musil ozývajícímu se proti němu veřejnému mínění. Dosavad není vysvětleno, jakým

vlivem a v jakém úmyslu poslán jest kníže do Prahy. Jedni tvrdí, že nevědomky potřebovati se dal za nástroj dvorské strany, která chtěla zameziti sestoupení se sněmu českého, do něhož byly již volby odbyty, obávajíc se, aby nevstoupil do šlépějí sněmu uherského a neprohlásil se za konstitující pro korunu Českou; jiné domnění jest, že Windischgrätzovo násilné vystoupení proti Čechům bylo skutkem spiknutí vojenského proti rakouské revoluci, které mělo za účel zachování celistvosti Rakouska, již revoluce ohrožovala, slabá vláda pak brániti neuměla. Celá pravda o věci té asi sotva kdy vyjde na jevo: tolik však jisto jest, že Windischgrätz jednal v dorozumění s vojenskými veliteli v jiných slovanských zemích Rakouska, a že akce tato také proti Slovanům vůbec směřovala. Ukazujeť na to jeho korespondence s generálem Hammersteinem ve Lvově, který 1. listopadu téhož roku toto město také bombardoval, pak bombardování Karlovců od generála Hrabovského v týž den, když počal neblahý boj svatodušní v Praze.

Jakmile Windischgrätz objevil se v Praze, nastalo z toho zvláště v kruzích radikalních nemalé zděšení. Kdyby byl ustanoven býval do Prahy v jiné době, nikdo by v tom nebyl viděl něco neobyčejného; a k tomu jej znali Pražané z předešlého jeho pobytu, neměvše nikdy příčiny stěžovati sobě naň. Ale že ho nechtěli trpět u sebe Vídeňáci (snad že větřili něco o tajných jeho plánech), poplašen jest z jeho příchodu i lid Pražský; zpráva ta rychle se rozlítla po městě, i proskakovala pověst, že studenti mu strojí kocovinu. K tomu sice nepřišlo, ale od té doby nezhostilo se obyvatelstvo Pražské děsné obavy o mladou svobodu svou, která je tížila jako zlá můra. A věru, nebyla obava ta planá.

Hned od jeho přibytí do Prahy dotíral se ku knížeti hlouček šosáků Pražských, vyrušených z pohodlného klidu svého bouřlivým ruchem politickým (později tak zvaných sedmašedesátníků), k nimž přidali se též oni urputní Němci, jimž český a vůbec slovanský živel byl trnem v oku, vybízejíce jej nalehavě, aby navrátil Praze dávný blažený pokoj.

Také nenepatrná část šlechty, dílem zpátečnické, dílem polekané obíhajícími pověstmi o domnělých rejdech komunistických, utvrzovala Windischgrätze v jeho úmyslech. Kolovalť toho času po městě seznam četných šlechticů, kteří prý opatřovali komandujícího prostředky k častování vojska a podněcování ho proti lidu. V seznamu tom nacházela se jmena mnohých až dosavade upřímných příznivců národu, na důkaz (ač nebyla-li celá listina apokryf), jak snadno v neobyčejných případech slabí duchové své přesvědčení mění. A skutečně se dály se strany vojska demonstrace, jaké se nesrovnávaly s přísnou kázní, jmenovitě provolávání slávy komandujícímu při častých zbytečných parádách a přehlídkách.

Za poslední doby začal v ruchu Pražském vždy více do popředí vystupovati živel, kterýž již od samého počátku netajil sympatie své se smýšlením radikalistů, totiž — studentstvo. Sestoupivši se hned s počátku v akademickou legii, dle fakult na kohorty rozdělenou, účastnilo se rádo všech politických demonstrací ve smyslu pokročilém, ale při tom všem zdálo se až po tu dobu jeho počínání více nějakou zábavnou hříčkou nežli něčím jiným. Avšak exempla trahunt: příklad studentů Vídeňských nezůstal bez účinku na Pražské, zvláště když svobodnou jízdou po železnici každodenně přicházel do Prahy valný počet údů akademické legie z Vídně, kteří Pražské kolegy své nakvašovali nejvýstřednějším radikalismem. Pověst o vojenském spiknutí, o dělech na rozličných místech ve městě rozestavených, o jednotlivých srážkách vojáků s lidem, od oněch svévolně spůsobovaných, udržovaly obyvatelstvo v neustálém strachu a rozčilení. Toho použili Vídeňští podněcovatelé — vědomí neb nevědomí nástrojové reakce — k navedení Pražských studentů, aby následovali příkladu Vídně. Tehdáž byl z Vídně do Prahy přibyl také mladý kandidát práv, Karel Sladkovský, nadšený pro svobodu a princip demokratický, který ohnivými řečmi svými uchvacoval při schůzích lidu posluchačstvo své. Ten vedle dra. Brůny, tribuna kohorty filosofické, byl hlavním návodčím studentů k rázným krokům proti nenáviděnému Windisch-

grätzovi. Jich spůsobením stalo se, že plakat na rozích, od nich a jiných vůdců studentských podepsaný, oznamoval lidu, co prý se od vojska chystá, a zároveň vypravena deputace ku komandujícímu, žádat ještě více zbraně pro akademickou legii a odstranění z města děl. Windischgrätz odbyl krátce deputaci s nepořízenou, zeměsprávce pak hrabě Lev Thun hleděl prohlášením na rozích upokojiti lid strany opatření vojenských. Ale mysli cizí agitací rozechvěné nedaly se ukonejšiti, a za všeobecného dušného napnutí kráčelo Pražské obyvatelstvo vstříc osudným událostem svatodušním.

Mezi tím dleli vyslancové čeští, hrabě Albert Nostic a dr. Rieger, u dvora v Inšpruku, kde stejnou dobou nacházeli se také Wessenberg a Doblhoff co zastupitelé Vídeňského ministerstva, bán Jelačić, representant Charvátska, Eszterházy a Bathiany od ministerstva uherského, Stadion,*) povolaný ze Lvova co důvěrník dvora, a hlučná deputace Vídeňáků, všickni působíce vedle sebe zároveň a často proti sobě, stýkajíce se neustále v prostoře tak těsné, ano přebývajíce i namnoze v jednom hostinci. Z kavalírů českých byl v Inšpruku právě také hrabě Fridrich Thun, starší bratr hraběte Lva, tehdáž vyslanec u švédského dvora v Stokholmě. Ten společně působil u dvora s Nosticem a Riegrem, při čemž tomuto připadla úloha sepsati pamětní spis, který měl býti podán císaři. K urychlení práce Rieger diktoval, a oba hrabata po něm psali. Dvůr uprostřed tolika žádostí sobě odporujících, které naň z rozličných stran dolehaly, nacházel se u veliké nesnázi, nevěda sobě rady. Velikou naději skládal na hraběte Stadiona, jemuž podáváno ministerstvo; ten však, nevida ještě pravou dobu pro zdárné působení své, nepřijal ho. Ministři Vídeňští Wessenberg a Doblhoff pracovali všemožně proti deputaci české, která marně hleděla s nimi se dorozuměti. Čeští vyslanci měli slyšení u arciknížete Františka Karla i u duchaplné choti jeho, arcikněžny Žofie, kteří

*) Hrabě František Ser. Stadion, pozdější ministr, starší bratr hraběte Rudolfa Stadiona, předchůdce Thunova v úřadě zeměsprávce království Českého.

oba přijali je nad míru milostivě. Jmenovitě arcikněžna vyslovila se v spravedlivém rozhorlení: „Mit dieser Stefansthurmpolitik muss es ein Ende nehmen.“ Císaři předložen návrh, sepsaný společně od Riegra a Nostice, o zřízení místodržitelství pro Čechy, odpovědného zemskému sněmu, a přes všecken odpor Vídeňského ministerstva přijat s některými změnami. Arcikníže František Josef jmenován místokrálem, a k ruce přidáni mu pro jednotlivé odbory správy dvorský rada Klecanský pro věci vnitřní, hrabě Prokop Lažanský pro finance a dr. Štrobach pro soudnictví. Sněm český měl býti svolán ještě před sestoupením se sněmu říšského ve Vídni.

Po dvanáctidenním pobytu v Inšpruku spěchali vyslancové čeští s dobrým pořízením zpět k domovu, nesouce s sebou patent na svolání sněmu císařem podepsaný. Hned za nimi vypraven kurýr s ostatními císařskými patenty do Čech. Ale v Norimberce stihla vracející se deputaci první zpráva o bouři svatodušní, a vyslancové s těžkým srdcem pospíchali do Prahy. Rieger nesl patent císařský, svolávající sněm zemský.

VII.

Bouře svatodušní v Praze. Obleženost nad Prahou vyřknuta. Úvaha o červnových událostech.

Přecházíme nyní k onomu, dosavad vždy nedostatečně vysvětlenému politování hodnému příběhu, kterým národ náš, nalézající se na nejlepší cestě ku konečnému vyplnění svých nejvroucnějších tužeb, násilně jest v postupu svém zastaven na neurčitý čas. Podrobné jednotlivosti neblahého boje toho nemohou nás zajímati, pročež podáme jen v krátkosti průběh jeho, jak dle hodnověrných očitých svědků zjištěn jest, a na konci připojíme některá objasnění dle dat teprv později na jevo vyšlých s případnou úvahou.

Dne 12. června, v druhý svátek svatodušní, četl farář Arnold slavnou mši (nebyla to tedy, jak později mylně udáváno, mše slovanská) na Koňském trhu u sochy sv. Václava — k jakému účelu, není dosti jasno. Když lidstvo, jehož přítomno bylo veliké množství, po mši rozcházeti se počalo

táhl jeden zástup Celetnou ulicí okolo tehdejšího generálního komanda (nynější budovy zemského soudu) vojskem naplněného. Zdali zástup ten pouze náhodou se tu octnul, neb z jakéhosi pychu tuto cestu volil, aneb snad úmyslně tudy někým uveden byl, není dostatečně známo; tolik však jisto jest, že sobě počínal hlučně, a dost možná, že při hlasitém pokřikování svém snad neušetřil ani osoby Windischgrätzovy. Ale neméně jisto jest, že zástup ten byl neozbrojen, a celá výtržnost jeho měla nanejvýše povahu rozpustilosti uličnické. Jakmile hlučný ten dav přišel k stavení generálního komanda, tu ze vrat jeho i z protější uličky od kasáren Kralodvorských vyřítilo se naň vojsko s nasazenými bodáky, v kteréžto srážce několik osob jest poraněno. Lid s velikým křikem se rozutíkal, voláno ke zbrani, a dle příkladu Paříže počato stavět barikady — počínání to svévolné a směšné. Také vojsko se sbíralo se všech stran, byvši již pohotově, i započal boj mezi ním a lidem. Při tom prý padly první rány na vojsko z oken hostince u Modré hvězdy, kde byl hospodou Bakunin a někteří polští členové Slovanského sjezdu.

Rozdráždění vojáci vrhli se především na České Museum, kde Slovanský sjezd odbýval své chůze a kde i Svornost měla svou hlavní strážnici; pak bez velikého namáhání vzali celou řadu nízkých barikad na Příkopech a Václavském náměstí, a obsadili Karolin, kdež zajali studenty tam se nalézající, při kteréž příležitosti odcizena zlatá bula university. Nepochopitelným spůsobem přišla v pouličním boji tom o život kněžna Windischgrätzová; vůbec má se za to, že ze zvědavosti přistoupivši k oknu náhodou zasažena jest kulkou, ač i jiné výklady běžné byly. Do večera byly všecky barikady Nového města, pak na Příkopech a Nových alejích v rukou vojska. V celku nebyl odpor lidu valný, jakož také nemohlo býti v ulicích tak širokých, a jenom na některých místech byl tužší boj, při kterém vojsko mnohem více trpělo nežli krytí obhájcové barikad, želíc i ztrátu aneb poranění několika vyšších důstojníků. Zprávy však, udávající ztrátu vojska na více set, jsou přehnané.

Následujícího dne žádala městská deputace komandujícího o zastavení nepřátelství, což Windischgrätz slíbil pod výminkou, aby odklizeny byly barikady dosavad stojící (na Starém městě). Při té příležitosti propuštěn jest hrabě Lev Thun, jenž byl studentům v Klementině do zajetí upadl. Avšak lid ničeho nechtěl slyšeti o bourání barikad, a den minul v nejistotě. Dne 14. června přišla do Prahy komise od ministerstva vyslaná, generál hrabě Mensdorf a dvorní rada Klecanský, kteří měli věci přivésti k narovnání. Bylo-li to vinou nedostatečného plnomocenství komise anebo nedostatku poslušenství se strany vojska, že komise ničeho nevyřídila, těžko rozhodnouti. Na okamžení sice mluveno o sesazení Windischgrätze a nahražení ho generálem Mensdorfem, ale brzo všecko zase odvoláno.

V noci na to vojsko potají vyšlo z Prahy a usadilo se na Hradčanech, děla vezena o kolách slamou obložených na hrad Pražský. Tam odtud dala se Praha bombardováním snadněji pokořiti, nežli nevýhodným bojem proti barikádam v úzkých ulicích Starého města. Ráno tedy Windischgrätz vyřknul obleženost nad Prahou a pohrozil městu, nevzdá-li se ve lhůtě jemu uložené, že počne bombardování. Rozjitřený lid však přeceňoval svou sílu a podstoupil nový boj střelbou na Malou stranu od vojska obsazenou. Když na to Windischgrätz hrozbu svou vyplnil a granáty do města lítaly, zprostředkováno jest od strany rozvážlivější příměří, ano 16. června uzavřena čestná kapitulace. Ale když i potom ještě z mlýnů na vojsko vystřeleno, tu Windischgrätz obnovil bombardování, jímž zapáleny Staroměstské mlýny blíž mostu kamenného, které shořely i s příležící vodárnou. V ten den časně ráno dospěli Nostic a Rieger do Prahy, i odebrali se k Windischgrätzovi, jemuž všemožně domlouvali, aby Prahy ušetřil a jednal v duchu patentů u dvora vymožených. Ale kníže stál na svém, že musí revoluce býti mocí pokořena, má-li pokoj trvale býti pojištěn, a vyzval poslance, aby užili vlivu svého a přiměli povstalce ke složení zbraně. Rieger a Nostic vydali se tedy na Staré město spolu s Mensdorfem, Lažanským

a deputací Pražskou, a tam na radnici ujednána čestná kapitulace, Riegrem navržená a od komise ministerské schválená. Avšak Windischgrätz stál na bezvýminečném podrobení města. Zatím byli podněcovatełé odporu úkradkem Prahu opustili, lid neměl vůdců a odpor přestal sám sebou. Praha tedy vzdala se bez výminky, vojsko vešlo znova do města, obleženost stala se skutkem. Patenty, jež Rieger z Inšpruku přinášel, nepřišly k uveřejnění. —

Politování hodné události svatodušní vykládány jsou od různých stran rozličně dle stanoviska každé z nich. Kdežto vojenská komise k jich vyšetřování zřízená, která měla sídlo své na hradě Pražském, pátrala po nitkách „daleko rozvětveného spiknutí", národní strana, nevědoma sobě nižádné viny, všecku pouze na reakci uvalovala, a podle všeho, co tehdáž obecně známo bylo, ani jináče nemohla. Bylyť té doby mysli stran příliš podrážděny a rozechvěny, aby při sobě místo dávaly myšlénce, že by podnět k neblahé bouři byl mohl vyjíti ještě odjinud nežli výhradně od jejich protivníků. Nyní po 32 letech, když ovšem s chladnou rozvahou hledíme na tyto věci, kterých jsme byli nejbližší svědkové, dospěli jsme k nezvratnému přesvědčení, že úmyslné štvaní dálo se i zde i onde, ale *všecky* podrobnosti agitací těch dosavad úplně objasněny nejsou. Jenom s jedné strany protržen později závoj je zahalující, o čemž podává zevrubnější zprávu J. Jireček v uvedeném svrchu článku Světozora. Přičítáť všecku vinu jedině „ředitelům revolučního organismu r. 1848", kterým jednalo se o zkázu Rakouska a proti nimž zdvihali se Slované, „aby zachováním Rakouska spasili svůj vlastní byt", pročež onino jali se působiti k tomu, aby sjezd slovanský stůj co stůj byl zmařen. Toho mělo býti docíleno spůsobením povstání v Praze, kterým nad to Čechové, hlavní strůjcové zamýšleného spolku Slovanů, měli být uvedeni ve zjevný odpor naproti vládě". Zároveň měl dosažen býti ještě třetí účel, aby „Praha povstalá zabavila část armády a oslabila sílu její na bojišti uherském a vlaském. Červnové povstání bylo důmyslně nasnovaný stratagem revoluce, bylo

diversí ve prospěch revolučního hnutí na východě i na jihu.“

O samém boji proti vojsku vypravuje dále Jireček: „Nikdo ani ze študentů ani z lidu nemohl dáti určitou zprávu o tom, proč se vlastně celé to povstání děje. Nikoho nebylo viděti v čele; nic nebylo pozorovati, že by kdo obecné rozkazy dával anebo obecná nějaká opatření činil. Každý měl za to, že jedná o své ujmě. Přes to vše *byla tu vláda*, která skrze jednatele své, aniž by tito do popředí vystupovali, na všecky strany působila, a kdekoli plápol bouře se zdál klesati, obmyslným nahromaďováním paliva oheň udržovala. Nejlépe to viděti bylo při pokusech o dorozumění, kterých se několik stalo. Osoby, s kterými se jednalo, rády byly hotovy k smíru a rychle se s nimi dařilo dohodnutí. Ale neminula leč sotva krátká chvíle, již úmluva byla porušena, a smlouvači, v nejlepším mínění jednavší, neměli jiné omluvy, než že moc jejich jest obmezena. Teprv později vyšlo na jevo, že tajná vláda sídlo své měla v příbytku vrátného při semináři v Klementině. Tam Bakunin s chasou svou seděl při stole, na němž se rozestíraly plány Prahy; odtamtud dával rozkazy o udržení odporu na všech důležitých místech. Nelze o tom pochybovati, že výstřely, které hned z počátku vojsko přiměly k činnému zakročení a později, ovšem přípovědem na vzdory, zápas vždy zase udržovaly, od agitatorův revolučních byly vypáleny.“

K tomu na konec dodává Jireček, že po vypuknutí říjnového povstání ve Vídni „kníže Windischgrätz z bezobalným vyznáním svého přesvědčení, *že události červnové hlavně cizími vlivy byly spůsobeny*, dne 11. října s armádním sborem svým odtáhl Jelačićovi na pomoc, Prahu i Čechy v plné důvěře samým sobě zůstaviv.“

Přes to všecko, což ani dříve nebylo zcela neznámo, budiž mně dovoleno silně o tom pochybovati, že štvaní, které vyvolalo neblahé události svatodušní, dálo se pouze a jedině se strany revoluční, že by je byli spůsobili výhradně jen maďarští emisaři (jakým byl i „revolucionář“ Marcel Turaň-

ský, který v zajetí svém „tak chytrácky dovedl zaneprázdniti Pražskou vládu daleko rozvětveným spiknutím"), a nenapravitelní agitatoři polští. *) Nedá se upříti, že také s druhé strany nescházelo úmyslného podněcování a přímého štvaní, jakož jsem na to již ukázal svrchu. Potvrzujíť to následující fakta:

Faktum jest, že nepřátelé českého ruchu dotírali se ku knížeti Windischgrätzovi, dovolávajíce se ochrany jeho proti domnělému nebezpečenství osob i statků jejich od strany národní.

Faktum jest, že dála se silná agitace mezi vojskem. Svědčíť o tom provolání posádky Lvovské k vojsku a odpověď na ně posádky Pražské; **) častování (kým?) vojska v kasárnách, kde hulákáno a demonstrováno proti civilu; provolávání slávy Windischgrätzovi o parádě na prostranství před invalidovnou; vyzývavé a urážlivé chování se vojáků k osobám civilním na veřejných místech — samé to věci, které nikterak se nesrovnávají s kázní vojenskou. ***)

Faktum jest, že *první* útok učiněn od vojska z Kralodvorských kasáren se vyřítivšího na lid bezbranný. Pravda, že to byly nezbedné tlupy povykujících výtržníků, jichžto řádění nesmělo býti trpěno; ale k rozehnání těch mělo býti

---

*) Jakou pravou šíleností v tom ohledu posedlí byli tito lidé, o tom přesvědčil jsem se k ustrnutí svému, když málo let potom navštívil mne v Praze historik polský Jędrzej Moraczewski, můj známý z dob Slovanského sjezdu. Za rozmluvou o politických věcech tázal jsem se ho mezi jiným, proč Poláci poznaňští spůsobili roku 1848 povstání proti Prusům, vědouce dobře, že nemůže míti žádného úspěchu? Odpověď jeho zněla v ten smysl, že potřebí, aby vždy alespoň za deset let jednou tekla polská krev v branném pozdvižení, byť i beznadějném, aby žádná generace nezapomněla na neštěstí vlasti a na svatou svou povinnost. Já odvrátil se od něho s ošklivostí.

**) Národní Noviny 1848, č. 57.

***) A tuto kázeň dovedlo zachovati vojsko co *nejpřísněji* uprostřed zuření nejvzteklejšího boje, čehož na příklad uvádím následující: Ve středu dne 14. června za panujícího klidu zbraně šel jsem prohlížet kancelář chudinských ústavů, svěřenou péči mé jakožto člena vrchního ředitelství týchž ústavů. Kancelář ta nacházela se v domě před kostelem Tejnským, kde nyní má sídlo své spolek katolických tovaryšů, i obával jsem se, kdežto v minulých dnech na Staroměstském náměstí krutě bylo bojováno, abych ji nenalezl v úplném nepořádku. Ale jaké bylo mé překvapení, když dav si kancelář otevříti nalezl jsem vše v nejlepším pořádku: ničím nebylo hnuto, vše bylo na svém místě právě tak, jak jsem

použito, ne vojska, nýbrž národní obrany, jejímž povoláním byla péče o zachování veřejného pořádku. Kde byla v té chvíli národní obrana?*)

Faktum jest, že v stejnou dobu, když vojsko v Praze postupovalo proti barikadám, obsadili myslivci viadukt železnice Drážďanské v Karlíně, odkud pro svou kratochvíl stříleli do města beze vší příčiny.**)

Faktum jest, že v sobotu dne 17. června za obnoveného bombardování Prahy, při kterém shořely Staroměstské mlýny s vodárnou, v Běchovickém nádraží vojsko tam postavené (byli to husaři) beze vší příčiny střílelo na několik ozbrojených venkovanů, kteří nevědouce co se děje přišli sklíčené Praze na pomoc a nyní se domů vraceli, a několik jich poranili. Jak známo, bylo další neštěstí odvráceno jen rázným vystoupením setníka Fialky (známého českého spisovatele), který s vlastním nebezpečenstvím opřel se rozkaceným vojákům.***)

---

to byl posledně zanechal. A přece tu po dva dni hospodařili granátníci, kteří si jmenovitě v Celetné ulici byli dovolili tak hrubé výtržnosti drancováním i jinak; oni odtud stříleli z oken k protější barikadě mezi radnicí a podloubím, a z té jim bylo odpovídáno. Ale po tom všem tu nebylo ani stopy, ani nejmenšího zápachu od tabáku neb střelného prachu, vše čisté a nejlépe urovnáno. I kdybych připustil, že po odtažení vojska byla kancelář od služebného personalu, vedle bydlícího, co nejbedlivěji provětrána, umyta a vyčištěna, těžko uvěřiti, že by se to vše tak důkladně bylo mohlo vykonati v té krátké době, kdyby samo vojsko tam umístěné nebylo držáno býválo v nejpřísnější kázni, která mu nedovolovala dopustiti se nejmenší výtržnosti a zdržovala je od všelikého porouchání jak nábytku tak i písemností na stolech rozložených.

*) Národní obrana, jejíhož vrchního velitele jméno nacházelo se také v seznamu oněch šlechticů, kteří prý dávali peníze na častování vojska, ponejprv objevila se po utišení první střelby, zavírajíc ulice za vojskem. Když pak ve středu také členové uniformovaných sborů měšťanských počali se blýskati na ulicích, honily je zelenářky po Uhelném trhu košťaty, pokřikujíce na ně, kde byli, když se střílelo?

**) Kulky jejich lítaly na dvůr domu, v kterém jsem bydlel (u Zlatého stromu na Poříči), a jedna z nich uvázla ve futře u dveří vedoucích do předsíně mého bytu. Taktéž, když jsem druhého dne si vyšel do města, jda okolo státního nádraží v Jízdecké ulici spatřím, an několik málo kroků přede mnou na zemi se zaprášilo; byla to též kulka od myslivců z viaduktu do Prahy na pozdravení vyslaná.

***) Bylyť jim namluveny tak strašné věci o ukrutném nakládání v Praze se soudruhy jejich v moc povstalců padlými, že již nižádná kázeň vojenská nebyla s to, aby je zdržela od sprostého vraždění.

Faktum jest konečně, že o svatodušních dnech potloukaly se po městech Pražských i v okolí neznámé osoby v obleku svornostském, vybízejíce lid k odporu proti vojsku.*)

Táži se každého nepředpojatého, zdali tato *nade vši pochybnost zjištěná* fakta, jež bylo by lze rozmnožiti ještě četnými jinými, nepostačují úplně k naplnění nás odůvodněným přesvědčením, že k seštvání na sebe vojska i lidu nepůsobilo podněcování pouze jednostrané, nýbrž že tu činnými byli živlové přemnozí, s části sobě přímo odporní, k účinku stejně žádoucímu všem, ač v rozličném úmyslu a k zámyslům sobě protivným. V jaké míře byla která strana v tom zúčastněna, nelze ovšem již vypátrati a také na tom nezáleží; dosti na tom, že vina jest všem společna. Úředním i poloúředním zprávám o bouři Pražské odporováno bylo s mnoha stran, nás pak nemůže zajímati vyšetřování, které z různých tvrzení má pro sebe větší pravděpodobnost; neboť to ničeho změniti nemůže na podstatě věci samé, jejíž jádro jest, že příhodou od něho nezaviněnou nešťastný národ náš pro dlouhý čas jest zastaven na dráze svého politického vývoje, nastoupené s tak utěšenými nadějemi.

Nemohu však tuto nezmíniti se o všelijakých těch nesmyslných pověstech, rozšiřovaných o „Pražském povstání" v domácích i zahraničných listech německých, svědčících stejně o nedostatku zdravého rozumu, jakož o tím větší zlomyslnosti našich národních odpůrců, kteréž pověsti nicméně vykonaly oběh novinami celého vzdělaného světa.**) Jest to

*) Já sám viděl takového převlečence ve středu dne 14. června, kterak, když po celé Praze rozložen byl klid, v slepé uličce (!) za Staroměstskou radnicí naproti kostelu sv. Mikuláše vyzýval lid k stavění barikady. S okolností tou musím uvésti ve spojení následující případ. Po více letech jednou večer v Besedě měšťanské zavolal mne nebožtík Palacký, abych co druhý svědek vyslechl udání krejčovského mistra pana Františka Rytíře, rozhodného národovce, jenž vypravoval, kterak r. 1848 před Svatodušními svátky *více vznešených pánů* objednalo u něho jistý počet obleků svornostských. Synové pana Rytíře jsou dosavad na živě. Tím by se vysvětlovaly také mnohé hrubé výtržnosti, které se přičítaly členům sboru Svornosti, ovšem nepravě, neboť mohly páchány býti od takových přestrojenců.

**) Jednu z takových zpráv podávám tuto v původním znění na ukázku. Vyňata jest z novin „Deutscher Volksfreund, Sonnabend den 17. Juni 1848" a zní doslovně takto:

vzácný příspěvek ku poznání pravého smýšlení o nás nejbližších sousedů našich, z něhož lze souditi o tom, jakou čáku můžeme míti k někdejšímu přátelskému s nimi se dorozumění.

VIII.

Účinek událostí Pražských na venkov. Praha pod vojenským zákonem. Odvádění zbraně, zatýkání osob. Český sněm nesvolán. Národní Výbor a Svornost zrušeny. Osvědčení Čechů. Sedmašedesátníci. Obleženost zrušena. Sněm říšský. Úvahy.

Až posavad český venkov dostával politické heslo své z Prahy, i byl se v krátce stal věrným nohsledou národních vůdců majících své sídlo v hlavním městě. Jmenovitě Národní Noviny byly organem po celé zemi rozšířeným, z nichž obyvatelstvo venkovské bralo poučení o tom, co se děje ve světě, hlavně pak o postupu a vývoji národní věci. Za doby událostí svatodušních netoliko přestaly vycházet Národní Noviny i všecky jiné listy Pražské, nýbrž v prvním zmatku ani pošta nechodila a všeliké řádné spojení hlavního města s venkovem bylo najednou přetrženo. Následek toho bylo nemalé zděšení lidu na venkově, který nevěděl co se děje a

---

„Teplitz, 16. Juni. Augenzeugen berichten, dass die Wuth der Czechen den höchsten Grad erreicht hat. — Am schrecklichsten sollen die Weiber rasen — nämlich die der untersten Klassen. Gräuelscenen, welche kaum zu glauben sind, erzählen Personen, welche es selbst gesehen haben, von deren Wahrheitsliebe man stets überzeugt war. Weiber erbrachen ein Gefängniss und liessen die Sträflinge heraus. — Jede derselben ist mit einem Messer oder einer Hacke oder einer Düngergabel versehen, und so durcheilen sie die Gassen. Sie drangen wüthend in das Militärhospital — rissen die Kranken aus den Betten herunter auf das Marktpflaster, schlugen sie mit den Worten: Hund! — hier musst du ver . . . .! Gefallenen, noch im Tode ringenden Soldaten, sogar gestürzten, noch zuckenden Kavalleriepferden rennen sie das Messer in den Leib; doch das Grässlichste ist: als ein Wundarzt einem gesunkenen Grenadier die Kopfwunde verband, kam eine solche Furie von rückwärts, stiess dem Arzte die Düngergabel in den Rücken, dass er mit einem Schrei zusammenbrach, wetzte dann das Messer und schnitt dem noch lebenden Grenadier die Augen aus! — — Die Deutschen sind in der schrecklichsten Lage; si werden gepeinigt und gemartert; einem deutschen Studenten hackte man beide Hände ab und liess ihn laufen. — Es stockt das Blut in den Adern bei der Schilderung solcher Gräuelscenen!“ —

v prvním okamžení byl celý zaražen. Pomalu docházely všelijaké pověsti z Prahy obsahu rozličného, často sobě odporujícího, jimiž lid jenom jest maten a v nejistotu ještě větší vrhán, když nepřicházelo žádného poučení úředního, které by pravý stav věci vysvětlovalo. Brzo bylo slyšeti: „Zrada, zrada! máme přijít o konstituci!“ brzy zase: „Studentstvo jest s vojskem v boji. Praha na více místech hoří!“ hned opět: „V Praze panuje bezvládí! — Češi se s Němci perou, mnoho set lidí již padlo!“ Jenom zde onde některý uprchlík šťastně z Prahy vyvázlý zvěstoval žasnoucím posluchačům co se děje v Praze, líče události dle stranického svého stanoviska. Mezi takovými mohl být i některý student neb jiný horlivec národní, který v upřímném domnění, že to jest boj strany svobodomyslné proti reakci, vyzýval v roznícení svém venkovany, aby přispěli Praze na pomoc; ale zajisté bylo jich více, kteří tak činili z nepoctivého úmyslu, konajíce dílo najatých štváčů, vyslaných od nepřátel naší národnosti ku pobuřování lidu českého, aby naň tím větší vina mohla býti uvalena, a přestrojených za členy Svornosti neb Slavie. Tak stalo se, že na více místech sbírala se národní obrana, někde slavnostně i s obřady církevními, a plna vlasteneckého nadšení táhla ku Praze. Pošetilé to počínání, které mohlo se díti jenom v době takové rozechvěnosti myslí, jež vylučovala všelikou rozumnou úvahu: gardy venkovské, necvičené, proti vojsku pravidelnému, v jednotlivých tlupách, bez plánu, bez společného vůdce! Však již na cestě většina těchto dobrovolníků buď sama vystřízlivěla ze své závratné bojechtivosti, anebo vrácena jest příchozími z Prahy, kteří je o pravém stavu věci poučovali; a jen malá částka dorazila až ku Praze anebo do města samého, kde ovšem na své oči se přesvědčivše, že tu nic platni nejsou, zase ihned nastupovali zpáteční cestu k domova. Jednu vracející se takovou tlupu potkala nehoda v Běchovicích svrchu připomenutá. Tyto dobrodružné výpravy nepovolaných obranců svobody zavdaly napotom příčinu k mnohému přísnému vyšetřování, neboť hledány v nich nitky onoho „daleko rozvětveného spiknutí“,

o kterém vláda na Hradčanech blouznila, a mnohý statečný gardista měl z toho nemilé opletání.

Ale ne všude přestávali cizí štváči na vybízení národních obranců Praze ku pomoci; na některých místech, jmenovitě v Čáslavsku, objevili se agenti socialističtí, ku kterým bohužel přidali se také někteří přemrštění radikalisté strany národní, pobuřujíce vesničany proti úřadům a vrchnostem a k loupení zámkův a dvorův, z čehož povstalo hnutí tak nebezpečné, že pomýšleno již na prohlášení náhlého soudu. Když však několik těch pobuřovatelů jest lapeno a do Prahy odvezeno, přestalo rozčilení, tak že nebylo potřebí sáhati ku prostředkům přísnějším. Zatčení revolucionáři dodáni do Prahy právě v čas nejlítějšího boje, a ve zmatku tom podařilo se jim uniknouti trestající spravedlnosti.

Zatím prohlášen nad Prahou stav obleženosti a město dáno pod zákony vojenské. Že tím utrpěla i svoboda tisku, rozumí se samo sebou. Když po utišení bouře redaktorové novin Pražských činili u hraběte Lva Thuna kroky v příčině opětného vydávání časopisů svých, praveno jim jest, že svobodu tisku mají — ale napíší-li něco popudlivého, že budou souzeni ne podle zákonu tisku, nýbrž dle *vojenského práva.* Oznámení Havlíčkovo o dalším vydávání Národních Novin znělo následkem toho takto: „Neznám sice žádný paragraf vojenského práva, který by o redaktořích a o tisku jednal, ale představuju si v duchu, jak asi bude slušeti redaktorovi stát před vojenským soudem a souzenu být dle subordinace. Umínil jsem si tedy, že nevydám raději žádné Národní Noviny, pokud trvati bude stav obležení a vojenské právo. Poněvadž ale včera večer počaly již německé noviny vycházeti….., odhodlal jsem se i já vystoupiti opět na světlo. *Lhát nechci a nebudu;* abych úplnou pravdu a celé své upřímné mínění vyslovil již nyní, tohoť snad nikdo ode mne žádati nebude. Hotov jsem zodpovídati každé slovo před nejpřísnějším soudem, bude-li jen spravedlivý a lidský. Ostatek ale Bohu poručeno.“ Slova to mužná a důstojná, jimž Havlíček v plné míře dostál.

Zároveň s prohlášením obleženosti vydán rozkaz na odevzdání veškeré zbraně v městě, jejíž odvádění počalo ihned. Stejnou dobou dálo se zatýkání vynikajících osob strany národní, jmenovitě členů Národního Výboru: jeden z nejprvnějších zatknut hrabě Vojtěch Dejm, pak baron Villani, doktorové Brauner a Frič, Tyl i jiných více,*) kteří vězněni jsou na hradě Pražském, kde vzali sídlo své kníže Windischgrätz a hrabě Lev Thun, v jichž rukou nyní výhradně spočívala všecka vládní moc v zemi.**) Později dodán na hrad i Faster, jemuž na útěku z Prahy dne 13. června zastřelen po boku tesařský mistr Emanuel Schulz jej provázející, a který brzy potom dobrovolně se postavil úřadům. Tu jest od schvalně k tomu zřízené vyšetřovací komise usilovně pátráno po domnělém „daleko rozvětveném spiknutí", jehož konečků však živou věcí nemohla se dopíditi.

Mezi tím byly skoro již všude vykonány volby do sněmu zemského, ale ke skutečnému svolání jeho nečiněno se strany vlády žádného kroku. A přece povážlivý stav země, která částečně stála pod zákony vojenskými, neupravené poměry a vzrůstající z toho nepořádky, což všecko naplňovalo lid všelijakými obavami o budoucnost, vyžadovaly toho nutně, aby sestoupením se nejvyššího samosprávného organu zemského učiněn byl konec panující trapné nejistotě a zmatené až posavad záležitosti veřejné přivedeny byly ku konečně platnému upravení. Z té příčiny někteří do sněmu toho zvolení poslancové, kteří na ten čas v Praze byli přítomni, obrátili se k vládě zemské s odůvodněnou žádostí, „aby sněm co nejdříve se započal", a „poněvadž v Praze, pokavad v stavu obležení jest, sněmovati se nemůže.... aby c. k. zemské presidium o to se postaralo, aby onen stav obležení přestal".***)

*) Zřízené mezi tím od hr. Lva Thuna tak zvané „prozatímní vládě" byl císař odepřel svého potvrzení.

**) Mimo to vzat do vyšetřování také hrabě Buquoy.

***) Který beztoho (jak žádost výslovně dokládá) „nyní při patrné pokojnosti města a po všeobecném odevzdání zbraně dokonce potřebný není a před celým světem považovati se musí jenom jakožto nepotřebné obmezení nejvzácnějších nám od J. M. C. v konstituci udělených svobod,

Pakli by však komandující generál kníže Windischgrätz troufal si další trvání obleženosti před sněmem českým a všeobecným říšským sněmem zodpovídati, žádali poslanci zemské presidium, „aby sněm zemský co nejdříve povolalo do některého jiného k tomu příležitého města v Čechách, jakož se za starých časů často stávalo; neboť nemůže celá země pro nepořádný stav jednoho města déle trpěti“. Na konec připomínají žadatelé, kterak by zemské presidium „pro delší zdržování sněmu zemského do velikého odpovídání přišlo jak ve veřejném tisku tak i veřejném mínění a před celým Českým národem, obzvláště ale před J. M. C. a před sněmem českým i říšským“. Datum žádosti té jest 26. června, podpisy pak na ní následující: Dr. Brauner. Dr. Fr. L. Rieger. Dr. Hamerník. Dr. Čejka. Dr. K. Tomíček. Dr. V. Staněk. Dr. J. Frič. Dr. Fr. Palacký. Dr. P. J. Šafařík. Jos. K. Tyl. J. Eraz. Vocel.

Na žádost tuto došla Palackého v málo dnech odpověď hraběte Lva Thuna, znějící v ten smysl, kterak všecko na to vynaložil, aby sněm zemský dle vůle J. M. C. svolán byl ještě v červnu, že však překaženo to bylo povstáním Pražským a mnohými v zápětí jeho nastalými nepořádky na venkově, pro kteréž na více místech nemohly volby do sněmu býti vykonány. Když pak na to položeno jest již k 12. červenci slavné zahájení sněmu říšského ve Vídni, ku kterému také již volby se konají, tu on že obrátil se k ministru vnitřních záležitostí s usilovnou prosbou, aby sněm zemský ještě před sněmem říšským směl svolati, že však obdržel od něho odpověď zápornou, že otevření sněmu říšského nelze nikterak odložiti, sněm zemský pak do té doby (kdežto oba sněmové vedle sebe stejnou dobou zasedati nemohou) že by pro samé formalie ani k žádnému jednání dospěti nemohl, pročež že naprosto nemožno jest ještě před sněmem říšským jej svolati.

---

jmenovitě jakožto zbytečné zkrácení práva svobodného tisku a svobodného mínění vůbec, a poněvadž se tím místo utvrzení pokoje v zemi jen všeobecné zbouření a kvašení myslí podpaluje a upevňuje, všechen obchod a živnosti zamezují a všeobecně žádoucí uvedení pořádku skrze sněm se opozďuje.“

Nesvoláním zemského sněmu byl císařský patent od 8. dubna nadobro pochován, a Čechy s vymáháním platnosti svému státnímu právu, od koruny uznanému, odkázáni na sněm říšský k cizí milosti.

Další skutky zemské vlády za obleženosti byly rozpuštění nejprv Národního Výboru a později také sboru Svornosti pod záminkou, že členové obou dopouštěli se popuzování lidu venkovského ke zpouře a ku podporování Pražského povstání. Důkazů nebylo žádných podáno. *)

Naproti tolikerému a tak těžkému osočování národní strany, která podezírána ze skutků Bůh ví jak podvratných, čehož smělé a časté opakování i mnohého přítele národnosti české, nezasvěceného blíže v pravé tendence vlasteneckých snah, másti musilo, uznalo více vynikajících národovců za dobré, podati veřejnosti „Osvědčení", v němž rozhodně odmítali od počínání svého každý nekalý úmysl, vykládajíce blahomyslný účel svého usilování, totiž mravní a rozumové povznešení národu. Jestiť zajisté charakteristické pro onu dobu, že uznána byla potřeba takového kroku. V prohlášení tom „osvědčují se podepsaní, že probuzení a oslavení Českého národu na zřeteli majíce vždycky za poslední a nejhlavnější toho cíl *mravní a rozumové vzdělání* a vyplývající z toho blahobyt národu pokládali — cíl to, jejž jim ani nenadálý politický převrat v Evropě i ve vlasti s očí neusunul. Oni osvědčují se, že jim i v těchto nejnovějších dobách jen o nabytí a uskutečnění přirozených práv české národnosti

*) Na čem se zakládaly pověsti o pobuřující činnosti členů Svornosti, patrno z dat svrchu uvedených. Podobně má se věc také se členy Národního Výboru, který svým časem nucena se viděl vydati následující

„Oznámení.

„Národní Výbor se dověděl, že na venku sem a tam lidé se za *vyslance* nadjmenovaného výboru vydávají.

„Z té příčiny Národní Výbor prohlašuje, že až podnes, jakto z uveřejněného jednání jeho vysvítá, žádného vyslance na venkov neposlal, a žádá tedy každého, by takovým osobám, které za vyslance Národního Výboru se vydávajíce s vysvědčením velesl. kr. praesidium vykázati (se) nemohou, všecku víru odepřel.

„Od Národního Výboru v Praze dne 4. května 1848."

šlo, nikdy však o zkrácení neb docela potlačení takovýchto práv národnosti jiné". Dále „nejen že ani myšlénkou nezavadili o jakési odtržení neb vzdálení se od císařského rakouského trůnu, nýbrž naopak, že pevně a úzce s ním spojeni vždy prvním a základním článkem politické víry jejich bylo i zůstává, jakož o tom posud i skutkové svědčili a bohdá svědčiti nepřestanou". K závěrku praví: „Přijímáme nyní svatou povinnost na sebe, abychom i v čase ač horším a snad bohdá krátkém netoliko ve dřívějších svých snahách pevně vytrvali, nýbrž naopak tím statečněji, tím moudřeji a vroucněji sobě počínali, tím úsilněji jednak zlé výrůstky u nás vykořeňovali, vášně tišili, malomyslnost posilňovali, jednak ale započaté své národní a literní snahy, k blahu národnímu a k brzkému a šťastnému uskutečnění nabytých práv tak potřebné, stejnou horlivostí dále vedli."

Datum Osvědčení toho jest 30. červen 1848, podpisy pak, jak se zdá pouze nahodile sebrané, tyto: Pav. Jos. Šafařík, c. kr. bibliotékář a akademik. V. Vladivoj Tomek. Fr. Bezděka, skriptor c. kr. biblioteky. J. Ev. Krbec. Václav Hanka, bibliotekář národního Museum a c. kr. akademik dopisující. Jan rytíř z Neuberka. František Palacký, historiograf a akademik. Jaroslav Pospíšil. Jos. Franta Šumavský. Václav Štulc, duchovní správce u sv. Kateřiny a redaktor „Blahověsta". Med. dr. J. Čejka. J. Er. Vocel. JUDr. Antonín Štrobach. Karel Štorch. Karel Havlíček, redaktor Národních Novin. *)

Také Havlíčkovi bylo souzeno seznámiti se s vězením na hradě Pražském, když v noci se 7. na 8. července zatčen jest pro článek ve svých novinách, ujímající se národních obranců, kteří z venkova táhli na pomoc Praze. Zatčení to i příčina jeho, aby se předešly křivé výklady, oznámeny jsou veřejně zemským presidiem. Za Havlíčka ujal prozatímně redakci Národních Novin Nebeský. Však již 12. července propuštěn jest Havlíček zase na svobodu, byv mezi tím zvolen

*) K osvědčení tomu přihlásili se později ještě jiní v národním ruchu činní vlastenci.

ve více okresích za poslance do sněmu říšského. Přijav mandat za okres Humpolecký odjel hned druhého dne na to do Vídně za novým povoláním svým. Národní Noviny zůstavil pod redakcí Nebeského.

Šosácká strana přátel pokoje za každou cenu také cítila se povolána povznésti u veřejnosti hlasu svého. Úřední noviny německé přinesly adresu díků hraběti Lvu Thunovi a knížeti Windischgrätzovi, podepsanou prý od 67 Pražských měšťanů (podpisy samy nebyly uveřejněny), kteří libujíce si stav obležení pravili doslovně: „Bez zvláštní ochrany, kterou nám stav obležení dává, necítíme se bezpečni, pokud běžící vyšetření neobjasní alespoň hlavní původy stálých rýpavých pletich a druzí zle smýšlející potrestáním vinníků nebudou odstrašeni od podobného počínání.“

To byli oni *sedmašedesátníci*, kterýžto pověstný název stal se napotom po dlouhý čas běžným k naznačení člověka nemajícího smyslu pro žádné vyšší zájmy než toliko pro hmotný blahobyt, jemuž nejmilejší jest mrtvý klid pod ochranným stínem bodáků. Počínání těch lidí došlo spravedlivého pokárání v Národních Novinách, co protidemonstrace pak druhu na všechen spůsob závažnějšího podána knížeti Windischgrätzovi od městského zastupitelstva Pražského žádost za zrušení obleženosti, ukazující s obzvláštním důrazem na to, kterak jí veškeré živnosti hynou a chudoba mezi lidem obecným pro nedostatek výdělku povážlivým spůsobem se zmáhá.

Žádosti té kníže Windischgrätz konečně dne 20. července vyhověl, ačkoliv, jak pravil v prohlášení stav obležení zrušujícím, byl s mnohých a vážných stran za to žádán, aby mu ještě déle trvati dal. Byla to zjevná porážka sedmašedesátníků, kterým však mohlo sloužiti za útěchu alespoň důtklivé napomenutí Windischgrätzovo k budoucímu zachování pořádku a pokoje, jehož první porušení hrozil trestati obnoveným stavem obleženosti a prohlášením náhlého soudu. Zrušením obleženosti nastala opět řádná působnost civilních úřadů, což gubernialní president hrabě Lev Thun téhož dne veřejně oznámil zároveň s ospravedlněním svého dosavadního chování.

Zatím byly vykonány volby do říšského sněmu, k němužto se již sjížděli poslanci do Vídně, také čeští, tito zajisté s těžkým srdcem. Kdyby český sněm se byl sešel, ten by se rázně byl zasadil o práva země a národu, i není pochybnosti, že by jim plný průchod byl zjednal na základě dosavadních vymožeností. Nyní však měli zástupcové národu vésti při svou na místě, jež nemohli uznávati za kompetentní, měli zapříti nejvroucnější své city, spustiti se právního stanoviska svého a odříci se historického práva, spečetěného slavnými smluvami s domem panovnickým. Viděli se tam naproti novému ministerstvu, které bylo mezi tím všemohoucím vlivem revolučního Sicherheitsvereinu nastoupilo na místo kabinetu Pillersdorfova, majíc v čele Wessenberga a Doblhoffa a co člena dra. Alexandra Bacha, pověstného vůdce dosavadního politického ruchu ve Vídni. Situace byla nejasna, ale na všechen spůsob nepříznivější nežli za Pillersdorfa. Vídeň sama nezdála se mužům rozvážlivým, kteří ji znali, býti vhodným sídlem říšského sněmu.

Zlému tušení takovému, které, jak známo, později úplně se potvrdilo, dal Nebeský výraz v úvodním článku Národních Novin,*) v kterém pravil: „Z jednoho ohledu by bylo přáti, aby se sněm ve Vídni odbýval, jelikož v tom vidíme jakousi jistotu pro volný princip; z jiného je to nebezpečná věc: jak se sněm neprohlásí pro Frankfurt a nebude-li radikalní, není jist, může se rozehnat. Vídeň není město, které by provincím rozumělo, ona by ráda chtěla být Paříž a vše v sobě koncentrovat... Pro jakousi samostatnost provincií nebude asi tam ve velkém obecenstvu mnoho hlasů. Pro Slovana a zástupce své vlasti nebude ve Vídni mnoho jistoty, že by mu galerie do slova nevpadly, aneb vůbec nějakou demonstraci i z venku udělali. Má se tedy sněm za bodáky a kanonami odbývat, jak se k tomu vojsko nabízí? Také těžká věc! Vůbec se nám to míchání vojska do politiky nelíbí. Máme velkou starost o tento nastávající říšský sněm, jelikož stojí mezi Scyllou a Charybdou, a snad konečně přece jen

*) Č. 75.

ještě rozum a věrnost Čechů vypomohou, že by totiž každá země své záležitosti uspořádat měla, a z toho teprv, až provincie v pořádku budou, se celek monarchie utvořil. Víděň se mi nikterak nezdá spůsobnou k reorganisaci Rakouska, zvláště jaké živly nyní má. Musíme vůbec celý stát litovat, jelikož se nám zdá, že jakási hrozná nejasnost politické myšlénky, jakási chorobná pomatená činnost v ústrojích jeho se jeví, ano nikde není vidět... onen zdravý přirozený pud ku spasitelné pravdě..... Co by Rakousko spasit mohlo, tomu nerozumí... jak se zdá vláda sama."

Věru prorocká to slova, trefněji nemohla býti vylíčena tehdejší situace Rakouska, a poslancové čeští netajili sobě povážlivost její. A přece musili podniknouti ten trpký krok. Národu Českému se bylo stalo neslýchané násilí (mnozí považovali to za druhou porážku Bělohorskou), které vyžadovalo nápravu: on byl vymknut z koleje přirozeného rozvoje v době tak důležité, i musil se obávati, aby při konstitučním znovuzřízení říše nebylo o něm rozhodováno bez něho. V nebytí českého sněmu nesměl zůstati neobeslán sněm říšský, neboť by tím národ Český byl zůstal docela nezastoupen, a to bylo patrně větší zlé, nežli obeslání shromáždění říšského, byť i nekompetentního, kde vždy dala se hájiti práva koruny České a možná bylo protestovati proti jich rušení, jakož také skutečně od našich poslanců se stalo. Konečně nesměla se nepoužita pominouti první příležitost po více než dvou stoletích se naskytující, kde národ náš volán byl ku projevení svého smýšlení a odevzdání svého hlasu.

Zkušenosti událostmi svatodušními a ohromujícími jich následky nabyté byly národu Českému velmi poučnou školou. Bylť jimi najednou vytržen z dosavadního blouznivého opojení mladou svobodou, jejíž líbánky rázem pominuly, a uveden na praktickou dráhu střízlivé rozvahy; poznal své dosavadní poklesky, své nepřátele, úskalí a nástrahy hrozící mu nebezpečenstvím, i věděl čeho se varovati a vystříhati. Idealistická politika, kterou až dosud byl pěstoval, ustoupila blahodějnému poznání, že v životě potřebí jednání své říditi

dle okolností, že kvapnost není matkou trvalosti, že poměry, které jsou výsledkem staletého působení mocných činitelů, nedají se změniti přes noc; že ke zdaru snah sebe chvalitebnějších nepostačuje pouhá horlivost, nýbrž že k tomu nevyhnutelně potřebí také vysokého stupně trpělivosti a vytrvalosti. Tyto všecky zkušenosti učinily jej opatrnějším, nedůvěřivějším, chladnějším v odhodlávání se, učinily z bujarého mladíka usedlého muže, nedávajícího bouřlivou ukvapeností v šanc prospěch, jehož bezpečně docíliti lze postupem tichým, ale pevným a rozhodným.

Avšak mýlil by se, kdo by se domýšlel, že národ Český takto zpražený pozbyl proto horlivosti vlastenecké, že mocným odporem zaražen zastavil se na dráze nastoupené k vydobytí sobě onoho postavení, jaké mu náleží dle práva božského i lidského. Staří vlastenci, kteří již před rokem 1848 se zasazovali o povznešení národu s plným vědomím cíle svého i prostředků k němu vedoucích, neochabli ve svých snahách; ti pak, jenž nastalým ruchem politickým teprv probuzeni byli k uvědomělosti národní, uchopili se nové idey s horlivostí tak vřelou, že žádná sebe chladnější lázeň nemohla ji uhasiti, aby nevyšlehla znova; v nich zbuzena byla zároveň hrdost národní, která nedá se zakřiknouti anebo prvním nezdařeným pokusem odstrašiti, nýbrž tím spíše utvrzuje se ve svém úmyslu a sbírá síly k novému rozběhu. Možná vším právem tvrditi, že v krátké době několika málo měsíců, které uplynuly od prvního zábřesku svobody až ku krvavému jejímu křtu, národní vědomí nejenom rozšířilo se do veškerých kruhů lidu českého, více méně i do těch, které až dosavad svým společenským postavením byly mu méně přístupnými; nýbrž že v něm právě tím protivenstvím, jakého vlastencům bylo zakoušeti, tím hlubší kořeny zasadilo, tím pevněji utkvělo a intensivně zmohutnělo.

Ovšem, že zde onde nescházelo i duší malicherných a slabých, které více neodolatelným proudem strženy nežli ryzím citem puzeny připojily se k národnímu ruchu, nyní pak při první porážce na mysli klesly a v předešlou neteč-

nost upadly; ano byli též takoví, kteří, ač v duchu jiného smýšlení, z počítavosti brali na se přetvářku vlastenectví k docílení sobeckých účelů, kterou nyní zahodivše ukázali se v pravé své podobě. Ale těch obojích byl počet jen skrovný, nepadající na váhu. V celku byl národ Český, ač bolestně zraněn, nepřemožený, stojící v neoslabené síle a skládající oprávněné naděje své na nejprv příští budoucnost. Ze slabounkého, každému větru se podávajícího keře se byl stal strom mohutný, rozložitý, vichru a bouři skalopevně vzdorující.

Vedle národního vědomí českého zapouštěla hlubší kořeny také uvědomělost slovanská, k čemuž nemálo přispěl Slovanský sjezd, na němž ponejprv hlásily se k sobě různé větve velikého kmene a vzájemně blíže se poznávaly. Na český lid učinilo to shromáždění mocný dojem, on uprostřed tolika statných bratří necítil se více osamělým a opuštěným, z vřele projevovaných sympatií soukmenovců čerpal nové síly k dalšímu boji, novou důvěru v konečné vítězství.

Také však ostatním Slovanům vešli tu Čechové v bližší známost a idea vzájemnosti slovanské jest zde jako vnově vzkřísena, i utužen pevněji svazek alespoň mezi Slovany rakouskými, jmenovitě s Jihoslovany. Snahy naše došly plného uznání ve světě slovanském, osudy pak našeho těžce zkoušeného národu, s nimiž mnozí slovanští hosté teprva v Praze jsou zevrubněji seznámeni, zbudily u všech upřímný bratrský soucit, kterému dr. Malisz tak dojemný výraz dal nadšenou básní, v níž národ Český přirovnává k ukřižovanému Kristu.

IX.

Veřejný a politický život v Čechách po zrušení obleženosti. Hrabě Lev Thun propuštěn. Poměry Vídeňské. Rieger ve Vídni potupen. Strany na sněmě, čeští poslanci, Štrobach. Návrat císařův. Morava. Nepokoje ve Vídni. Sympatie maďarské. Deputace maďarská do sněmu nepřipuštěna. Říjnová revoluce. Smrt Latourova. Odjezd císařův.

Po zrušení obleženosti v Praze nastala sice opět předešlá svoboda tisku a spolčování, ale s ní nevrátila se v život veřejný předešlá čilost a pohyblivost. Mimo to, že přílišná

bujnost byla citelně skrocena, nebylo valného podnětu k zvýšenému žilobití politickému. Volby do zemského i říšského sněmu byly odbyty za obležení, ze svolání zemského sněmu sešlo, a všecken interes politický sestřeďoval se nyní ve Vídni, kde říšský sněm chystal se do rukou vzíti znovuzřízení mocnářství Rakouského na základě zásad, vyřknutých v posledním Pillersdorfově návrhu ústavy. Při tom, jak samo sebou se rozumělo, mělo rozhodnuto býti také o postavení koruny České v říši. Úvahy o nové situaci a volnější rozbírání událostí svatodušních skoro výhradně vyplňovaly sloupce politických listů věnované záležitostem domácím. Jmenovitě byla to polemika proti rozličným úředním a poloúředním zprávám o „povstání červnovém“, vyvracující tvrzení jejich, že to bylo výhradně dílo revolucionářů, a přinášející hojné zprávy o podrobnostech oněch bojů a rozličných příhodách oněch dnů, ze kterých nade všecku pochybnost vycházelo na jevo, kterak ovšem bylo tu v nemalé míře také činno zlomyslné štvaní se strany druhé, národní věci odporné, jímž zejmena vojsko bylo rozkaceno až k pravé zuřivosti. Také vždy ještě zůstávaly ve vazbě osoby pro podezřelost ze spiknutí zatknuté, jakkoli nitky toho spiknutí přes všecko vyšetřování vojenské komise vždy ještě tvrdošijně se skrývaly a tajily, a jakkoli sám Windischgrätz neváhal svým časem vysloviti své přesvědčení, že celé povstání bylo spůsobeno cizí agitací,*) čímž přiznal se alespoň k jedné polovici pravdy. Záležitost věznů Hradčanských, ku kterým čas od času přicházeli vždy ještě nově zatknutí, podávala též vydatný material k reklamacím v organech vlasteneckých, jichž na místě zaniklých nyní dvojnásobně přibývalo.

Jedné satisfakce dostalo se Čechům za patrné jim ukřivdění propuštěním z úřadu zeměsprávce hraběte Lva Thuna,**) na jehož místo jmenován hrabě Rothkirch Panthen. Ale ten

*) J. Jireček v článku „Vzpomínky na události r. 1848“ ve Světozoru na r. 3878, č. 49. str. 606, a.

**) Stalot se od nového ministerstva Doblhoffova, mezi tím na místo Pillersdorfova k veslu povolaného. Žádalit Pražané za odstranění také knížete Windischgrätze, ale na toho si nové ministerstvo patrně netroufalo.

po nějakém rozpakování nepřijal úřadu v tehdejších okolnostech tak nevděčného, a správa země octnula se prozatím v rukou dosavadního gubernialního místopředsedy barona Karla Mecseryho de Tsoor, jejž byl hrabě Thun, slouživ někdy pod ním jakožto krajským hejtmanem v Hradci Králové, při svém ustanovení do Prahy na to místo povolal. Měl-li v té věci být hrabě Thun obětí, byl zajisté obětí nevinnou, neboť jestliže kdo zklamán byl o pravém stavu věci, byl to zajisté on. Hluboký jeho cit pro spravedlnost nikdy nedovoloval muži tomu jednati křivě. Jedinou jeho chybou — těžko říci vinou — byl jeho nedostatek jednak pružnosti, že v době rozbouřených vášní nedovedl obratně proklouznouti mezi odpornými sobě stranami, jednak bystrosti zraku, že nepronikl mraky obzor jeho zahalujícími. Rozhořčenost proti němu národní strany v té době byla pochopitelná, později však ustoupila nestrannější úvaze. —

Stav Vídně v té době, když se tam shromážditi měl říšský sněm, byl nad míru rozechvěný. Veliké slovo tam vedla *aula*, totiž akademická čili studentská legie, strůjkyně to všelikých neplech a ustavičných výtržností, pročež jest záhodno, abychom sobě blíže na ni posvítili. Akademická legie skládala se ze čtyr sborů: filosofického, právnického, lékařského a technického, rozeznávajících se dle písmen na kloboukách (Ph, J, M, T). Celá legie páčila se na 8000 mužů; povážíme-li však, že toho času počet veškerých studujících ve Vídni, na universitě i na technice dohromady, mohl obnášeti nanejvýše 2500, musíme se s podivením tázati, kde se vzalo to množství ostatních členů? Ty všecky třeba vřaditi mezi mediky a techniky (M a T), neboť k oněm počítal se každý mastičkář, každý laborant lékárnický a každý holič, k těmto pak každý fabriční sluha, neřkuli každý topič a drvoštěp. Páni studenti ochotně vítali takové rozmnožení svého počtu, neboť tím vzrůstala jejich moc ve městě. Jakého ducha přinášela taková cháska do legie, snadno sobě pomysliti. Sbor mediků a techniků pověstni byli pro svůj radikalismus, jímž nakazili též sbor filosofů (Ph), nezkušených a snadno roz-

nícených mladíků. Jediní juristé (J) dovedli sobě zachovati střízlivější rozvahu co politicky vzdělanější a nastávající úředníci státní. A tato legie byla orakulem obecného lidu Vídeňského.

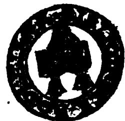
Dle toho snadno sobě pomysliti můžeme, jaké bylo panující politické smýšlení ve Vídni. Obmezenější a nevědomější lid nad Vídeňský darmo by v jiném hlavním městě hledal. Dobré výdělky v sídelním městě veliké říše a následkem toho živobytí bezstarostné učinily z rodáků Vídeňských, přirozeným nadáním právě nevynikajících, chásku oddanou hlavně veselému požívání rozkoší tohoto světa, které jakékoli přemýšlení spůsobuje bolení hlavy. Ve své nadutosti pohlíží Vídeňák s hůry na obyvatele „provincií“, které jej živí, a nepokládá za potřebné věděti něco o světě, jenž leží za obvodem jeho nedělních výletů. Jeho nezajímá nic, než co je právě v modě, a kdo mu dovede lichotit, může ho vyvésti na vrch věže a zavěsit mu největšího bulíka. Na nové zvučné heslo sedá jako na lep, a proto bylo radikalním křiklounům velmi snadno, učiniti z každého Vídeňského blatošlapa zuřivého revolucionáře. Za těch dob kvetoucího radikalismu bylo nejhorší nadávkou „Schwarzgelber“, a nebylo nenáviděnější osoby ve Vídni nad kamarilu, již vyhlašovala radikální publicistika za strůjkyni vší reakce, a kterou si obecný lid představoval co skutečnou osobu při dvoře všemohoucí. Jasného vědomí o účelu převratu, jaký byl nastal pádem absolutismu, o potřebě přiměřeného přetvoření vládního ústrojí nebylo, revoluce měla býti využitkována pro jedinou Vídeň na útraty ostatní říše. S tím bylo v podivném odporu všeobecné blouznění pro Frankfurt, který byl denním heslem; na to Vídeňáci ve své bezstarostnosti nepomyslili, že by uskutečněním idey nové říše Německé, jíž Rakousko mělo býti podřízeno, musila Vídeň poklesnouti v důležitosti na druhý stupeň.

Co se dálo v „provinciích“, toho si Vídeň málo všímala, poněvadž tomu nerozuměla; s jedinými Maďary sympatisovala, kteří byli v březnu tak hlučně ve Vídni vystoupili, podporu-

jíce vydatně revoluci Vídeňskou. Naproti tomu Čechové nebyli nikdy v přízni u pánů Vídeňanů, čehož příčinu třeba hledati v bezděčném uznávání jejich vyšší inteligence a vyplývající z toho bázeň před nimi, kteří jak v úřadech tak i mezi průmyslníky zaujímali vynikající místa. Této přirozené protivy agenti pro Frankfurt a spojenci jejich Maďaři používali ve svůj prospěch naproti Čechům, rozhodným odpůrcům jejich politiky, i zorganisovali pravou štvanici na ně, vyličujíce je co reakcionáře a černožluté, což vzbudilo mezi obecným lidem Vídeňským zuřivou bouři proti Čechům. Obzvláště mělo na Čechy zkřesáno těch 40.000 dělníků do Vídně se nahrnuvších. Byla to nejsprostší luza z Rakous a ze Štýrska, práce se štítící a vždy hotova na vyzvání studentů ke všelikým výtržnostem, pročež, aby byli při dobré vůli udržováni, vyplácela jim obec denně po 24 kr. stříbra. Že o práci nebylo zle, dokazuje podniknutá té doby stavba spojovací dráhy mezi železnicí jižní a severní, při kteréž dělníci čeští pracující „na úkol“ vydělávali sobě po 3 zl. i více denně. Ale běda takovému českému dělníku, který by se byl odvážil přiblížiti se k táboru oné nekázané roty za Stubenskou branou blíže průplavu dunajského!

Dojem učiněný na Vídeňany zprávou o bombardování Prahy byl při takovémto smýšlení jejich dvojí. Jednak přáli toto pokoření nenáviděným Čechům, o nichž, jak jsme viděli, roznášely se nejhanebnější pověsti; jednak nemohli v tom nespatřovati násilný skutek reakce a výstrahu pro sebe, co také jim nastati může od bezohledného vojína, kterého tak velice byli urazili a který od té doby stal se jim v neblahém tušení strašným bubákem.

Tu dne 16. června vydal císař v Inšprúku provolání, jímž oznamoval, že pošle do Vídně arciknížete Jana za svého zástupce a plnomocníka. Oblíbený princ přijel dne 24. června, s jásotem od obyvatelstva uvítán, a uvázal se ihned v úřad vladařský. První důležitý skutek jeho bylo propuštění neschopného ministerstva Pillersdorfova a ustanovení nového. Z událostí Pražských byl si totiž Sicherheitsausschuss, střed

a všemohoucí vůdce radikalního ruchu ve Vídni, vzal záminku k ostrému vystupování proti kabinetu, i protestoval opět a opět proti bombardování Prahy, ovšem marně. Spor ten s ministerstvem došel konečně tak daleko, že výbor pro bezpečnost formuloval mu jisté kategorické žádosti, z nichž jedna zněla na sezazení hraběte Lva Thuna. Pillersdorf činil výtočky a hrozil odstoupením, načež odebrala se deputace výboru k arciknížeti Janovi, žádajíc za propuštění ministerstva. Při takovém stavu věci žádal Pillersdorf raději sám dne 8. července za propuštění, které také od arciknížete obdržel. Zároveň uložil arcikníže baronu Doblhoffovi, aby v osmi dnech sestavil nový kabinet. Pádu nerozhodného Pillersdorfa nikdo nelitoval.

Zatím již pomalu trousili se do Vídně poslancové na říšský sněm zvolení, a mezi nimi také čeští. Tito poslední byli obzvláštním předmětem pozornosti Vídeňanů, kteří se strachovali, že Palacký a ostatní Čechové budou mluvit na sněmě česky, a domnění to bylo u nich tak zakořeněno, že to považovali za věc nade všecku póchybnost jistou a hanobili proto Čechy ve všech novinách. Nastalať právě taková štvanice proti Čechům, jako tenkráte, když Palacký volán byl do Vídně, maje vstoupiti do ministerstva.

V tu dobu přijel do Vídně také Rieger a účastnil se ihned předběžných schůzí, jež odbýval říšský sněm ještě před formalním svým zahájením. Rieger měl býti první, jenž zakusil osobně zuřivosti Vídeňské luzy proti Čechům. Dne 18. července vycházeje s přítelem Štrobachem ze sněmovny poznán jest od lidu na ulici zevlujícího a hrubě pohaněn. Ješto oba nedbajíce toho dále se ubírali svou cestou, provázeni jsou sbíhajícím se lidem s pískáním a sykotem. Když pak Rieger na Příkopech vsedl do vozu, někteří z luzy chytili koně za uzdu, nechtějíce ho nikterak propustiti. Na štěstí přihodil se k tomu Goldmark, radikalní poslanec města Vídně, a jenom jeho ráznému a výmluvnému zakročení vysvobozen byl Rieger od skutečného nebezpečenství, hrozícího jeho osobě. Ošklivá ta příhoda stala se následujícího dne před-

mětem debaty ve sněmě, při které čeští poslanci zřejmě vyslovovali pochybnost svou, zdali v takových okolnostech bude možná ve Vídni bezpečně sněmovati. Sněm vyjevil jednohlasně nelibost svou nad hrubou tou výtržností, avšak nestalo se žádné opatření k zamezení toho, aby se podobné výjevy neopakovaly.

Dne 22. července konečně zahájil arcikníže Jan říšský sněm. Jakož pak ruch v Rakousku všude se jevil hlavně co národní, tož i do říšského sněmu přenešeny jsou tyto snahy, kdežto vtělily se v program *federalistický*, dle kterého mělo Rakousko býti rozděleno na více území dle panujících národností. Každé takové území mělo míti úplnou samosprávu vnitřní, zvláštní svůj sněm a zvláštního odpovědného ministra. Ústředním sborem měl býti senat, jehož údové by dílem byli voleni, dílem od zemských sněmů posláni; centralní soud měl rozhodovati v rozepřích jednotlivých zemí. Zásada, ze které vycházel tento program, stavěla se na půdu skutečnosti, uznávajíc, že jenom na základě úplné *rovnoprávnosti národní* může se v Rakousku vyvinouti život opravdu konstituční a vykvésti pravá svoboda. K tomutu programu přiznávali se všickni zástupcové národů neněmeckých na říšském sněmě ve Vídni, a jádro té strany tvořila *pravice* sněmu. Poslanci čeští, když nemožno bylo na ten čas obhájiti historických práv koruny České, chtíce uhájiti alespoň přirozeného práva svého národu podrobili se nutnosti a zaujali místa svá též na pravici, kdež brzy hráli vynikající úlohu.

Naproti federalistům stála strana *centralistů* německých, kteří chtěli mít sjednocený stát, v němž by, jako druhdy ve Francii, dosavadní rozdíly zemí ustoupili novému rozdělení na pouhé kraje. Při tom mělo nové zřízení státu býti demokratické a spočívati na základě svobodných obcí. Sněm měl býti jeden všem společný, koruně pak mělo přislušeti jen obmezené veto. Tento program byl patrně idealistický, nespočívající na žádném skutečném základě, i byla pravá naivnost žádati, jak tato strana skutečně činila, aby každý cítil se přede vším co „svobodný Rakušan“, a teprva v druhou

řadu stavěl svou národnost. Ostatně vztahoval se tento program pouze na neuherské země, neboť centralisté přijímali ochotně vyslovený dualismus v tom smyslu, jak se provozuje za našich dnů, ponechávajíce Maďarům v koruně Uherské panství nad jinými národnostmi tak, jak je sami provozovati chtěli v druhé části Rakouska. Při tom centralistická *levice* ustavičně měla na zřeteli zahraničné Německo, přenášejíc tam nemoudře těžiště říše. Rozumí se, že centralisté sympatisovali s Maďary, federalisté pak s Jihoslovany, stavícími se na odpor maďarské nadvládě.

Toto byly dvě hlavní strany na říšském sněmě, vedle nichž pouze ještě *krajní levice* patrněji vynikala, která ku provádění choutek svých po jednotě Německa, beze všeho ohledu na Rakousko, nebyla ostýchavá u volení prostředků, a skládajíc se z výstředních demokratů nižádných konsekvencí se nehrozila. Mimo sněm opírala se tato strana hlavně na studentskou legii, která vždy hotova byla nerozumnou chatru Vídeňskou pobouřiti ku povstání, a později na spolky demokratické, v nichž hlásány zásady jakobinské.

Zvláštní úkaz na říšském sněmě byli Poláci, kteří, jakkoli federalisté, nicméně v tradicionalních svých sympatiích pro Uhry se stranou německou se shodovali, jakož z jiných příčin i stranu ultrademokratickou podporovali, tak že ve mnohých otázkách hlasovali s levicí.

K doplnění fysiognomie říšského sněmu třeba zmíniti se ještě o poslancích rusínských, větším dílem sedlácích, kteří dostavili se v národním kroji, hrubých hazukách, přes které nosili později moderní paletoty, pod nimiž vyčuhoval dole zpodní jejich oděv. Jsouce neznalí jazyka německého nerozuměli debatě sněmovní a hlasovali namnoze dle komanda hraběte Františka Stadiona.

Takto sestavený sněm říšský měl úlohu vypracovati přiměřenou ústavu pro Rakousko, což při takovém stavu věcí nebylo nikterak snadné, k čemuž i ta okolnost přistupovala, že nezkušenost v málo obvyklém jednání parlamentarním za-

*) Kněží jejich byli členy klubu slovanského.

váděla sněmovníky často s cesty, tak že s počátku činnost říšského sněmu s veliké části obrácena byla k věcem vedlejším a méně důležitým. Důkazem toho bylo téměř nekonečné rokování o jednacím řádu, jakož i pravý příval přerozličných interpelací, namnoze zbytečných a nepraktických, někdy zcela směšných. *)

Poslancové čeští při vší zásadní neoblíbenosti své vydobyli si brzy důstojným chováním, vynikajícími vědomostmi věcními a přesvědčující výmluvností řečnickou všeobecnou vážnost, a když při druhé volbě předsedy sněmu (volba ta opakovala se každý měsíc) padly hlasy na Štrobacha, ten výtečným řízením debaty a obezřelým taktem, jejž osvědčoval, vzbudil u všech podivení tak veliké, že i nejzuřivější organy levice nazývaly jej rozeným presidentem.

Z prvních usnešení říšského sněmu nejpamátnější jest ono, jímž vyzván jest císař dosavad v Inšpruku meškající, aby se navrátil do Vídně. Osobní přítomnosti panovníkovy bylo tu tím nutněji potřebí, poněvadž arcikníže Jan, zvolený mezi tím ve Frankfurtě za vladaře nenarozené ještě říše Německé, opustiti musil Vídeň za tímto svým novým povoláním, což učinil dne 31. července.

Císař Ferdinand uposlechl vyzvání toho a dne 12. srpna vrátil se do Vídně, jsa velmi slavně uvítán, neboť Vídeňané, při všem zápalu pro svobodu, při všech kravalech a vší nezbednosti své nezapírali přirozenou svou oddanost dobrotivému panovníkovi. Avšak nemile dotklo se obecenstva navrácení se také některých osob císařského dvora, jež veřejný hlas vydával za hlavy nenáviděné kamarily. Tím značně ochlazena jest radost z císařova příchodu, což nikterak netajeno. **)

V Čechách byla té doby obrácena pozornost hlavně k Vídni, odkud se čekalo rozhodnutí o budoucím osudu Čech i celého Rakouska. Bohužel zprávy odtud docházející nebyly

---

*) Na př. interpelace Schuselkova strany kocoviny spůsobené Kurandovi v den jeho sňatku.

**) Nejpatrněji se to jevilo při veliké přehlídce národní obrany, odbývané císaři ke cti na kolišti (glacis) dne 19. srpna, kde při defilování mnohé sbory praporce své neskláněly před císařem, ovšem pak před říšským sněmem, který tu též všecken byl shromážděn s presidentem Štro-

podle toho, aby mohly vzbuzovat oprávněnou naději, že osudné zmatky, ve kterých se tím časem octlo bylo Rakousko, dají se cestou mírnou rozplésti k blahu říše a ke spokojenosti jejích různých národů. Italie byla v plném povstání, v Uhřích schylovalo se k němu, Jihoslované byli ve zbrani k hájení dobrého práva svého proti maďarským potlačitelům, a též na jiných místech to kypělo a vřelo, ve Vídni panovala hotová anarchie, a říšský sněm, povolaný aby uvedl pořádek v tu směsici, mařil zbůhdarma čas rokováním o pouhé formalie. Dosti to látky k vážným úvahám jak ve veřejných listech tak i ve schůzích spolků, mezi nimiž první místo zaujímala *Slovanská Lípa*, která po zrušení obleženosti byla se stala důležitým faktorem národního života v Čechách i na Moravě, majíc po obou zemích rozprostřenou síť filialek. Nemohl-li život politický vyvíjeti předešlou samočinnost, tož alespoň živel národní vystupoval čím dále tím rozhodněji, a jmenovitě v Praze děsily Němce a sedmašedesátníky hojně se množící vývěsní tabule a nápisy české, nezřídka v národních barvách se objevující, jakož i český hovor po ulicích i na jiných veřejných místech valně převládající.

Předním organem strany národní zůstávaly Národní Noviny, které po Havlíčkově odjezdu na říšský sněm dostaly se do rukou Nebeského, a když i ten za stejným povoláním odešel do Vídně, Tomíčkovi. Ty nepřestaly ujímati se vězňů Hradčanských, na kterých vyšetřovací komise vojenská nemohla nalézti žádné viny, kteří však přes to všecko nepouštěni jsou na svobodu. Uvězněného Braunera, zvoleného za poslance do říšského sněmu, osvobodila teprv důtklivá interpelace Riegrova na sněmě samém, která měla i ten následek, že akta vyšetřovací komise odstoupena jsou hrdelnímu soudu Pražskému a komise sama zrušena. Dříve však ještě než

bachem v čele. Ale nanejvýše neuctivé bylo chování se akademické legie. Radikalní její sborové hráli známý studentský „Fuchslied“, a když se blížili k místu, kde císař seděl na koni jim po pravé straně, komandováno ostentativně: „Links geschaut.“ Byl to výjev naprosto hnusný, od něhož s ošklivostí se odvracel každý, kdo nepostrádal úplně všelikého citu pro slušnost.

Dr. Brauner propuštěn jest z uvězněných na svobodu hrabě Jiří Buquoi, který sobě ihned pospíšil, veřejným prohlášením dát knížeti Windischgrätzovi svědectví, že, jakkoli seznán za úplně nevinného, nicméně při takovém jej osočování shledává jednání komandujícího generála v jeho příčině za docela správné a zákonní. Po propuštění Braunerově zůstali ve vězení Hradčanském mimo jiné ještě následující vynikající mužové národní strany: hrabě Vojtěch Dejm, farář Arnold (který v pondělí svatodušní sloužil mši u sochy sv. Václava na Koňském trhu), Faster, dr. Frič, farář Krolmus, kněz Wiesner a baron Villani.

Nelze tuto nezmíniti se o zajímavé episodě, vrhající zvláštní světlo na červnové události Pražské. Ve středu po sv. Duše totiž, dne 14. června, zavítala do Prahy, jak známo, dvorská komise, jejíž přední členové byli generál hrabě Mensdorf a dvorní rada Klecanský, a která měla po vyšetření pravého stavu věci navrátiti Praze mír a spůsobiti narovnání mezi vojskem a městem. Komise ta hned následujícího dne 15. června vydala k upokojení obyvatelstva „Ohlášení“, v němž doslovně pravila:

„Jeho Osvícenost komandující generál kníže Windischgrätz odhodlal se složiti své posavadní důstojenství v ruce J. C. Milosti. Spolu podepsaný generál jízdy hrabě Mensdorf uváže se na prozatím ve vedení generálního komanda v Čechách.“

Ale již opět den na to, 16. června, vyšlo „Prohlášení“, podepsané purkmistrem Vaňkou, jímž oznamoval tento, kterak „vojsko se od prozatímního komandujícího generála hraběte Mensdorfa více držet nenechá a žádá, aby kníže Windischgrätz zase komando převzal. Dvorní komise, která všemožně se snažila městu pokoj vyjednati, jest nyní nucena od dalšího jednání upustiti, velení knížeti Windischgrätzovi ještě dnes večír přenechati a jen lhůtu ku vzdání města do zítřka ráno k šesté hodině zdržeti.“

Když později ve Vídni opětně jednáno na příslušných místech o událostech Pražských, udával Rieger na říšském

sněmě mezi jiným, kterak slyšel z vlastních úst Mensdorfových, že vojsko v Praze odepřelo mu poslušenství. Takovou zpouru vojska nechtěli připustit ani ministr vojenství, ani již sám Mensdorf, kterýžto poslední ve vládních novinách Vídeňských prohlašoval takové udání za nepravdivé. Avšak proti němu se ozvali co nejrozhodněji Rieger, Sladkovský*) a Klaudy, kteří všickni svou ctí dotvrzovali a pravdivost udání svého přísahou spečetiti ochotni byli, že hrabě Mensdorf ovšem ona slova pronesl. Obzvláště vyjádření Sladkovského, plné šlechetné rozhorlenosti, vyznačovalo se ostrostí takovou, že při nynějších našich tiskových poměrech ostýchati se musíme je uveřejniti.

Věc mluví sama; pozdější jakés takés osvědčení Pražské posádky ve prospěch hraběte Mensdorfa, obsahující nejapné vytáčky, jakož nemělo váhy, tak zůstalo i bez účinku.

Na Moravě sice poměry národní napořád se lepšily, ale probuzenost lidu jevila se vždy jen při velmi malé částce, a zuřivost strany německé, která nacházela podpory v úřadech, po únorových událostech Pražských ještě více vzrostla. Jevilať se hlavně ve městech většinou poněmčených, jimž bylo vzorem Brno, pokládající sobě za velikou čest, že nazýváno předměstím Vídně. Vřelé sympatie své k Vídni měla této projeviti deputace národní obrany Brněnské, která vyslovila díky Vídeňanům za svobody vydobyté po císařově odjezdu z Vídně. Deputace ta jest ve Vídni nad míru vlídné přijata, nastalo sbratření národní obrany Vídeňské i Brněnské,

*) Byltě Sladkovský s Dr. Brunou v pátek dne 16. června zvolen za člena do deputace vyslané od města Prahy k ministerstvu do Vídně, aby žádala za odvolání knížete Windischgrätze a hraběte Thuna z úřadů jejich; když však po vzdání Prahy byl Sladkovský jmenován mezi těmi, kteří měli Windischgrätzovi býti vydáni, zůstal ve Vídni, kde osobně bezpečen byl, tak dlouho, až po říjnové revoluci Vídeňské politická situace se změnila, a on bez obavy do Prahy navrátiti se mohl. Za doby tohoto svého pobytu ve Vídni hájil Sladkovský mezi jiným před pověstným Sicherheitsausschussem ohnivou řečí Čechy proti nestoudnému podezřívání novin německých, že Pražské červnové „povstání" namířeno bylo proti Němcům. K tomuto Sicherheitsausschussu vůbec radikalisté čeští rádi zření své obraceli, jakož zejmena Pražské studentstvo dne 5. srpna vyslalo k němu velmi zbytečnou deputaci s adresou díků za sympatie o svatodušních dnech Praze projevené.

a tato poslední slavně se zaříkala, že v čas potřeby (temné tušení takové od Pražských událostí čím dále tím více u německých demagogů převládalo) přijde svým bratřím na pomoc. Na vzájem odešla Vídeňská deputace do Brna, která Brněnským bratřím přinesla v dar krásný bílý prapor, při kteréž příležitosti veřejně nadáváno Čechům podle noty.

Moravský sněm v té době zasedající vyřknul zrušení roboty za mírnou náhradu, dále vyslovil rovnost obou národností, ale ostatně zamýšlel úplné odtržení se Moravy od koruny České. Na sněm říšský zvoleno v Moravě 16 Němců a 22 Slovanů, z těchto posledních však bylo sotva 5 národně uvědomnělých a rozhodných, kteří nadto nebyli všickni prosti zakořeněného na Moravě předsudku proti Čechům. O solidarnosti jejich s českými poslanci říšskými mohla býti řeč jenom v ohledu národním, v otázce státoprávní nestáli všickni na stejném stanovisku s Čechy. Ze Slezska posláno na říšský sněm 8 Němců a toliko dva Slované.

I mimo země koruny počal se v ty doby čileji jeviti národní život český, zejména ve Vídni, kde mladí Moravané utvořili sobě spolek dosti četný. Slované pak všech kmenů ve Vídni žijících počali blíže lnouti k sobě, majíce volné schůze v jistých místech veřejných, ze kterých vyšlo podniknutí společného politického orgánu „Slawische Zeitung“, který vycházel až do vypuknutí říjnové revoluce Vídeňské.

Zatím stávaly se veřejné poměry ve Vídni čím dále tím neutěšenějšími. Radikalní listy nepřestávaly udržovati lid v rozčilenosti, malujíce mu neustále na zeď strašidlo reakce. Jaký div tedy, že každý, byť i nezbytný krok vlády podezříván co zpátečnický, což roznícené mysli ještě více pobuřovalo. Takové systematické štvaní, provozované den co den, musilo konečně napnouti obecné smýšlení v takové míře, že vrtohlavý lid při nejmenší příležitosti se počal rotiti, bouřiti a násilím vyhrožovati, což s druhé strany vedlo k opatřením bezpečnosti, která jitření ještě rozmnožovala. Menší neb větší kravaly byly takořka na denním pořádku, 23. srpna pak přišlo k větší bouři dělnické následkem nařízení ministra ve-

řejných prací Schwarzera, aby jim z dosavadního denního platu za jich lenošení strženy byly 4 krejcary a oni tedy budoucně jenom 20 krejcarů dostávali. Musiloť proti dělníkům v Prateru shromážděným zakročeno býti brannou mocí, při čemž tekla krev.

Té příležitosti použil Doblhoff k rozpuštění pověstného „Sicherheitsausschussu", který osoboval si jakousi výkonnou moc vedle ministerstva, avšak naproti dosavadním výtržnostem příliš malomocným se byl ukázal. Tento krok, jakkoli potřebný — neboť ministerstvo nemohlo přece trpěti vedle sebe sbor jeho autoritu podrývající — nicméně nanovo popudil dělníky, předešlou porážkou svou ještě rozkvašené, jakož i obecný lid vůbec, který ve zrušení zmíněného výboru spatřoval účinek reakce. Demokratické spolky, jichž duší byl křtěný Žid Tausenau z Prahy, statečně se přičiňovaly k rozdmýchání ohně, čehož následkem byly nové bouře, tak že ministerstvo bylo přinuceno volati vojsko proti buřičům. Tito pak zase měli oporu v akademické legii, a tak nejednou se stalo, že studenti a vojsko stáli proti sobě, ač nikdy k opravdivé srážce mezi nimi nepřišlo.

Ostatně ministerstvo Doblhoffovo nebylo o nic mocnější nežli předešlé Pillersdorfovo. Mimo Vídeň moc jeho daleko nesáhala. Viděti to bylo nejpatrněji z toho, že v záležitosti Pražské, která opětně přiváděna jest na sněmě k řeči, nedovedlo zjednati svým nařízením do Čech posílaným náležitého poslušenství. A kterak vůbec mohl Doblhoff takového vymáhati na provinciích, když ani nevěděl, komu tam rozkazy posílat, jakož sám při jisté příležitosti v plném sněmě k tomu se přiznal, že neví kdo v Haliči zeměsprávcem! Případ to neslýchaný, ale nicméně skutečný.

Na sněmě říšském zvolena jest zvláštní komise pro vypracování říšské ústavy, do kteréž zvoleni jsou z Čechů Palacký, Pinkas a Rieger, z Moravanů a Slezáků pak Hein, Kajetan Mayer a Feifalik.

Hlavní otázka, kterou se mezi tím říšský sněm vedle jednacího řádu zabýval, byl návrh, jejž 5. srpna učinil po-

slanec z levice Kudlich o zrušení poddanosti selské a osvobození pozemků ode všech břemen z ní vyplývajících, předstihnuv v tom mnohé jiné poslance, kteří tentýž návrh předložili. Zrušení posledního zbytku středověkého nevolnictví rozumělo se při zavádění ústavního zřízení v mocnářství samo sebou a bylo by v ústavě zvláštním článkem vyřknuto bylo, načež při rokování o článku tom musilo přijíti k jednání o modalitách osvobození toho; takový alespoň byl správný postup ve věci té. Ale německá levice uznala za dobré, předstihnouti tento zdlouhavý běh věci, chtějíc blýskati se svobodomyslností svou a tak slovanskou pravici postaviti jaksi do stínu. K tomu konci natropeno v organech radikalních mnoho zbytečného povyku o návrhu tomto, a Kudlichovi dostalo se laciné popularnosti. Rozumí se, že návrh Kudlichův, jejž on odůvodňoval řečí velmi nadutou, byl přijat v principu jednohlasně, a po delším rokování týkajícím se náhrady, která za zrušená práva měla dána býti vrchnostem, a spůsobu jejího, jest 31. srpna většinou hlasů vyřknuto vyvazení břemen na pozemcích selských za náhradu. Toto sněmovní snešení potvrzeno jest císařem dne 7. září.

Při dosavadním jednání sněmovním nejednou zprudka setkaly se obě veliké strany parlamentarní, centralistická levice a federalistická pravice.*) Jádro této tvořili Slované s Čechy v čele, majíce rozhodnou většinu. V jistých věcech shodovaly se snahy pravice se snahami vlády: v odmítání supremacie Frankfurtu na ujmu samostatnosti říše a v odporu proti tendencím Maďarů, kteří jednak usilovali o podrobení

*) Jeden z nejbouřlivějších takových výstupů se udál dne 11. září, když Borrosch opovážil se horlení pro rovnoprávnost národní nazvati Nationalitätsliebhaberei, a žádal, aby jazyk německý prohlášen byl za jediný jazyk státní a parlamentarní. Borrosch od předsedy k pořádku volán přinucen jest odvolati urážlivá slova svá, ale přes to všecko povstal proti němu Rieger, dávaje prudký výraz spravedlivé rozhorlenosti své, jenž vrcholil ve slovech: „Pánové, pravím vám, že Rakousko jenom námi stojí, a *Rakousko bude tak dlouho pohromadě, pokud my Slované budeme chtíti!*“ — Jeden z nejzuřivějších odpůrců jmenovitě národnosti české byl Čechoněmec Löhner, jehož náruživá jizlivost přesahovala všecku míru a slušnost, a který proti uvedeným slovům Riegrovým vydal zvláštní brošurku.

sobě uherských Slovanů, jednak zjevně pracovali k odtržení se od říše; což bylo tedy přirozenějšího, nežli že vláda v opatřeních svých k zachování celistvosti a samostatnosti říše opírala se o slovanskou většinu na sněmě, ukazujíc na vzájem zdánlivou náklonnost k vyhovění jejím slušným přáním.

Taková opatření vlády čelila hlavně proti Uhersku, v kteréžto zemi byly věci dospěly až k občanské válce. Spupná panovačnost Maďarů byla vyvolala proti sobě branný odpor utiskovaných Slovanů: stateční Srbové povstali co jeden muž a vojsko uherské mělo s nimi tuhou práci; z Chorvátska táhl na ně bán Jelačič, patrně podporován od Vídeňského ministerstva; na severu bouřili se Slováci, a k tomu ke všemu nebylo žádným tajemstvím, že ze samých Rakous hrozí vpád císařského vojska. Maďaři v této tísni marně obraceli se ke dvoru, neboť tam bylo se již smýšlení obrátilo rozhodně proti nim. Po takovém nezdaru neviděli jiné spásy k obhájení samostatnosti své, nežli obrátiti se k rakouským národům samým, totiž k jich zástupcům na říšském sněmě ve Vídni shromážděným. Vyslali tedy četnou deputaci do Vídně, v jejímžto čele nalezal se na slovo vzatý Wesselényi, stařec osleplý, a která si zjednati měla přístup do sněmu a jej za prostřednictví žádati. Deputace přišla dne 18. září a byla od Vídeňáků s velikou slávou přijata; celé město bylo zimničně rozechvěno.

Kdyby deputace uherská byla připuštěna do sněmu, bylo se obávati, aby enthusiasmus, s jakým by levice uvítala Maďary, nestrhl s sebou méně spolehlivé, s nimi více sympatisující živly slovanské pravice a nestalo se dorozumění sněmu s Maďary. Takové dorozumění bylo tolik jako aliance s Maďary a Němci, od které se musili Slované obávati všeho zlého. V tom ohledu měla pravice stejný interes s vládou. K tomu ke všemu připuštění Maďarů do sněmu bylo proti jednacímu řádu, který zakazoval přijímati jakoukoli deputaci.

V ten den, když mělo ve sněmě býti jednáno o připuštění Uhrů, byla celá Vídeň na nohou a rozčilení myslí dosáhlo nejvyššího stupně. Bylo se obávati násilného výbuchu

rozvášněné strany německomaďarské, kdyby odepřena byla žádost Uhrů, a bezpečnost sněmovníků byla v tom případě povážlivě ohrožena. Nařízením ministerským povolány jsou tedy dva prapory národní obrany k ochraně říšského sněmu, a ty po celý den tábořily před sněmovnou na veřejné ulici. Ve sněmě samém byl tuhý boj o připuštění Uhrů. Konečně rozhodla ohnivá řeč Riegrova — uherská deputace byla většinou hlasů odmrštěna. Tento výsledek nanejvýše pobouřil rozkvašené mysli a panující smýšlení obracelo se proti vládě s takovou ostrostí, že večer bylo vidět procházeti se po městě členy akademické legie demonstrativně s velikými červenými mašlemi na krku — odznaky to republikánskými. Na důkaz pak, že obecné mínění nesouhlasí se sněmem, spůsobeny jsou ke cti odmrštěné uherské deputace s demokratické a radikalní strany hlučné slavnosti, při kterých obě strany slíbily sebe neopouštěti, ano pomáhati sobě vespolek proti reakci jim stejně nebezpečné.

Této roznícenosti myslí a sympatií Vídeňanů pro Uhry používal neunavný agitator Košut, jenž byl duší maďarského ruchu, všemožně ve svůj prospěch. Měltě ve Vídni své jednatele, podplacoval noviny, aby se ujímaly maďarských zájmů, a udržoval spojení s demokratickými kluby, aby v čas nouze mohl užiti jich pomoci proti vládě. V stejné míře s jich sympatiemi pro Uhry vzrůstala u Vídeňanů nenávist reakce a strany s ní na ten čas spojené. Především pak propadl nenávisti Vídeňských radikalistů Jelačić, od obecného lidu, jemuž vyslovení jmena toho těžko přicházelo, Jeláček zvaný, a po něm ministr vojenský Latour, který zásoboval bána potřebnými prostředky válečnými. Neméně nepřátelskou prokazovala se Vídeňská demokracie Slovanům, jmenovitě Čechům a jich vůdcům na říšském sněmě jakožto nejurputnějším protivníkům Maďarů. Zároveň objevili se ve Vídni verbíři uherští, kteří veřejně najímali dobrovolníky pro honvédy; ale naproti nim stejně svobodně verbovalo se pro dobrovolnické sbory slovenské, i bylo vidět po Vídni se toulati mužstvo obou stran nepřátelských, jedny s maďarským, druhé

se slovanským trikolorem, mezi nimiž nezřídka přicházelo k povážlivým srážkám.

Kam až vedlo toto ustavičné štvaní, jest dostatečně známo. Nemůže býti naším účelem, vyličovati politování hodnou říjnovou revoluci Vídeňskou, vražedlné boje 6. října, zuřivost rozkacené luzy, která naprosto vyzula se z lidské přirozenosti své a vzala na se povahu lité zvěře, všecky ohavnosti od ní páchané, zneuctění chrámu Svatoštěpánského bratrobijstvím a konečně oběšení ministra Latoura.

Ani na té oběti neměla dosti zhovadilá chatra, která jala se vyhledávati ještě jiné, zejmena ministra Bacha, jenž se byl demokracii zpronevěřil, a české poslance. Jen všeobecný zmatek dopomohl k útěku Bachovi, předsedovi sněmu Štrobachovi, Riegrovi, Havelkovi a jiným členům pravice sněmovní, nejvíce v přestrojení, načež luza, nemohouc vyliti vztek svůj na vůdcích, po kavárnách a jiných veřejných místech těkala s dobytou zbraní volajíc: „Ist kein Czeche da?“

A co činil v této době říšský sněm? Ten, opuštěn od živlů konservativních, ovládnut jest úplně od levice, osobil si nejvyšší moc, prohlásil se za permanentní a *udělil amnestii* za vše, cokoliv pácháno bylo dne 6. října — skutek to neomluvitelný naproti zavraždění Latourovu. Hrál si na konvent.

Dne 7. října ráno odjel císař Ferdinand se dvorem svým ze Schönbrunnu v průvodu četné ozbrojené moci, zanechav po sobě manifest k říšskému sněmu, jenž doslovně zněl takto:

„Hleděl jsem vyplniti všecka přání svého národu. Co panovník prokázati může dobrotivosti a důvěry národům svým, všecko to s radostí jsem vykonal, a uděliv konstituci hleděl jsem prospěti k samostatnosti, k síle a ke štěstí. Ačkoliv Mne násilí dne 15. května z hradu Mých otců zahnalo, neustal jsem přece dávati a povolovati. Na nejširším základě volebního práva svolán byl říšský sněm, aby ve srozumění se Mnou učinil návrh konstituce. Navrátil jsem se do hlavního města, nežádaje bezpečnosti jiné kromě citu spravedlnosti a vděčnosti národů Svých. Ale malý počet svedených lidí hrozí zkázou naději každého vlastence. Anarchie dosáhla

nejvyššího stupně, Vídeň naplněna jest vraždou a požárem. Ministr Můj vojenský, kteréhož by již jeho šediny byly chrániti měly, skonal pod rukama rot zákeřnických. Důvěřuji v Boha a ve Své dobré právo, i opouštím hlavní město, abych se ohlédl po prostředcích, jimiž bych porobenému národu Svému přinesl pomoc. Kdo Rakousko, kdo svobodu miluješ, shromáždi se okolo svého císaře.“

Císař přesídlil s dvorem svým do Olomouce, od té pak doby, přirozeným během věcí, obdržela reakce vrch.

X.

Účinek Vídeňské revoluce v Čechách. Zvýšený politický ruch. Osvědčení proti Vídni a kusému sněmu. Kroky u dvora. Slovanská Lípa. Windischgrätz nejvyšším vojenským velitelem krom Italie. Vídeň obklíčena. Marné vyjednávání sněmu se dvorem. Vídeň kapituluje. Bitva u Schwechatu. Zrušení kapitulace. Vídeň útokem dobyta. Pořádek obnoven.

Národ Český s pozorností sledoval události Vídeňské, jak rokování říšského sněmu, tak i politování hodné výjevy vzrůstající anarchie následkem neustálého štvaní maďarských a německo-radikalních agentů. Proto také revoluce Vídeňská nikoho nepřekvapila, ale zhovadilá zuřivost, jevící se v zavraždění Latourově i v celém ostatním řádění zběsilé chatry Vídeňské, musila každého, v němž neutuchl docela všechen cit lidský, naplniti zděšením a svrchovanou ošklivostí. Že čeští poslancové nemohli v takových okolnostech déle setrvati ve Vídni, bylo na bíledni, a odjetí jejich ze sněmu a návrát do vlasti potkaly se u každého rozvážlivého národovce s úplným schválením. Nic však méně strana radikalní mezi Čechy počala vyslovovati obavy, arciť oprávněné, aby při nevyhnutelném branném postupování proti povstalcům Vídeňským neutrpěla škodu svoboda sama, a takové rozjímání naplňovalo mysli všech upřímných vlastenců nemalým nepokojem. Situaci tuto vyličují Národní Noviny*) trefně těmito slovy:

*) Číslo 160.

„Události Vídeňské jsou neustále předmětem všech rozmluv. Přijď si kamkoliv, do kafírny aneb v klidnou domácnost, neuslyšíš o jiném než o Vídni a o Jelačićovi.*) Nejživější hovor je v kafírnách, tu není věru konce politickému hádání. A jaké tu uslyšíš politické náhledy? — Úzkostlivým jakýmsi napnutím, k jakému konci se as události Vídeňské obrátí, naplněni jsou všickni: strana demokratická obává se, že bude veta po svobodě, zvítězí-li vojsko a padne-li Vídeň; strana druhá nezná zase většího přání, než aby pokořena byla Vídeň a vládnoucí v ní aula. Jiní zase strachují se, ať prý se již stane to neb ono, a argumentují takto: Zvítězí-li vojsko, nastane vojenský despotismus. Až budou hotovi s Vídní, přijdou na nás.

„Nejhlavnější místa jsou v moci vojska: Vídeň, Milán, Praha, Krakov a t. d. Jakou to budeme míti svobodu? — Zvítězí-li ale Vídeň, jest veta po naší národnosti, ano jest veta po Slovanstvu v mocnářství Rakouském; nebo vítězství Vídně je spolu také vítězství spojených s ní Maďarů, a Srbové nebudou přece moci odolati veškeré síle maďarské!

„A co Jelačić? Míní-li to dobře o Slovanstvo, aneb je-li přece nástrojem kamarily? Kam se obrátí císař a co se stane s říšským sněmem?

„To však je věc jistá, že celá Praha a s Prahou celá vlast, vyjímajíc několik s ničím nespokojenců, nyní důvěrně na naše vyslance pohlíží. — Praha je sice pevně odhodlána, státi za práva konstituční a všecky dosavadní vymoženosti, ale nepoddá se záměrům čelícím k tomu, aby panoval nepořádek, nepokoj a bezvláda, dobře nahlížejíc, že by to bylo vhod oněm, kteří by rádi na sesutinách Slovanstva vystavěli ein grosses einiges Deutschland a říši maďarskou!“

Jakož pak obyčejně bývá, že z politických stran vždy nejvýstřednější také nejhlučněji hlasu svého pozdvihují, tak i tenkráte naši radikalisté jak tiskem tak i živým slovem neunavně podněcovali proti reakci a jejím domnělým spojen-

*) Jelačić totiž, obdržev na svém tažení proti Maďarům zprávu o revoluci Vídeňské, vybočil a táhl přímo na Vídeň.

cům,*) k nimž zjevně počítáni též poslanci čeští, kteří prý měli vytrvati na svých místech ve sněmě. A skutečně dali se takovými tlachy mnozí dobráci méně pevného přesvědčení politického mýliti, a poslancové čeští navrátivše se do Prahy shledali proti všemu nadání svému, že část veřejného mínění nepříznivě jest zaujata proti nim. Tu bylo přede vším potřebí, aby obecenstvo o pravém stavu věci bylo důkladně poučeno**) a poslancové jemu vyložili pravé své postavení a smýšlení. To stalo se v krátké době spůsobem důstojným a zároveň i rozhodným, který nepřipouštěl žádné pochybnosti o svobodymilovném a právě konstitučním smýšlení poslanců, ohražujících se stejně rázně jednak proti revolučnímu terorismu, jednak i proti všelikým choutkám reakce.

Šest a třicet poslanců českých v Praze shromážděných ohlásilo protest „proti říšskému sněmu a všem uzavřením jeho, učiněným v počtu k hlasování neschopném, překročením svého plnomocenství, kdežto vykonavací moc k sobě strhl, a v stavu nesvobodném, kdež rozkacený lid na galeriích shromážděný povykem svým a zbraní na sedadla poslanců obrácenou jej pod hrůzou drží“. V neblahém pak tušení, že reakce dovede kořistiti z říjnové revoluce na ujmu svobody národů, končí tento protest následujícími památnými slovy: „My chceme ústavní *demokratickou* monarchii; my očekáváme od ústavního***) *nerozpustitelného* říšského sněmu ústavy,†)

*) Ano jednotlivci neostýchali se zjevně osvědčovati své sympatie s Vídeňskými revolucionáři, jakož jmenovitě učinili Kleinert a Girgl, vyslaní do Vídně od Výboru Pražských studentů, aby se očitě přesvědčili o stavu věci, kteří tam nárožními plakaty všecky slovanské bratry vyzývali, aby s Vídeňany ve spojení pro svobodu bojovali. Studentstvo Pražské arciť takové jich počínání dementovalo; ale bez viny při tom nebylo, neboť vyslání od něho těch dvou lidiček bylo prazbytečné a bezúčelné.

**) K tomu konci Palacký při prvním shledání se v Praze se mnou, který jsem též nedávno po víceměsíčním pobytu ve Vídni se byl domů navrátil, požádal mne, abych v některém veřejném listě vylíčil dle pravdy poměry Vídeňské za poslední doby, kteréžto žádosti jsem také vyhověl, napsav v redakci jistých německých novin Pražských svou poslední korespondenci z Vídně.

***) Rozuměj: ústavodárného.

†) Totiž zřízení, instituce.

které blaho, svobodu národu našeho i všech národů ve velikém národním spolku rakouském založiti a upevniti mají. Jedině sněmu říšskému v sjednocení s ústavním mocnářem můžeme přiznávati právo, vydávati obecně platící zákony, ale to jedině sněmu říšskému *úplnému*, sněmu říšskému v úplné svobodě svého vlastního soudu, nemýlenému vyhrožováním *žádné* strany; my nedopustíme, aby právo toto jemu bylo vzato anebo v nejmenším skráceno; my, kteříž bychom co věrní zástupcové národu drželi za svou *povinnost*, *opříti se tomu, aby sněm byl postaven pod násilnictví vojenské*, tím více se musíme opříti proti násilnictví bezuzdných houfů. — My prohlašujem a prohlásiti musíme každý pokus oloupit sněm o svrchovanou jeho moc, s jaké by koli strany pocházel, buď se strany, která v nejrozsáhlejší bezvládě svůj prospěch vyhledává, buď *se strany*, *které se starého absolutismu zachtívá*, *za zradu svobody lidu*, *za urážku svrchované důstojnosti národu.*" *) S obzvláštní ostrostí vyslovoval se protest proti zavraždění Latoura a všelikému omlouvání ohavného toho skutku.

O několik dní později uveřejněno jest v Národních Novinách (č. 161.) „Vypsání posledních událostí Vídeňských podle zpráv českých poslanců říšského sněmu", na kteréž poukazujeme každého, kdo si přeje podrobnějšího vylíčení ohavného řádění revoluční strany Vídeňské dne 6. října.

Ještě před osvědčením poslanců českých pozdvihla svého hlasu městská rada Pražská proti Vídni a zasedajícímu tam kusému sněmu říšskému, i pravila v ohražení svém mezi jiným:

„Ve jmenu a ve smyslu lojalního obyvatelstva Pražského ohražujeme se proti všem usnešením nezákonně ve sněmě říšském učiněným; klademe odpor proti shromáždění, které, zajisté proti vůli většiny lepšího obyvatelstva Vídeňského, překročujíc své plnomocenství v menšině k uzavírání neschopné o vykonavací moc by se pokoušelo......

*) Národní Noviny č. 158.

„Vyznáváme příchylnost svou k rodině císařské, k ústavní demokratické monarchii; vyznáváme pevně a slavně, že jedno, samostatné Rakousko opět musí vzejíti z chaosu, jaký dnes ošemetné nástroje z Rakouska učinily.

„Jen v samostatném Rakousku může se vzmáhati, vzrůstati země Česká i její hlavní město.

„Důvěřujeme se v císaře a pevně spoléháme se na císařské jeho slovo, nepřipouštějíce sobě žádné bázně prázdných strašidel zpátečnictví, jakýmiž jen svedená částka obyvatelstva se dá ustrašiti a k zlému potřebovati od strany zločinného podrývání: ve straně této jen leží nebezpečenství pravé svobody lidu.

„Obyvatelstvo země České *doufá*, podávajíc věrnost a příchylnost, *také věrnost od svého krále.*"

Dne 16. října vyšel v Olomouci manifest císaře Ferdinanda, oznamujícího národům rakouským kroky, jakých přinucen jest uchopiti se proti odbojné Vídni, v němž pravil:

„Od Mého na trůn vstoupení bylo dobré Mých národů úkolem Mého života. Děje Mé vlády, zvláště děje posledních sedmi měsíců budou jednou o tom svědčiti. Ale zpronevěřil bych se povinnostem od Prozřetelnosti na Mne vloženým, kdybych povolovati chtěl počínáním, kteráž trůn a monarchii vedou na kraj propasti, a na místo pojištěné ode Mne ústavní svobody usilují zavésti vládu neobmezeného násilí.

„Pamětliv jsa těchto povinností vidím se s krvácejícím srdcem nucena, opříti se brannou mocí proti povstání, které nyní bez ostýchání hlavu svou zdvihá v Mém sídelním městě, i všude, kdekoli by se objevilo, a bojovati proti němu, až bude konečně přemoženo, pořádek, pokoj a zákonnost navrácena a vrahové věrných Mých služebníků, hrabat Lámberga a Latoura, kárajícímu ramenu spravedlnosti vydáni.

„K dosažení tohoto účelu posílám ze všech částí mocnářství vojska k Vídni, sídlu povstání, a vkládám na Mého feldmaršalleutenanta knížete Windischgrätze *) vrchní velitel-

*) Stejnou dobou jmenován jest Windischgrätz s přeskočením stupně generála zbrojmistra polním maršálem.

ství nad veškerým vojskem v celém objemu Mých států, vyjímaje jediné vojsko vlaské pod velitelstvím Mého polního maršála hraběte Radeckého stojící. Zároveň uděluji řečenému knížeti přiměřená plnomocenství, aby dílo pokoje v říši Mé dle uznání svého co možná nejdříve dokonal.

„Po udušení ozbrojeného povstání a navrácení pokoje," pravil dále císař, „bude úlohou Mého ministerstva, aby ve srozumění s údy ústavního říšského sněmu zákonním upravením bezuzdně zneužívaného tisku, spolkového práva a národní obrany spůsoben byl stav, kterýž bez zkrácení svobody pojistiti má zákonu průchod a vážnost."

Slovy těmi zjevně ohlašována jest reakce.

Tou dobou přijela z Prahy do Olomouce deputace poslanců českých, skládajíce se z doktorů Braunera a Helferta. Ti měvše dne 17. října slyšení u císaře osvědčovali mu jmenem svých vysílatelů opětně „nepodvratnou a nezměnitelnou věrnost a příchylnost Čechů", načež vyslovili žádost znějící v tato slova: „VMst. račiž, aby se světoznámé, slavně udělené císařské slovo stalo skutkem národy oblažujícím, ústavní říšský sněm, přežalostným anarchickým počínáním uvnitř a rozvíjením vojenských sil zevnitř ze svobodných svých porad vytržený, avšak nerozpustitelný, v nejkratším čase z Vídně přeložiti do jiného lepší jistotu pokojnému svobodnému jeho rokování podávajícího města. Naši posílatelé očekávají s důvěrou, že VMsti otcovská péče ráčí tento v hrozících nebezpečenstvích přítomnosti jediné možný, veškerému státu spasitelný prostředek v nejkratším čase ve skutek uvésti."

Císař dal jim na to následující ústní odpověď, která jim pak i písemně doručena byla: „S potěšením slyším ubezpečení, kteréž Mně poslancové čeští přinášejí. Budu o to pečovati, aby sněmu říšskému byla pojištěna ta bezpečnost, které potřebí jest, aby ve svých pracích bez překážek pokračovati mohl, jakož Mé přání jest, aby se nepřetrženě obíral vypracováním ústavy, k čemuž svolán jest."

Této deputaci, obávající se nepříznivého účinku vyšlého právě manifestu císařova, podařilo se při té příležitosti vy-

moci na něm ještě manifest druhý, jenž vyšel 19. října a v němž pravil císař:

„Jest Naše pevná, nepromĕnitelná vůle, aby udělená národům Našim práva a svobody, jakkoliv od jednotlivých zlomyslníků a svedenců zle byly užívány, *v celé své rozsáhlosti nezkráceny* zůstaly, a *zaručujeme je opět Svým císařským slovem.* Také chceme, aby usnešení od ústavního říšského sněmu již učiněná a od Nás potvrzená, jmenovitě o zrušení poddanského úvazku, o vybavení a sestejnění gruntů podle slušné náhrady, od říšského sněmu v zásadě již přiznané, byly zachovány a podle Našeho již vydaného nařízení ve skutek uvedeny.“

Vedle záležitosti Vídně a říšského sněmu zanášel se veřejný politický život v Čechách, jmenovitě v Praze, také záležitostmi domácími. Hlavním činitelem byla tu Slovanská Lípa, kterýžto slovansko-demokratický spolek vyvíjel podivuhodnou činnost na všecky strany. Jednak pěstoval horlivě vzájemnost slovanskou se soukmenovci našimi v mocnářství Rakouském, obzvláště Slováky a Jihoslovany, sbíráním a poskytováním jim podpor všeho druhu; jednak činil se strážcem politické svobody naproti obávanému despotismu vojenskému v zákonních mezech působnosti své; jednak podával návrhy týkající se nového upravení úřadů i škol na základě posledních vymožeností; navrhoval kandidáty pro doplňovací volby do říšského sněmu, slovem Slovanská Lípa zasahovala účinlivě do všelikých oborů a zájmů státu a života konstitučního.

Že takovým spůsobem stávala se velice nepohodlnou zemským úřadům, není divu; tím většího dostiučinění dostalo se jí přátelským přípisem bána Jelačiće, datovaným dne 22. října a poslaném po zvláštním kurýru, v němž obraceje se ke spolku tomu takořka co representantu národu Českého v nebytí zemského sněmu skládá jaksi počet z jednání svého, pravě na konec: „Mne přivedlo jenom přesvědčení, že proti nepříteli Slovanstva táhnu před Vídeň, a kojím se nadějí, že Vy můj čin nejen pochopujete, nýbrž i podporujete.*) Slovanská Lípa ne-

---

*) Politická vzájemnost Slovanů rakouských byla oblíbenou myšlénkou bána Jelačiće, čehož byl již dříve podal důkaz přípisem k Národ-

opominula odpověděti na přípis bánův, děkujíc mu za upřímnost jeho a dávajíc výraz přesvědčení svému, srovnávajícímu se s jeho prohlášením, „že jakož Slovanstvo jest největší podporou Rakouska, tak že také jen ve společném svazku zemí rakouských vykvésti může svoboda slovanská“.

Rozumí se samo sebou, že tato korespondence Jelačićova se Slovanskou Lipou nemálo podráždila stranu německou, jen že ovšem v nynějších okolnostech musila vztek svůj namnoze tajiti.

Dályť se i nyní pokusy o zavedení čilejšího ruchu v život veřejný zejmena opětným svoláváním schůzí lidu, při čemž úřadové političtí prokazovali se vůči panujícímu smýšlení protivídeňskému povolnějšími, nežli by snad jinak byli bývali. Avšak tato shromáždění lidu byla také mnohem krotší nežli před svatodušními svátky, přestávajíce na přetřepávaných úvahách o situaci, na zvučných deklamacích o svobodě a rovnoprávnosti, na akademických řečích o důležitosti vzdělání národního co jediného základu pravé svobody a t. d., což vše mělo stránku více krasomluveckou nežli praktickou. Jmenovitě byla tu ponejprv horlivěji rozbírána otázka, čemu třeba dávati přednost, zdali *svobodě* anebo *národnosti*, kteréžto dvě slova měla se v brzce státi hesly dvou stran příkře proti sobě se stavících, z kterých svým časem vyvinuly se nynější politické strany v národu našem.

Nescházeloť ani nyní zlomyslných pokusů o znepokojování obyvatelstva roztrušováním všelijakých vymyšlených pobuřujících pověstí, ale mysli vystřízlivělého obecenstva nebyly

---

nímu Výboru ze dne 20. května, kterým jemu „jakožto representantu sbratřeného národu Českého“ oznamuje, že na budoucí sněm dalmatsko-charvátsko-slavonský mají připuštěni býti také zástupcové jiných zemí rakousko-slovanských, pročež jej vyzývá, aby ke sněmu tomu také své zástupce poslal. Na přípis ten dána bánovi odpověď ve jmenu Výboru národního a stavovského (jakož organu sněmu zemského na ten čas nezasedajícího), v níž pp. Erben a Lambl jmenováni jsou posly českými ke sněmu Záhřebskému, a zároveň i Charváti jsou vyzýváni, aby český sněm také svými posly obeslali.

Idea tato však zmařena jest v samém zárodku, když po zrušení Národního Výboru poslové jeho ze Záhřebu se vrátiti musili, sněm český pak ani se nesešel.

již tak plaché a přístupné nemotorným těmto machinacím, a také jsou lživé pověsti ty záhy z kompetentní strany vyvráceny, tak že marnými zůstaly všecky snahy přívrženců revoluce Vídeňské o porušení veřejného míru v Praze.

Pomalu, ač velice zvolna, dály se mezitím přípravy k zavádění jazykové rovnoprávnosti do úřadů a škol. V příčině první připadla dvornímu radovi Kulhánkovi co ministernímu komisaři úloha vypracovati plán k reformě správních úřadů, o němž brzy oznamováno, že jest hotov a že co nejdříve uskutečněn bude. Co do škol vypsány jsou prozatím, nežli se školství definitivně upraví na novém základě, konkursy na suplentská místa pro řeč a literaturu českou při gymnasiích v českých okresech (v Praze při všech třech, v Jičíně, v Hradci Králové, v Rychnově, v Mladé Boleslavi, v Německém Brodě, v Jindřichově Hradci, v Písku, v Plzni, v Klatovech a v Litomyšli), a mimo to povolány a připouštěny také na universitu některé české síly vyučovací, ač velmi poskrovnu. V tom všem, ač to daleko nevyhovovalo skutečné potřebě, spatřována jest alespoň jakási dobrá vůle se strany vlády, a nedosti rozhodné a projímavé uskutečňování rovnoprávnosti národní omlouváno dobromyslně nesnadností věci, která se potkávala s nemalými nesnázemi, a to namnoze od samých těch organů, jimž uloženo bylo provádění její. Zrovna jako i dnešního dne.

Vůbec od vypuknutí revoluce Vídeňské značně se zlepšil poměr mezi národem Českým a vládou, neboť oběma jim nastal tentýž interes, šlápnouti na hlavu revoluční hydře ve Vídni, jim stejně nebezpečné. Rovnou měrou lepšily se styky obyvatelstva Pražského s vojskem, které, ač nevrátily se k někdejší důvěrnosti a bývalému přátelství, nicméně rychleji než by jinak bylo možné bývalo pozbývaly té ostrosti a příkrosti, která byla mezi nimi nastala po událostech červnových. Též naproti osobě knížete Windischgrätze zmírnilo veřejné mínění úsudek svůj, vidouc v něm více oklamaného plnitele těžké povinnosti, nežli nepřítele svobody ze zásady; pročež také, když s vojskem ku pokoření Vídně se ubíral, zanechav v Praze toliko

skrovnou posádku pod generálem Khevenhüllerem, provázen jest od obyvatelstva vřelým přáním dobrého zdaru. Windischgrätz sám, nabyv zatím lepšího světla o povstání svatodušním, opustil Prahu v plné důvěře, že nelze se v ní obávati nižádného opakování předešlých bouřlivých výjevů. *)

Ve Vídni bylo úplné bezvládí. Z ministrů vytratili se pomalu všickni, až na jediného finančního ministra Krause, který vytrval se sněmem říšským, **) dodávaje mu tím jakés takés zástěry zákonnosti. Sněm sám přestal zasedati právem, když po odchodu větší části Slovanů nečítal dostatečný počet poslanců, předepsaný k platnému uzavírání; také nebylo rokování jeho svobodné, stojíc pod terorismem luzy, která s galerie opovažovala se mířiti ručnicemi na jednotlivé neoblíbené poslance. Jakkoli říšský sněm namáhal se opanovati revoluci, byl nicméně bezmocen naproti ní; ona jej vždy nadbíhala, a jemu nezbývalo nic jiného, nežli potvrzovati svou autoritou, co se bylo stalo bez jeho přičinění.***) Vedle sněmu provozovaly výkonnou moc také obecní rada a vrchní velitelství národní obrany, vše bez náležitého srozumění a souhlasu mezi sebou, z čehož povstal zmatek takový, že vlastně panství ve Vídni bylo v rukou ozbrojených rot luzy, před nimiž zámožnější obyvatelstvo z města utíkalo.

Dne 8. října uzavřel říšský sněm nedbati na vystouplé členy své a pokračovati ve své činnosti. Císaři poslána adresa, vyzývající jej k návratu do sídelního města, k národům rakouským vydána proklamace, která ospravedlňovala diktaturu sněmu a lichocením je hleděla přivésti na svou stranu. To vše nemohlo odvrátit od Vídně smutný osud, jemuž byla propadla, dadouc se maďarskými penězi svésti k revoluci nesmyslné, jejíž nevyhnutelné potlačení musilo v zápětí svém míti též udušení mírné a rozumné svobody v celé říši.

*) Významné jest, že někteří sborové vojska Windischgrätzova táhnoucího na Vídeň ozdobeni byli barvami slovanskými, zajisté ne bez vědomí a svolení vrchního velitele.

**) Patrně ve srozumění se dvorem a s ostatní vládou.

***) Částečně vysvětluje se ta věc i spůsobem, jakým se často dálo uzavírání sněmu. K platnému usnášení vyžadoval jednací řád přítomnost nejméně 192 poslanců, kterých málokdy bývalo tolik najednou pohro-

Bouře záhy se stahovala nad Vídní. Dne 9. října přišla zpráva, že Jelačić s vojskem svým táhne na hlavní město, později také Windischgrätz blížil se z Čech se 24.000 muži, posádka pak Vídeňská pod Auerspergem opustila město a obsadila okolní návrší, odkudž potom spojila se s Jelačićem. Dne 20. října byla Vídeň již obklíčena silnou mocí válečnou a sevřena tak, že spojení se zeměmi jen stěží bylo možné.

Vídeň takto sklíčená napínala všecky síly k zoufalému odporu. Když pominul první záchvat revoluční horečky a vrátila se myslím chladnější rozvaha, nastalo všeobecné zděšení z toho co se bylo stalo, jedněch zmocnila se hrůza, jiných zoufalost a zmalátnělost, ale většina vidouc že nemožno nazpět zmužila se k odhodlanosti. Nařízeno jest všeobecné ozbrojení a utvořena mobilní garda, jež měla konati službu řádného vojska a k níž všude po městě hlučně jest verbováno. Z Brna a ze Štýrského Hradce přišli na pomoc sborové národní obrany. Pak přikročeno k volbě vrchního velitele, z které vyšel Václav Messenhauser, bývalý důstojník císařský, dle smýšlení sice radikalista, nikoliv však agitator, a ostatně člověk mírný a poctivý. Ze ctižádosti nebezpečný ten úřad přijav snažil se zastávati jej se vší rázností, jaké byl schopen. Ministr Kraus potvrdil 12. října zvolení Messenhauserovo, který tedy jaksi zákonně své místo zastával, maje úlohu, brániti Vídeň proti vojenské diktatuře.

Messenhauser vyvinoval neobyčejnou činnost. Utvořil si generální štáb, ve kterém i polský generál Bem důležité místo zaujal, rozdělil Vídeň na obranné okresy, usadil vojenský soud, ustanovil plat brannému lidu, spořádal policii a dohled na průvodní listy, a vůbec dovedl v anarchii, dosavad panující, uvésti podivuhodný pořádek. Jakkoli snadno se poddával vášnivosti prudké strany své, nikdy přece nedal se svésti ke skutkům fanatickým aneb vojáka nehodným. Prvním provoláním, jež vydal, nařizoval lidské a slušné na-

---

madě. Tento nedostatek členů nahražován jest osobami docela cizími, které zasedaly na prázdná místa poslanecká; při hlasování pak čítaly se vždy jenom osoby bez volání jmen. Nár. Nov. č. 168.

kládání se zajatými, zároveň pak zvláštním přípisem vyzval Jelačiće, aby se vyjádřil, jaké má zámysly strany Vídně, aneb ustoupil nazpět. Jelačić dal na to odpověď vyhýbavou.

Poněvadž Vídeň byla povstala v interesu Německa, nacházela také v Němcích velikých sympatií. Frankfurtský parlament poslal do Vídně deputaci, již skládali poslanci Robert Blum, Fröbel, Moric Hartmann a Trampusch, a která měla Vídeňany utvrditi v jich odporu. Z celých Němec pak přicházeli do Vídně četní revolucionáři, aby co dobrovolníci rozmnožili počet bojovníků za svobodu.

Říšský sněm nemaje té moci, aby položil meze revoluci, a vida s oprávněnou obavou schylovati se věci k smutnému konci, jal se vyjednávati se dvorem, i vyslal k účelu tomu deputaci do Olomouce, která však dne 15. října odbyta jest s odpovědí, že přede vším musí v hlavním městě říše obnoven býti pokoj a pořádek. I další deputace, vysílané do Olomouce od obecní rady a jiných korporací, nic lepšího nepořídily; osud Vídně byl neodolatelně spečetěn.

Zatím kruh vojska Vídeň se všech stran svírající úplně zavřen jest příchodem armády Windischgrätzovy z Čech, přívoz potravy do města jest odevšad zamezen, a dosavadní škádlivé šarvátky oblehatelů s obleženými přecházely v krvavé bitky.

Dne 22. října vyšel císařský patent, nařizující odročení říšského sněmu a svolávající jej na den 15. listopadu do Kroměříže; hned pak den na to Windischgrätz, který již dne 20. října byl vyřkl nad Vídní obleženost a prohlásil náhlý soud, vydal proklamaci, v níž dávaje Vídeňanům 48hodinnou lhůtu ke vzdání se kladl jim kruté výminky.

Říšský sněm marně protestoval proti obleženosti, Windischgrätz nedbal na žádná prohlášení ani sněmu ani obecního výboru Vídeňského, jejž činil za vše odpovědným, i zamítal všeliké vyjednávání. Odhodlanost pak dvora Olomouckého mařila všeliké pokusy, nakloniti císaře k mírnějšímu úmyslu.*)

*) Neuprositelná přísnost knížete Windischgrätze pohnula i nejrozhodnější odpůrce Vídeňské revoluce k útrpnosti s nešťastným hlavním městem, jmenovitě sami poslanci čeští z říšského sněmu odešlí vyjádřili

Všecky přípisy a petice z Vídně přicházející odesílány jsou z Olomouce do hlavního bytu Windischgrätzova před Vídní.

Konečně říšský sněm tak daleko se zapomněl, že odepřev poslušenství císařskému patentu, který jej odročoval, ve zvláštním představení císaři zaslaném se vyjádřil, kterak nemůže uposlechnouti rozkazu, aby šel do Kroměříže, neboť prý jest jeho místo ve Vídni, kamž ústavně byl svolán, a důstojnost jeho příjmů nedovoluje, opustiti své místo v čas největšího nebezpečenství. Měl-li až doposavad říšský sněm nějakého stínu zákonnosti, krokem tím docela ho pozbyl, i nebyl od té doby ničím více, nežli pouhým nepovolaným sborem revolučním.

Zatím shromážděno bylo kolem Vídně přes 100.000 mužů císařského vojska, které chystalo se k útoku na město, kdyby se nechtělo vzdáti. Messenhauser, ač dobře předvídal smutný konec, nicméně neustával v činnosti své připravovati se k zoufalému odporu, i neobmeškával ničeho v svědomitém plnění povinnosti, v jakou se lehkovážně byl uvázal. Mělať sice Vídeň také svých 100.000 ozbrojenců, ale byli to větším dílem nezřízení, nespolehliví bojovníci; k tomu byl nedostatek střeliva a také potravy se počalo nedostávati; dlouhou pak nápnutostí byly mysli ochábly, vášně s části vystřízlivěly, a v měšťanstvu opanovala zmalátnělost. Nad to nade všecko osnovány pletichy proti Messenhauserovi, pocházející z nerozumného soupeřství, čímž rušena jest potřebná shoda vojenských operací. Konečně opustila Vídeň také všecka cizí vyslanectva, jež ubytovala se v poblízkých vesnicích. Když pak ani očekávaná pomoc z Uher nepřicházela, zbaveni jsou Vídeňané poslední naděje. Nebáli se již ani tak venkovského nepřítele, jako spíše domácího — ozbrojeného proletariatu.

---

se proti proklamaci polního maršála. Původem pak Slovanské Lípy odebrala se 29. října spojená deputace městské rady, Slovanské Lípy, Německého spolku a studentstva (28 osob), s purkmistrem Vaňkou v čele, do Olomouce přimlouvat se za Vídeň. Deputace tato pořídila u dvora zrovna tak málo, jako všecky předešlé, dostavši od císaře odpověď pouze ústní, milostivou sice, ale rozhodně odmítavou.

Uznávajíce, že tento stav nemůže dlouho trvati, přáli si, aby čím dříve tím lépe byli z něho stůj co stůj vybaveni.

Windischgrätz sám podstupoval boj ne bez jakési sklíčenosti mysli, a raději byl by se zmocnil hlavního města pod smlouvou. Když konečně prošla dvoudenní lhůta, kterou mu byl povolil na rozmyšlenou, a revoluční náčelníci Vídeňští výminky polního maršálka zamítli, přikročeno jest k útoku, s počátku bez značných výsledků pro vojsko. Mobilní gardy bily se velmi udatně. Následujícího dne obnoven útok na Vídeň s větší prudkostí, skoro na všech stranách jest urputně bojováno, až konečně vojsko s velikou těží zmocnilo se téměř všech posicí. Z města činěny jsou časté výpady, ale přesila vojska odrazila všecky.

Obecní rada učinila ještě jeden pokus o vyjednávání s Windischgrätzem, vypravíc k němu do tábora deputaci, která žádala za změnu ustanovení, jaká byl ohlásil strany náhlého soudu. Ale maršal byl neoblomný, ano žádal nyní, aby mu vydáni byli cizinci, účastnící se povstání Vídeňského, jmenovitě Bem, Pulszky a Schütte. Na říšský sněm nechtěl mít ani nejmenšího zřetele, vytýkaje mu vším právem, že jest ve zjevné zpouře proti císaři.

Po takové odpovědi chystala se Vídeň k odražení očekávaného hlavního útoku. Ten dne 28. října učiněn jest od vojska se všech stran. Skoro všecka předměstí jsou od vojska bombardována, čímž na mnohých místech oheň se vzňal. Celý den trval krvavý boj, jehož hlavním jevištěm byly Leopoldov a Landstrasse. Odpoledne zmocnilo se vojsko posledních posicí v předměstí Landstrasse a stejnou dobou vytištěni jsou povstalci z Leopoldova. Večer byl sice veliký tento boj na mnoha místech nerozhodnut, ale důležitější posice byly v rukou Windischgrätzových. Po obsazení od vojska nejhlavnějších předměstí nebylo více pomyšlení na další hájení vnitřního města.

Tu pravdu Messenhauser uznávaje naklonil k mínění svému i vojenskou radu v noci svolanou, a kázal ihned zastaviti nepřátelství. Totéž učinil i maršál, jehož vojsko bylo

zemdleno a ztráta za předešlého dne značná. K tomu přišla zpráva, že Maďaři u velikém počtu táhnou Vídni na pomoc, a toto nebezpečenství musilo přede vším jiným býti odstraněno. Také nechtěl snad Windischgrätz, vida takovou zoufalost obranců, popuditi lid Vídeňský k nejhoršímu, i musilť se beztoho domnívati, že při nynějších okolnostech město nakloněno jest ku kapitulaci.

Skutečně podařilo se Messenhauserovi, přes všecky hrozby a zuřivá obviňování anarchistů, přiměti národní obranu ku podrobení se. Ještě téhož večera sepsán od obecní rady návrh kapitulace a odeslán po zvláštní deputaci do tábora Windischgrätzova. To vše oznámil Messenhauser obyvatelstvu veřejným provoláním. Windischgrätz přijal výminky od obecní rady podávané, a zdálo se, že již bude konec učiněn všemu dalšímu krve prolévání.

To však ukázalo se býti mýlkou. Kdežto mírnější část národní obrany a studenti poslušnými se prokazovali a zbraň skládali, anarchisté znova organisovali odpor, volali do boje a sestavovali seznam psanců, v jichž čele se nacházel Messenhauser. Když druhého dne vojsko postoupilo až na koliště, nalezlo hradby městské obsazené těmito zuřivci, kteří hotovi byli podstoupiti ještě jeden, ač marný boj. Messenhauser všelikým usilováním nic nemohl proti nim vyříditi; stěží dovedl zachrániti císařský hrad před zkázou a vydrancováním od luzy.

K dovršení zmatku přišly nyní zprávy, že uherské vojsko přibližuje se Vídni na pomoc, čímž anarchická strana utvrzována jest ve svém počínání. Nadějíc se spásy od Uhrů dalo se od ní hluboce pobouřené obyvatelstvo Vídeňské ještě jednou pohnouti k uchopení se zbraně, i učiněn útok na vojsko bez rozkazu Messenhauserova. Ten, tísněn od fanatiků jej obklopujících, jichž naléháním a hrozbám povaha jeho příliš měkká nedovedla odolati, se Štěpánské věže pozoroval průběh bitvy mezi Uhry a vojskem Jelačićovým, která se strhla u Schwechatu pod samou Vídní. Po dlouhém vzdorování dal se konečně prudkými domluvami anarchistů pohnouti k vy-

dání rozkazu, aby národní obrana znova se ozbrojila a vykázaná místa zaujala. Rozkaz ten byl zjevným porušením kapitulace a stal se Messenhauserovi osudným.

Zatím boj mezi Maďary a Charváty rozhodnut jest po krutém zápasu ve prospěch těchto. Vojsko uherské, 40.000 mužů silné, při kterém nalezal se sám Košut, ustoupilo k večeru útokům Charvátů a Lichtensteinské jízdy.*) Tím zničena jest poslední naděje radikalistů a luzy ve Vídni, a Windischgrätz, nezdržením kapitulace popuzen, chystal se novým všeobecným útokem vyliti hněv svůj na hlavní město.

An takto vítěz připravoval pomstu, byla Vídeň vydána rozpoutaným vášním fanatiků. Zoufalí anarchisté měli vrch, stojíce ve zbrani považovali každého za nepřítele, kdo nesmýšlel stejně s nimi. Messenhauser stál mezi nimi osamělý, vše pozdvihovalo se proti němu s hrozbami; ti, kteří byli jeho smýšlení, opustili jej. Nenacházeje žádného poslušenství, když usiloval zameziti obnovení bezúčelného boje, poděkoval se z velitelství, ale k snažné prosbě mírné strany v národní obraně uvázal se v ně opět, jen aby uchránil Vídeň od panství proletářských rot a hrozné zpousty v jeho zápětí kráčející. Ale scházela mu k tomu potřebná moc: daremné bylo všecko jeho napomínání ke složení zbraně, ozbrojená luza byla pánem města; aby pak začal občanskou válku k pokoření fanatiků, toho slabý muž nebyl schopen.

Zprávou o porážce Maďarů u Schwechatu vystřízlivěly sice mnohé hlavy, ale roznícené tlupy luzoviny tomu nevěřily, nechtěly věřiti ve zmar svých nadějí. Dne 31. října ještě jednou vyzval Messenhauser ozbrojené sbory, aby neodpíraly provedení kapitulace. Část národní obrany, i samy mobilní gardy složily zbraň, ale radikalisté a proletáři zarputile setrvali v odporu.

Ten celý den trvala střelba na město pumami a raketami, a na rozličných místech vznikl oheň. Mezi jinými chytl i císařský hrad, zdali zapálen střelbou, anebo založen-li oheň

*) Bitvu tu rozhodli hlavně hraničáři, kteří po prvním výstřelu s bodáky se vrhli na maďarské řady a přinutili je k útěku.

luzou, není známo. Císařská knihovna, přírodní kabinet, jeden z nejpřednějších na světě, i věž augustianů hořely; na oněch však jenom střecha. Proletáři chtěli bořiti císařský hrad, ale městští granátníci jim v tom zabraňovali; byli by jim však neodolali, kdyby v tu chvíli nebylo se objevilo vojsko císařské před branou hradskou. Proletáři přivítali je kulemi, ale chrabří Charváti prolomili bránu a tak zachránili císařský hrad i životy mnohých měšťanských gardistů. Rozsápaná luza vrazila i do kláštera kapucínského, chtíc ze hrobky císařské rodiny vytahati mrtvoly ven na ulici, ale vojsko se všech stran do města se hrnoucí zabránilo tomu. Skotskou bránu měšťané sami otevřeli, a vojsko táhlo s hudbou do města. Bylť svrchovaný čas; kdyby vojsko jen o půl hodiny později bylo do města vtrhlo, bylo by toto propadlo hroznému osudu; neboť proletariat, který počal již vybíjeti domy (jmenovitě palác arciknížete Karla byl celý vydrancován), chystal se i město zapáliti.

Tak zastihla konečně zpupné hlavní město Rakouska dávno předvídaná katastrofa, a obrat se dál z jedné krajnosti do druhé. Na Štěpánském náměstí, kde tak často byla slavně zaznívala Arndtova píseň „Wo ist des Deutschen Vaterland“ z úst blouznivců o německé jednotě snících, nyní z plných hrdel vítězstvím opojených českých vojínů pluku zavražděného Latoura, ostrých to hochů Pražských, nocujících tu pod širým nebem, ozývalo se veselým sborem posměšné „Šuselka nám píše“.

Dne 1. listopadu o polednách na Štěpánské věži vyvěšena korouhev rakouská, ve Vídni tak dlouho nenáviděná a pronásledovaná, černožlutá s císařským orlem.

Ztráta vojska při ztečení Vídně byla dosti značná, obnášelať dle pozdějšího zevrubného vyšetření mrtvých 189, raněných 810, pohřešovaných 193, úhrnem 1198 mužů, počítaje v to i důstojníky. Ztráty povstalců nikdy nebyly vyšetřeny. Mimo to strávil požár ve městě i v předměstích přes 100 domů, zapálených pumami a raketami od vojska do města házenými. Jiné škody, ač mnohého jednotlivce dosti citelně

zastihly, nebyly v celku značné, a obyvatelstvo Vídeňské mohlo se za šťastné pokládati, že revoluci z bujné svévole spůsobenou odstonalo poměrně tak lacino.

Vídeň si oddechla zproštěna jsouc hrozného terorismu zhovadilých rot; vyjma radikalní zuřivce uvítali měšťané císařské vojsko s jásotem co své osvoboditele. Vojáci, když pominula rozsápanost vražedného boje, zachovali dosti přísně kázeň, a Vídeňáci spřátelili se s nimi mnohem dříve nežli Pražané po svatodušních svátcích. Ano se samými Chorváty, před tím za loupeživou holotu vyhlašovanými, obyvatelé blíže je poznavše hnedle se smířili, hojně je častujíce. Čemu se nejvíce divili, byla ta okolnost, že důstojnictvo vojska Jelačićova vynikalo vzdělaností svou nad důstojnictvo jiných sborů vojenských. Bán sám pak, v němž poznali vítěze mírného, vlídným a šlechetným chováním svým stal se zvláštním miláčkem lidu, který všude na potkání hlučně provolával slávu muži, před nímž nedávno ještě ukrývaly ženy své děti.

Za to panovala všeobecná rozhořčenost proti akademické legii, jejíž členové ve všelijakém přestrojení hleděli potají vyváznout z Vídně, zahazujíce klobouky své, jež vojáci na bodáky napichovali a po městě nosili. Naproti tomu obyvatelé, kteří ze strachu před anarchií a proletariatem byli Vídeň opustili, pomalu vraceli se, a znenáhla přicházelo vše zase do zvyklých kolejí.

Ovšem pak bezuzdná svoboda, která po tolik měsíců byla panovala ve Vídni, ustoupila kruté despocii vojenské, kterou jal se Windischgrätz provozovati s největší přísností. Nařízeno všeobecné odzbrojení, rozpuštění všech sborův a spolků, odklizení barikad, volnost tisku jest potlačena, sněmovna zamčena, i nastalo všeobecné zatýkání, obzvláště pak pátráno po cizích podněcovatelích zpoury. Tu přebujně zkvetlo udavactví, při čemž nejvíce se vyznamenávali některejší nejzuřivější agitatoři — Židé.

Usazen soud vojenský, před nějž staveni jsou, kdokoli z čelnějších účastníků zpoury včasným útěkem se nezachránili; ti pak jsou buď ortelováni k oprátce aneb umilostňováni

k zastřelení (begnadigt zu Pulver und Blei). Tento poslední osud potkal i nešťastného Messenhausera, který skrývav se několik dní po městě, konečně sám se postavil před soud. Dne 16. listopadu zastřelen jest v městském příkopu, podstoupiv smrt zmužile a odhodlaně. Stejnou smrtí zahynul poslanec Frankfurtský Robert Blum, který všetečně se účastniv boje proti vojsku se zbraní v ruce jest jat; a týž trest zasáhl i jiné štváče, jmenovitě několik nejzuřivějších křiklounů novinářských, z nichž ne všickni osvědčili v poslední hodině onu důstojnou stálost mysli, s jakou umírají mužové pro své přesvědčení. Zároveň staráno se všemožně o vyčistění města od živlů anarchických, zahálející proletariat vřaďován jest do vojska a posílán do Uher, cizinců pak ve Vídni bez účelu meškajících vyhoštěno jest na 16.000.

Dne 12. listopadu svolával předseda říšského sněmu Smolka poslance do Kroměříže.

XI.

Windischgrätz nejvyšším vůdcem vojska v Uhřích. Zasedání říšského sněmu v Kroměříži. Nové ministerstvo a jeho program. Situace na říšském sněmě. Císař Ferdinand odstoupí.

Po udušení revoluce Vídeňské nastala vládě druhá úloha, pokoření zpupných Maďarů, jichž netajený úmysl byl, osobiti sobě výhradní panství v koruně Svatoštěpánské a odtrhnouti tuto od Rakouska. Neměla-li říše se rozpadnouti, bylo potřebí opět ku poslušenství přivésti odbůjné Uhry a Vlachy. Tyto poslední měl na péči stařičký maršál Radecký, který po vypuzení Piemontesů opět byl opanoval Lombardii a obnovil vládu rakouskou v Miláně. Ale Maďaři byli v plné zpouře, která s vynaložením všech sil musila býti potlačena.

Nařízením královským, datovaným dne 3. října z Vídně, byl baron Adam Recsey de Recse, polní zbrojmistr a kapitán lieutenant uherské tělesné stráže, jmenován předsedou uherského ministerstva, jehož nové sestavení mu uloženo. Druhé nařízení prohlašovalo obleženost v Uhersku a třetím, rovněž

jako druhé novým presidentem ministerstva podepsaným, rozpuštěn jest sněm uherský (jemuž za vinu přičítáno zavraždění Lamberka), všecka uzavření jeho, jimž nedostalo se potvrzení královského, prohlášena za neplatná, a bán Jelačić ustanoven za nejvyššího velitele vší ozbrojené moci v Uhersku a plnomocného královského komisaře tamtéž. Tyto dekrety prohlášeny jsou dne 7. října od uherského sněmu za podvržené a neplatné, a bán Jelačić i každý, kdož ho poslouchá, za velezrádce nad národem Uherským. Recsey, který dekrety spolu podepsal, dán v obžalobu. Tím vzala začátek válka uherská, jejímž prvním skutkem bylo vtržení vojska uherského do Rakous na pomoc Vídni, kteréžto podniknutí však porážkou u Schwechatu jest zrušeno.

Po dobytí Vídně tedy zřizováno ihned vojsko k tažení do Uher, jež mělo dle uvedených právě dekretů královských postaveno býti pod velitelství bánovo. Tu pak mimo vše nadání prohlášen císařským dekretem dne 7. listopadu vydaným, *od žádného ministra spolu nepodepsaným*, kníže Windischgrätz za nejvyššího velitele vojska v Uhřích a uděleno mu neobmezené plnomocenství jakožto zástupci královskému. Byl to křiklavý skutek reakce protislovanské při dvoře, která, sotva že vojska slovanská potřela ve Vídni hydru revoluce trvání říše ohrožující, již bezohlednou nešetrností jala se vystupovati proti nenáviděnému Slovanstvu. Tento dekret učinil veletrapný dojem obzvláště na Jihoslovany, kteří tak horlivě se byli uchopili zbraně proti Maďarům na obranu svou i celé říše, přinášejíce nejtěžší oběti.*)

Za příčinou však rozsáhlých příprav prodlel se pochod vojska císařského do Uher až do prvních dnů prosince.

Zatím sejití se sněmu říšského k novému zasedání do Kroměříže, ustanovené na den 15. listopadu, odročeno jest cí-

*) „Co chtějí ti," tázaly se *Novine chorv.-slav.-dalmat.*, „kteří teď přiměli JMC., že postavil Windischgrätze nad Jelačiće? To je těžko pověděti. Jelačićovi neschází ani chrabrosti a odvážlivosti, ani hrdinství, ani zásluh, ani umělosti, ani věrnosti, ani popularnosti — — ba, tu to máme, v skutku tato popularnost, kterou má Jelačić, ta je trnem v oku a kostí ve chřtánu kamarily! — a pak ještě k tomu je Slovan!"

sařským patentem ze dne 10. listopadu z podobných příčin až do 22. listopadu.

Toho dne skutečně sešel se říšský sněm v Kroměříži, a přikročeno bez odkladu ihned k volbě předsedy, při které ze 248 poslanců hlasovalo jich pro Štrobacha 122, pro Smolku pak, který byl v říjnu předsedal sněmu říšskému ve Vídni, 121. Poněvadž neměl Štrobach naprostou většinu hlasů, musila se volba opakovati, a tu z 255 hlasů obdržel jich Smolka 131, a ostatních 124 Štrobach, tak že Smolka jest vyvolen. Volba tato měla jakýsi význam z té příčiny, poněvadž zdála se býti schválením nezákonného zasedání sněmu ve Vídni po jeho rozpuštění; skutečně však rozhodnuta byla jen tím, že několik českých poslanců nebylo se ještě dostavilo v Kroměříži, a že jedna část středu (Čechoněmci), hlasující jinak s pravicí, z pouhé závisti na Čechy hlasovala tenkrát proti nim.

Hned po zahájení nového zasedání říšského sněmu nastoupilo v úřad nové ministerstvo. Ministerstva Doblhoffova v skutku již dávno nebylo, jediní dva údové jeho byli až dosud trvali v jakési činnosti: Wessenberg, který spolu podpisoval císařská vynešení z Olomouce vycházející, a Kraus, který zůstal při říšském sněmě ve Vídni, více co pozorovatel nežli zákonní podpora jeho. Takovému stavu musil být učiněn konec, k nejvyšší správě musilo povoláno býti ministerstvo nové, i bylo věcí přirozenou, že jím nastane Rakousku doba nová, zasvěcená děly a vítězoslávou vojenskou. Dne 24. listopadu vešel nový kabinet v život. Hlavou jeho byl kníže Felix Švarcenberk, voják a muž odhodlaný, který již v Inšpruku byl schvaloval protirevoluci a jehož státnická schopnost měla se osvědčiti zavedením zcela nové smělé soustavy. Švarcenberk stal se zároveň ministrem záležitostí zahraničných, Stadion nitra a vyučování;*) Bach, všem proměnám se podrobující, ujal se pod panstvím vojenských zákonů spravedlnosti, baronu Cordonovi svěřeno vojenství, Kraus zůstal ministrem financí; cizozemec Bruck, až dosavad ředitel

*) Nedlouho na to povolán pro obor vyučování s titulem státního podsekretáře Josef Alexander Helfert.

Terstského Lloydu, stal se ministrem obchodu a staveb, Thinnfeld konečně ministrem rolnictví a hornictví.

Již dne 27. listopadu, tři dni po svém nastoupení, uveřejnilo ministerstvo svůj program, který zajisté mohl uspokojiti každého, kdo nenáležel ku politickým přemrštěncům. Že bylo potřebí jakési mírné reakce k obraně rozumné svobody naproti terorismu výstřední strany, jehož neblahého ovoce byla Vídeň smutným příkladem, o tom nepochyboval nikdo střízlivější, a v tom smyslu mluvilo ministerstvo k národům rakouským. V programu, s nímž předstoupilo před říšský sněm, pravilo:

„My chceme konstituční monarchii se vší upřímností a beze všeho tajení..... My chceme, aby se zakládala na *stejném oprávnění a nepřekaženém vývoji všech národností*, jakož i na *rovnosti všech občanů před zákonem*, jenž pojištěna jest veřejností státního života ve všech odvětvích, založena na *svobodné obci a svobodném zřízení zemí ve všech vnitřních záležitostech*...... Při tom nás povede dosažení dvojnásobného cíle, totiž: abychom národům rakouským zaručenou *svobodu* beze vší újmy *zachovali*, a pak *ty výminky upevnili*, *bez kterých svoboda obstáti nemůže*.“

O poměru říše Rakouské k Německu vyjádřil se ministerský program velmi opatrně takto: „Teprv tenkráte, až zmládlé Rakousko a Německo ve svých nových pevných formách se ustálí, bude možná určiti vzájemné jejich státní poměry.“

Tento program stál docela na půdě časové, daleký jsa směru k starému absolutismu. Sliby jeho strany ústavních zařízení byly velmi určité; bohužel že zůstaly pouhými sliby. Těžko jest o tom rozhodnouti, zdali byly upřímně míněny a jenom neodolatelnou mocí okolností zmařeno jich vyplnění; anebo-li vysloveny v úmyslu klamném s dobrým vědomím, že nebudou moci býti vyplněny. Alespoň není vyloučena možnost, že nebylo vinou Švarcenberkovou (poctivý Stadion nikdy nebyl v té věci podezříván) uchýlení se kabinetu jeho od prvotního programu; nýbrž že prospěchy válečné utvořily

novou stranu dvorskou, která konečně kabinet za sebou potáhla. Zpátečnické ve špatném smyslu nebylo s počátku ministerstvo Švarcenberkovo, ale ono klestilo cestu reakci, až pak samo, obklopeno zpupnou vládou vojenskou, touže cestu snad bezděčně nastoupilo.

Program nového ministerstva byl od sněmu v druhém sezení jeho s nesmírnou pochvalou přijat, a sám Havlíček v Národních Novinách se vyjádřil, „že tento směr, bude-li se jeho ministerstvo vždy věrně držeti, všem národům štěstí přinese.“ Ale přece neváhal doložiti: „Avšak ačkoli sněmovna s potleskem přijala toto vyznání ministerstva, ačkoli je sám Šuselka nahlas chválil, musíme přece vyznati, že ve mnohých ohledech *chytře sestaveno a vysloveno* jest, což se teprva při dobrém rozvážení pozorovati dá. My budeme ministerstvo raději z činů jeho než z řečí posuzovati.“

V téže druhé schůzi přišlo k tuhé srážce mezi levicí a pravicí, když jednalo se o čtení a schválení protokolů říšského sněmu z doby jeho zasedání v říjnu, tedy také protokolů těch schůzí, které odbýval již po svém odročení. Pravice vůbec neuznávala zákonitost zasedání sněmu říšského za doby revoluce Vídeňské jednak pro neúplnost jeho, jednak pro nesvobodu rokování, když poslanci nacházeli se pod terorismem galerií naplněných rozsápanou luzou, která jim zbraněmi svými hrozila. Tím méně mohla uznávati oprávněnost zasedání sněmu již po jeho odročení, a důsledně nemohla připustiti čtení protokolů těch, které bylo by znamenalo uznání zákonitosti toho zasedání. Levice, povznešena svým vítězstvím při volbě předsedy, zasazovala se vášnivě o čtení protokolů, avšak u pravice vrazila na tuhý odpor, i musila slyšet trpké pravdy obzvláště od Braunera a Riegra. Řeč Riegrova, plna ironického sarkasmu, rozhodla. Bouřlivý potlesk zavzněl sálem, když Rieger opustil tribunu, a čtení protokolů zavrženo jest většinou 10 hlasů.

Zatím dála se mezi sněmovníky důležitá přetvora stran následkem zkušeností v poslední době nabytých. Levice velikou většinou odřekla se úplně Frankfurtu a přijala za základ

budoucí reorganisace říše ideu federace.*) Tuhý centralismus nalezal podpory již jen skoro výhradně v bureaukratickém německém středu.**) Česká pravice sesílila se mnohými živly slovanskými, až dosud neuvědomělými, jímž teprv revoluce Vídeňská byla otevřela óči. Utvořen jest klub slovanský, v němž měli rozhodné slovo Palacký, Rieger, Brauner, Pinkas a jiní přední řečníci české pravice. Také ve výboru pro vypracování ústavy pilně se účastnili přední mužové pravice, ale tam nebyl vliv jejich tak rozhodný jako ve sněmě samém, což byl následek zvláštního složení výboru toho, v němž každá sebe menší zemička zastoupena byla stejným počtem členů, jako země největší, Halič a Čechy.

Čím dále tím více zřejmým bylo svobodomyslným stranám na říšském sněmě, že nové ministerstvo činy svými nikterak neospravedlňuje tu důvěru, která mu tak ochotně věnována byla po uveřejnění jeho programu. Švarcenberk i Stadion chtěli míti Rakousko mocné a svobodné, ale chyba jejich byla, že v první řadu stavěli zájmy státu a nikoli zájmy národů, jakoby národové služebni byli státu, a ne naopak stát národům. Tento princip, duchem času již dávno odsouzený, nemohl nikoli vésti k šťastným výsledkům, urážeje všecky národnosti Rakouska stejnou měrou musil k sobě sbližovati i ty, které až dosud nepřátelsky proti sobě stály, ke společné oposici proti vládě.

Již však potají připravovala se změna, která najednou utvořila v Rakousku zcela novou situaci. Ještě dříve, nežli

*) Vydalať levice v té době kamenotiskem návrh rozdělení Rakouska v říšském sněmě zastoupeného na patero skupin národních: *polskou* (Halič, Krakov, Bukovina) s úřední řečí polskou a rusínskou; *českou* (slovanské kraje české a moravské) s úřední řečí českou; *slovinskou* (Krajinsko, jižní Štýrsko atd.) s úřední řečí slovinskou; *vlaskou* (jižní Tirolsko, Istrie, Dalmacie!!) s úřední řečí vlaskou; *německou* (Rakousy, Štýrsko, Korutansko, německé Tirolsko a německé části Čech a Moravy) s úřední řečí německou.

**) Také střed uveřejnil zvláštní program týkající se budoucího zřízení Rakouska, které rozděloval na kraje. Takové měly Čechy obsahovati 3 české a 2 německé; Halič 2 polské a 4 rusínské; Bukovina 1 kraj, Morava 2, Slezsko 1, v Ilyrii Korutansko 1, Krajinsko 1 a Přímoří také 1; Dolní Rakousy 1, Horní Rakousy bez čtvrti Innské také 1, Salcpurk se čtvrtí Innskou opět 1; Tirolsko 3 (vlaské, německé a Vorarlberg), konečně Dalmacie také 1.

se ujal ministerstva, byl se Švarcenberk usrozuměl se stranou dvorskou o nutnou proměnu na trůnu. Nejmocnější podporou té strany byla arcikněžna Žofie, choť bratra císařova, arciknížete Františka Karla, jejíž nejstarší syn měl dosednouti na stolec císařský. Jí věrně stál po boku ministr Bach, který podporoval záměry její všelikým spůsobem. Císaře Ferdinanda nebylo tak snadno přemluviti, aby se vzdal panování. V posledních měsících nabyl sice zkušenosti, jak těžké a starosti plné jest břemeno vlády, třeba se jednalo jen o pouhou nejvyšší representaci; avšak dlouhý návyk a nevyvažitelná jeho dobrosrdečnost, která se obávala, aby Rakousko nebylo vydáno hrůzám politiky ničeho nešetřící, činily, že se nerad odříkal trůnu. Ale nevyhnutelnost jej nutila k té oběti, a císař, který vůbec neměl žádné síly k dlouhému odporu, podrobil se konečně okolnostem a učinil co se na něm žádalo.

Snadnější práce byla s bezprostředním nástupcem bezdětného Ferdinanda, arciknížetem Františkem Karlem, který nebyl naplněn nevděčnou ctižádostí, chtít řídit porouchanou státní loď uprostřed takových bouří, a jemuž více lahodilo vidět na trůn dosednouti mladého, bujarého syna. Pročež bez zdráhání svolil k odřeknutí se práv svých, aby vznešena byla na jeho syna.

Dne 1. prosince 1848 stalo se úřední prohlášení této důležité změny. Nejprve prohlásil císař svého ještě nezletilého synovce Františka Josefa, jemuž ustanoven byl trůn, za plnoletého. Jiná listina obsahovala poděkování se Ferdinanda I., třetí odřeknutí se arciknížete Františka Karla. Dne 2. prosince oznámil císař obsah těchto listin shromážděným v hradě Olomouckém údům rodiny, ministrům, jakož i přivolaným k tomu knížeti Windischgrätzovi a bánovi Jelačići, načež pozdravil arciknížete Františka Josefa co nového císaře. Událost tato manifestem oznámena národům rakouským.

Provolání nového panovníka Františka Josefa I. bylo krátké opakování programu Švarcenberkova:

„Uznávajíce z vlastního přesvědčení potřebu a vysokou cenu svobodných a času přiměřených zřízení nastupujeme

s důvěrou cestu, kteráž Nás má vésti k novému spasitelnému utvoření i omlazení veškerého mocnářství.

„Na základech pravé svobody, na základech rovného práva všech národů před zákonem, jakož i účastenství zástupců národních v zákonodárství vzmůže se znovu vlast ve staré velikosti, ale v omlazené síle, i bude nepodvratným stavením v bouřích času, prostranným obydlím kmenů rozličných jazyků, ježto pod žezlem otců Našich bratrský svazek od mnoha let spojuje.

„Jsouce pevně odhodláni, skvělost koruny nezkalenou a veškerost mocnářství nezkrácenou zachovati, ale hotovi jsouce práva Svá se zástupci Našich národů sdíleti, důvěřujeme se, že se nám s pomocí boží a ve srozumění s národy podaří, všecky země i kmeny mocnářství v jeden veliký státní celek spojiti.“

Tato proměna trůnu učinila veliký dojem na celou říši. Nikdo sice netajil sobě, že císař Ferdinand, který se ubíral do Prahy na odpočinek, nebyl spůsoben, aby se v tak bouřlivé době pevnou rukou chopil otěží vlády; čeho však nadíti se bylo od nástupce jeho, o tom panovala u veřejném mínění trapná nejistota. Nový panovník byl bujarý mladík a tělem i duší vojín, a kdežto se přede vším jednalo o zachránění říše a potlačení živlů jí nepřátelských, zajisté byly oprávněny naděje mnohých, zakládané na tyto vlastnosti mladého císaře. Rakousku kynula veliká a blažená budoucnost, chopí-li se rázný mocnář po novém upevnění říše myšlének časových, jimiž by ji oživil. To se s mnohých stran očekávalo, k tomu konci pracoval i Švarcenberk. Nescházelo však i lidí jasnějšího pohledu v budoucnost, kteří se zármutkem předvídali, kterak právě vítězství Rakouska nad zpourou základy jeho podrývající přinésti musí všeobecnou reakci, chovanou ve vlastním lůně.

V národě Českém byla strana skládající veliké naděje v nového císaře, který, navštíviv rok před tím s bratřími svými Ferdinandem Maximilianem a Karlem Ludvíkem Čechy a Prahu, svou přívětivostí, jmenovitě pak dokonalou znalostí

jazyka českého všeobecné sympatie sobě byl získal a předmětem nadšených ovací se stal. Nadějím těmto výraz dán v Národních Novinách, které mezi jiným psaly:*)

„Proměna tato v osobě panovníkově nemá za následek žádnou proměnu v poměrech státních a ve vládě. Ten samý sněm jako posud bude pracovati dále na ústavě říše naší, a v tom samém směru jako posud pracoval, to samé ministerstvo, které uveřejněným nedávno osvědčením svého smýšlení a svých záměrů spokojenost všech téměř stran sobě získalo, bude i dále státi v čele státní správy. Nový náš císař ohlásil již zvláštní proklamací, že svobodomyslné v programu nynějšího ministerstva vyslovené zásady úplně uznává. Důležitého účinku ale, který proměna v osobě císařově v záležitostech mezinárodních míti bude, nemůžeme mlčením opominouti; týká se totiž narovnání uherských sporů. Ferdinand I. byl císařským svým slovem a přísahou svou zavázán zachovati neroztržitelnost a jednotu koruny Uherské, t. j. zachovati nadvládu Maďarského národu nad ostatními pod korunou Uherskou spojenými národy. On přísahal, že zachová říši nerozdělenou, a tím samým k vůli jednotě vlády povýšil národ Maďarský nad druhé. On zákonem potvrdil, že jazyk maďarský má býti řečí diplomatickou v celé koruně. On nemohl podle své přísahy dopustiti, aby Uhersko rozděleno bylo na více oddílů podle národů — on tedy nemohl uvésti úplnou a dokonalou rovnoprávnost národní v koruně Uherské. Nový nyní nastupující císař ani přísahou takovou ani slovem svým Maďarům zavázán není. Jemu nic v tom nepřekáží, aby chránil práva všech svých národů. On již není přísahou zavázán, aby zachoval neroztržitelnost maďarské země, a může tedy rozděliti zemi podle potřeb národních a vyhověti tak spravedlivým žádostem národů tamních o rovnoprávnost a dokonalou svobodu. Ustouplý císař JMst nemohl připojiti pro svou přísahu a dané slovo země uherské pod jednu ústřední správu, což se státi musí, ač nemá-li zůstati rovnoprávnost všech národů pouhým slovem, a má-li se zadost učiniti žá-

*) Číslo 203.

dosti národů druhých kromě Maďarského, kteří takového spojení usilovně sobě přejí. Nynější císař bude to moci bez závady učiniti, jeho v tom neváže ani přísaha ani dané slovo. On bude moci učiniti to, co ustupující císař učiniti nemohl: on bude moci učiniti z Rakouska *říši jednu a silnou na základě rovného práva všech národů.* Že tak jednati chce a bude, o tom nám svědčí povolení všech žádostí Srbům a potvrzení srbské Vojvodoviny, o kterém právě zpráva nás dochází.

„Ačkoliv tedy národ Český vždy vděčně zpomínati bude na svého císaře Ferdinanda I., pod jehož vládou dávno již ždaná doba svobody nastala, přece může jen s citem radosti pozdraviti nastoupení na trůn svého nového konstitučního císaře a krále, neboť pod ním dosáhneme toho, co pro nás Slovany životní otázkou jest, totiž skutečné a opravdivé rovnoprávnosti všech národů. Naše upřímné přání jest, aby František Josef potlačenou národnost tak smířil s Josefem II., jako Ferdinand (V.) potlačenou svobodu smířil s Ferdinandem II.“

Ale při všem optimismu tom nemohly tytéž Národní Noviny potlačiti nelibost svou nad tím, že kdežto císař Ferdinand se byl počal psáti *konstitučním císařem*, v listinách jednajících o změně trůnu vráceno se ku předbřeznovému tituli z *Boží Milosti;* aniž přání, aby proměny trůnu užito bylo „k odstranění některých osob ode dvora, které příliš zvykly byly míti velikého a škodného vlivu na záležitosti rakouské“.

Viděti z toho, kterak temné jakési tušení reakce bylo všeobecné.

XII.

Říšský sněm v oposici proti ministerstvu. Spolek pravice s levicí. Návrh listiny ústavní. Spor o §. 1. Řeč Riegrova. Hlas vojska o říšském sněmě. Vítězný postup císařského vojska v Uhřích. Říšský sněm rozpuštěn. Vydána oktrojírka.

Zraky národů rakouských obráceny byly nyní s napjatou pozorností ke dvěma stranám, odkud mělo přijíti rozhodnutí o budoucím osudu říše: k říšskému sněmu v Kroměříži a k vojsku císařskému, které začátkem prosince vtrhlo konečně pod Windischgrätzem do Uher.

Sněm poskytoval divadlo málo utěšené, nemoha zastírati malomocnost svou odehrával s resignací poslední své dějství. Nebyl to již onen sněm, který nesen plnou důvěrou národů podrobenu sobě činil vládu a jehož zavolání sám císař byl poslušen. Hluboce pokořen svou porážkou Vídeňskou nenabyl ani vrácením se odešlých poslanců do lůna jeho předešlého čilého života, a jen chvílemi probíral se ještě z malátnosti své k okamžitému vyššímu vzletu a předešlé důstojnosti své, aby hned zase klesl v předešlou ochablost. Sám v sobě nemaje žádné pevnosti, ana mu scházela někdejší hrdá v sebe důvěra, nenacházel také mimo sebe potřebné opory. Sympatie národů nelnuly k němu více v předešlé míře, neboť byl hrubě zklamal oprávněné jejich naděje; revolucionářům byl příliš mdlý, vládě příliš revoluční, i živořil jen takořka v chabé pasivnosti. Byl to jen epilog sněmu, epilog sice částečně skvělý a vznešený, ale přece jen epilog. Již napřed viděti bylo smrt jeho ve všech jeho pohybech, a co asi bylo nejisto, to byla lhůta, jaké mu ještě popřáno bylo k živobytí.

Jedinou jeho úlohou bylo vypracování ústavy, pročež činnost jeho soustředila se hlavně v pracích výboru k tomu zvoleného; rokování sněmu celého týkalo se nejvíce jenom neplodných formálností. Jednou ještě srazily se ostřeji spolu obě veliké strany — při opětné volbě předsedy, který býval volen vždy jenom na měsíc. Dne 21. prosince musilo třikráte býti hlasováno, nežli většinou 9 hlasů vyšel Štrobach co vítěz proti Smolkovi. Při dalších volbách jsou dle kompromisu oba střídavě povoláváni k tomu úřadu.

Zatím ministerstvo jalo se vždy bezohledněji projevovati pravou povahu svou, což ukazovalo se nejzřejměji naproti výsledkům prací konstitučního výboru. Obzvláště to byl §. 1. navržených od něho základních práv, jenž vyslovoval, že *všecka moc v státu pochází od lidu*, s kteroužto zásadou kabinet Švarcenberkův na žádný spůsob nechtěl se spřízniti. Při takovém stavu věcí octla se veliká většina sněmu v oposici proti ministerstvu, kteréž jmenovitě celá pravice se zúčastnila. Byloť se průběhem krátké doby rozhodně změnilo

její postavení k vládě, s níž byla kráčela potud, pokud se věc týkala obhájení Rakouska proti živlům o jeho záhubu usilujícím. Jak mile však se začalo jednati o utvrzení svobody a zavedení řádů práva národů pojišťujících, tu vyšla na jevo podstatná rozdílnost záměrů a náhledů obou dosavad spojených stran. Kdežto pravice stála pořád důsledně o pravou a poctivou konstituci, ministerstvo, čím více cítilo síly následkem dobytých úspěchů, tím menší ochotu ukazovalo ke sněmu a k svobodě. Z kouře bojišť uherských, kde vojsko císařské pod Windischgrätzem vždy dále do země postupovalo, vždy určitěji vystupovaly zpátečnické choutky vlády, která konečně ani déle netajila, jak málo se počínáním svým dává mýliti rokováním říšského sněmu. Takovým způsobem se musila i pravice brzy octnouti v oposici, a uzavřela ono památné spojení s levicí, proti němuž vládní organy tak horlily a které konečně také sněm pochovalo, ale čest jeho zachránilo.

V §. 1. vidělo ministerstvo útok na základy monarchické soustavy, a ve schůzi sněmu dne 4. ledna 1849 jal se hrabě Stadion tento názor ministerstva odůvodňovati a sněmu velmi zřetelně na rozum dávati, aby zavrhl onen paragraf. Tento příkrý útok ministerstva na svobodu a práva sněmu potkal se s všeobecným odporem, což obrátilo znova pozornost obecenstva k ústavodárnému sněmu, který byl již napolo zapomenut a vlastní slabostí umírati se zdál. Ve schůzi sněmu dne 8. ledna přednesl Pinkas návrh, ve slovanském klubu učiněný a 177 podpisy (mezi nimi celé levice) opatřený, aby sněm prohlásil, že lituje onoho vystoupení ministerstva proti prvnímu paragrafu základních práv, vyhražujíc si úplnou svobodu svého mínění. Návrh Pinkasův byl 196 hlasy proti 99 přijat — ministerstvo potkalo se poprvé s rozhodným a důstojným odporem sněmu, jehož čest byla zachována.

V odpověď na tuto porážku přinesl Vídeňský „Lloyd“, organ hraběte Stadiona, ostrý článek proti většině sněmovní tohoto znění:

„Neobyčejnou cestou dostáváme dnes (8. ledna) o 6. hodině večerní zprávy z Kroměříže. Čeští poslanci spojili se se

svými starými nepřátely. Demokratické choutky strany radikalní sbratřují se s národním partikularismem svých posud nejrozhodnějších nepřátel. Ti, kteří jen na *korunu českou* myslí, stali se spojenci těch, jejichžto poslední myšlénka jest zničení všech korun. Podivné věci staly se od října. Žádná podivnější než nenadálé přátelství mezi rytířem Violandem a panem apelačním radou Štrobachem,*) mezi ctihodným panem Füstrem a panem doktorem Pinkasem. Pánové, kteří si přejí, aby Čechy v Německu utonuly, a mužové, kteří by rádi Rakousko v Čechy obrátili, ti, kteří ve všem rozličnými cestami kráčejí a v žádném mínění se nesrovnávají, potkávají se najednou v oposici proti ministerstvu. Jedni nenávidí ministry, protože chtějí konstituční monarchii; druzí se jim protiví, protože rádcové koruny baží po sjednoceném Rakousku. Nyní jest skoro již pozdě na nějaké předpovídání, neboť v nejbližším čase bude již sám skutek za sebe mluviti; ale tolik můžeme říci, že ačkoliv spojená pravice s nejkrajnější levicí nepochybně většinu sněmu tvořiti bude, přece pevnou naději máme, že ministerstvo Švarcenberkovo i konstituční monarchii i sjednocené Rakousko založiti moci bude."

„To jest srozumitelné!" ozval se na to Havlíček v Národních Novinách. „Jestli sněm neposlechne, bude rozpuštěn, a mocné ministerstvo Švarcenberkovo založí konstituční monarchii a sjednocené Rakousko, to jest, aby tomu každý rozuměl, ministerstvo dá oktrojovanou konstituci a zavede starou centralisaci v novém, ještě dražším kabátě než byla stará,**) a položí tím pevný základ — k nové revoluci..... Radíme k tomu, aby národové tiše, ale s vědomím křivdy utrpené všechno snášeli, čekajíce na další vyvinutí věcí.... Co se ale rozpuštění sněmu týče, my se toho nehrozíme; kdo chce moci své k násilí zneužívati, může to snad učiniti, ale *násilí nemá nikdy dobré následky, a časem svým se samo pomstí na svém původci.*"

*) Tím se byl Štrobach nedávno stal.
**) Věru prorocká to slova!

Vzdor nezakryté hrozbě ministerstva měl Rieger jakožto zpravodaj konstitučního výboru dne 10. ledna svou nejslavnější řeč o prvním paragrafu navrhované ústavy, jejíž dojem v celém Rakousku byl přímo ohromující.*) Bujný proud myšlenek Riegrových unesl celé shromáždění, do sněmovny zavítal nový jarý duch, a když řečník domluvil, ulevila si rozkoš sterých srdcí v dlouhém, bouřlivém jásotu, v ohromném potlesku.**)

Byl to poslední zálesk neohroženého ducha svobody v říšském sněmě, který již tak velice proniknut byl vědomím slabosti své, že zastrašen vyjádřením Stadionovým, že vláda nikterak nestvrdí zásadu tak revoluční, hlasování o tomto paragrafu odložil. Bylo sice ještě dále rokováno o návrhu ústavy, i ozvalo se tu ještě mnohé rázné slovo, ale bylo to již mletí na hlucho — osud říšského sněmu byl dávno již rozhodnut, a v té míře, jak vláda nedbala naň, odvracela se od něho i pozornost obecenstva.

Jedno však ponížení byl by si mohl Kroměřížský sněm uspořiti, ale on podobal se člověku tonoucímu, který se i břitvy chytá. V sezení dne 23. ledna stalo se totiž velmi pošetilé usnešení, aby vojsku italskému výminkou povoleno bylo obeslati říšský sněm jistým počtem poslanců. Považíme-li, že týž sněm za doby květu svého ve Vídni odepřel vyřknouti uznání zásluh téže armády, jejíž pomoci v ústavním svém díle se nyní doprošoval, můžeme jenom litovati, že vědomí málomocnosti své mohlo jej tak dalece zaslepiti; neboť každý nepředpojatý mohl předvídati, jaké nové pokoření musí nepředložený krok ten míti v nynějších okolnostech.***)

A tak se i stalo. Ve vojště vyvolalo usnešení toto nejvášnivější protesty, jmenovitě vojsko italské, považujíc se následkem svých vítězství a kadidla jemu od strany zpátečnické

*) Ba dojem tento sáhal daleko za hranice říše Rakouské, v Římě otiskl ji „Monitore Romano“ před volbami do ústavodárného sněmu, a mimo to tištěna jest ve mnoha tisících exemplářích, a Římané čítali ji veřejně po ulicích.

**) Řeč Riegrova otištěna jest v plném znění v mém „Soustavném nástinu slovesnosti“, 1849.

***) Nešťastný návrh ten pocházel od poslance Zbyszewského.

v hojnosti páleného za osvoboditele Rakouska, nemohlo odolati pokušení, aby nezadalo hlavní ránu říšskému sněmu. Usmyslen byl obrovský protest veškeré armády vlaské a proveden vojenskou kázní. Od vůdce dolů podepsali jej všickni důstojníci, šikovatelé a strážmistři, od každé pak nižší šarže vždy dva v setnině, prostých vojáků 16—20. Při všem tom, jak obyčejně způsobeny bývají takovéto vojenské projevy, v nichž, vyjma některé jednotlivce, osobní přesvědčení málo se účastní, byl nicméně skutek, že úplné vojsko 80.000 mužů silné protestovalo, dosti vydatný, aby říšský sněm ještě více byl ponížen a nemožným učiněn. Protest, datovaný z Milana 8. února 1849, byl ostatně držen v takovém tónu, z něhož bylo vidět, kterak na nejvyšším místě již rozhodnut byl osud sněmu, tohoto zákonního znaku revoluce. Nebyloť by se zajisté odvážilo vojsko k takové demonstraci bez pokynutí s hůry, a kdyby nebylo nejvyššímu vůdci známo bylo, kterak ministerstvo smýšlí. „Vojsko se nechce účastnit těchto parlamentarních bojů," pravila adresa k císaři; „spatřovaloť by v tom zkázu své jednoty a kázně, a záhubu mocnářství. Chceť železnou zdí obehnati trůn Vašeho Veličenstva i hranice říše, chceť hájiti zákony vlasti i celistvost její proti vnějším nepřátelům; avšak chce zůstati v mezech svého postavení, jež zákony všech států vykazují vojsku."

Adresa tato byla neomylným znamením, jak smýšlí vláda a čeho se musí sněm od ní nadíti. Avšak jakkoli tento nemohl se klamati o svém postavení, přece nenadál se tak brzkého konce svého, i byl úplně překvapen krisí, která učinila konec jeho neprospěšnému živobytí. —

Tuto potřebí jest ohlédnouti se po císařském vojsku v Uhřích. Do země té vtrhly rakouské voje v polovici prosince s více stran. Hlavní sbor pod Windischgrätzem postupoval po obou stranách Dunaje. Bez značného odporu dostal se do otevřeného Prešpurku. obsadil po kruté šarvátce Mošoň, a pak i Ráb. U Mooru zvítězil Jelačić nad Perczelem, Šlik postupoval od Haliče do Slovenska. Tak mocnému návalu nemohly skrovné dosavad vojenské síly uherské odolati, pročež

sněm uherský dne 31. prosince uzavřel opustiti Pešť a Budín a ustoupiti za Tisu, kde měl odpor řádně býti zorganisován. Vláda i sněm tedy přestěhovaly se do Debrecina, a také opustilo vojsko hlavní město a shromažďovalo se za Tisou.

Windischgrätz obsadil Pešť a Budín, Šlik zmocnil se Košice, z Banatu musilo vojsko uherské ustoupiti před povstalými Srby, v Slavonii ztracen jest Osek. V samém táboře uherském vypukly neblahé rozmíšky. Kdežto nebylo vlastně žádného vrchního velitelství vojenského, generálové pak rozkazů zemského výboru v Debrecině nedbali, jednal každý se sborem svým, jak se mu vidělo. K tomu přistoupily závist, nepřízeň, ctižádost, a nejsmutnější anarchie byla hotova. V takových okolnostech povolal Košut polského generála Dembińského, jemuž odevzdal vrchní velitelství nad veškerou brannou mocí. Ale zvolení Dembińského rozmnožilo ještě nesvornost vůdců, jimž bylo proti mysli, že nejvyšší velitelství svěřeno cizinci, a kteří jednak upírali mu poslušenství, jednak z pouhé žárlivosti jeden druhému překáželi.

Kníže Windischgrätz, pobyv nečinně v Pešti více neděl, ustanovil se konečně na tom, aby přede vším porazil hlavní moc uherskou. Té velel osobně Dembiński, který u Kápolny v Hevešské župě srazil všecky sbory své, aby přešel k ofensivě. Windischgrätz spojiv se se Šlikem táhl proti němu, a 26. a 27. února porazil jej na hlavu. Zpráva o vítězství tom uspíšila rozhodný krok, dávno již od vlády připravovaný.

Dne 6. března bylo poslední sezení sněmu, které ukončilo se v 9 hodin večer. V 10 hodin přijel z Olomouce ministr hrabě Stadion, dal svolat šestnáct poslanců, mezi nimiž byli také Palacký, Brauner a Štrobach, a oznámil jim, kterak císař s ohledem na poměry uherské ustanovil se oktrojovati ústavu pro *všecky země* rakouské, neboť prý rokující sněm nezastupuje všecky země a nemůže tedy vypracovati ústavu také pro země nezastoupené. Poslancové snažili se pohnouti mysl ministrovu, což se jim skoro podařilo. Stadion žádal, aby nikomu nic neříkali, že pojede zatím do Olomouce a že bude k tomu hleděti, aby oktrojování ústavy zastaveno bylo,

že však nic jistého slíbiti nemůže a že ráno po telegrafu oznámí co pořídil. Ráno, když se rozbřeskovalo, přišla telegrafická zpráva, že zůstane tak, jak ustanoveno. Zároveň bylo slyšet po městě neobyčejný rachot bubnů, sněmovna obstoupena jest vojskem, a poslanci, kteří ničeho netušíce ubírali se do sezení, hrubě odbyti jsou od vojáků, kteří s drzými urážkami jim oznamovali, že říšský sněm jest rozpuštěn. Mnozí poslanci odjeli bez průtahu z Kroměříže, mnozí zatknuti jsou pro Vídeňské události, jiným podařilo se uprchnouti, a ti pak stíháni jsou zatykači.

Císařský manifest, ohlašující národům rakouským udělení ústavy, ospravedlňoval krok ten následujícími slovy:

„Když skoro před rokem Náš nejosvícenější pan předchůdce v říši, císař Ferdinand První, všeobecné přání o času přiměřené politické opravy připovězením svobodných ústavů co nejochotněji předešel, rozšiřovaly se po celé říši city vděčnosti a radostného očekávání. Ale jen málo vyhověly pozdější události spravedlivé naději. Nynější stav vlasti naplňuje Naše srdce hlubokým smutkem. Vnitřní pokoj z ní vymizel. Zchudnutí hrozí zemím někdy tak požehnaným. V hlavním a sídelním městě Vídni vyžadují ještě posud rejdy jednotlivých zlovolných, k Našemu největšímu žalu, vzdor výbornému smýšlení převahu mající většiny jejího obyvatelstva, aby výminečný stav udržen byl. Občanská válka hubí jednu část Našeho království Uherského. V jiné korunní zemi zabraňuje váleční stav, aby spořádané poměry zavedeny byly, a kde i zevnější pokoj porušen není, tam hledá duch nedůvěry a nesvornosti v temnosti chodě přívržence. Tak rmutné jsou oučinky, ne svobody, alebrž zneužití s ní páchaného. Tomu zneužití odolati, revoluci ukončiti, jest Naše povinnost a Naše vůle.

„V manifestu ode dne 2. prosince jsme vyslovili čáku, že se Nám s pomocí boží a ve srozumění s národy podaří, spojiti všecky země a kmeny mocnářství v jedno veliké státní tělo. Všude v Naší široké říši našla tato slova radostného ohlasu, neboť byla výrazem drahně cítěné, nyní všeobecného vědomí došlé potřeby. Zdravý rozum lidu uznává v novu-

zrození celého mocnářství, v užším spojení jeho částí první výminku pro návrat porušeného řádu a zaniklého blahobytu, jakož i nejjistější rukojemství za požehnanou a slavnou budoucnost.

„Mezi tím rokoval říšský sněm od císaře Ferdinanda I. do Kroměříže svolaný o ústavě pro jednu část mocnářství. My — hledíce na jeho postavení v říjnu, s věrností Našemu domu povinnou málo souhlasné — uzavřeli jsme, ačkoliv ne bez rozpaků, svěřiti jemu další vedení onoho velikého díla. Doufali jsme při tom, že toto shromáždění, majíc před očima přítomné poměry říše úlohu jemu svěřenou co nejdříve přivede ke zdárnému konci.

„Bohužel toto Naše očekávání se nevyplnilo. Po mnohoměsíčném rokování nedospěla ústava ku konci. Pojednávání v oboru theorie, která netoliko skutečným poměrům mocnářství, nýbrž vůbec založení pořádného právního stavu ve státu určitě odporují, vzdálila návrat pokoje, zákonitosti a veřejné důvěry, vzbudila v dobře smýšlejících občanech zasmušilé obávání a dodala straně podvratu, mocí zbraně ve Vídni právě poražené, a v jiné části Naší říše ještě ne docela přemožené, novou zmužilost a novou čilost. Tím byla také hlavně otřesena naděje, že se tomuto shromáždění podaří vykonati svou úlohu, vzdor živlům nejvýše váženým, které v sobě chová.

„Zatím veliké toto znovuzrození jednotného Rakouska, které jsme Si obrali za Svůj životní úkol, pokročilo vítězným postupem Našich zbraní v Uhřích blíže k založení, a stalo se neodvratnou nutností, aby základy toho díla trvanlivě pojištěny byly. Taková ústava, která netoliko země v Kroměříži zastoupené, nýbrž *celou říši v celistvém svazku* zahrnovati má, toť jest, co národové rakouští slušně s netrpělivostí od Nás očekávají. Tím přestala ústava býti povoláním tohoto shromáždění.

„My tedy uzavřeli pro celou říši Našim národům ta práva, svobody a politická zřízení ze svobodné pohnutky a z vlastní císařské moci dáti, které jim Náš vznešený ujec a předchůdce císař Ferdinand I. a My sami připověděli, a jež jsme dle Svého nejlepšího vědomí a svědomí uznali za nejblažší a za

nejprospěšnější pro blaho Rakouska. Oznamujeme tedy dnešního dne ústavní listinu pro jednotné a nerozdílné císařství Rakouské, zavíráme shromáždění říšského sněmu v Kroměříži, rozpouštíme jej a nařizujeme, aby členové jeho ihned se rozešli.

„Jednotu celku se samostatností a volným vývojem jeho částí, silnou, právo a řád chránící moc nad celou říší se svobodou jednotlivcův, obcí, zemí Naší koruny a rozličných národností v souměrnost uvésti; — založení silné správy, jenž daleka jsouc těsné centralisace i rozdrobujícího rozpuštění šlechetným silám země dostatečný obor činnosti poskytuje a mír vně i vnitř chrániti dovede; — zřízení spořivého, břemena občanů co možná ulehčujícího, veřejností pojištěného státního hospodářství; — úplné zproštění břemen gruntovního jmění za spravedlivou náhradu, sprostředkovanou od státu; — pojištění pravé svobody zákonem: toť jsou zásady, jimiž jsme Se při udělení této ústavní listiny říditi dali.“

Obracuje se pak k národům končí manifest slovy:

„Národové rakouští! Skoro všude v Evropě jest občanská společnost ve svých základech otřesena, skoro všude jí hrozí rozdrobení neunavnými snahami zločinné strany. Avšak jakkoli jsou nebezpečenství veliká, jimž Rakousko, jimž Evropa vydána jest, My nepochybujeme o veliké, požehnání plné budoucnosti vlasti.

„Při tom důvěřujeme Se v pomoc všemohoucího Boha, který Náš císařský dům nikdy neopustil. Důvěřujeme Se v dobrou vůli a ve věrnost Svých národů, neboť jest dobře smýšlejících převeliká většina. Důvěřujeme Se v udatenství a čest Své slávy hodné armády.

„Národové rakouští! Seřaďte se okolo svého císaře, otočte Jej svou přítulností i činným působením, a říšská ústava nezůstane mrtvým písmenem. Ona bude hradbou vaší svobody, rukojmím za moc, lesk, jednotu mocnářství. Velkéť jest dílo, ale ono se podaří *„spojeným silám.“* *)

(Následují datum 4. března a podpisy císařův i ministrů.)

*) Podali jsme dle Národních Novin (1849 č. 58.) s některými pouze stylistickými změnami.

Zároveň s manifestem rozehnání sněmu ospravedlňujícím ohlášena jest i oktrojovaná ústava od 4. března 1849.

Konstituční výbor říšského sněmu byl právě také hotov s vypracováním ústavy pro říši, a počátek rokování o návrhu jeho bylo již na 15. března ustanoveno, k čemuž ovšem nyní nepřišlo. Nebyl to arciť ideal federativního zřízení, jakého si přejeme pro Rakousko,*) aniž stála ústava ta na půdě historické, jedině přirozené a právní; co však mohl dokázati sbor skládající se z tak různých živlů, jako výbor ústavní, to svědomitě bylo vykonáno, a nedá se upříti, že základní myšlénky i jednotlivé částky jeho návrhu rakouské konstituce byly opravdu výtečné. Ústava tato zcela byla naplněna duchem demokratickým.**) Měla však dvě veliké chyby: předně stála (při vší patrné snaze, aby vyhověla zvláštnostem jednotlivých částí říše) více na půdě theoretické než praktické, zadruhé platíc pouze pro země mimouherské zaváděla v říši neblahý dualismus. Jmenovitě tento poslední neležel v úmyslu Švarcenberkově, jehož idealem byla úplná centralisace mocnářství. I měltě již pohotově ústavu jinou, vlastní své dílo, aby ji v příhodné době postavil na místo ústavy od sněmu vypracované. To byla oktrojírka od 4. března.

Tato Švarcenberkova ústava rozeznávala se tedy v zásadě od ústavy sněmu, a jakkoli též nikdy v život nevešla, nicméně i ona podala budoucnosti upotřebitelný material. Nebude nezajímavo, seznati stručný její obsah.

Oktrojovaná ústava říšská pro „nerozdílné a nerozlučitelné konstituční Rakouské dědičné mocnářství“ nepovažuje jednotlivé země za nic jiného nežli za provincie říše, jimž „samostatnost pojišťuje se v těch mezech, které určuje ústava“.***)

*) Palacký, který s počátku byl duší toho výboru, vypracoval návrh ústavy ve smyslu federalistickém; ten však utrpěl tak veliké změny, že Palacký tím rozmrzen z výboru vystoupil.

**) Vším právem na to nejnověji žalují Národní Listy (1880, č. 64.), že ani po vydání říjnového diplomu, ani r. 1867 při zavedení dualismu nevráceno se k ústavě té, vyšlé z kompromisu svobodných národů.

***) Tu jsou utvořeny též malé korunní země (Slezsko, Salcpurk, Bukovina) na ujmu větším, od kterých odtrženy jsou.

Jako sněmovní návrh ústavy stanovila i oktrojírka sněm říšský pro veškeré mocnářství a sněmy zemské, pro záležitosti jednotlivých provincií. Sněm říšský měl se skládati ze dvou komor a každoročně ve Vídni se shromážditi. Vrchní komora měla sestavena býti z poslanců, které pro každou korunní zem voliti měl jeho sněm, a počet jejich členů měl obnášet polovici počtu toho v komoře nižší. Každá korunní země do ní měla poslati dva členy svého sněmu, ostatní počet měl býti rozdělen dle poměru obyvatelstva na všecky země korunní; sněmy však měly voliti jen takové členy své, kteří platí nejméně 500 zl. daní. Byla to tedy pravá pérská komora, hlasů virilních ani zastupitelstva stavů při ní nebylo. Také ustanovení o nižší sněmovně srovnávala se s těmito demokratickými zásadami, na kterých ústava Švarcenberkova vždy ještě spočívala. Volby byly přímé, vždy na 100.000 duší přicházel jeden poslanec. Volen mohl býti každý státní občan, který měl 30 let a pět let vykonával právo volické.

O zastoupení zemském ustanoveno bylo takto:

„Korunní země jsou v záležitostech, které říšská ústava anebo říšské zákony uznají za záležitosti zemské, zastoupeny sněmy zemskými. Ústava *království Uherského* zachová se jen tak, že určení nesrovnávající se s ústavou říšskou pozbývají platnosti, a že rovnoprávnost všech národností a zemských řečí se pojistí ve všech poměrech veřejného a občanského života náležitými zřízeními. Tyto poměry budou určeny zvláštním zákonem. *Vojvodině Srbské* se pojistí zřízení, která se pro obhájení její církve a národnosti opírají o starší nadání a nejnovější císařská ohlášení. Spojení vojvodiny s jinou korunní zemí určí se souhlasem jejích poslanců zvláštním zákonem. V království *Charvátském* a *Slavonském* s Přímořím k tomu patřícím, pak s městem Rjekou a okresem k tomu náležejícím budou jejich zvláštní ústavy ve spojení těchto zemí s říší, stanoveném říšskou ústavou, zachovány v úplné neodvislosti od království Uherského. Poslancové *dalmatští* budou se sněmem těchto zemí pod prostřednictvím výkonné říšské moci vyjednávati o přivtělení a

jeho výminkách, a podají výsledek toho vyjednávání císaři ku potvrzení. Vnitřní uspořádání a zřízení knížectví *Sedmihradského* určí se dle zásady úplné neodvislosti od království Uherského a rovnoprávnosti všech v zemi obývajících národů novým zemským zákonem ve shodě s ústavou říšskou. Právo *Saského národu* zachrání se v této říšské ústavě. *Vojenská Hranice*, chránící celistvost říše, podrží své vojenské zřízení a bude podřízena výkonné říšské moci co oddíl říšského vojska. Zvláštní zákon pojistí obyvatelům Vojenské Hranice v jejich majetnosti takové úlevy, jako obyvatelům jiných korunních zemí. Zvláštní zákon určí ústavu *Lombardsko-Benátského* království a poměr této země k říši. Ostatní země korunní dostanou zvláštní zemskou ústavu.

„Při sestavování zemského sněmu má se ohled bráti na všecky interesy v zemi. Poslanci se povolávají na sněm přímou volbou. Práva do oboru činnosti zemských zastupitelů náležející budou konána buď od sněmů samých neb od zemských výborů jimi volených. Každému sněmu zemskému se pojišťuje právo, účastniti se v zákonodárství co do záležitostí domácích, podávati návrhy k zákonům, jakož i právo bdíti nad vykonáváním zemských zákonů. Ku každému zemskému zákonu potřebí souhlasu císaře a zemského sněmu."

Dále měla po boku koruny býti ustanovena *říšská rada*, „aby měla poradní vliv na všecky ty záležitosti, ve kterých se o její zdání ucházeti bude výkonná říšská moc. Údové říšské rady budou jmenováni od císaře, při čemž má se bráti všechen ohled na rozdílné části říše. Zvláštní zákon určí zřízení a činnost říšské rady."

Soudní moc měla se vykonávati samostatně od soudců jen soudním výrokem sesaditelných; soudnictví a správa měly býti odděleny. Soudní jednání mělo býti podle pravidla veřejné a ústní, výminky od veřejnosti v interesu pořádku a mravnosti měl ustanoviti zákon. Ve věcech trestních měla platiti pře žalovací; ve všech těžkých zločinech, které by zákon blíže vytknul, pak při proviněních politických a tiskových měl nalézati porotní soud.

Jako ústavní návrh sněmu, stanovila též oktrojírka nejvyšší *soud říšský* se stejnou pravomocností, jemuž jmenovitě příslušelo souditi obžalované ministry a místodržitele, pak rozhodovati v rozepřích mezi říší a jednotlivými korunními zeměmi, anebo těmito mezi sebou.

Přísaha vojska na říšskou ústavu měla býti přijata do přísahy na prapor. Zřízení *občanské obrany* mělo býti upraveno zvláštním zákonem.

V základních právech, zároveň s oktrojovanou ústavou ohlášených, zaručeny jsou: úplná *svoboda víry*, svoboda *vyučování*, svoboda *tisku* zákonem upravená, *právo petice*, právo *spolčování*, *svoboda osoby* a *neporušitelnost práva domovního*, pak *neporušenost tajemství listovního*. V případu války pak anebo při nepokojích vnitřních mohla ustanovení tato „na čas a místně dána býti kromě platnosti“.

Zvláštní patent obsahoval podrobná nařízení, jak se má následkem zrušené poddanosti provésti vybavení pozemků a vypočísti i rozvrhnouti náhrada za to bývalým vrchnostem.

Jak vidno, byla oktrojovaná ústava dosti svobodomyslná, a při vší centralisaci, kterou zaváděla, hleděla také dle možnosti práva býti historickým nárokům a zvláštním poměrům jednotlivých zemí, tak že střízlivější duchy, jimž přede vším se jednalo o nabytí pevné půdy a kteří dlouhou neurčitostí veřejných poměrů jižjiž omrzeni býti počínali, zcela uspokojovala; ba v krátkém čase i horlivější přívrženci demokracie, když z prvního omráčení se probrali, s ní jakž takž co s nevyhnutelností se smířili.

Podstatný však rozdíl mezi ní a mezi návrhem říšského sněmu byl ten, že byla *darem císařovým* — více prozatím nechtěl Švarcenberk revoluci z rukou vyrvati, nežli právo vlastního rozhodování nad sebou. Nikoliv *z lidu*, než *od koruny* měla vycházeti všecka moc.

Kdyby oktrojovaná ústava byla v život vešla, byla oprávněna naděje, že práva a svobody, jaké v dosti hojné míře udělovala národům, tyto alespoň částečně uspokojí, a oni při volném pohybu a vývoji politickém i národním vystřízlivíce

zapomenou pomalu na nedosažitelné utopie státoprávní a na praktické půdě všem společné jednosvorně pracovati budou o povznešení říše co jednotného celku. Ale nemělo se tak státi, ministerstvo Švarcenberkovo, které snad s počátku mělo dosti dobrou vůli provésti ústavu, již samo dalo, k čemuž i skutečně již rozličné kroky činilo, čím dále tím více propadalo reakci, která mocí neodolatelnou, valíc se jako mohutná smršť vše porážející a drtící, i sám kabinet s sebou uchvátila a sobě zcela služebným učinila. Reakce neustala dříve, pokud neučinila před sebou úplnou tabulam rasam, a oktrojovaná ústava sdílela soud ústavy od sněmu říšského navržené, rozmnožíc v státním archivu nahromaděný tam vzácný zákonodárný material.

XIII.

Veřejný a národní život v Čechách za poslední doby. Stupeň dospělosti národu Českého a politické stanovisko jeho po státním převratu Kroměřížském.

Po celý ten čas byl mimoparlamentarní život národu Českého velmi čilý, vydávaje chvalné svědectví o své uvědomělosti jak politické tak slovanské a jevě činnost mnohostranou. V popředí stála tu Slovanská Lípa, kterýžto spolek tou měrou se rozšířil po Čechách i na Moravě, že téměř v každém větším městě měl své filialky, které všecky obracely zření své k mateřskému spolku v Praze. Slovanská Lípa s ráztností ujímala se všech jakýchkoli zájmů vlastenských a slovanských, jmenovitě podporovala dle sil svých Slovany v Uhřích bojujících proti Maďarům, zanášela se myšlénkou o zastoupení rakouských Jihoslovanů na říšském sněmě v Kroměříži;*) působila veškerým vlivem svým ku provedení národní rovnoprávnosti v úřadě i ve škole; podnikla vydávání politického denníka pod názvem „Noviny Lípy Slovanské“, jehož účelem mělo býti rozšiřování všestrané osvěty jakožto

*) Národní Noviny 1848, č. 205.

jediného prostředku k dosažení a pojištění svobody národů; ano svolala do Prahy ke dni 28. prosince 1848 sjezd všech svých přespolních filialek pod jmenem sjezdu Slovanských Lip. Na sjezdu tom, jemuž předsedal děkan Antonín Marek, podány zprávy o dosavadní činnosti všech jednotlivých těchto spolků, a uzavřeno, aby všecky Lípy v Čechách pod jmenem „Jednota Lip Slovanských“ organický celek činily, každého roku pak aby v květnu sjezd Lip venkovských v Praze byl držán. Organisací takovou byl by se spolek Slovanské Lípy stal povážlivou mocí politickou v státě, každé vládě nebezpečnou. Aby se to nestalo, o to záhy postarala se nastalá brzy na to tuhá reakce.

Zatím Slovanská Lípa sama jala se podkopávati svou vážnost v národě, a to spůsobem velmi lehkomyslným ve svém organu. Že Slovanská Lípa byla spolek ryze demokratický, v tom souhlasil s ní všecken národ, který průběhem celé doby revoluční následkem trpkých zkušeností a trapných zklamání čím dále tím více zvykal se spolehati na vlastní sílu. A vždyť pak i Kroměřížský sněm stál na půdě čistě demokratické. Avšak demokratické smýšlení neuděluje žádného práva k nedůslednosti ani k nerozvážlivosti, a takových chyb dopouštěly se Noviny Slovanské Lípy přes tu chvíli. Volba redakce byla na nejvýše nešťastná: Karel Sabina*) a Vincenc Vávra. Několik radikalních kotrmelců Novinám Slovanské Lípy prominuto, když však dopustila se redakce toho neodpustitelného skutku, že v nich otiskla skoro v celém znění nesmyslnou brožuru Bakuninovu, ve které mezi jiným poslancům českým na říšském sněmě *zrádců* spíláno, a listy nám odporné z toho kapitál pro sebe vytloukaly, tu nemohlo býti déle mlčeno, a Havlíček v Národních Novinách (1849 č. 18.) důtklivě za to pokáral Sabinu.

Nebylyť pak Noviny Slovanské Lípy jediný radikalní list český, mnohem větší odbyt měl „Večerní List“ dosti bedlivě redigovaný, nejvýstřednější však ze všech byly Arnoldovy

*) K tomu člověku bude se nám později vrátiti.

„Občanské Noviny“, pro jichž příliš přemrštěné zásady nebylo ještě půdy v našem lidu.

Že v prvním zanícení tak nenadále nabyté svobody ohnivější duchové dali se proudem doby unésti dále, než kam stačiti mohl obyčejný běh událostí, který vždy zůstavá pozadu za horujícím vzletem myšlénky, že nadšení mužové pokroku zbavení přes noc okovů po dlouhé věky je svíravších, šlechetnou nedočkavostí puzeni, jediným prudkým útokem dobyti usilovali všech dosavad nepobořených hradeb absolutismu, že touhy a žádosti své nedovedli uvésti ve shodu a souměr se skutečnými poměry, nedovolujícími tak chvatného postupu; že svedeni snadnými úspěchy Vídeňských křiklounů naproti slabému ministerstvu doufali podobným počínáním vynutit na vládě i koncese pro sebe žádané: to nemůžeme pokládati za velikou vinu těm horkokrevníkům, neboť jednali v nejlepším úmyslu; že pak užívali nepravých prostředků k dosažení vznešeného cíle, to byl omyl, který se dá pochopiti a omluviti. Ale že po důkladných zkušenostech Pražských a Vídeňských, které jasně ukazovaly, k jakým koncům vede zámezný radikalismus a nerozvážlivé jednání, ještě mohli se nacházeti lidé, kteří pokračujíce v řemesle nerozumného štvaní bez plánu i bez pevně vytknutého účelu odbývali nejvážnější záležitosti holými frasemi bez jádra i podstaty, řídíce se jalovými theoriemi: to byla nepochopitelná zaslepenost, to byla ztřeštěná zbrklost a trestuhodná lehkomyslnost. A když konečně své výstřední zásady převésti se chystali na pole praktické, jak v následující části našeho díla bude ukázáno, uvedli sebe a jiné v neštěstí a nevýslovně ublížili svobodě samé.

Mezi četnými spolky tou dobou založenými zasluhuje zvláštní zmínku *Akademický řečnický a čtenářský spolek* studujících Pražských, který počátkem roku 1849 v život vstoupiv přečkal mnohé jiné a zdárně se vyvinuv dosavad blahodárně působí, vydávaje nepopíratelné svědectví o čackém duchu a opravdových vědeckých snahách české studující mládeže.

Pokročilost svou jak národní tak politickou osvědčil náš lid mezi jiným tak četnou návštěvou divadla, když dne 26.

prosince 1848 dáván byl v Praze nový Tylův kus „Jan Hus“, že podobné nebylo pamětníka a více lidí musilo se vrátit, nežli se jich do divadla vešlo; podruhé pak (12. února 1849) neméně hlučným účastenstvím obecenstva, když ve Václavské Lázni obzvláště proto upravené odbýván byl první veřejný porotní soud.

Charakteristické bylo také usnešení městské rady Pražské dne 7. března 1849 o zvláštní odměně, která měla udělena býti Fastrovi za jeho zásluhu o svolání památné schůze do Václavské Lázně na den 11. března 1848. Dle usnešení toho měl Fastrovi odevzdán býti k doživotnému bezplatnému užívání Steinitzův hostinec v obecném (někdejším Saském) domě na Malé Straně. Byl to důkaz nejenom svobodomyslnosti Pražského zastupitelstva obecního, nýbrž i chvalitebné vděčnosti jeho spoluobčanů; ale k vykonání toho usnešení nedošlo nikdy.

Rozehnání říšského sněmu a ohlášení oktrojované ústavy nepřekvapilo hrubě národ Český, který byl na něco takového již dosti připraven, ale bez hlubokého účinku naň nezůstalo. Národ po tolik věků potlačovaný a tupený, jemuž na krátko byla zasvitla slibná hvězda utěšenější budoucnosti, viděl se najednou zbavena všeho ovoce posledních snah svých a nazpět uvržen v předešlou nečestnou odvislost. Nejenom zklamání tolikerých nadějí, ještě mnohem více ta urážka, že sotva procitnuv k hrdému vědomí své důstojnosti již znova ucítil ve tváři své drzou pěst svých dávných trýznitelů, naplnila jej trpným pocitem. Avšak tento mučeník mezi národy byl v poslední době tuhé zkoušky z prostoduchého děcka dospěl v statného sebevědomého muže, a poslední rána jemu zasazená nezlomila jeho sílu, ovšem pak vehnala jej do hradby zarputilého trpného odporu, v které nemínil se ještě tak brzy poddati.

Takový byl účinek státního převratu Kroměřížského na národ náš, kterému nyní nezbývalo nic jiného, nežli v netajené rozhořčenosti a němém vzdoru vyčkati příznivějšího obratu.

OBSAH.

Str.

POLITICKÁ BIBLIOTĚKA ČESKÁ.
Vydává
ČESKÝ KLUB.
SEŠIT 1.

Naše znovuzrození.

Přehled národního života českého za posledního půlstoletí.

Sestavil
JAKUB MALÝ.

Část první.

Před rokem 1848.

V PRAZE.
NAKLADATEL J. OTTO KNIHKUPEC.
1880.

V.

nstv
pr

ús
čer

á z
vyj
ěck
čn
mě
v s
e k

ek
ši
dr
ot
ci

POLITICKÁ

BIBLIOTÉKA ČESKÁ.

VYDÁVÁ

ČESKÝ KLUB.

Díl I.

Naše znovuzrození.

Část první.

V PRAZE.
Nakladatel J. OTTO knihkupec.
1880.

Naše znovuzrození.

Přehled národního života českého

za posledního půlstoletí.

Sestavil

Jakub Malý,
mimořádný člen královské české společnosti nauk.

ČÁST PRVNÍ.

Před rokem 1848.

V PRAZE.
Nakladatel J. OTTO knihkupec.
1880.

POLITICKÁ BIBLIOTÉKA ČESKÁ.

Opravdu svoboden jest národ, kterýž si dává zákony sám; a čím větší jest míra, dle níž béře účastenství ve správě veřejných věcí svých, tím větší jest jeho svoboda. Národ, jejž sice na útraty jeho, avšak neslyšíce vůle jeho, spravují jiní, jest jako nedospělec a nezletilec, o nějž pečuje jeho poručník, poněvadž se mu nepřiznává dosti soudnosti, aby mohl vlastní věci své říditi prospěšně. Jako člověku, tak i národu, jenž má vládnouti sobě a spravovati sebe sám, jest ovšem především třeba věděti kterak. K tomu jest mu potřeba schopností k poznání toho, čeho potřebuje, jakož i vědomostí, kterak nejlépe možná vyhověti potřebám těm.

Vzhledem k životu veřejnému, jímž národ žije ve státě, v zemi, v obci a ve všech oněch tvarech společenstva, v nichž lid provozuje samočinnost svou, dávaje sobě zákony a pravidla, nebo ukládaje sobě břemena, tresty a všeliká obmezení volnosti osobní, jež káže potřeba chrániti bezpečnost osoby, práva a pořádku, — jest občanovi též potřeba zvláštních vědomostí, má-li působiti blahodějně: třeba mu znáti, kterak bezpečnost, svoboda, národnost, právo, pořádek, duševní i hmotný zdar národů vůbec ústavou a všelikými zákony a zřízeními nejlépe se pojišťuje a chrání; kterak dle toho, jak národové hospodaří, jejich blahobyt vzniká a roste, aneb zase klesá a hyne; v jakých spůsobách berou národové

účastenství ve řízení všech svých prospěchů veřejných, ve vládě a správě; kterými cestami věci ty a takové povstaly, se vyvíjely a vyvinují posud u nás a jinde; jaký jest nynější stav národův, a jaké jsou v nich ony síly a prostředky, na nichž se zakládá samostatnost, moc a velikost národův a státův; kterými řády se spravují jich styky vespolek; jakými pohnutkami, mocmi a cestami podle naučení, jež nám dávají dějiny, se utváří a opět přeměňuje stav národův; které chyby přivádívají je k úpadku, a jaká činnost jim může pojistiti šťastnou budoucnost.

Kde těch a takových vědomostí není, tam může národ snadno zablouditi na cesty, které pokrok jeho zdržují, duševnímu i hmotnému jeho zdaru škodí, ano jej přímo k závislosti na jiných, k nesvobodě, k potlačení a záhubě vedou. V národě, kde není politické moudrosti, tam uchopí se řízení věcí veřejných velmi snadno pouhá smělost ba i drzost, nemající ani vědomosti ani zkušenosti, a na místě hlav a povah osvědčených, na místě zásad a nauk pravých staví se dobrodružní smělci, pouhá hesla s neporozuměným dosahem, a krásná lákavá slova, jež mohou rovněž tak státi se bludičkami, jako hvězdami, které ukazují lidu cestu pravou. Kde schází politické vzdělání, tam také snadno okamžitý záchvat citů, ať již skleslost mysli, jež následuje za počasným nezdarem nějakým, ať již nadšením nebo národní marnivostí přepjaté vědomí vlastní síly, může zmocniti se vedení národů v době rozhodné, a nedadouc sluchu nestrannému ocenění sil a poměrů proti sobě stojících, může se státi národu osudným. Též i časopisectvo politické, jakkoli povolané k rozšiřování vědomostí politických, a k politickému životu nutně potřebné, může časem spůsobiti škodu, když se dostane do rukou lidí nezralých, kteří sami se málo naučivše, jiné poučovati si troufají, a buď výtvory mladého srdce a bujné obraznosti své, anebo dokonce choutky osobní a strannické, nedbajíce poměrů skutečných a jich moci, vystavují národu za cíl jedině spasný. Dokladův toho podává nám hojně zkušenost stará i nová u všelikých národů. Jedinou ochranou

proti takovému pobloužení národův jest rozšíření mezi nimi důkladných vědomostí politických. Těch je nutně potřeba netoliko těm, jimž připadne úkol jíti v popředí národův, alebrž i občanům samým, aby mohli posouditi schopnosti a učení těch, do jichž rukou mají vložiti svobodnou volbou a důvěrou svou řízení osudů svých a všeho národa svého.

My Čechové bohužel ještě důkladných spisů politických ve mladé literatuře své s dostatek nemáme, a co o věcech politických u nás psáno, je všelijak roztroušeno, nepřístupno i zapomenuto; jsou tedy v politické literatuře naší posud mnohé bolestné mezery. K vyzvání mému usnesl se politický spolek, řečený Český Klub, pečovati o to, aby byla sepsána a vydána celá bibliotéka spisů politických, z nichžto by každý jen poněkud vzdělanější Čech mohl důkladně poučiti se o všech oborech vědy politické; i sezval ku poradě o tom řadu mužů, kteří již postavením svým v životě a co znalci jednotlivých odborů vědy politické zdáli se býti k tomu zvláště povoláni, aby k bibliotéce takové přispěli sepsáním spisů ze svého oboru. V skutku slíbili již mnozí z nich, že se uváží v sepsání spisů takových, jež níže uvádíme v seznamu, dokládajíce, že tím není nikterak uzavřen kruh osob a předmětův, anobrž naopak, komise od klubu k obstarávání této bibliotéky sezvaná činí tímto ke všem vzdělancům, kteří v oboru vědy politické pracují, zdvořilé pozvání, aby se k nám přidali, spisy z oboru svého sepsali a Českému Klubu k tomu cíli odevzdali, aby byly v bibliotéce naší vydány. Komise klubu zůstala na tom, že každý spis, který jí příště bude předložen, dá prve dvěma znalci ze středu svého posouditi, zdali co do rozsahu a jasného, čtenářstvu našemu přístupného vylíčení, do naší Politické Bibliotéky se hodí, a také k tomu cíli, aby dle potřeby, od soudců uznané, spisovatel důvěrně mohl býti požádán, by nedostatky v něm nalezené napravil. Budou se tudy přijímati do sbírky naší jen takové spisy, o nichž se bude moci s dobrým svědomím říci, že vydání jich platně prospěje žádoucímu rozšíření řádných vědomostí politických v národě našem.

Za těchto okolností můžeme tedy Politickou Bibliotéku již zpředu co podnik národu našemu na nejvýš potřebný a veledůležitý všem našincům upřímně poručenu učiniti; a důvěřujeme pevně, že národ náš, kterýž osvědčil politickou zralost svou již ve zkouškách tak těžkých a mnohonásobných, dovede náležitě oceniti věc tuto, a že nedá zahynouti aniž krněti podniku, kterýž je především povolán, zvýšiti politickou znalost a soudnost jeho, a jehož účelem není zajisté osobní prospěch podnikatelů a spisovatelů, alebrž jedině vzdělání občanů našich v tom směru, aby ve všem životě veřejném mohli působiti s potřebnou znalostí věci, a tudy ke vlastní cti a ke blahu národa.

V Praze, v listopadu 1879.

Dr. Fr. Lad. Rieger.

Začínáme u vydávání Politické Bibliotéky České spisem p. Jakuba *Malého*:

Naše znovuzrození,

poněvadž jeví se býti přiměřeným úvodem k našemu podniku, podávaje vylíčení národního a politického života českého v posledních padesáti letech.

U vydávání dalších spisů bude se pokračovati podle toho, jak budou od pp. spisovatelů docházeti.

Dotud slíbili, že do Politické Bibliotéky České psáti budou pp.:

Dr. Josef *Bernat*: Statistiku království Českého na základě nejnovějších dát;

Dr. Albin *Bráf*: Učebnou knihu hospodářství národního;

Karel *Čížek*: Obrys ústavního zřízení říšského, zemského a obecního v Rakousku;
Dr. Leop. *Hejrovský*: Encyklopedii právnickou;
Čeněk *Hevera*: O vězenství se zvláštním zřetelem na ústavy dobročinné a na bezpečnost veřejnou v Čechách;
Dr. J. *Javůrek*: Z oboru mravní statistiky;
Dr. Jos. *Kaizl*: O sociální otázce;
Dr. Jos. *Kalousek*: O rodovém a obecním vlastnictví pozemků u Slovanů i jiných národů; Dějiny stavu selského v Čechách;
Karel Petr *Kheil syn*: O státních půjčkách;
Dr. Jos. *Milde*: O pojišťování;
Dr. Jiří *Pražák*: O správě chudinské;
Dr. Fr. Lad. *Rieger*: Právo mezinárodní;
Dr. Jos. *Stupecký*: O právu společností;
Dr. Jindřich *Šolc*: Národnost a její význam ve státě.

V Praze, v listopadu 1879.

Domácí rada Českého Klubu.

Naše znovuzrození.

Slavnému

KLUBU ČESKÉMU

věrnému strážci práv národních

věnuje

spisovatel.

Předmluva.

Byv od slavného *Českého klubu* vyzván k sepsání nástinu našeho národního znovuzrození netajil jsem sobě obtíže i choulostivost takového díla, ale přes to všecko, cítě se pocténa důvěrou ve mne kladenou, uvázal jsem se v úkol ten, jejž provésti jsem si předevzal dle sil svých věrně a nestranně.

Jestiť zajisté svrchovaný čas, aby potomstvu našemu zachována byla věrná památka té, můžeme směle říci *veliké* doby, v níž národ náš z hlubokého úpadku svého vlastní silou povznesl se opět k slušné existenci v řadě národů evropských; neboť počet pamětníků jejích jest už jen skrovný a každým rokem více řídne.

Něco z pamětí svých uveřejnil jsem sice ve „Zpomínkách i úvahách starého vlastence“, ale co tam podáno jest jenom kusé a zlomkovité, netvoříc nižádný v sobě uzavřený celek. Má-li podán býti *celistvý* obraz onoho zajímavého a velepamátného postupu, jakým národní život náš v posledním půlstoletí ku předu se bral, musejí v něm zahrnuty býti *všecky* jeho stránky, a ukázáno na jich souvislost i vzájemné na sebe působení. K tomu arciť nestačí vědomosti pouze jednoho pamětníka, nýbrž třeba přibrati také svědectví jiná, veřejná i soukromá, pokud spisovateli přístupna jsou.

V příčině takového sbírání věcného materiálu ke spisu svému třeba mně především vysloviti vřelé díky statečnému vůdci národu našeho doktoru Riegrovi, od něhož obdržel jsem mnohý vzácný příspěvek z oboru osobních zkušeností jeho, a který také na žádost mou uvolil se přehlížeti rukopis mého

díla k vůli možnému doplnění a opravení uváděných v něm dát a pronášených úsudků.

Jakkoli pak všecka snaha má k tomu čelila, abych, nedaje se sváděti žádnými ohledy osobními neb strannickými, zachoval všemožnou objektivnost, nicméně dalek jsem toho, abych výroky své, vycházející více méně vždy jenom ze subjektivního názoru, pokládal za neomylné. To svědectví však povinen jsem dáti sám sobě, že jsem psal sine ira et studio.

Co se týče uspořádání spisu, třeba mně omluviti se z toho, že nebylo mně vždy možná zachovati přísně souvislost věcnou neb časovou, což má příčinu svou v tom, že na mnoze pořádal jsem látku svou tak, jak to přirozený proud vypravování s sebou přinášel. Také v tom žádám býti omluvena, jestliže nalezne čtenář někde opakování věci již dříve pověděné, neboť leccos mi se zdálo potřebí uvésti na více místech.

Ostatně nemá spis můj považován býti za nižádné *úplné* a v sobě ukončené *systematické* dílo historické, nýbrž pouze za stručný *charakterní obraz*, za snůšku materiálu k budoucímu takovému dílu, a z toho stanoviska žádá býti posuzován.

V Žižkově, dne 12. listopadu 1879.

Spisovatel.

Všeobecné úvahy.

Vším právem nazývati můžeme probuzení se národu našeho k nové činnosti po mnohověkém spánku jeho znovuzrozením, neboť není to žádnou planou frásí, řekneme-li, že byl takměř již uložen v rakev, nad kterou jeho nepřátelé s plesem v srdci nehrubě tajeným chystali se zpívati plným sborem slavné „De profundis“.

Národ Český jest beze všeho nadsazování jak dle povahy tak i dle osudů svých jediným úkazem toho spůsobu v Evropě, a potřebí jest, aby nám vědomí toto pevně se v mysli zakořenilo k důkladnému poznání sebe a spasitelnému poučení. Máť národ náš vynikající stránky chvalitebné i nechvalitebné, a z těch ve spojení se zeměpisným položením jeho a vyplývajícími z toho zvláštními poměry vnějšími vyvinuly se dějiny jeho, které jsou bez odporu *podstatnou částí kulturní historie Evropy.*

Jestiť národ náš *národ kulturní kat exochen*, což dokázal v každém oboru lidského snažení: co takový jej charakterisují nejstarší památky jeho písemnictví, nemající tak snadno sobě rovných; takovým osvědčil se svou silou státotvornou, sjednotiv záhy různé živly k mocnému celku politickému v době, ve které jiní sourodní kmenové rozptýleností a vnitřní rozervaností hynuli; to dokázal po všecku dobu samostatnosti své, kráčeje vždy v čele pokroku a povznášeje vysoko pochodeň osvěty, i když kolkolem se rozkládala ještě čirá tma, vše v mrákoty zahalující. Věci tyto dokazovati pokládám za zbytečné, neboť jsou to skutky světoznámé, jichž popírati

1

může jen zaslepená nenávist národní. *Čechové co národ nikdy nesloužili zpátečnictví!*

Avšak nejenom zbraněmi ducha uměli statní předkové naši vládnouti, oni byli též v každé chvíli hotovi tasiti meč za přesvědčení své, nepočítajíce nepřátel svých, nasaditi statků i hrdel za ideu, kterou byli nadšeni, hájiti do úpadu volnost činu i myšlénky co praví rytířové svobody. S jakým účinkem vykonávali toto světové povolání své, toho můž dosvědčiti Evropa, která zakusila nejenom důrazu jejich zbraně, nýbrž i po samém úpadku národu následkem vysílenosti blahodárného kulturního působení rozptýlených jeho exulantů.

Ano, vysílením padl národ náš, který, jsa jen málo četný, od prvního počátku svého měl neblahým řízením osudu nepřátel tolik jako žádný jiný. V první řadě tu sluší připomenouti odvěčné, takořka přirozeností samou vštípené urputné nepřátelství Němců proti veškerému Slovanstvu, které naproti Čechům vystupovalo s tím větší zarytostí, ani tito ze všech západních Slovanů, kteří s nimi blížeji se stýkali, nejtužší odpor kladli jich podmanitelskému úsilí, ano nemálo scházelo, že by v samé říši Německé byli obdrželi nadvládu. Od Němců pak přecházela nenávist Čechů, abychom tak řekli, tradicionálně a bezděčně i na jiné národy evropské, jakož vůbec až do nedávna živel slovanský pokládán byl od západního světa za ležící mimo obor civilisace evropské a plémě slovanské za stojící nejníže na stupnici národů kulturních. K tomuto předsudku pojilo se zuřivé záští všech oněch kruhů, jimž na tom záleželo, aby člověčenstvo udržováno bylo v slepé temnotě a nikdy nevymklo se ze služebnosti, v kterou je poutaly panovačnost a sobecká zištnost tříd, jež od jakživa co úhlavní nepřátelé osvěty a všeho volnějšího ruchu těžily pro sebe z obmezenosti lidského ducha. Spojenému tomu nepřátelství konečně podlehnouti musil nečetný národ po staletých bojích, vedených s úsilím neuvěřitelným za pokrok světový i za vlastní byt; podlehl hmotně i mravně, podlehl tak úplně, tak bezpříkladně, že v době poměrně krátké národ dříve tak bouřlivý a celou Evropu zaměstnávající v zapomenutí vešel

světu měrou takovou, že ani jeho nejbližší příbuzní ho více neznali.

Avšak, máme-li spravedlivými býti, nesmíme toho před sebou tajiti, že k tomu tak hlubokému úpadku národu našeho přičinily se podstatně i vady jemu přirozené: přílišná bujnost, nepečlivost, strannictví, nepřízeň, obliba v cizáctví, zlehčování sama sebe, nedostatek smyslu pro obecnost, v neštěstí pak příliš brzké klesání na mysli, mající za následek zmalátnělost a netečnost. Vady tyto jsou bez odporu dědictvím veškerého plemene slovanského a v nejednom ohledu odporují uvedeným svrchu výtečným vlastnostem národu Českého, tak že v průběhu dějin tentýž lid jeví se někdy jako přímo vyměněným. To jmenovitě platí o v přísloví vešlé vytrvalosti české, s příhanou tvrdohlavostí nazývané, která v dobách neštěstí tak snadno zvrhá se v pravý opak svůj: nedůvěru ve vlastní síly, nestatečnou povolnost naproti činěnému bezpráví, nedůstojnou pokoru a tupou resignaci. A tyto národní naše vady působí dosavad, my nedovedli se jich zprostiti, a ony to jsou, které z veliké části zavinily nynější neutěšený stav našich veřejných záležitostí, protože jsme sobě nevšímali důtklivého naučení, jaké nám dávají tisícileté, významu plné naše dějiny.

Ale v největším úpadku, v nejhlubším ponížení, když dle vší podobnosti již k tomu se schylovalo, že národ Český na věky má býti vymazán z řady národů evropských, ejhle, tu mimo vše nadání osvědčila se nejmocnější jeho vlastnost — neumořitelná síla životní, která nedala mu zahynouti. *Národ Český v pravém slova smyslu vstal z mrtvých.*

Nynějšímu pokolení těžko jest pomysliti sobě stav, v jakém nacházela se národnost česká v poslední čtvrti minulého století. Nejhrubším nátiskem, vykonávaným na Český národ od bitvy Bělohorské, byl lid hmotně a mravně tak na mizinu přiveden, že v něm při obecné chudobě převládala duševní tupost v míře svrchované. Upomínky na lepší minulost vlasti byly téměř úplně vyhlazeny z paměti národu, který slavné muže své znal jen ve zpotvořených podobách, v jakých mu

je předváděli jesuité; zdravý rozum a zbožná mysl lidu utopeny v kalu a bahně pověr;*) někdejší hrdé sebevědomí skleslo v hnusnou potutelnou podlízavost — to byl obraz národu, který před staletími hýbal světem. Kdož by chtěl za zlé pokládati těm málo některým osvícenějším mužům z jeho prostředku, že zoufali nad jeho budoucností!

Hmotná bída dosáhla takového stupně, že zubožený lid, nevida odnikud pomoci, hledal ji sám v sobě, a dosavad v obecné paměti jest rozsáhlé selské povstání, které musilo býti krvavě potlačeno. Ale mravní své bídy nebyl sobě lid ani vědom, pročež také nemohl se pokusiti o to, aby se jí zbavil; pokus ten musil vyjíti odjinud, a skutečně také byl učiněn.

Stalo se to *vzkříšením jazyka českého*, který během neblahé doby pobělohorské vymizel pomalu z úřadů, z obcování vyšších tříd, z rodin šlechtických i zámožnějších měšťanských, z literatury a konečně i ze škol, do nichž zaváděna němčina až i ve vsech. Vše směřovalo ku konečnému poněmčení národu, a věci došly skutečně tak daleko, že žádný slušně oděný člověk tak snadno se neodvážil, promluviti ve větších městech na veřejné ulici česky. Čeština udržela se hlavně jen v chýších venkovských, nazvána jsouc jazykem selským, ve městech pak byla mluvou toliko nejnižší chátry.

Než jako každá přílišnost sama se uvádí ad absurdum, tak i toto systematicky provozované umořování národnosti české nemělo žádný jiný následek, nežli že tím zřejměji ukazovalo potřebu známosti toho jazyka, jímž mluvilo málem šest milionů lidí v Čechách, v Moravě a na Slovensku, pro samé orgány vládní. Z té potřeby, na kterou nejedni rozšafní mužové ukazovali, vyšly jmenovitě stolice jazyka českého na vojenské akademii v Novém městě za Vídní (1752), na vo-

*) Roku 1780 zvláštním dekretem vlády zakazovalo se noční modlení k svatému Krištofu, k svaté Koruně a t. d.; dále vyšlo důtklivé nařízení, aby lid poučován byl, že dotýkání mrtvých, kteří sobě násilně život odňali anebo hanebnou smrtí sešli, cti a dobrého jmena neposkvrňuje. Jungm. Hist. lit. české, 2. vydání, str. 345.

jenské inžinýrské škole ve Vídni (1754), na samé universitě Vídeňské (1775), stolice české pastorálky v Praze (1778) a v Brně (1779), konečně stolice řeči a literatury české též na universitě Pražské (1793). Tyto všecky katedry však sloužiti měly jenom zřízencům vládním k snadnějšímu poručníkování nad lidem; lidu samému nedopřáno toho dobrodiní, aby prostředkem své mateřské řeči dojíti mohl vyššího vzdělání: přijetí mladíků do latinských škol závislým učiněno na známosti řeči německé.

Ale nemohlo jinak býti, nežli že mocný tlak shůry způsobil docela přirozeně protitlak, a právě zjevné násilí vyvolalo odpor, který by nikdy nebyl povstal proti tichému proudu německé záplavy v životě společenském. Tomu odporu přispěl na pomoc i pokrok časový, jevící se v obnovené snaze o vědy a umy v Evropě. Tento časový směr zavládl i v Čechách, kdež některé osvícenější hlavy všímati si počaly zapomenuté již téměř literatury staročeské, jejíž rozličné vynikající plody jaly se znova tiskem na světlo vydávati. Tím vzbuzována jest v lidu chuť ke čtení, u vzdělaných pak vlastimilů chuť k následování těchto vzorů, a takto ponenáhlu se utvořila *literatura populární* co první skrovný začátek literatury novočeské.

Úmysly těchto křísitelů jazyka českého k novému literárnímu životu byly zcela krotké a nevinné; dílem to byla osobní záliba, dílem arciť již vyslovená snaha o jakési zvelebení jazyka mateřského, ale v mezech velice skrovných. Celkem byla to více hříčka nežli sebevědomé tendenční působení. O možném dosahu svých snah neměli tito první novočeští literáti ani vzdáleného tušení, a ještě Jungmann, který zemřel toliko čtyři měsíce před nastoupením politického převratu roku 1848, spatřoval ideál svůj v zavedení češtiny co povinného předmětu na gymnasiích v českých místech.

A přece to byla jen literatura, vyrostlá z tak malých začátků, která způsobila ten nevídaný div, že národ tak hluboko kleslý, jako byl národ Český, tak blízký svého zaniknutí, obživl znova a v době poměrně krátké opět vystoupil

na jeviště světové co mladík jarobujný, aby se hlásil k svému právu a zdvojeným úsilím nahradě prospalou dobu zaujal mezi národy kulturními ne sice předešlé vynikající, ale vždy čestné a důstojné místo.

Toho národ náš také dosáhl. Že nevyplněny dosavad všecky jeho tužby a žádosti, že nevešly dosavad všecky jeho oprávněné nároky v platnost, tím není vinen on, nýbrž nepříznivé okolnosti a přede vším ono národní záští, které nás Čechy od věků stíhá zuřivěji nežli kterýkoliv jiný národ. *) Zajisté nespravedlivé jsou výčitky stranníků, přičítající všecku vinu nezdaru našich politických snah vůdcům národu; *proti netajené zlovůli a politování hodné slepotě neprospívá nižádný věhlas.* Chtíti pak z té přirozené okolnosti, že mohutný strom staletých předsudků a zakořenělého násilnictví nepadne hned na první ránu, bráti si příčinu k zoufání nad budoucností, jest nejmírněji řečeno nestatečnost muže nedůstojná, často bývá to jen pohodlnou omluvou líné nečinnosti a pokárání hodné lhostejnosti; rozšiřování pak takového malomyslného smýšlení jest vždy neodpustitelné prohřešení proti povinnostem vlastence rozsíváním nedůvěry ve vlastní síly a zlehčováním národu svého, ne-li něco ještě horšího.

Nelzeť toho popírati, že v prvním radostném záchvatu nad domnělým radikálním převratem politickým naděje jásajících vlastenců výše se nesly, nežli srovnávalo se s chladnou rozvahou; že netrpělivá horlivost jejich očekávala již v nejbližší době úplné napravení všech křivd, jaké národ náš po tolik století snášeti musil, kdežto dle přirozeného běhu lidských věcí potřebí k tomu bylo přiměřené doby. Ale tak děje se v podobných okolnostech vždy a všude, že střízlivá skutečnost zůstává pozadu za přepjatými nadějemi, že horující idealisté bývají v životě praktickém zklamáni. Nemůžeť býti

*) Ministru Schmerlingovi kladla se druhdy do úst výpověď, že z rakouských národů nejposledněji stane se za spravedlivé Slovanům, a ze Slovanů nejposledněji Čechům. Nechť Schmerling to skutečně vyslovil neb nevyslovil, zůstává výrok ten vždy charakteristickým pro politickou stranu, již on representuje, a zdá se, že neosvědčí se nepravdivým.

jinak, neboť co zakořenilo se průběhem dlouhých věků, nedá se vypleniti přes noc; zastaralá nenávist a zloba nepromění se obratem ruky v laskavost a přízeň; vyrovnání ostrých protiv neděje se bez dlouhých a tuhých třenic; důkladné vyvrácení předsudků může býti výsledkem jenom neustále potvrzované zkušenosti. Výrok nesmrtelného pěvce *Slávy dcery*:

„Co sto věků bludných hodlalo, zvrtne doba,“

rozuměti sluší pouze o idei, a nikoliv o životě; od pravdy poznané až k jejímu ve skutek uvedení jest velmi dlouhá cesta, což dostatečně ukazují dějiny lidského pokroku.

Míra toho, čeho jsme skutečně dosáhli následkem politického převratu roku 1848, má-li spravedlivě býti oceněna, nesmí se posuzovati dle toho, co jsme požadovali a oč dosavad nepřestáváme usilovati všemi možnými prostředky, nýbrž dle toho, co jsme *dříve* měli čili lépe řečeno neměli. Porovnáme-li národní a politické poměry naše, jaké byly před rokem 1848 a jaké jsou nyní, musíme, ač chceme-li býti nestrannými, uznati, že se stal pokrok *nesmírný*, netušený, projímavý, do všech oborů života mohutně zasahující, v následcích svých dosahu přímo nevystihlého.

Ještě v nejposlednější době před rokem 1848 (prosím, aby mně mladší pokolení do slova věřilo, neboť jsou toho ještě dosti četní pamětníci, kteří mohou dáti pravdě svědectví) byl jazyk český úplně bezprávný ve veřejnosti, v společenském životě, ve škole i v úřadě. Na ulicích Pražských slyšeti bylo hovor český jen vzácnou výminkou z úst lidí lépe ošacených, obzvláště dám; neznámou osobu česky osloviti neodvážil se nikdo, jenž nechtěl se vydati možnému hrubému odbytí; v krámech, kam nechodili učedníci, děvečky neb hokyně, v hostincích, kde neprodávali kořalku, mluvilo se výhradně německy;*) všeliké úřadování, vyjímaje dosti

*) Jeden čas chodilo nás několik každý čtvrtek pravidelně večer do hostince k Černému koni, tehdáž prvnímu v Praze, kde jsme jen česky mluvili se sklepníky, kteří nám arciť dobře rozuměli. Chtěli jsme tak dávati dobrý příklad jiným k následování; ale když jsme vždy zůstávali samotni, omrzelo nás to konečně, a přestali jsme dělati neprospěšnou propagandu.

nejapné často výslechy osob německy neumějících, dálo se v samospasitelné němčině, ano všeliké snaze o to usilující nepodařilo se vymoci na zemské vládě, aby úřední oznamovatel v novinách byl obojjazyčný; *) oznámení na rozích pouze české nebylo policií trpěno, nýbrž musil alespoň dole udán býti obsah jeho krátce v jazyku německém (cedule divadelní, pozvání k českým plesům, koncertům a t. d.); ze středních a vyšších škol byla čeština naprosto vyloučena, jedině na filosofické fakultě v Praze byla systemisována učitelská stolice řeči a literatury české se služným 600 zl., ale přednášky ty navštěvovati nebyl žádný studující povinnován; **) ba i v domácnostech byla čeština obmezena jenom na rodiny nejnižších tříd, v rodinách úřednických a zámožnějších měšťanských převládala němčina, byť mnohdy potkávala se i s překážkami dosti velikými; salony a vyšší společnost vůbec chráněny byly před ní hradbou neúprosné etikety; šlechta dokonce i ryze českých rodů zapírala rozhodně jazyk svých slavných předků.***) Sama existence národu Českého vešla u ostatního světa v takové zapomenutí, že cizinci, kteří se z Teplice neb Karlových Varů dále do země podívali anebo i Prahu navštívili, nemálo se divili potkávajíce se s lidem mluvícím jiným jazykem nežli německým, neboť dávno byli zvykli pokládati Čechy za část Německa. Jmenovitě pak Poláci a Rusové netajili překvapení své, nalézajíce v „Bogemii" soukmenovce, se kterými se dorozuměti mohli.

Usilování českých spisovatelů o vyzdvižení literatury a probuzení tou cestou národního vědomí v lidu potkávalo se

*) Jaká ostatně byla ta čeština v úředních vyhlášeních, jestliže přece někdy nějaké české se vyskytlo, toho křiklavým důkazem jsou pověstné „koňskovlasaté krkotoče" (v ohlášení dražby, vypsané od tehdejšího městského hejtmanství na dodávání potřeb pro policejní stráž) a jiné podobné nestvůry; ano nechtěl bych ani na to přisáhati, že známé „těžké přešlápnutí policajta" jest pouhou parodií.

**) Přes to všecko žádalo se od vystudovalého právníka, který se hlásil o nějaký úřad v Čechách, vysvědčení z českého jazyka, jehož však snadno bylo dostati od tehdejšího profesora za několik zlatých.

***) Slavný hrabě Kašpar Šternberk, ač uměl česky, nikdy se žádným vzdělancem česky nemluvil, jenom se svým služebnictvem, a pak *česky klel.*

mimo kruhy vlastenecké u lidí dobromyslnějších s útrpným krčením ramen, u nepřátel se zuřivým vztekem, u lidí bezcharakterních a všedních s posměchem a drzým úštipkem, ano trvalo drahný čas, nežli většina samých čtenářů českých porozuměla těm snahám a je také sobě osvojila. Všem těmto třídám byl český spisovatel předmětem zvědavosti a podivení.*)

A čím byla tenkrát literatura česká? Pravda, že v té době kvetli přední korifeové novočeského básnictví, až dosavad nepřestižení: Kollar, Čelakovský, Erben, Jablonský, Vocel, Mácha; v beletristice měli dobré jméno Klicpera, Tyl, Jindřich Marek, Chocholoušek; vědecká díla Jungmannova, Šafaříkova, Palackého, Preslova čestně se řadila k podobným dílům jiných učenců evropských; ale co se týče rozsáhlosti produkce a živosti ruchu literárního, překážela bujnějšímu rozvoji hlavně tuhá pouta, jakými literatura byla sevřena poměry censurními. Činnost na svůj čas znamenitou vyvíjela Matice česká, a vůbec rostla každým rokem plodnost spisovatelská; ale vlastenec jen poněkud zámožný vždy ještě mohl koupiti sobě každou českou knihu, která vyšla. Časopisectvo zastoupeno bylo v politické části své Pražskými Novinami, vycházejícími dvakrát týdně po půl archu; ve vědecké Musejníkem, který se byl stal časopisem měsíčním; duchovenstvo mělo svůj zvláštní orgán čtvrtletní; Květy a Včela pěstovaly hlavně beletristiku a zájmy společenské třikráte za týden. Také jsme měli české divadlo v podruží stavovského německého divadla Pražského, kde se hrávalo pravidelně od svatého Václava až do svatého Jana každou neděli a každý svátek od 4 do 6 hodin odpoledne, v kteroužto poslední hodinu musilo se představení skončiti stůj co stůj, poněvadž

*) Nejednou stalo se, že na mne po ulici jdoucího lidé prstem ukazovali se slovy: „Das ist auch einer von den Vlastenzen“ anebo „Das ist ein gewaltiger Čeche“. Obyčejně byli to židovští schöngeistové à la Kuranda. Když jsem roku 1838 trávil v létě několik neděl na českém jihu v T. n. V., měl z toho hostinec, jejž jsem večer navštěvoval, nemalý prospěch, neboť tam lidé chodili schválně na mne se dívat.

venku již hrnulo se obecenstvo do představení německého, které začínalo v 7 hodin.

Politického života nebylo naprosto žádného, výměna myšlének a úsudků o záležitostech veřejných mohla se díti jenom soukromě mezi důvěrnými přáteli. Spolkový život obmezoval se na dobročinné neb některé praktické účely (Vlastensko-hospodářská společnost, Průmyslová jednota), v nichžto živel český jen takořka z milosti byl trpěn; teprv roku 1846 vstoupila v Praze do života Měšťanská beseda, společenské zábavě věnovaná, pod přísným dohledem policejním. Vůbec poručníkování vlády nad „obmezeným rozumem poddaných“ netoliko pojímalo v obor svůj veliké záležitosti obecní, nýbrž často nesnesitelným spůsobem vtíralo se i do soukromého života občanů.

Takové byly naše společenské, literární a veřejné poměry před rokem 1848.

Porovnejme s nimi nynější poměry národu našeho. Jazyku českému dostalo se ve všech oborech státní správy *zákonem* rovného práva s jazykem německým;*) řeč mateřská stačí jinochu českému k nabytí všestranného vzdělání jak povšechného tak odborného, neboť podávají mu k tomu příležitost nejenom četné školy střední, nýbrž i české stolice na universitě Pražské; uvědomělost národní, obmezená před tím na skrovný hlouček „vlastenců“, opanovala veškeren lid český a vnikla i do takových tříd a kruhů, které dávno zdály se býti pro národ ztraceny. Činnost literární obsahuje veliké obory písemnictví, více než 70 periodických listů slouží nejrozličnějším zájmům veřejného a společenského života, vědy, průmyslu a zábavy; básnictví setřáslo pouta obmezeného individualismu a směle vstoupilo na pole světové, berouc vzlet vyšší slaví triumfy ve sférách prv neobvyklých; čeští učenci více nereprodukují pouze resultáty cizích výskumů,

*) Prozatím arciť jest tato rovnoprávnost vždy ještě jenom více na papíře nežli provedena v životě; avšak již tím velmi mnoho jest získáno, že při domáhání se práva svého můžeme se odvolávati na *positivní zákon*.

nýbrž obohacují vědu samostatně vlastním badáním. Vůbec stala se produktivnost literární tak všestrannou, že nepozorovaně vznikl takořka nový jazyk pro nesčíslné nové potřeby, kterým daleko již nepostačuje slovník Jungmannův, jenž namnoze pozbyv praktické platnosti stal se pouhou historickou památkou literární, ovšem vysoce vzácnou. Knižní trh český nabyl rozměrů takových, které nesnadným činí přehled jeho, a konsumce literární, před tím jenom na jisté uvědomělejší kruhy obmezená, rozšířila se na všecky vrstvy obyvatelstva. V Praze hraje se nyní v několika divadlech, a mnohé kočující společnosti české pěstují dramatické umění s horlivostí chvalitebnou.

A což máme říci o bujném rozvoji života spolkového, který v oboru každého povolání spojenými silami domáhá se prospěchů, jakých i nejúsilnějším snahám jednotlivců dosíci nelze. Jak značných výsledků na poli tom docíleno, toho všude se nám staví na oči skvělé důkazy. Ovšem nedá se upříti, že při nastalém závratném ruchu spolčovacím dály se mnohé zbytečnosti a přílišnosti, majíce za účel více jen zevnější okázalost a parádu nežli skutečný praktický prospěch; ale tomu naprosto nedalo se zabrániti za všeobecného radostného opojení nebývalou svobodou. Však od těch dob nastalo důkladné vystřízlivění, a zkušenost byla i zde blahočinnou školou. Pravda, že nejeden spolek napínal síly své výše než stačily, čímž obětí se stal nerozvážlivé, unáhlené podnikavosti; ale co spočívalo na základě solidním, to zachovalo se, roste a prospívá. Spolky jsou předůležitým faktorem v životě národu našeho, jednak vydatně podporujíce materiální zájmy jeho, jednak pěstujíce společenskou jeho stránku, povzbuzujíce a tužíce vlastenské smýšlení a statečnost občanskou.

Nejdůležitější však vymoženost politické svobody jest *samospráva* zemská i obecní, jaké požíváme, třeba ne v stupni takovém jak bychom sobě přáli, ale vždy v působnosti tak hluboko zasahující, že obecné blaho z veliké části vloženo do našich vlastních rukou, a že toliko na vlastní přičinlivosti

naší záleží, abychom moci sobě propůjčené užili co nejprospěšněji k dobru vlasti a národu.

Kdož mohl by nespatřovati v tom všem pokrok, jak jsme svrchu pravili, ohromný, jehož před lidským věkem ani nejsmělejší fantasie tehdejších vlastenců se nenadála? A nejsou-li dosavad vyplněny *všecky* naše žádosti, nejsou-li ani všecka práva nám zákonem přiřknutá v platnost uvedena, tož získána jest široká půda a pevný základ pro snahy naše, které, ač neustaneme-li v usilovné činnosti, dříve neb později nás neomylně musí vésti k žádoucímu cíli.

A jakými prostředky bylo všeho toho dosaženo? Na to máme jedinou odpověď: *literaturou*, jež byla dílem hrstky mužů vroucí láskou k vlasti a národu roznícených, kteří s bezpříkladnou obětovností síly a život svůj věnovali vznešenému, jakkoli zdánlivě nevděčnému úkolu, opět vzkřísiti ducha národu pěstováním jeho zanedbaného, povrženého jazyka. Obnovením literatury byl váben lid ke čtení, čtením vzdělával se, seznamoval se s minulostí vlasti a národu svého i s nynějším jich stavem, jakož i s poměry cizích národů, z čehož čerpal politické uvědomění, vůbec pak nabýval užitečných vědomostí všeho druhu, čímž dospíval duševně a dozrával pro dobu, až očekávaný obrat politické konstelace Evropy jej povolá k nové činnosti. Tak stalo se, že rok 1848, jak později i zevrubněji bude ukázáno, nalezl národ náš úplně připravený, jenž ihned vpravil se do nové situace a v známé petici k vládě, vyšlé ze shromáždění Svatováclavského, vyslovil jasně a určitě týž program, kterého dosavad se nespustil. Kdyby toho nebylo bývalo, kdyby mužové, kteří se tou dobou postavili v čelo ruchu národního, nebyli hned pohotově měli určitý program, jejž celý národ za svůj přijal, tenkrát by spečetěn býval osud národu Českého, neboť by bez obrany byl upadl v služebnost Němcům, kteří by nebyli opominuli využitkovati politický obrat, jako vždy, výhradně pro sebe, a toť se rozumí na záhubu naši (jako na Moravě a v Slezsku.)

Že se tak nestalo, jest pouze a jedině zásluhou literatury, a to třeba míti dobře v paměti. Literatura dovedla probuditi národ jižjiž dokonávající k novému životu, i musí v ní tedy spočívati moc jakási zázračná, ana dovede tvořiti takové divy. Pročež chceme-li stopovati pochod našeho národního znovuzrození, jest nám přede vším obrátiti zřetel svůj k literatuře a jejímu vývoji ze skrovných začátků až ke zmohutnění jejímu v onu sílu, která bez hluku sice, ale neodolatelně působila v mysl a srdce národu.

Bude nám tedy přede vším jiným jednati o literatuře naší před rokem 1848, při čemž zvolíme za východiště rok 1830, jejž mnohé okolnosti vyznačují co mezník na rozhraní dvou ostře se lišících dob novočeské literatury: *napodobící* a *samotvorné*. Druhá hlava spisu našeho zahrnovati bude dobu od března 1848 až do března 1849, *dobu* to *kvašení* a *bouří* politických až do jich utišení vydáním oktrojované ústavy a rozpuštění říšského sněmu. Třetí hlava líčiti bude *dobu oddechu* a vysílení až do zrušení oktrojírky 31. prosince 1851. Čtvrtá hlava jednati bude o trudné době *Bachovského absolutismu* až k vydání říjnového diplomu roku 1860, pátá o *nové době ústavní* až do neblahého zavedení dualismu roku 1867, šestá konečně o době rozhodného nás *tlačení ke zdi*, trvající až na naše dni.

Při líčení tohoto 30letého tuhého politického boje národu našeho bude nám bez ustání míti zřetel na literaturu, kterou jsme poznali býti tak mohutnou pákou v národním našem životě. V prvním návalu po vypuknutí evropské krise literatura sice uchvácena byla proudem vše s sebou strhujícím a stala se úplně služebnou politice, ale kdykoli bouře se poutišila a činnost politická buď násilně byla udušena anebo v působnosti své ochabovala, tož i literatura vždy opět vystupovala do popředí a vedla slovo tím odhodlaněji, ana půda jejího působení byla se valně rozšířila následkem všeobecné probudilosti národu. Tím spůsobem podnes dovedla si literatura česká zachovati důležitý, hluboko sáhající vliv na lid, což padá rozhodně na váhu.

V celém pak průběhu vypravování svého budeme míti opět a opět příležitost poukazovati na přednosti a vady naše národní, jak hned prospěšně hned zase škodlivě působily na nový historický vývoj národu. Učiníme to s nestranností všemožnou, dle pravdy nepopíratelné, sine ira et studio, pouze a jedině v úmyslu tom, abychom poznajíce důkladně sebe samých vzali sobě z toho spasitelné naučení pro budoucnost.

Část první.

Před rokem 1848.

I.

Stav literatury před rokem 1830. Rukopis Kralodvorský a Zelenohorský. Kollár a Čelakovský. Idea slovanská. Pozornost ciziny na nový literární ruch v Čechách. Politická nedospělost, evropská reakce.

Až do roku 1830 literatura česká v pravém slova smyslu jen živořila, nevykračujíc hrubě z oboru populárního písemnictví pro nejnižší vrstvy lidu. Snahy její nenesly se vysoko, přestávajíce na formálním následování cizích vzorů; poněvadž pak celé vyšší vychování mládeže bylo německé, němčina ve všech oborech veřejného života panující a národ Německý na ten čas v zenithu své literární slávy, což divu tedy, že vzory ty brány od Němců? Celá tehdejší beletristika česká byla téměř výhradně překlad z němčiny anebo v „původní“ části své veršování à la Bürger a Schiller, totiž přenášení jejich rhytmických forem na českou půdu, bez ducha originálu, zvučné cinkání a klinkání. Překlady z angličiny a frančiny, o jaké dosti šťastně se byli pokusili Nejedlý, Jungmann, Kinský, byly vzácnými výminkami a zůstávaly po dlouhý čas úkazy osamotnělými, což o většině tehdejšího spisovatelstva českého vydává svědectví nehrubě příznivé; literatur jinoslovanských na ten čas ještě sobě velmi málo všímáno. Ducha samostatného, rázu ostře vytknutého literatura česká ještě neměla, netvořilať ještě zvláštní individualitu mezi literaturami novověkými, byla to holá slupka bez jádra, prázdný tvar, který teprv měl vyplněn býti podstatným obsahem.

Pravda sice, že v dobu tuto padá objevení oněch velevzácných nejstarších památek písemnictví českého, rukopisů

Kralodvorského a Zelenohorského, které měly tak ohromný vliv na další vývoj a celého ducha literatury české; avšak toto jich blahé působení nebylo hned z počátku patrné v té míře, v jaké se ukázalo průběhem času, a první účinky jeho na básnictví české jevily se také jen v následování formálním, a to nevelmi šťastném.*) Pravda, že založením vlasteneckého Musea utvořen jakýsi krystalisační střed pro národní snahy české, avšak i vydatnější působení toho ústavu pro literaturu počíná teprv vydáváním časopisu musejního a založením Matice české ku konci doby té.

V tom čase objevují se také první spisovatelské pokusy pozdějších předních korifeů literatury české: Šafaříka, Kollára, Palackého, Čelakovského, i jiných druhé řady: Klicpery, Jindřicha Marka, Vocela, Turinského, Macháčka, Chmelenského; avšak byly to zjevy dílem rychle pomíjející (ani první vydání básní Čelakovského nemělo trvalého účinku), dílem ojedinělé a rozptýlené, bez společného ohniska, nanejvýše porůzné jiskry, hozené více méně na zdařbůh do směsice posud beztvaré (Počátkové českého básnictví, Slávy dcera, Čelakovského sbírka slovanských národních písní). Ale jiskry ty padly na půdu chytlavou, do srdcí roznětlivých, v mysli vnímavé, a vzrůstající vřelost citů tím vzbuzených vyšlehla za nedlouho v jasný plamen celý obzor ozařující. Kvašení duchů tím povstalé vyplňuje poslední pětiletí před rokem 1830, v němž uzrávalo símě uložené v úrodnou prsť: národ netoliko seznamoval se s dávnou minulostí svou, nýbrž ponořoval se do skrytých hlubin svého bytu a zpytoval vlastní útrobu svou, přicházeje tak ku poznání sama sebe v národní své individuálnosti, zároveň pak zvykal se považovati za člena veliké rodiny slovanské. Toto šíření se vědomí slovanského do nejširších kruhů národních tvoří podstatnou známku nového literárního ruchu, jaký nastal po roce 1830, neboť mu vtisklo ráz charakteristický a nesmazatelný.

---

*) Na příklad Vládykovo: „Cválá vyvod truchločerný z města úzka k chlumku smrtnu.“

V té době podniknut i také k šťastnému konci přiveden jest boj mezi moderním a zastaralým směrem v literatuře české, kde v čele odporných sobě stran stáli Nejedlý a Jungmann. Onen zastával se urputně tak zvané klasické doby Veleslavínovy, nedopouštěje žádného úchylku od jejích ustálených forem, čímž nemožným se státi musilo každé rozšíření literatury české na obory dosavad nevzdělávané; tento hlásal zásadu pokroku. Nebyl to boj za pouhé *i* a *y*, za otázkou na pohled čistě orthografickou skrývala se otázka mnohem vážnější: má-li česká literatura zůstati napořád jenom služkou toliko nejnižších tříd lidu, anebo má-li se státi pákou ku povznešení národu na vyšší stupeň lidské důstojnosti, ušlechťujícím orgánem časového postupu, rozšiřovatelkou osvěty, rovnoprávnou družkou moderních literatur světových. Vítězství nemohlo býti pochybné, nepřetrvav dlouho rok 1830 skončil se boj ten úplnou porážkou strany pokroku nepříznivé.

První ovoce pokroku uzrávalo na půdě básnictví, k čemuž přede vším přičinily se nalezené před nedávnem staročeské zpěvy *rukopisů Kralodvorského* a *Zelenohorského.* Tyto básně netušené krásy a přirozené ušlechtilé prostoty působily tak neodolatelným kouzlem, že rázem poznána celá jalovost posavadního odměřeného klinkání dle vzorů německých, které nyní musily postoupiti místa svého velikolepým výtvorům pěvců národních. Z počátku arciť, jak výše ukázáno, vypadalo následování nových vzorů nezřídka dosti nemotorně, než jak mile *Čelakovský* vydáním své sbírky slovanských národních písní obrátil zřetel k národní poesii jakožto k nevysychajícímu prameni síly básnivé a sám v „Ohlase písní ruských“ podal skvělý toho doklad, tu básnictví české vyzulo se nadobro z pout cizoty, a odhodivši chůdy, na kterých si doposavad mnohdy dosti škrobeně bylo vykračovalo, pozdvihlo se k smělému vzletu do říše vznešených ideálů.

A tyto ideály bral roznícený básník opět ze starých těch zpěvů, v nichž líčen dávný národ Český co národ bodrý a statečný, jemuž „nechvalno v Němcích iskati pravdu“, a který proti cizinci, jenž „prijde úsilno v dědinu a cizími slovy za-

*

povídá", povstane co jeden muž a zažene jej za „šedé hory". Tyto ideály bral z nadšeného pěvce „Slávy dcery", který v horování svém jednak bratrsky objímal veškerý svět slovanský, jednak co bystrozraký věštec do budoucnosti pohlížeje slávu a velikost prorokoval Slovanstvu od nynějšího světa neuznávanému. Od těch dob směr vlastenecký a idea slovanská oživují všecky plody básníků českých až do roku 1848, i byli tito pravými buditeli národu, kteří nebásnili k pouhé zálibě svých čtenářů, nýbrž, jako druhdy oni prorokové israelští, hlavně křísili vědomí národní.

Obzvláště na jemnou mysl mládeže byl dojem jak oněch starobylých, tak i těchto novověkých básní mohutný. Oba staré rukopisy podávaly obraz ryze slovanské kultury starověku našeho, jímž nezůstávalo nepohnuto žádné vlasti své neodcizené srdce české, ano každé povzneseno se cítilo zvýšenou hrdostí národní. Bylť to zvukové čarovní, ale nám povědomí, byl to hlas z dáli, ale přece blízký citu našemu — „pěloť tu srdce k srdci". Ty podobnosti mezi časy dávnými a nynějšími, jaké se tu jeví při všech rozdílech časových, ta odvěká úloha Čechů, odrážeti od sebe cizí útoky, hájiti národnost svou proti záhubným živlům cizím, býti neustále na stráži proti „sousedům Němcům" to vše spůsobilo jakousi solidárnost národních snah nynějších a nejdávnějších, probuzený národovec uznával za svatou povinnost svou, pokračovati v boji od jeho předků započatém, pod stejným heslem obhájení samobytnosti národní.

Nemenší byl účinek mocného genia *Kollárova* na podnícení národního ducha v naší mládeži. Nynější střízlivé pokolení ani zdání nemá o tom, k jaké výši v oněch dobách povznášelo se blouznivé vytržení vlastenské mládeže české, podnícené Kollárovou „Slávy dcerou". Avšak nejenom intensivně sesílen jest nesmrtelným básníkem cit národnosti, nýbrž i extensivně rozšířen na všecky příbuzné kmeny, zahrnuté ve společném názvu Slovanů. Jestliže „Libušin soud" a „Kralodvorský rukopis" pomohly k živějšímu uvědomění specificky českého vlastenectví, tož Kollár svou „Slávy dcerou" pro-

budil u Čechů ideu Slovanstva, která onomu byla náramnou, neocenitelnou posilou. Nebylo-li budoucnosti pro národ náš v osobní jeho individuálnosti, k čemuž arciť v oněch dobách hlubokého ponížení málo se podobalo, měl aspoň naději zachovati zvláštnost svou slovanskou co člen osmdesátimilionového celku. Avšak i snahy jeho k zachování oné nacházely mocné opory v myšlénce, že s nimi sympatisuje celý slovanský svět; ano utvořila se strana,*) která již tenkráte pohlížela k Rusku jako k přirozenému ochránci všech utištěných národů slovanských a jedinou spásu očekávala od budoucí nadvlády v Evropě toho jediného, tehdáž ještě hluboko v absolutismu vězícího státu slovanského.**)

Avšak tato ruská strana mezi vlastenci byla vždy jen slabá proti veliké většině těch, kteří jedinou spásu vyhledávali v něm samém, v jeho statné přičinlivosti a vytrvalosti na dráze nastoupené,***) která vedouc k duševní osvětě musila touto samou vésti také k materiální jeho emancipaci. Proto však tito střízlivější vlastenci nepodceňovali bližší lnutí k ostatním příbuzným národům slovanským, z něhož i bez ohledu na stránku politickou vždy plynouti musil značný prospěch alespoň jazyku a literatuře, pročež toho pilni byli, aby se všemožně seznamovali s nářečími a literaturami jinoslovanskými. A prospěch ten skutečně dostavil se: až do nynějška zdomácnělo nejen ve spisovní řeči, nýbrž i v obecné mluvě české veliké množství slov původu jmenovitě polského a ruského, k nemalému obohácení jazyka; seznamování pak se s literaturami ostatních Slovanů působilo mocně na osvěžení

*) Hanka, Antonín Marek, Šír, Vetešník a jiní.

**) Zajímavo bude tuto připomenouti, kterak v některých hlavách příliš sanguinických ujímaly se také blouznivé idey veliké slovanské republiky federativní, pěstované od tajných spolků v Rusku velice rozšířených, jmenovitě mezi vojskem, jimiž způsobeno bylo roku 1825 známé nebezpečné Petrohradské povstání proti caři Mikulášovi. Udušením povstání toho spolky ony nikterak nebyly potlačeny, ano, čehož *jistou* vědomost mám, trvaly ještě roku 1849.

***) Hlavním representantem smýšlení takového byl Palacký, který tomuto přesvědčení svému zůstal věren až do smrti.

původní povahy národnosti české, jejížto slovanský ráz staletým vlivem německým nemálo byl utrpěl.

Tak provozována jest *vzájemnost slovanská* od národovců českých dlouho před tím, nežli Kollár zvláštním spisem „Über die literarische Wechselseitigkeit der Slawen" ji v soustavu uvedl. Samo sebou se rozumí, že kdokoliv si přiosoboval čestného názvu *vlastenec*, považovati musil za svou povinnost, pěstovati pilněji při nejmenším jedno nářečí jinoslovanské, s ostatními pak alespoň tak dalece se seznámiti, aby bez veliké obtíže mohl spisům v něm sepsaným rozuměti.*)

Tento nový ruch v národě Českém nemohl zůstati nepovšimnut v Evropě, a osvícenější duchové sympaticky vítali jej co nový kulturní zjev při nejmenším zajímavý. Mezi Němci jmenovitě stařičký arcimistr *Göthe* tak dojat byl krásou zpěvů Rukopisu Kralodvorského, že u vysokém věku počal se učiti jazyku českému a některé drobnější jeho básně do němčiny přeložil. Do Berlinských „Jahrbücher für wissenschaftliche Kritik" napsal pak o novém literárním hnutí v Čechách článek obšírný a zejmena oba musejní časopisy, český a německý, velice vychvalující, jenž spůsobil nemalou sensaci. V Anglii zase známý polyglotista *Sir John Bowring*, jenž navštíviv Prahu byl se tu seznámil osobně s předními pěstiteli české literatury, nejprv v časopise „Foreign Quarterly Review" (tuším roku 1827) podal důkladný referát o Jungmannově „Historii literatury české" s přehledem někdejšího a nynějšího stavu národu našeho, později pak (roku 1832) o sobě zvláštní výbor českého básnictví pod názvem „Cheskian Anthology, being a history of the poetical literature of Bohemia with translated specimens" (Česká Anthologie, totiž dějiny básnické literatury Čech s přeloženými příklady). Sbírka ta obsahuje překlad některých básní Kralodvorského rukopisu (Beneš Hermanov, Jaroslav a j.), ze Starobylých skládání, z národních písní a novověkých básníků,

*) Zpomínky a úvahy starého vlastence. Sepsal Jakub Malý. V Praze 1872.

jmenovitě některé od Šnajdra, Puchmíra, Jungmanna, Miloty Zdirada Poláka, Kollára, Hanky, domnělé Žofie Jandové,*) Šafaříka, Turinského, a dedikační báseň Čelakovskému.

V Čechách samých byl to profesor aesthetiky na vysokých školách Pražských *Antonín Müller*, rodem Čechoněmec, jenž četné posluchače svých oblíbených (rozumí se německých) přednášek upozorňoval na skvělou hvězdu, vyšlou nad obzorem literatury české, totiž na Čelakovského, jehož roku 1829 vydaný „Ohlas písní ruských“ oznamoval jej co velducha v říši poesie. Müller přímo s nadšením rozbíral krásy geniálního toho plodu mladého básníka, a mezi posluchači jeho byl nejeden český student, který tuto ponejprv slyšel vyslovovati jméno Čelakovský a seznamoval se s literaturou mateřského jazyka svého, o kteréž byl dosavad ani tušení neměl. Tím spůsobem mnohý mladík získán jest pro věc národní, i vyšel z německé posluchárny, do které byl vstoupil neuvědomělý, co horlivý český vlastenec.

Ale tyto samostatné projevy přízně, nově ožilé literatuře české věnované, daleko přehlušovány jsou jizlivě zuřícími hlasy nepříznivcův a odvěkých nepřátel národu Českého, i vyvinula se ponenáhlu celá literatura hanopisů dílem v rozličných žurnálech, dílem o sobě vycházejících, v nichžto snahy české zlomyslně jsou podezřívány a na celý národ Český jakož i na veškeré Slovanstvo kydána nejsprostější potupa. Čas od času odpovídáno s české strany na útoky tyto, k čemuž později bude příležitost ještě se vrátiti.

Zatím vedle šíření se citu národnosti a probuzování se vědomí slovanského dotýkal se Čechů ještě jiný proud časový, proud to evropský, jehož vyřknutým cílem byla *svoboda politická*. Heslo „svoboda a rovnost“, vydané ve Francii za veliké revoluce, nebylo žádného přístupu nalezlo k národu našemu, který tehdáž ještě v ohromné většině své ponořen v tvrdý sen, z něhož teprv později se pomalu probouzel, nebyl v žádném duševním raportu s ostatními národy evropskými.

---

*) Pseudonym Chmelenského.

Za následujících na to válek francouzských, dlouho tak nešťastně vedených, kde nejednou bezpečnost samého státu byla ohrožována, stotožňovány jsou, alespoň oficiosně, zájmy národu Českého se zájmy Rakouského mocnářství, a při každé nehodě, potkávající zbraně rakouské, vyvolávána z národu osvědčení oddanosti panujícímu domu pro povzbuzování k obraně vlasti. Někdy takové ozvy lojálnosti vycházely také samoděk z kruhů vlasteneckých, ale pak neměly jiného účelu, nežli snahy počínajícího ruchu národního, který se stával bureaukracii nepohodlným, očišťovati od všelikého podezření záměrů politických, jakých také v skutku té doby ještě při straně národní nebylo. Lid, který tehdáž nebyl ještě dospěl k hlubšímu přemýšlení, zaměstnán byl příliš válečnými událostmi, které se v posledních letech až i v samé vlasti odehrávaly, a považoval „Bonaparta“ jakožto původce všech běd a svízelů, které mu v tak hojné míře přiváděly války francouzské, za vtěleného netvora.*) Z té příčiny přizvukoval na pohled takovýmto „vlasteneckým“ projevům, v celku však měl se při nich více trpně než samočinně. Když pak i po ukončení válek, kterými vyvolány byly, při každé sebe nepatrnější příležitosti opakovány jsouce vešly takořka ve zvyk a obyčej, zevšedněly a pozbyly úplně všeho významu.

Když po utišení bouří válečných navrácen jest vlasti mír, mysli z dosavadního napiatého rozčilení se spamatovaly a chladnější rozvaha opět práva svého nabyla, počalo i české obecenstvo bedlivěji zřetel obraceti k záležitostem veřejným. Dáloť se tehdáž v Rakousku nejinak nežli v celé ostatní Evropě; dokud mocnářové potřebovali národů ku potření světoborného násilníka, všecko své vůli podrobujícího, slibovány těmto hory doly, jak mile však moderní Prometheus ukován byl ke skále Svatohelenské, zapomenuto na minulé nesnáze, zapomenuto na obětavost národů i na sliby jim činěné, a krátkozraká reakce pod úctu vymáhajícím jmenem svaté aliance slavila huronské hody na kongresech v Cáchách

*) Ještě Kollár nazval v „Slávy dceři“ Napoleona „necamourem francouzským“. Acheron, znělka 50.

(1818), v Karlových Varech (1819), v Opavě (1820), v Lublaně (1821) a Veroně (1822), nepečliva ve vítězné závrati své o to, kam povede takové řádění její (après nous le déluge). Národové, citelně zklamáni v očekávání svém, neskrývali spravedlivou nevoli svou, která se jevila hlasitým reptáním, svobodomyslnými publikacemi, tajnými spolky, veřejnými výtržnostmi, ano i brannou zpourou. Mezi národy rakouskými panovalo totéž smýšlení jako v celé ostatní Evropě, jenom že byli mnohem těsněji spoutáni, tak že podobné projevy u nich byly nemožné. Ale při vší ostražitosti policejních a censurních orgánů pašovalo se množství zapovězených knih (hlavně německých) přes hranice, které nemálo přispívaly k rozšiřování svobodomyslného ducha; ano i působení buršáckých spolků německých universit zasahovalo až k rakouské studující mládeži, což na více místech, jmenovitě také v Praze, mělo za následek přísné vyšetřování policejní, ač bez velikého resultatu.*)

Jednak nespokojeností s vlastními neutěšenými poměry domácími, jednak i takovýmto politickým kvasem odjinud importovaným tvořilo se pomalu v říši Rakouské, jmenovitě v Čechách jakožto zemi nad jiné inteligencí vynikající, veřejné mínění rozhodně liberální, ku kterémuž přiznávaly se všecky vzdělanější třídy, s výminkou kruhů specificky bureaukratických, obzvláště pak dospělejší studující mládež. Tu jsou bedlivě stopovány běžné politické události ve všech končinách světa, a s vřelými sympatiemi vítán každý zjev dějinný, byť i v nejvzdálenější zemi, který zdál se zvěstovati pokrok liberální idey jakožto neklamná známka příštího je-

*) Zejmena dálo se tak roku 1819 po Kotzebuově zavraždění v Manheimě studentem Sandem, že netoliko pátráno po domnělých spolcích Pražských studentů se zahraničnými německými, nýbrž i zapovídány, ač bez prospěchu, buršácké odznaky u mládeže v modu vešlé. Takovými byli hlavně sukovité holi, které se nosily tlustým koncem dolů (tak zvané *Ziegenhainer*) co pádná zbraň, a pak aksamitové čepice se širokým dýnkem, opatřené v čele nad střechou místo růže čili kokardy přes kříž položenými dubovými ratolestmi z mosazi, jichž podbradní řemen (*Sturmband*) neskládal se, jak obyčejně, nad střechou, nýbrž nahoře nad dýnkem na příč přes celou čepici. Takovou čepici já sám nosil co žák Týnské hlavní školy, až nám je zapověděli.

jího, třeba ne blízkého ještě, ale jistého vítězství, neboť panovala úplná solidárnost všech svobodomyslných snah. Jmenovitě to byl hrdinný boj Řeků proti odvěkým svým utiskovatelům Turkům, který u celé svobodomyslné strany v Evropě docházel nejvřelejšího soucitu. Jakožto významné pro tehdejší smýšlení liberálních kruhů budiž zde uvedeno nemilé zklamání, jaké se jich zmocnilo, když osvobozenému Řecku dáno zřízení monarchické.

II.

Rok 1830. Revoluce ve Francii, v Belgii a v Polště. Politické uvědomění. Idyla vlastenectví. Duchovenstvo a učitelstvo. Matice česká. Musejník.

Až do roku 1830 byla evropská reakce všude vítězná, když najednou překvapen byl svět *červencovou revolucí* Pařížskou, jíž po dlouhém čase vůle národu opět přivedena k svrchované platnosti. Zpráva o tom jak elektrická jiskra proběhla celou Evropu, probudíc rázem k nové činnosti všecky nespokojené živly, a veliký výbuch na Sekvaně měl v zápětí jiné výbuchy v krajích, kde nejvíce hořlavé látky bylo nashromážděno. Po revoluci francouzské přišla *revoluce belgická* a *polská*, v celých pak Němcích nastalo povážlivé rozčilení duchů, které v horkokrevnějším jihu spůsobilo i hlučné demonstrace a jednotlivé násilné výtržnosti. Mládež česká nebyla nepřístupnější všeobecnému záchvatu pro svobodu, nežli ostatní mládež evropská, a tak stalo se, že červencová revoluce i vlastence české strhla do všeobecného proudu.

Mnohem ještě mocněji hnulo však národem Českým povstání polské, národu to nám dle příbuznosti i nešťastného osudu nejbližšího. Theoretický liberalismus, který právě měl vrch, byl rozhodně přízniv Polákům, což divu tedy, že veškeré mladší pokolení přinášelo těmto vstříc nejvřelejší své sympatie. Veřejné mínění prohlašovalo se jednosvorně ve prospěch povstalců, a každá jen poněkud jim příznivá událost válečná provázena byla enthusiastickým jásotem. S takovým smýšlením však nesouhlasili mužové zralejšího věku, povážlivější a bystřejšího zraku, kteří v povstání polském viděli jen

skutek lehkovážné bujnosti a spupnosti; naprosto pak zatracovali revoluci polskou ti, kteří jedinou svou naději v ideu všeslovanství stavíce s hlubokým zármutkem pohlíželi na kruté vraždění se nesvorných bratří slovanských. Totéž rozdvojení v táboře našem národním, jakého jsme byli svědkové r. 1863 za stejnou příčinou, panovalo i tenkráte: přívrženci Poláků a Rusů stáli příkře proti sobě, s jediným tím rozdílem, že spor ten nedostal se do publicistiky, které tenkráte ještě nebylo. Poněkud ochlazena byla zanícenost mladších pro „bratry Poláky“ okolností tou, že sněm polský zamítl návrh na zrušení nevolnictví; nejenom bylo jim to pokládáno za velikou politickou chybu, nýbrž pochybováno vůbec o pravé svobodomyslnosti polské šlechty.

Tím však nikoliv nebyly sympatie s Poláky seslabeny tak dalece, aby zpráva o pádu Varšavy nebyla se hluboko dotkla myslí všech přátel Polska. Udušení povstání polského považováno za porážku idey svobody vůbec, jejíž konečné vítězství zdálo se tím odročeno býti do nejisté budoucnosti. Tu sympatie s hrdinami bojujícími za vlast a svobodu proměnily se v útrpnost s nešťastnými uprchlíky, kteří po tisících opouštěli drahou otčinu, pro niž marně byli krváceli, a z veliké části skrz Moravu a Čechy se ubírali do ciziny, aby ve vzdálených krajích hledali přístřeší a útulku, kde by bezpečně mohli skrýti hlavu svou. Tenkráte veškeré obyvatelstvo Čech bez rozdílu — vyjímaje ovšem třídy od vlády závislé — jednosvorné bylo v podporování ubohých vyhnanců, jenž nacházeli neobmezeného pohostinství uprostřed národu příbuzného, který je uvítal co milé bratry své.*)

Tenkráte bylo to, co vlastenecké snahy Čechů, mající až dosavad za účel pouze zachování jazyka a zvelebení literatury, počaly vykračovati z úzkého toho kruhu, a uvědoměle nésti se výše. Všeobecný ruch politický také Čechům živěji na pamět uváděl jejich vlastní porobu a budil v nich touhu po osvobození, vlastenci najednou počali míti na mysli cíle

*) Zpomínky a úvahy starého vlastence.

politické. Na ten čas arciť nebylo možná působiti v tom směru přímo, jediná cesta, zdlouhavá sice, ale bezpečná, byla povlovné připravování lidu pro dobu, až by očekávaná evropská revoluce, ve které po pádu Polska a zavedení reakce ve Francii poslední naděje svobodomyslníků všech národů spočívaly, dotkla se také zpuchřelého Rakouska. To bylo možná jedině prostředkem literatury, a tak stalo se, že literatura, přestavši býti sama účelem, učiněna jest hlavní pomocnicí k dosažení účelu vyššího v rukou již dokonale uvědomělých pěstitelů svých. Od těch dob literatura při vší bdělosti a přísnosti censury přijímala na se vždy více barvu časovou, a přiosobujíc si novověké idey brala se směrem rozhodně liberálním v každém ohledu. Slovem, literatura česká stala se tendenční, kráčejíc dráhou všeobecného pokroku měla hlavně na zřeteli vychování lidu pro účely praktické, a každý spisovatel byl politickým prorokem svého národu.

S účelem politickým nabylo *vlastenectví* jakéhosi vyššího posvěcení, a každý jednotlivec byl v mínění svém mravně povznešen. Jmenovitě na mládež mělo smýšlení vlastenecké vliv rozhodně zušlechťující. Každý jinoch zajisté, který vřelou láskou přilnul k národu svému, v očích světa opovrženému, přinesl tím oběť nemalou, neboť vymknuv se takořka z obecných kolejí vydával se vědomě útrpnému politování jiných jako člověk, jenž nemá svých pět pohromadě anebo o kolečko více, musil odříci se naděje v někdější lepší postavení v životě, slovem, musil takořka posvětiti se věci, již podporovati byl zvolil za cíl svého působení. Vědomí tak veliké oběti musilo mladíka, majícího dosti odhodlanosti k podstoupení jí, nemálo povznášeti v jeho vědomí, neboť cítil se skutečně na vyšším duševním stanovisku, nežli veliké stádo lidí obyčejných. Oprávněná tato hrdost pobádala jej, aby se v každém ohledu stal hodným takového vyššího mravního postavení; z jiné pak strany šlechetnost a vznešenost idey, pro kterou zaujat byl, nedopouštěla, aby kdy uvázl v kalu všedních prostopášností — mysl takového mladíka horovala vysoko. A měl-li platně prospěti vlasti a národu, musil se při-

činiti, aby se k tomu spůsobným učinil, a to především vyhledáváním vyššího vzdělání; neboť to přesvědčení bylo již všeobecné mezi probudilými národovci, že nelze dosáhnouti žádoucího cíle cestou násilnou, než toliko mravním působením kulturního povznešení národu.*) Konečně chtěl-li mladý vlastenec, aby národ jeho tak velice ponížený zase k náležité cti byl přiveden, musil k tomu přispěti též příkladem vlastním, pročež bedlivě se vystříhaje všeho, co by dobré pověsti jeho mohlo škoditi, pilen byl všemožné správnosti v životě svém, zakládaje sobě nemálo na mravní zachovalosti a počestnosti.**) Doslovně pravda jest, že nejeden mladík, přilnuv horlivě k snahám národním, zachráněn byl tím od mravní zkázy, a že od té doby, co vlastenectví mezi studentstvem se zmáhalo, toto i méně zhýřilým se stávalo.

Nelze ovšem tvrditi, že by toto pravidlo nebylo připouštělo výminek, ale těch bylo velmi pořídku, a člověk takový, který pod rouškou vlastenectví tropil jakoukoli neplechu, považován byl za prašivou ovci a netrpěn v žádné lepší společnosti. S jednou takovouto prašivou ovcí působení později nad míru zhoubného bude se nám na svém místě zabývati podrobněji.

Možná říci, že tehdejší „vlastenci" žili v jakési společné atmosféře, z níž ostatní kruhy společenské úplně byly vyloučeny, a tím vysvětluje se, že, potkali-li se dva stejně smýšlející národovci neznající se doposavad, stačilo jediné slovo o vlasteneckých zájmech z té neb oné strany pronešené, aby se ihned poznali co svoji a přilnuli k sobě důvěrou, jaká ne tak snadno se věnuje na první potkání. Zajisté kolik bylo jednotlivých interesů neb úkazů denních v životě národním,

*) Pokusy Kampelíkovy, Tomíčkovy a jiných o založení tajných spolků politických, o nichž viz moje „Zpomínky a úvahy starého vlastence" (str. 76—79), byly zjevy osamotnělé; ostatně vůbec přijata byla zásada, nevystupovati z mezí zákona, jakožto politika opatrnosti a dobré rozvahy.

**) Nacházelyť se mezi mladými vlastenci jednotlivé povahy přímo ideální. K takovým náležel v první řadě dobrák Kalina, ovšem příliš málo praktický.

o nichž se v publicistice jednalo, tolik bylo i hesel, jimiž mezi sebou se poznávali vlastenci, a kdo neměl tohoto klíče, byl ve společnosti národních zasvěcenců úplným cizincem. Všickni pak vlastenci považovali se mezi sebou takměř za jednu rodinu, hotovi jsouce jeden druhému pomáhati dle možnosti, a tato okolnost usnadňovala jmenovitě feriální cestování studujících, kteří fedrováni jsou od vlastence k vlastenci, mohouce se všude s jistotou nadíti srdečného uvítání, ano i sami přihlašovali se k známějším národovcům, dávajíce se jim co stejně smýšlející poznati vědomostí o poměrech a interesech, o něž nedbal a jimž nerozuměl nikdo jiný kromě českého vlastence. Takovým spůsobem uzavřeno jest mnohé vroucí přátelství na celý život. Nezasvěcencům ovšem bylo při tom divno, jak mocným kouzlem někdy působilo jediné slovo ke spříznění se osob dosavad sobě docela cizích, a což divu, jestliže takové nepochopitelné věci vidouc blahomoudrá policie větřila v nich tajné spolky a bedlivě po nich pátrala. Tvořilot toho času v Čechách a na Moravě „Vlastenectví“ skutečně jakýsi zvláštní řád, jehož údové sice nebyli žádným slibem k sobě vázáni, avšak nicméně všickni uznávali jeden společný účel svého snažení a vespolek bezzištně a nezřídka obětavě se podporovali. Takovým mravním svazkem tužila se láska k národu a horlivost vlastenecká, osoby různého povolání sbližovaly se k sobě stejným smýšlením a společnou snahou, důvěra ve vlastní síly rostla, což vše mělo účinek mocný a dalekosáhlý.*)

V žádném však stavu a povolání nemělo národní hnutí české tolik stoupenců a příznivců jako v *duchovenstvu*, čeští kněží byli netoliko nejpilnější spisovatelé, nýbrž i nejčetnější odběratelé knih a nejúčinlivější apoštolové lásky k vlasti a národu. Nepřepínáme tvrdíce, že bez českého duchovenstva nikdy by literatura česká nebyla dospěla k tak rychlému rozvoji, jak skutečně se stalo. Venkovští duchovní podněcovali při svých osadnících chuť ke čtení, půjčujíce jim knihy bez-

*) Zpomínky a úvahy starého vlastence.

platně a zakládajíce často s nemalými osobními obětmi*) při školách knihovny, šířili mezi nimi užitečné vědomosti, budili v nich cit národní a důvěry u nich nabyté používali k všestrannému působení na ně ve prospěch dobré věci. Mohloť se toho času honositi duchovenstvo české muži vysoce osvícenými, kteří by každé církvi byli bývali vzácnou ozdobou, charaktery nejšlechetnějšími, horlivci pro své přesvědčení neunavnými. Věčně nezapomenutelná zůstanou v tom ohledu jmena Vrána, Sláma, Zahradník, Regner, Hnojek, Čermák, Kamaryt, Vacek (Kamenický), Pešina, Sedláček, Vinařický, Ziegler. Obzvláště vyznamenávali se smýšlením vlasteneckým vedle ducha pravé humanity vychovanci Bolzanovi a Feslovi, na rozdíl od mnohých starších svých spoludělníků na vinici Páně, kteří, nadchnuti ještě zásadami doby josefínské, hověli více snahám filantropickým nežli národním. V „Časopise pro katolické duchovenstvo“ mělo toto předůležitý orgán v rukou, jehož vydatně používalo v duchu působení svého, jakož později blíže bude doloženo.

K duchovenstvu družilo se v působení vlasteneckém důstojně *učitelstvo* národní, které též brzy se zmohlo na zvláštní orgán, „Přítele mládeže“. Učitelstvo závodilo s duchovenstvem v požehnané činnosti rozsívání osvěty v národě, a dobrá polovice spisovatelů českých náležela jednomu z obou těchto stavů. Z učitelů nad jiné proslula jmena Filcík, Šádek, Jan Svoboda, Vlasák.

Veliký krok ku předu stal se roku 1831 založením *Matice české*, ústavu to, který ze skrovných začátků brzo povznesl se k rozsáhlé a působivé činnosti. První vklad do ní učinil kníže Rudolf Kinský, jeden z nejbohatších kavalírů českých, 1000 zl. stříbra, začež jest do nebe vynášen, od Čelakovského pak básnicky oslaven celým cyklem nadšených ód. Kterak naproti tomu drobtu se stolu hodujícího boháče do-

*) Obětavosti duchovenstva českého připomenut budiž tuto jen jediný příklad: prostičký farář *Hnikýř* složil roku 1829 co základní jistinu ke zřízení *Dědictví Svatojanského*, ústavu pro vydávání laciných vzdělavatelných knih českých sumu 1000 zl. stř., tolik co bohatý kníže Kinský na založení Matice české.

jímaly ty úspory chudých studentů, jež sobě utrhovali od úst a radostně kladli na oltář vlasti — pravý to peníz vdovin! Vůbec byla obětavost naší vlastenské mládeže v oněch dobách až podivu hodna, každá lepší kniha česká musila býti koupena, žádné divadelní představení české v neděli a ve svátek nesmělo zůstati nenavštíveno, byť i na to prasknouti měl poslední dvacetník a následovat druhý den půst. Nynější pokolení stěží tomu víru dá, že to, co zde vypravuji, doslovně jest pravda.

Již roku 1832 mohla Matice uvázati se v náklad na *časopis musejní*, který až doposud vydáván byl na útraty Musea. O tomto časopise, který po celou dobu vycházení svého — jehož 50leté jubileum slavil roku 1876 — nepřestal býti předním orgánem literárních a vůbec kulturních snah našeho národu, slušno tuto blíže se zmíniti. O založení jeho podává „Slovník Naučný“ při životopisu Palackého následující zprávu, váženou ze samých jeho zápisek:

„Památná byla konversace užšího kruhu přátel v domě Šternberském dne 20. prosince 1825, měvší důležité následky. *Palacký,* byv toho dne, jako často jindy, pozván k tabuli, zůstal potom ve společnosti obou hrabat Šternberků*) až téměř do půlnoci; neb hádky tuhé, v nichžto se octli, nedaly jim rozejíti se dříve. Hrabě Kašpar, co president Českého Musea, stěžoval si trpce na celý národ, že ústavu toho tak prospěšného, nedávno ještě tak snažným úsilím a tolikerými obětmi založeného, počíná si již nevšímati, ba zapomíná naň docela. Palacký při vší úctě k muži zasloužilému nemohl zdržeti se, aby neodporoval a neukázal na pravé příčiny zjevu toho, zvláště na nevhodné umístění a celé tehdejší vedení Musea, tak že již ozývaly se hlasy v národu, jakoby poklady jemu svěřené ukrývaly se před obecenstvem, schovány jsouce na místě vzdáleném a těžce přístupném; že dávati něco do Musea jest tolik jako házeti to do studně, ano napotom zapomenuté leží tam ladem, nepřinášejíc nižádného užitku.

*) Františka a Kašpara.

‚Proč,‘ pravil Palacký rozhorliv se, ‚nepomýšlí společnost musejní na nějaké činné objevení se před národem, proč nehledá cesty, na níž by vstoupila v užší s ním vzájemnost a působila spolu k jeho vlasteneckému probuzení a vzdělání?‘

„Řečmi takovými podráždil ovšem hraběte Kašpara ještě více, an byl hlavní příčinou, že Museum proti vůli mnoha vážných mužův uhostěno bylo v domě někdy Šternberském na Hradčanech. Ale dalo to příčinu k živým a dlouhým debatám o založení nějakých časopisů musejních v obou jazycích, o živějším podporování literatury a národnosti české atd. Dobrovský a hrabě Kašpar mněli, že již pozdě jest mysliti na vzkříšení zase národu Českého a všecky o to práce že jdou na zmar. Palacký popíral to horlivě a domlouval Dobrovskému, že on, přední muž národu svého, po celý život svůj nenapsal a nevydal nic jazykem českým, leda jednu předmluvu (k ‚Radě zvířat‘ r. 1814 znova tiskem vydané). ‚Budeme-li všickni tak se chovati, pak ovšem že zahynouti musí náš národ hladem duchovním, jáť aspoň,‘ doložil, ‚kdybych byl třebas cikánského rodu a již poslední jeho potomek, ještě za povinnost bych si pokládal, přičiniti se všemožně k tomu, aby aspoň čestná památka po něm zůstala v dějinách člověčenstva.‘

„Řeči takové Dobrovský a hrabě Kašpar konečně promíjeli enthusiasmu mladistvému, hrabě František ale měl skutečně v nich zalíbení a potakal Palackému ve všem. Na rozchodu požádal jej hrabě Kašpar, aby spořádal myšlénky své o zřízení časopisů musejních a podal mu je písemně co nejdříve. Když pak je obdržel, počalo hned o tom jednání ve výboru musejním, které vedlo k usnešení, aby vydávány byly od Českého Musea časopisy dva, jeden v české, druhý v německé řeči. Ještě v první polovici roku 1826 obdrženo potřebné k tomu povolení, a redakce obou svěřena Palackému. Zřízena sice zároveň komise z údů výboru (Dobrovský, Millauer a Steinmann), která mu při redakci měla radou a poučením nápomocna býti, skutkem však ani nevstoupila v život. Časopisové oba počali vycházeti rokem 1827.“

A hle, důvěra Palackého nezklamala. Německý „Monatschrift“ při všem uznání, jakého se mu veřejně dostávalo, nemohl získati si dostatečného obecenstva, ba ani sensační pochvala Göthova, jejž Kašpar Šternberk v úzkosti své volal na pomoc, v „Jahrbücher für wissenschaftliche Kritik“ (viz svrchu) nemohla mu pomoci na nohy, tak že výbor musejní konečně roku 1831 nucena se viděl zastaviti jeho neprospěšné a příliš drahé vydávání. Naproti tomu český čtvrtletník, jehož začátky byly mnohem skrovnější a jemuž v době literárního kvašení zápasiti bylo s nemalými obtížemi, prospíval ponenáhlu vždy víc a bez materiální škody Musea, ano v málo letech stal se středem a ohniskem všeho vyššího národního ruchu. Tím ponejprv zřejmě ukázáno světu, že v Čechách převaha v oboru duševním nepopíratelně náleží živlu slovanskému, *národu Českému.*

Jakož pak všecka zásluha o založení časopisu musejního náleží Palackému, tak i nemenší zásluhu získal si o literaturu opatrným a rozšafným jeho vedením po celých jedenáct let. Nejenom že jej povznesl k výši a důležitosti právě naznačené, nýbrž on i rozhodně přispěl k ustálení nového spisovního jazyka českého, obzvláště v oboru vědy, když stejně se vyhýbaje i ustrnulosti starověrců i přemrštěnému novotění mnohých opravcův zachoval mu pokud možná starý ráz, ale zároveň také jej přispůsobil požadavkům novověkým. Tak stalo se, že k Musejníku pohlíženo spolu co ke vzoru dobrého jazyka i slohu českého, jejž sobě mladší spisovatelé za příklad brali a z něhož se správně psáti učili. Toho času vyjití každého nového svazku jeho očekáváno v obecenstvu s netrpělivostí, a obsah jeho dychtivě pohlcován, neboť v něm pomalu soustředilo se vše, co se jakkoli dotýkalo interesů vlasti a národu.

III.

Počátky české žurnalistiky. „Květy“ a „Včela“. Pospíšil a ostatní čeští nakladatelé. Klicpera, Mácha, Tyl. Divadlo.

Avšak Musejník při vší své vysoké důležitosti nevyhovoval *všem* potřebám české publicistiky, ruch každodenní, otázky efemérní, život společenský vymáhaly nutně orgánu

častěji vycházejícího a běžným záležitostem věnovaného. Až posud česká žurnalistika sotva zasluhovala toho jména, dosavadní časopisy („Pražské Noviny“ s „Rozličnostmi“, „Hyllos“, „Dobroslav“, „Jindy a Nyní“, „Večerní vyražení“ a j.) byly větším dílem jenom nahodilé kompilace beze všeho ducha i určitého směru; redaktoři jejich patrně nerozuměli ani času ani úloze své. První pokus o založení časopisu v duchu moderním s tendencí rozhodně časovou byl „Čechoslav“, jejž roku 1830 vydávati počali Langer, Tomíček a Franta (Šumavský), s pokračováním svým „Čechem“, „Samem“, „Krokem“; avšak vycházení periodických těchto spisů v neurčitých dobách nevyhovovalo potřebě již všeobecně cítěné.

Zásluha, že potřebu tuto dovedl oceniti a o její ukojení se postaral, náleží *Pospíšilovi*, nejčilejšímu z tehdejších literárních nakladatelů českých. Obnovené jím roku 1833 „Jindy a Nyní“ bylo prvním řádným beletristickým časopisem českým, jehož redakci svěřil čilému a plodnému Tylovi, který, ač dosavad v širších kruzích neznámý, byl ze všech tehdejších literátů českých bez odporu k tomu nejspůsobilejší. Časopis ten, který následujícího roku přijal název „České Květy“, stal se cvičebným rejdištěm mladým bujarým silám spisovatelským, kterých množství se přihlašovalo a jimž Tyl byl vůdcem na dráze literární. *Tyl*, kterýž zdravým soudem očekával povznešení literatury jen od samostatného tvoření, uchýlil se od posavadního obyčeje, dle kterého zábavné časopisy podávaly většinou jenom překlady nejvíce z němčiny, a povzbuzoval mladé spolupracovníky své k původnímu spisování, v čemž předcházel je sám chvalitebným příkladem. Původnost stala se heslem mladé generace spisovatelské, při čemž ovšem nemohlo býti bez toho, aby na boží světlo nevyšlo všelicos dosti chatrného, anebo ten onen příliš bujný talent neudělal nějaký geniální kotrmelec.

Na skotačivou tu mláď přišel však brzy přísný mentor. Roku 1834 svěřena redakce „Pražských Novin“ Čelakovskému, a „Rozličnosti“ proměněny v „Českou Včelu“. Noviny svěřil Čelakovský svému pomocníku Tomíčkovi, a nemohly přijíti

*

do lepších rukou. Tehdáž byly politické noviny něčím docela jiným nežli nyní. České noviny vycházely téhodně dvakráte o kvartovém půlarchu. Úvodních článků nebylo možná podávati pod tehdejší censurou, celá jich úloha tedy záležela v tom, aby podávaly co možná úplný přehled politických událostí, barva pak jejich vysvitati mohla jediné ve spůsobu jich sestavení. Hlavní potravou tehdejších politikářů byla „Augsburger Allgemeine Zeitung“, která přicházela do Prahy teprv pátého dne a na niž už v kavárnách dychtivě čekáno. Vedle té měla redakce „Pražských Novin“ ještě úřední „Prager Zeitung“ a vycházející ve Vídni oficiosní list „Österreichischer Beobachter“, z nichž bylo jí bráti látku. Ta zásluha nedá se Tomíčkovi upříti, že v tehdejších okolnostech co redaktor politického listu vykonával úlohu svou v naznačeném směru výtečně, „Pražské Noviny“ staly se za něho tak oblíbenými, že hned prvním rokem odbyt jejich se ztrojnásobnil; ano ony vyhledávány a čítány byly od lidí, kteří sotva do ruky brali jiný spis český, jež však zajímala politika.

V „České Včele“ dostaly „Květy“ soupeře, spolu však i karatele. Za bedlivé redakce Čelakovského stala se „Včela“ pravým opakem „Květů“. Čelakovský nehleděl tak na původnost, ale více na důkladnost jejího obsahu, pravým vzorem pak byla „Včela“ co do správnosti jazykové a slohové, v kterémžto ohledu „Květy“ arciť valně pokulhávaly. Již soupeřství samo, ještě více pak protivy, jaké se jevily na obou stranách — tuto mladická bujnost, domýšlivost a snadno uražená nedůtklivost, tam urovnanost skoro akademická, chladná vážnost a kaustickým vtipem vládnoucí přímost — v krátké době musily vésti k třenicím, které vzrostly v polemiku dosti ostrou. Bez bojů takových mezi mladší a starší školou neobejde se žádná zkvétající literatura, sloužíť ony k vytříbení náhledů, k zmírnění přílišností a ubroušení zámezností obou stran. I tenkráte byly prospěšné, kyselost pak jimi vzbuzená v nedlouhé době pominula, ana vedená polemika nepřestoupila z pole literárního na žádné jiné, jak často stává se z popudlivosti myslí, čehož nedávno před tím podán byl nemilý

příklad bojem ypsilonistů a jotistů, v němž se strany oněch užito i nekalé zbraně denunciace.

Však již po dvou letech zbaveny jsou „Květy“ svého soka, když Čelakovskému pro domněle spáchanou urážku Ruského císaře odňata redakce,*) a „Včela“ dostala se do nemotorných rukou Štěpánkových, který ji přivedl zrovna tam, kde před Čelakovským byly „Rozličnosti“. Naproti tomu „Květy“, pokračujíce vždy zdárně na dráze nastoupené, staly se hlavním orgánem veřejného života národního, který se tehdáž ovšem ještě ničím jiným jeviti nemohl, nežli provozováním divadelních her ve městech a městečkách venkovských, besedami a plesy národními, zakládáním knihoven školních a obecních a jinými podobnými projevy. Mnozí z pozdějších výtečníků literárních ukládali prvotiny své do „Květů“, které, jsouce rozšířeny po celém obvodu, v němž zaznívá hlahol československý, činily mocnou propagandu pro ideu národní. Řada ročníků jejich až do roku 1848, v jehož bouřlivém politickém ruchu zanikly, tvoří živou kroniku národního postupu českého.**)

Mělyť pak „Květy“ hned od počátku svého ještě tu lákavou stránku pro mladé spisovatele, že spolupracovníci jejich dostávali, ač velmi skrovný, ale přece nějaký honorár, což bylo v žurnalistice české prvním příkladem. Ani „Musejník“, ani „Včela“, ani obrázkový týdenník „Světozor“, druh to oblíbených toho času, z Anglie importovaných penízkových časopisů (Penny Magazine), vydávaný jako „Pražské Noviny“ a „Včela“ od firmy Synů Bohumila Haase pod redakcí Šafaříkovou, neplatily svým spolupracovníkům žádného honoráru, všecky příspěvky do časopisů těch byly ochotnými obětmi spisovatelů českých na oltář vlasti. Honorár byl tedy zvláště pro chudé studenty značným vnadidlem,***) které je vábilo

*) Čelakovský šlechetně se obětoval, vzav na sebe vinu pomocníka svého Tomíčka.

**) Zpomínky a úvahy starého vlastence.

***) Jak skromné ostatně byly nároky, které mladí spisovatelé čeští činili na honorár, lze poznati z toho, že jeden z nich, Jan Lhota, později poslanec na říšském sněmě a okresní ve Vrchlabí, upřímně a zcela opravdově z toho se těšil, že za honorár možná si alespoň koupiti papír.

k literárním pokusům v mateřštině, a Pospíšil pochodil při tom dobře.

O podnikavém tomto muži třeba učiniti zde bližší zmínku, neboť byl on v této době hlavním podněcovatelem spisovatelské činnosti mužů k tomu povolaných. Zakoupiv si knihtiskárnu v Hradci Králové utvořil z ní časem svým zvláštní literární střed. Shromáždilť on kolem sebe hlouček dobrých, vydatných sil, mezi nimiž obzvláštní účinlivostí vynikali Klicpera, Chmela, Ziegler a mnoho velebená svého času Rettigová. Vlastenská horlivost toho kruhu, kde v důvěrně přátelském obcování jeden druhého povzbuzoval k pilnému vzdělávání národní role, všickni pak spolu šlechetně závodili v blahodějném díle, učinila z Hradce ohnisko neobyčejné dosud literární činnosti. Ochotnost Pospíšilova, vytisknouti každý český rukopis, který mu přinesen, povzbuzovala povolané i nepovolané k spisování, a brzo zaplaveno bylo české obecenstvo spoustami knih, jichžto veliká většina byla ceny velmi pochybné, ano naprosto chatrné. Ale tehdejší obecenstvo bralo za vděk, a jakož každý, kdo se přiznával ke smýšlení národnímu, pokládal za nevyhnutelné osvědčiti se nějakým plodem literárním, ať podařeným nebo nepodařeným: tak s druhé strany každá sebe nepatrnější knížka česká považována za obohacení literatury, a tím spůsobem vždy dál a dále šířilo se milování jazyka mateřského a národní uvědomění. Byla to šťastná idyla dobráckého vlastenčení, kterouž charakterisovala také nastalá moda, přikládati si ku křestním jmenům i jiná, ryze česká, na mnoze teprv nově vymyšlená. Tak nazval Ziegler Pospíšila pro známou hostinnost jeho Hostivítem, sám pak přijal jmeno Liboslav a Magdalena Rettigová jmeno Dobromila. Za tímto příkladem vyrojila se brzy celá hejna všelijakých -slavů a -milů, až nevinná ta hračka postrašila i samu vládu, která větřila v tom tajné jakési sbratření dle vzoru a příkladu vlaských karbonárů, což mělo za následek, že přišlo k vyšetřování a ku přísným výslechům na krajském úřadě Kralohradeckém.

Ze spisovatelů kruhu Kralohradeckého v každém ohledu vynikal nad jiné *Klicpera*, jehož samorostlá, ač někdy hranatá původnost byla úkazem všeobecnou pozornost vzbuzujícím. Pomalu přihlašovali se k tomu kruhu i vzdálenější síly spisovatelské, jmenovitě z Prahy Čelakovský, Chmelenský, Hanka, až našlo se dosti spolupracovníků k vydávání almanachů, v nichž zastoupeni byli přednější beletristé čeští a kteréž pořádal profesor Chmela. Tento vykonával začasté i opravu spisů v jazykovém ohledu vadných, ano prodlévaje rád v tiskárně i sázením svých spisů se zanášel.

Pomalu podnikal Pospíšil i díla nákladnější; takovým bylo jmenovitě „Rorate“, sbírka staročeských choralů církevních (r. 1823). Jiné nákladné dílo byl Komenského „Orbis pictus“, od Chmely v pěti jazycích vzdělaný, kterýžto spis výborně se vyplatil. Pospíšil založil v Hradci Králové také řádné knihkupectví, tehdáž řídké na venkově, roku pak 1826 koupil v Praze tiskárnu Šolovskou, kterou roku 1828 na své jmeno převedl. I v Praze pokračoval pilně u vydávání knih českých, a roku 1830 převzal časopis „Jindy a Nyní“ pod redakcí Hýblovou, který ji vedl ještě až do konce roku 1832. Roku 1842 přepustil Pospíšil Pražskou svou tiskárnu nejstaršímu synu svému Jaroslavovi, který vstoupil do jeho šlépějí.

Vedle Pospíšila byly to hlavně dvě firmy Pražské, které se zanášely nakládáním na knihy české: vdova Vetterlová v arcibiskupské knihtiskárně a knihkupec Martin Neureutter; teprv později přidružili se k nim Haasovci a Spurný. Ředitelem závodu Vetterlové, která sama neuměla ani číst ani psát, byl *Václav Špinka*, extheolog, muž sice lepšího vzdělání, upřímný národovec a člověk naskrz poctivý, ale beze všíráznosti a bez všelikého ducha obchodnického, k tomu churavý, kterémuž bylo nad míru obtížno vykročiti z obvyklé koleje denního jednotvárného svého zaměstnání — čtení korektur a románů, při čemž neustále přecházel po pokoji. Jednou neb dvakrát za den požíval čerstvého vzduchu na procházce přes kamenný most tam a sem — to bylo živobytí

jeho po celý týden; v neděli navštívil někdy bratra svého, domovního správce v ústavu šlechtičen na Hradčanech. Člověk ten kolikráte po celé dni ani nepáchl do tiskárny své, kde se hospodařilo až Bůh bránil. V arcibiskupské tiskárně, kde vedle prací konsistorních a jiných církevních tiskl se také „Časopis pro katolické duchovenstvo", bylo hlavní střediště vlasteneckého duchovenstva jak Pražského tak i venkovského, z kteréhožto posledního žádný velebníček do Prahy zavítavší neopominul tak snadno navštíviti ji.

„Časopis pro katolické duchovenstvo" měl tehdáž pro národní věc velikou důležitost, nejvíce proto, že to byl jediný orgán, který při tehdejších censurních poměrech dovolovati sobě směl, bez ostýchání bráti na přetřes otázku o vyučování a zasazovati se rázně proti poněmčování mládeže ve školách, stavě se na stanovisko náboženství a mravnosti, kamž nelze bylo ho stíhati.*) Z té příčiny časopis ten, ze všech tehdejších časopisů českých nejrozšířenější, zaujímal i širší kruhy necírkevní. K tomu byl korektorem jeho Čelakovský, který se té doby zanášel také překládáním spisů svatého Augustina. Mimo to měl Špinka co nakladatel český známosti také s jinými spisovateli, kteří k němu častěji docházeli, a tak svým časem vyvinuly se v arcibiskupské knihtiskárně každodenní téměř pravidelné schůze jistého kruhu literátů českých, jichž duší byl před jinými Chmelenský. Častým navštěvovatelem těchto podvečerních besed byl též Svatopluk Presl, který tam tiskl svého „Kroka", pak Norbert Vaněk, skoro každodenním Štěpánek, jehož divadelní překlady Špinka vydával. Rozumí se samo sebou, že hlavním předmětem hovoru v těchto schůzích byly záležitosti národní a literární, i vyšla z nich nejedna prospěšná úrada, jak v té neb oné příčině se zachovati, nejeden podnět k novým literárním podnikům.

K takovýmto byl Špinka vždy ochoten, ale v provádění jich tak liknavý, že úspěch jejich obyčejně zůstával daleko za počátečním oprávněným očekáváním. Že však pacht arci-

*) O věci té bude na svém místě šířeji promluveno.

biskupské tiskárny byl velmi levný a cizí stalé práce (hlavně konsistorní a divadelní) dostatečně výnosné, mohl Špinka nakladatelskou činnost svou bez velikého risika značně rozšiřovati, i povstal u něho svým časem přebohatý sklad spisů větším dílem podstatnou cenu majících, poněvadž nad vydáním podávaných rukopisů rozhodovala vyspělejší soudnost jak Špinky samého tak i literárního areopagu u něho se shromažďujícího. Z čelnějších literárních podniků Špinkových byly: Zapovo „Popsání Prahy“, „Bibliotéka zábavného čtení“, „Věnec ze zpěvů vlasteneckých“, almanach písní „Kytka“, „Česká Thalia“, „Dennice“, které všecky svého času velmi prospěšně působily a všeobecné oblibě se těšily.

Roku 1838 Špinka ujal od Vetterlové tiskárnu na své jméno. Po jeho smrti roku 1842 však závod jeho v nepořádku zanechaný nehospodárností jeho vdovy úplně na mizinu přišel a pro literaturu českou ztracen jest.

Třetí nakladatel Pražský byl *Martin Neureutter*, jenž měl obchod svůj v Jesuitské ulici naproti Vlaské kapli, hledě sobě nejvíce modlitebních knih a literatury pro mládež. Muž ten podnikal vždy jenom na jisto, čímž značné jmění získal; o literaturu však vyššího směru sotva kdy zavadil. Též jeho závod a sklad přišly na zmar, když ještě před rokem 1848 duševní chorobou poražen život svůj dokonal v blazinci bez dědiců.

K českým nakladatelům Pražským přidružili se po přenesení závodu svého k Svaté Anně také synové *Bohumila Haase* vydáváním nejprv „Světozora“, a rok na to, když dosažením pachtu úředních novin německých vzali na se závazek vydávati také české noviny, „Pražských Novin“ a „České Včely“, jakož o tom svrchu pověděno. Krom toho po delší čas nebyla nakladatelská činnost této firmy hrubě vynikající, přestávajíc hlavně na vydávání povídek pro mládež, překládaných nejvíce od Tomsy z Nieritze a jiných; teprv roku 1846 podnikla vydávání zábavného obrázkového časopisu „Poutníka“ pod redakcí Zapovou.

Ještě později rozmnožil počet nakladatelů českých knihtiskař *Jan Spurný*, který s horlivostí všeho uznání hodnou podnikl roku 1840 vydávání volně pokračujícího spisu „Vlastimila“, rok na to oblíbeného „Palečka“ a s nevšední obětavostí propůjčil se Frantovi Šumavskému ku převzetí nemalého nákladu na jeho německočeský slovník, neboť musil redakci jeho vydržovati po drahný čas, nežli přikročiti mohl k vydávání samému. Podniknutí to dobře se vyplatilo při vší chatrnosti toho díla, které teprv pozdějším vzděláním Rankovým jest zdokonaleno. Spurný nedovedl se udržeti na čestné výši nakladatelské činnosti, s které záhy sklesnuv utonul v nepatrnosti.

Z ostatních Pražských firem, které příležitě vydávaly svým nákladem některý spis český, zasluhuje čestnou zmínku knihkupectví *Řivnáčovo* (dříve Kronbergrovo), jehož nákladem vycházel jmenovitě nový běh „Bibliotéky zábavného čtení“ (1845—1847).

Podobným spůsobem, jako dříve Haasovci, vstoupil do řady českých nakladatelů v Praze roku 1846 *Medau*, když po oněch přejal pacht úředních novin; ale činnost jeho v tom oboru byla jenom krátká a nepatrná.

Mimo Prahu a Hradec Králové jevil se český jakýsi život literární nejčileji v Jindřichově Hradci, kde knihtiskař *Landfrass* rozvíjel velikou činnost u vydávání spisů populárních nejsprostějšího druhu.

Jakýsi rozběh k lepšímu směru učinila jeden čas Písecká knihtiskárna *Josefa Vetterla*, ale zastavila se na poloviční cestě.

V podobném duchu jako Landfrass v Jindřichově Hradci, ano směrem prostě jarmarečním pracovaly tiskárny v Kutné Hoře a v Litomyšli (druhdy Turečkova). Na jaké výši inteligence stál majitel této poslední, jakýsi voskář, který ji byl po Turečkovi zdědil, o tom podal dostatečný důkaz, když slyšev něco zvonit o rozkvětu literatury české v Praze tázal se: „Tedy mají v Praze dobrého autora?“ Autor totiž slul

těmto tiskárnám skladatel písniček „pro mládence a panny", jaké tvořily hlavní jejich sklad.

Tuto stručnou zprávu o českých nakladatelích doby před rokem 1848 měl jsem za potřebí zde položiti, poněvadž by bez ní obraz literatury té doby nikterak nebyl úplný.

První zajisté místo zaujímalo tehdáž v literatuře české básnictví. Ještě před Kollárem a Čelakovským byl vojenský důstojník *Milota Zdirad Polák* vystoupil s krásnou básní „Vznešenost přírody" (1819), která byla jako věštkyní nové doby básnictví českého. *) Stejným časem vytasil se *Hanka* s „písněmi", z nichž mnohé proniknuty byly nelíčeným prostým citem, a *Sudimír Šnajdr*, opustiv k stáři Musu německou, stal se prostomilými, srdečnými a nenucenými básněmi svými, z nichž balada „Jan za chrta dán" i do angličiny a němčiny přeložena byla, nad jiné oblíbeným českému obecenstvu.

Za svěžejšího ruchu literárního, jenž nastal rozkvětem české žurnalistiky, objevovaly se po Čelakovském, který roku 1830 druhým, opraveným a rozmnoženým vydáním svých „básní" rozmnožil ještě slávu svou, nabytou „Ohlasem písní ruských", na obzoru české poesie nové mladé hvězdy, z nichž nad jiné blysknavou byl *Karel Hynek Mácha*, duch bohatě nadaný, ale blouznivý a ještě nevykvašený, jehož „Máj", báseň lyrickoepická v duchu Byronova světobolu, na nižto školácké pedantství nemohlo nalézti měřítka, zůstane navždy jedním z nejskvělejších plodů moderní poesie české.

Vedle Máchy, příliš časně odňatého literatuře, dříve než ještě dospěl k náležitému vývoji, vyskytovala se ještě jmena jiných mladíků, která v brzkém čase měla dojíti slovutnosti na Parnase českém. Tu před jinými sluší jmenovati *Jablonského*, básníka otcovské moudrosti Šalomounovy, a *Erbena*, klasického vzdělavatele národních pověstí. Co národní epik vystoupil tím časem básník staršího kruhu, *Vocel*, s „Přemyslovci" a „Mečem a kalichem", kteréžto nadšením vlaste-

*) Co do formy byla „Vznešenost přírody" značně opravena a zdokonalena od přátel básníkových, jmenovitě obou Jungmannů (otce a syna Josefa Josefoviče).

nectvím proniknuté obrazy z dějin českých nesmírné obliby došly, pozdější pak jeho „Labyrint slávy“ jeví neobyčejnou hlubokost ducha. Též *Čelakovský* po delším umlknutí vystoupil s novými plody své ušlechtilé Musy, „Růží stolistou“ a „Ohlasem písní českých“, v nichž básnický genius jeho novým světlem se zaskvěl.

Zde jest místo, promluviti blíže o muži, který byl duší nového ruchu literárního a o probuzení ducha národního v kruzích širších tak nesmírnou zásluhu sobě získal, že jméno jeho věčně skvíti se bude v literárních letopisech českých. i když díla jeho na dobro budou zapomenuta. Muž ten jest *Tyl,* který byl jako stvořen pro svou dobu, neboť i jeho vady a slabosti byly takového spůsobu, že se úplně hodily k času. Tyl vdechl žurnalistice české nový život, sám pak osvědčoval neunavnou činnost a vytrvalost u probuzování ducha národního. Jeho články, jimiž ve „Květech“ vyzýval k milování vlasti, ku pěstování drahé mateřštiny, a v nichž jmenovitě obracel se k pohlaví něžnému, mluvily k srdci dojemnými slovy, dotýkaly se nejjemnějších stránek duše, rozněcovaly nejúčinlivější city samolibosti, hrdosti a ctižádosti.

V takovémto působení byl mu věrným pomocníkem *Rubeš*, jehož „Deklamovánky“ ozývaly se všude, kdekoli jen hovor český zazníval, stavše se neodlučitelnou částkou veřejných vlasteneckých zábav, plesů, besed, koncertů a j., jaké toho času na venkově v modu vešly a bez kterých nemohlo se obejíti ani sebe menší městečko. Pravou pastvou pro obecenstvo, jaké se hlavně účastnilo těchto národních zábav společenských, byl „Paleček“, vydávaný od Fr. Rubeše, Frant. Hajniše a „ještě někoho“ (Václ. Filípka), který měl náramný odbyt a jemuž ta veliká zásluha přísluší, že budil chuť ke čtení českých knih i v kruzích takových, které až posud o čtení vůbec byly velmi málo dbaly.

Neocenitelnou službu prokázal Tyl české literatuře zavedením lehkého slohu novelistického, jehož tvůrcem on vším právem může býti nazván. Před ním měla česká prosa i lepších spisovatelů vždy více méně ráz jakési neobratné stroje-

nosti, Tyl první osvobodil ji od pout až dosavad ji svírajících, uveda ji zpět na přirozenou půdu živé konversace, ovšem zušlechtěné. Vyčítáno Tylovi nešetření správnosti gramatické, a výčitka ta byla v jisté míře oprávněna. Avšak s druhé strany mnohem spravedlivější výčitka mohla se činiti těm, kdož z pravidel gramatických kuli okovy na sloh český a přece při tom žádali, aby se volně pohyboval. Bez pravidel mluvnických nemůže žádný jazyk dojíti vyššího zdokonalení; avšak považovati je za něco naprosto nedotknutelného bylo by tolik, jako společnosti lidské ukládati zákony pro všecku budoucnost nezměnitelné a na věky platné. Každý živý jazyk neustále se mění a přetvořuje, a to dle potřeb a okolností; žádný se nemůže isolovati o sobě a otočiti hradbou nepřestupnou proti vlivům cizím. V každém jazyku nacházejí se živly cizí, které mocí dávného obyčeje nabyly občanského práva, jehož jim nikdo neupírá. Avšak i tento obyčej musil někdy počátek vzíti, a co si předkové naši osobovali za právo, nemůže slušným spůsobem upíráno býti nám. Zkamenělá, nehybná pravidla má jenom jazyk mrtvý; jiný jazyk, jako vše co žije, napořád se dále vyvíjí a vzdělává.

Pole novelistiky, tento nejsilnější obor literární konsumce, bylo až dosavad zastoupeno téměř výhradně ledajakýmis překlady z němčiny; překlady z jiných jazyků byly řídkou výminkou (Nejedlého „Numa Pompilius“ 1808, „Obležení Rošelské“ 1820, „Zábavné čtení“ Kastránkovo 1829—42). Nejoblíbenějším čtením staly se „Klaurenovy povídky“ v Tomsově nejapném překladu; lepší potravou hladového čtenářstva co do věci i jazyka byla sbírka van der Veldových „Zábavných povídek“. Mezi skrovným počtem původních vypravovatelů zasluhují zmínku pouze *Linda*, jehož „Záře nad pohanstvem“ (1818) nesmírně byla přeceňována, a *Jindřich Marek*, jehož „Konvalinky“ (1824—26) však nedošly ještě valného povšimnutí. Teprv roku 1835 učiněn „Bibliotékou zábavného čtení“ šťastný pokus o seznamování čtenářstva českého s *moderní* pěknou literaturou národů neněmeckých (až dosavad překládány byly samé jen věci hrubě zastaralé), sbírka ta došla

všeobecné obliby, a jenom liknavost nakladatele Špinky nedala podniku tomuto dospěti k rozvoji skvělejšímu.

Nesmí tuto zapomenuto býti na zábavnou literaturu pro mládež, která ovšem více spadá v obor paedagogiky. Tento obor literatury byl nejčetněji ze všech zastoupen, arciť také jen hlavně překlady, jmenovitě povídek Schmidových, Hofmannových a později Nieritzových; avšak vykazoval i mnohá utěšená domácí kvítka, mezi nimiž vynikaly zpanilostí ducha povídky jeptišky *Marie Antonie.*

Neposledním činitelem při pěstování ducha národního a ušlechtilejšího jeho vzdělávání bylo již od konce minulého století české divadlo, které i v době nejhlubšího ponížení národu nepozbylo přítažlivé moci své na třídy jemu dosavad věrné. Bylyť časy ku konci minulého a na začátku nynějšího století, že Praha měla dvě česká divadla najednou, kteráž obě těšila se hojné návštěvě, a v době, kdy všecky ostatní obory literatury české téměř ladem ležely, panoval čilý ruch v odvětví jejím dramatickém, a to jediné k vůli zásobování repertoiru Pražských divadel. Šedivý, Majober, oba Thamové a jiní byli pilní pěstovatelé Thalie české, od nich zděláno množství kusů přeložených i původních; ale to vše bylo jen bezduché napodobení cizích vzorů, při čemž hověno právě panujícímu, ne nejlepšímu vkusu. O samostatném, tvůrčím životě dramatického básnictví českého nebylo ještě ani potuchy, ten nastal teprv o čtvrt století později, když ve *Václavovi Klicperovi* objevil se první opravdový dramatický talent český. Muž tento, podivuhodnou plodností ducha nadaný, složil veliký počet truchloher, mezi nimiž vyniká „Soběslav“, jenž čestně vyhovuje i přísnějším požadavkům aesthetiky, jakož i veseloher, mezi nimiž drastičností svou nad jiné vynikají „Divotvorný klobouk“, „Žižkův meč“, „Lhář a jeho rod“, a „Rohovín čtverrohý“. Stejnou dobou vystoupily s truchlohrami *Turinský* („Angelina“ 1821) a *Vocel* („Harfa“ 1825), *Macháček* s veselohrou „Ženichové“ (1826).

Ze staré školy ještě byl *Štěpánek*, muž neunavně činný a pln dobré vůle, který, dostav se roku 1824 spolu s Kain-

zem a Polavským k ředitelství stavovského divadla Pražského, zasadil se o to, aby Pražanům dopomohl k jakémusi alespoň poněkud stálému divadlu českému, když předešlé podniky nepřízní jak časů tak osob*) za své byly vzaly. Provedl to, že opět alespoň v měsících zimních, počínaje od sv. Václava do sv. Jana Nepomuckého, pravidelně každého dne nedělního a svátečního od 4 do 6 hodin před hrou německou dávala se představení česká. Desítiletá doba Štěpánkova ředitelství divadelního činí v dějinách divadla českého epochu; do ní padá vysoký květ opery české, která, jak i Němci sami uznávali, daleko vynikala nad Pražskou zpěvohru německou.

Podobná chvála nemohla se hlásati o činohře. Od divadla stálého, jakým nyní bylo české, třeba ve smyslu dosti obmezeném, mělo obecenstvo, mezi tím co do vkusu značně pokročilé, právo očekávati, že se stane ústavem uměleckým a vzdělavacím. Aby ho na ten stupeň povznesl, k tomu neměl Štěpánek ani nejmenší spůsobilosti. Scházela mu především naprosto všecka kritika, a pak mu vadila marnolibost, neboť sám se pokládaje za dramatického básníka jen těžko se odhodlával k tomu, aby uvedl na prkna také cizí původní kus, a stalo-li se to, bylo provozování jeho tak nedbalé, že tím účinek jeho nevyhnutelně musil býti seslaben. Nejčastěji dávaly se překlady triviálních frašek Vídeňských, které se pokládaly za dosti dobré pro nedělní publikum, jen když divadelní kasu naplnily. Naproti takové režii českého divadla počala se konečně ozývati kritika v mladé žurnalistice české dosti hlasitě a ostře, k nemalé mrzutosti ctižádostivého a nedůtklivého Štěpánka.

Nečinilo-li divadlo české dosti slušným požadavkům obecenstva za doby ředitelství Štěpánkova, kleslo tím hloub,

*) Roku 1806 stavové čeští za nejvyššího purkrabí hraběte Wallise propachtovali nové divadlo stavovské na Ovocném trhu, které mělo *zakoupené právo* dávati též hry české, řediteli Libichovi s tou výslovnou výminkou, aby tam české hry více provozovány nebyly, protože „divadlo mezi odpolední českou a večerní německou hrou dosti provětrati nemůže“.

když po triumviratu dostal se k ředitelství Stöger, který všecko jenom na německá představení vynakládaje nedržel ani personál pro české hry nevyhnutelně potřebný, ačkoliv tyto mu začně vynášely. Štěpánek, jemuž za Stögra zůstala režie českého divadla, musil si všelijak pomáhati ochotníky, kteří ovšem českou Thalii na uměleckou výši nepovznesli.

Když tedy nebylo žádné naděje, že se stav českých představení na stavovském divadle za ředitelství Stögrova polepší, podnikl Tyl, jehož nejmilejším koníčkem vedle jiných vlasteneckých snah bylo vždy divadlo, roku 1835 na svou ruku zařízení samostatného malého *divadla* na Malé straně v *Kajetánském domě*, jehož majitel, chvalně známý vlastenec Arbeiter, přepustil mu k tomu konci bývalý klášterní refektář. Byla to podlouhlá, dosti široká síň, které se s třetiny k postavení jeviště, ostatních dvou třetin pro sedadla i parter použilo. Také byla nad přízemím malá galerie, kterou si však Arbeiter pro svou rodinu vymínil. Nejhůře bylo s dovolením ke hraní; musiloť se takového jak od úřadu tak i od ředitelství stavovského divadla dosíci, a že na obou místech těžkosti se dělaly, snadno pomysliti lze. Konečně dosáhlo se ho věnováním čistého zisku ústavu pro chudé. Společnost sestávala ze samých mladých spisovatelův a studentů, a režii vedl Tyl obezřele ve směru důstojném. Ochotníci byli plni horlivosti, a přípravné práce k zařízení divadla i potom hry samé a co s nimi spojeno, to vše činilo jim pravé potěšení. Každý vynasnažoval se co nejvíce mohl, aby úlohu svou zdárně provedl. Obecenstvo bylo vybrané — lišíc se podstatně od nedělního obecenstva českých her na stavovském divadle, k němuž stavěla značný kontingent služebná čeládka — samá to inteligence a honorace. K vůli takovému obecenstvu herci sbírali dohromady všecky své síly, a obecenstvo bylo uznalé. Hry v Kajetánském domě trvaly až do podzimku 1837, a neminuly se s dobrým působením jak na studentstvo, které z nich bralo tím větší podnět k zakládání četných ochotnických společností na venkově, tak i na režii českých her v divadle stavovském, která od té doby přinucena byla pečovati o lepší výbor kusů.

Také přestoupilo několik lepších sil, na Kajetánském divadle vycvičených, co diletanti ke společnosti Štěpánkově a působilo zdárně v českých hrách na divadle stavovském.*)

Tylova péče o povznešení divadla českého nepřestávala však na snahách tuto vylíčených, on staral se také o všemožné obohacení repertoiru. K tomu konci netoliko přeložil celou řadu vybraných kusů německých, nýbrž i sám pokusil se v oboru básnictví dramatického. Ale jako nedocházel žádoucích úspěchů na prknech,**) tak ani co básník dramatický neměl Tyl mnoho štěstí. První jeho dva původní kusy, „Vyhoň Dub“ a „Fidlovačka“ ***) propadly, ani pak pozdější plody jeho dramatické Musy neobstojí před soudem přísnější kritiky, byť i na prknech neminula se před obecenstvem tak prostoduchým, jako bylo tehdejší české, s účinkem. Dramata Tylova jsou nejslabšími plody jeho produktivního genia; jeden z nejlepších jeho kusů, ač ne vší vady prost, jest „Jan Hus“, plod ovšem již zralejšího věku jeho.

V letech 1837—41 vydával Tyl u Špinky „Českou Thalii, sbírku her divadelních původních i přeložených“, které vyšlo pět svazků. Úmrtím Špinkovým zaniklo toto podniknutí.

---

*) Z těch na prvním místě sluší jmenovati Kašku, původně krejčovského tovaryše, který napotom i ve spisovatelství ne nezdárně se zkoušel, a jmenovitě rozkošně vylíčil dobu Kajetánského divadla v „Rodinné kronice“ na rok 1864 v článku „Zápisky starého komedianta“. — Zde jest místo zmíniti se ještě o jednom ochotníku, který v ten čas pod pseudonymem *Rebe* vystupoval na českém jevišti stavovského divadla, vynikaje nade všecky ostatní herce, ne sice zvláštním nadáním uměleckým, ale — skvělou úpravou své garderoby beze všeho ohledu na to, zdali to jest přiměřeno jeho úloze. Nebyl to nikdo jiný, nežli — pozdější velezasloužilý popisovatel hradů českých *Heber*, tehdáž mladý pomocník obchodnický.

**) Tyl vystupoval na stavovském divadle Pražském v českých hrách co ochotník pod jmenem Skalný, a později také leckdes na venkově pohostinsku hrával. O jeho spůsobilosti herecké vyjádřil se tehdejší referent o českých divadelních představeních Chmelenský zcela trefně takto: „Pan Tyl jest nám jako překladatel mnohem milejší nežli jako herec; zde se vždy k spůsobu buď kvílícímu nebo kazatelskému naklonuje.“

***) Fraška tato vyšla tiskem v „Divadelním Ochotníku“ Mikulášově; z ní pochází znárodnělá později píseň „Kde domov můj“.

IV.

Čeština ve školách, Sláma, Vinařický. Literatura vědecká, Presl, Jungmann, Šafařík, Palacký. Zvýšená pozornost na Čechy Němcův a Slovanů. Slovanští hosté v Praze.

Ale všecky tyto snahy literární a divadelní nepostačovaly k tomu, aby národní věci pomohly tam, kam nyní již všickni vlastenci vědomě směřovali — k opatření národu Českému postavení důstojnějšího a vyvedení ho z té hluboké poníženosti, v kterou byl během věků klesl. Dosavadní působení vlastenců bylo vždy jenom jednostranné, majíc na zřeteli buzení a podněcování vědomí a ducha národního, a nevykračovalo dosud z užších neb širších mezí pouhého diletantismu. Bylo nevyhnutelno, ač mělo-li usilování vlastenecké míti žádoucí úspěch, zasahovati činně do samých těch kruhů, z nichž vycházelo rozhodování o postavení a budoucnosti národu, a ujímati se otázek života praktického, které měly působení na urovnání a zlepšení těch poměrů, jimiž národ nejvíce trpěl. A tu v první řadě spatřovala se základní vada při školství, z kterého, s jedinou výjimkou tak zvaných elementárních škol na venkově, jazyk český byl naprosto vyloučen. Ani to však ještě nepostačovalo bureaukratickým zelotům, z nichž nejedni zasazovali se o to, aby češtinu i z tohoto posledního útočiště jejího násilím vytiskli a tak nenáviděné národnosti české sám kořen podťali. K této veledůležité věci jali se tedy osvícenější vlastenci přihlížeti co nejbedlivěji, a v krátce stála otázka školní v popředí na programu národním.

V té příčině považovalo se duchovenstvo české před jinými za povolané, pozdvihnouti hlasu svého v interesu, ne národnosti, nýbrž ohroženého náboženství a mravnosti proti dalším germanisačním snahám s hůry, a netoliko hájiti národních škol před zamýšleným poněmčením, nýbrž i co nejrozhodněji na to nalehati, aby ve školách normálních a hlavních alespoň náboženství bylo vyučováno jazykem mateřským pro uchránění české mládeže od neznabožství a mravní zkázy. A tu před mnohými jinými šlechetnými horliteli skvějí se

v jasném lesku jmena tří vysoce osvícených, pro národ i člověčenstvo nadšeně zanícených kněží: *Sláma*, *Vinařický* a *Vrána*, kteří s neohrožeností na onen čas podivu hodnou nedůtklivou tuto otázku důkladně do podrobna rozbírali.

Paměti hodné jest pojednání Slámovo „O škodách z německého vychování české mládeže“ v „Časopise pro katolické duchovenstvo“ (1831 a 1832), dílem pro svůj obsah, dílem i pro následky své. K jakým prostředkům obrany národnosti české sáhati musili tehdáž vlastenečtí spisovatelé, vidno z toho, že Sláma co mocného důvodu proti uvádění němčiny do škol národních dokládá se okolnosti té, kterak známostí němčiny stávají se lidu českému přístupnými všeliké nemravné, bezbožné a podvratné spisy německé, církvi i státu nebezpečné. Horlivě pak přimlouvá se Sláma za vyučování češtině též na školách německých. Výtečný tento článek Slámův přeložen byl do polštiny, kterýžto překlad vzbudil pozornost gubernia halického, jež o tom ihned zprávu podalo do Vídně k ministerstvu. Z toho nastalo vyšetřování proti redakci „Časopisu pro katolické duchovenstvo“, kterou dle jmena vedl kanovník Václavíček, v skutku však arcibiskupský tehdejší ceremonář Vinařický. Tomuto bylo zvláštním dlouhým a dosti ostrým spisem brániti časopis pro podezřívání směru jeho, i dovedl toho šťastně, že věc usnula. Ještě při dvojí pozdější příležitosti pozdvihl Sláma vážného hlasu svého ve prospěch národních škol českých. Roku 1835 totiž pokoušel se krajský úřad Prachenský o zavádění němčiny také do škol vesnických, proti čemuž Sláma s přítelem svým, Mirovickým farářem Vránou, jedním z nejrozhodnějších horlitelů proti systematickému odnárodňování mládeže české, ozval se rázným protestem vládě zemské podaným, ve kterém neostýchal se takové poněmčování českého lidu nazvati politickou vraždou nad Českým národem páchanou. Když pak roku 1838 z rozkazu císařského vyslechnuty měly býti hlasy znalců stran opravy triviálních a hlavních škol, sepsal o tom Sláma dlouhý památný spis, který ovšem, jako mnohý jiný v oné době, žádného účinku neměl.

Stejnou dobou, co tak obratně hájil „Časopis pro katolické duchovenstvo“ podezřívaný pro Slámův článek, sepsal Vinařický spolu s Jungmannem, k vybídnutí nejvyššího purkrabího hraběte Karla Chotka, pamětní spis, v němž touženo na křivdy, zvláště ve školách a úřadech na národu Českém páchané, spůsobem vážným a přímým, kterýžto spis přímo císaři Františkovi byl podán, avšak, jak samo sebou se rozumí, též bez účinku zůstal.

V statečném horlení pro jazyk český ve školách družil se k zmíněným právě vlasteneckým duchovním profesor na akademickém gymnasiu Pražském František Svoboda, který jmenovitě v předmluvě k „Druhému stu“ svých mravných povídek ukazoval na mravní zkázu mládeže české, pocházející ze zanedbávání mateřského jazyka ve školách.

Že všecko toto tak důtklivé nalehání na vládu v příčině jazyka českého na školách zůstávalo zdánlivě nepovšimnuto, nemělo příčinu svou snad v neuznávání potřeby jeho anebo v zaryté zásadní zatvrzelosti, jako spíše v tom, že vláda nechtěla přijímati od nikoho naučení a nerada se dávala upomínati na svou povinnost. Vidno to jednak z toho, že pamětní spisy jí podávané měly alespoň negativní účinek, neboť neusilováno více o další ještě poněmčování škol; jednak že vláda občas vydávala sama z vlastního popudu dekrety ve prospěch jazyka českého.

Sem náležejí opětovaná nařízení dvorské školní komise gymnasiálnímu ředitelství v Čechách, aby se na gymnasiích vyučovalo českému jazyku. Ale, jak tomu v Rakousku od jakživa bývalo, že všecko chtělo se vyřizovati jen polovičními prostředky, tak bylo i s tímto nařízením. *Kdo* měl na gymnasiích vyučovati češtině, pokud nebyli jmenováni placení učitelové tohoto předmětu? Zadarmo je smrt, i záleželo tedy na pouhé obětavosti jednotlivých k tomu spůsobilých profesorů na gymnasiích, chtějí-li z ochoty věnovati češtině několik mimořádných hodin, nedbajíce na to, že tím popudí proti sobě ředitele kanovníka Pöllnera, rozhodného nepřítele všeho

co bylo české. Nalezlo se skutečně několik horlivějších profesorů na rozličných gymnasiích v Čechách, že oběť tuto podnikli, ale v celku dělo se přece v tom ohledu jen velmi málo. Čas od času přicházely z Vídně dotazy na direktorát, jak dalece vyučování češtině na gymnasiích prospívá. Pan ředitel rozeslal takovýto dotaz prefektům 22 tehdejších gymnasií v Čechách, aby se vyjádřili, co se v té věci na jich ústavě stalo. Kterak vypadaly takové zprávy prefektů, o tom dostalo se mně příkladu, když náš proslavený Jungmann mně, jakožto důvěrnému mladému příteli, dal přečísti své vyjádření. Podivil jsem se tomu několik archů naplňujícímu vytáčení a okolkování, aby jednak nepohněval ředitele lží že se něco stalo, jednak zase. aby se nepřiznal vládě že se nestalo nic. Přiznávám se, že mne opanoval cit velmi trpký při čtení pamětihodného toho elaborátu, i neváhal jsem upřímně vyjeviti Jungmannovi své mínění, že měl bez ostýchání pověděti pravdu, kterak sám ředitel Pöllner největší toho překážkou jest, aby vyhověno bylo nejvyššímu nařízení. Odpověď, kterou mně Jungmann dal, zněla doslovně: „Mohl bych to učinit, ale on by pak na mně seděl!“ A Jungmann (bylo to asi okolo roku 1840) měl tenkráte již dávno přesouženo, byl dekorován rytířským křížem řádu Leopoldova a též jinak ještě od císaře Ferdinanda vyznamenán za své práce literární. Nebudiž toto pověděno na úkor ctihodnému patriarchovi našemu, jehož nevyrovnané zásluhy daleko převyšují některou slabou stránku tichého genia; chtěl jsem jen dáti pravdě svědectví významné pro dobu i osoby. Amicus Plato, amicus Cicero, sed magis amica veritas!

Zatím literatura česká nepřestávala na pěstování pouhé beletristiky; měl-li národ Český zaujíti důstojné místo mezi národy kulturními, musil se nevyhnutelně osvědčiti také na jiném, vyšším poli duchovních snah, totiž v oboru přísné vědy, přispěti též svou částkou k obohacení člověčenstva novými vědomostmi a činně se účastniti v pokroku světovém. Byl to úkol nezbytný, ale v těch sklíčených okolnostech, v jakých se národ náš nalézal, tak převelice nesnadný, že ku

podniknutí jeho bylo potřebí neobyčejné odvahy. A přece dosti záhy našel se muž, který měl nejen tuto odvahu, nýbrž i druhou ještě vlastnost neméně k tomu potřebnou, totiž stejnou obětavost, neboť musil pokus ten učiniti docela o své újmě. Muž ten byl *Jan Svatopluk Presl*, profesor mineralogie a zoologie na universitě Pražské, jehož zásluhy o přírodovědeckou literaturu českou jsou přímo neocenitelné. Presl již roku 1821 založil encyklopedický časopis „Krok“, k němuž Purkyně předmluvu napsal a jímž učiněn první pokus o pěstování v jazyku českém exaktních věd. Náramné obtíže s tím spojené nelekaly mohutného ducha Preslova, o jehož neumořitelné vytrvalosti svědčí celá řada obšírných spisů ze všech oborů přírodovědy, kteréž dosavad nepozbyly ceny.*) Byloť tu potřebí utvořiti teprv vědeckou terminologii českou, která úplně scházela jazyku našemu, neodváživšímu se až posud do vyšších oborů literárních. Jak ohromné nesnáze spojeny byly s touto úlohou, to v plné míře posouditi dovede jenom důkladný znatel jazyka i vědy, o kterou se jedná. Že mezi tolika tisíci slovy, jež Presl pro přírodní vědy utvořil, nebyla všecka ryzá, správně odvozená a snadno srozumitelná, není divu; ale přes to všecko valná část Preslovy terminologie až doposud se udržela v platnosti. Kdyby Presl pracemi svými nebyl tak široký základ položil k další stavbě, nikdy by u nás přírodozpyt, nyní zdárně pěstovaný, nebyl v tak krátkém čase volnějšího ruchu dospěl k nynějšímu stupni svého vývoje.

První však vědecké dílo absolutní ceny, kterým se česká literatura vytasila, byl *Jungmannův* „Slovník“, dílo to, na kteréž jenom akademie se odvažují, provedené třicetiletou železnou pilností jednotlivce. Dílo to vycházelo pomocí Matice české — tak znamenitě byl se národní tento ústav zmohl v krátké době — a v pěti letech (1835—40) byl tisk jeho ukončen. Tisklo se v 1500 exemplářích a nalezlo ihned 900 předplatitelů — úkaz to od nikoho netušený, který nejlépe

*) Většinu svých spisů vydával Presl vlastním nákladem.

svědčí o tom, v jak širokých kruzích již jevila se národní probuzenost. *)

Brzy na to (1836) začaly vycházet *Šafaříkovy* **) „Slovanské starožitnosti“, také pomocí Matice, které byly prvním vědeckým spisem českým, jemuž dostalo se překladu do jednoho z předních jazyků kulturních, totiž do německého. Těmito dvěma díly literatura česká, obrátivši na se pozornost celého vzdělaného světa, zaujala místo v řadě literatur evropských.

Jiné dílo českého učence, ač německy psané, které obracelo pozornost ciziny na naši vlast, byl *Palackého* dějepis Čech, který též roku 1836 začal vycházeti. Výtečným dílem tímto minulost našeho národu nejenom očištěna jest od četných nešvar, kterýmiž za mnoho století nepřízeň a nevědomost tvářnost její zohyzdily, nýbrž i mnohé části použitím nově vyhledaných pramenů, ku kterémuž konci Palacký mnohé a daleké cesty konal, ve světlo docela nové postaveny a mnoho doposud temného a pochybného objasněno. Jediné

---

*) Přízeň a láska k mateřské řeči nebyla zcela utuchla ani ve vrstvách národu, jichž nebyl až posud se dotknul osvěžující proud novější probuzenosti vlastenecké. Na jaké výši národní vzdělanosti stáli mnozí z těchto tajných milovníků češtiny, o tom podal vzácný příklad Pražský advokát dr. Langer, který v době, když Jungmann chystal se přikročiti k vydávání slovníka svého, podal mu obšírný pamětní spis německý, v němž dával mu dobromyslnou radu, aby navrátil se k starému psaní *cz* a *rz* na místě *č* a *ř*, neboť prý jediné tím bude moci jazyk český poznovu zvelebiti.

**) Šafařík, jak známo, byl před tím profesorem a ředitelem gymnasia srbské pravoslavné obce v Novém Sadě v Uhřích, kdež za poslední doby dílem protislovanskou zuřivostí Maďarů, dílem i jinými nepříjemnými okolnostmi další pobyt přímo nesnesitelným se mu stal, což přimělo jej k tomu, aby „z duševní a mravní pustoty tamního života“ jinam toužil. O jeho se přestěhování do Prahy píše biograf jeho v „Slovníku naučném“ takto: „Tu (když zklamala jej i poslední naděje, dostati se do Vratislavi za profesora slovanských jazykův) odhodlal se Šafařík mužnou myslí, aby učinil, o čemž chvílemi litoval, že neučinil již roku 1819, by sám o své újmě ‚novou vlast vyhledal u nejbližších soukmenovcův a v té zemi, k nížto duch jeho v tiché literární činnosti od jakživa se obracel‘, t. j. by se přestěhoval do Prahy. Znaje, že mu jeho náboženské vyznání v Rakousku všude vadí, prosil přítele Palackého (10. říj. 1832), by mu tento pomocí přátel a jiných vlastenských pánů českých nějaký jakkoli skrovný soukromý útulek opatřil. Píšeť výslovně: ‚aniž se které práce třebas nejmozolnější lekám a štítím, když jen pro

zarytost vášnivých přemrštěnců mezi Němci nemohla se spřízniti se spisem, jímž důkladně vyvrácen předsudek jejich zakořenělý proti Slovanům a jmenovitě Čechům, jakoby těmto všecka vzdělanost byla přišla z milosti německé, ukazováním na dávnou původní vzdělanost národu Českého. Dílo Palackého nemálo přispělo k tomu, že nestranní cizinci, lépe o národu a vlasti naší poučeni, příznivějším okem začali pohlížeti na Čechy tak dlouho před veřejností pomlouvané i ostouzené, na jejich snahy i jejich budoucnost.

Němci sami čím dále tím více cítili toho potřebu, aby zevrubněji seznamovali se s nejbližšími sousedy svými, až posud málo všímanými, nyní pak z nenadání tak okázale na jeviště světové vystupujícími. K vyhovění té potřebě založil Rudolf Glaser roku 1837 v Praze časopis „Ost und West“, z jehož názvu již tendence jeho vysvitala, a který přede vším jiným pilně si všímal literatury české. Také v Němcích psáno o Češích a jejich snahách, jak ve zvláštních brožurkách, tak i v časopisech (jmenovitě v „Augsburger Allgemeine Zeitung“), ale ve smyslu jim rozhodně nepříznivém, při čemž nescházelo lží a nadávek, zuřivým Slovanožroutům odjakživa oblíbených. Sotva že „Augsb. Allg. Ztg.“ jednou za dlouhý čas dopřála místa nějaké krotké obraně s naší strany. *)

národ náš budu pracovati moci!‘ Totéž psal Šafařík tou dobou ještě jadrněji a rovně srdečně J. Jungmannovi. A v skutku již 6. listopadu 1832 mohl Palacký příteli oznámiti, že podpisem několika pánů bezejmenných pojištěn mu na pět let důchod prozatím 350 zl. ročně, s tou jedinou výminkou, by už napotom psal *jenom po česku*. Ovšem nedověděl se Šafařík nikdy, že tito pánové byli jeho vlastní nejbližší přátelé: Jungmann, Palacký, Presl a j., kteří měsíčními příspěvky pod pokladnictvím Palackého velikého přítele svého druhé — či ať lépe díme první a původní jeho vlasti zachovali! Tak národ náš vždy od kořene sám sobě pomáhal. Dne 16. února 1833 mohl Palacký oznámiti, že počet účastníkův devět a výnos podpisky ročně 480 zl. obnáší. V témže listu píše šlechetný Jungmann tato krásná, srdcejemná slova: ‚Již tedy s Bohem vykořeňte strom ten ušlechtilého života svého z půdy nevděčné a přesaďte jej v náš ne sice ráj, ale také dobrý kraj, kdež dá Bůh silnější kořene požene a líbezně se rozvětví. S Vámi, naději se, nová hvězda literatuře naší zasvitá, jejíž světlo utěšené dej mi Bůh spatřiti, pak jako Simeon dny své poslední blažiti budu!‘ Dne 11. dubna 1833 vyjel Šafařík z Nového Sadu, s chotí, dvěma dítkama a šlechetnou tchyní, a dojel 4. máje do Prahy.“

*) Články takové psávali jmenovitě Vocel a hrabě Eugen Černín.

Nejvíce všímali sobě zkvétající literatury české ostatní slovanští národové, u kterých též počala se ujímati idea vzájemnosti vyšlá od Čechů. V první řadě tu třeba jmenovati mladé Rusy, kandidáty slovanské historie a filologie, posílané od vlády do Prahy, kde působením dříve Dobrovského a později Šafaříka bylo se utvořilo jakési ohnisko slovanských studií. Z Rusů, kteří v letech třicátých a čtyřicátých Prahu navštívili a z části po delší čas tam pomeškali, skvějí se nad jiné slovutná jmena *Pagodin*, *Bodjanský*, *Srezněvský* a *Grigorovič*, na jichž obcování se známými vlastenci policie pilný pozor měla, činíc sobě zbytečné starosti, neboť styky tyto byly velmi nevinné. Z ostatních Slovanů, navštěvujících Prahu s účelem seznání příbuzného národu a vejíti s ním v bližší svazky, nejčetnější byli Jihoslované. Z těch na místě prvním sluší jmenovati Ludevita *Gaje*, který několikráte do Prahy zavítav zjevem svým opravdově aristokratickým, uhlazeným a důstojným chováním, neobyčejným vzdělaností a bystrým duchem na každého, komu s ním stýkati se bylo, činil dojem nad míru vážný. Pozdější hosté jihoslovanští byli *Stanko Vraz* a mladý *Neradović*. Z Poláků, slovanskou vzájemnost nehrubě pěstujících, zasluhuje zmínku téměř jediný *Kucharski*, který několikráte navštívil Čechy, aby poznal zem i národ. Při té příležitosti nesmí však zapomenuto býti na Adama *Rosciszewského*, který, jakkoliv nikdy na své oči nespatřil Čechy, pěstoval literární vzájemnost s nimi v míře nejrozsáhlejší. Zahořev neobyčejnou láskou k jazyku a písemnictví českému horlivě interesoval se o jejich vývoj. Byv jeden z prvních zakladatelů Matice české věnoval zvláštní pozornost Museu českému, jemuž zasílal polské knihy v takové hojnosti, že dobrá polovice polských knih v musejní bibliotéce jest dar Rosciszewského. Taktéž kupoval skoro všecky knihy české, jež ukládal v bibliotéce ústavu Ossolińských. Muž ten, obracovav zřetel k literatuře a poměrům též jiných Slovanů, byl v tom ohledu mezi Poláky řídkým úkazem. Zajímavá jest jeho korespondence s Hankou, obsahující skoro 300 listův z let 1829—44, z níž viděti, s jakou horlivostí lnul k národu Če-

skému, neboť jej zajímaly i nejmenší podrobnosti tehdejšího duchovního života Českého. V jiném ohledu zajímavý Polák byl doktor lékařství *Gutt*, švagr pověstného polského proroka Towianského, který navštíviv Prahu roku 1836 o korunování císaře Ferdinanda pokoušel se o získání proselytů blouznivému učení o slovanském mesiáši, narozeném již z matky Češky, mezi mládeží českou, při čemž ovšem nepochodil. Nicméně s potěšením znamenal probuzování se národního ducha v lidu českém, i schvaloval upřímně snahy vlastenců, což i skutkem dokázal, osvědčiv sympatie své s nimi peněžitým darem věnovaným na jisté literární podniknutí, jemuž tím platně posloužil. V bližší vzájemnost s literaturou českou vcházeli Srbové lužičtí, berouce si z ní příklad i posilu pro vlastní snahy své. Mezi Lužičany studujícími v Praze, hlavně ve vendickém semináři, vyniká Jan Petr *Jordan*, jenž vydával později v Lipsku „Slavische Jahrbücher“ a ve Vídni politický list „Die Zukunft“. Častěji zavítávali do Prahy bratří Slováci, nejvíce protestantští bohoslovci na cestě své do Němec, aby tam, obyčejně v Hale, studovali theologii, anebo na zpáteční cestě odtud. Tak seznámili se čeští vlastenci osobně zejmena s oběma *Štúry*, *Hurbanem*, *Hodžou* a *Červenákem*. Roku pak 1838 pobyl v Praze co host nad jiné milý doktor lékařství *Jan Šafařík*, synovec slavného strýce, zemřelý roku 1876 v Bělehradě co člen senátu srbského.

Toto praktické provozování vzájemnosti slovanské mělo blahodárný účinek na vývoj a postup snah vlasteneckých, neboť povznášely ducha vřelé sympatie soukmenovcův a k vytrvalosti jej tužila myšlénka na osmdesát milionů Slovanů, kteří byly mocnou oporou národnímu ruchu slovanskému na západě. Nebylo probudilejšího Čecha, který by nebyl se zalíbením pěstoval myšlénku slovanskou; nebylo spisovatele českého, který by nebyl více neb méně znal literaturu všech ostatních národů slovanských; slavistika tvořila nezbytnou část vyšší vzdělanosti každého národovce. V těch dobách povstal nejeden přátelský svazek příbuzných duší různoslovanských, který měl trvalé následky nejenom pro celý život přátel,

nýbrž i pro vydatné fedrování zájmů jak společných tak i specificky českých. Také delší pobyt a působení jednotlivých Čechů mezi jinými Slovany (na př. Koubka a Zapa v Haliči, později Havlíčka v Rusku) přispívaly k rozšiřování u nás bližších známostí o nich.

Braly-li snahy české posilu od bratří jinoslovanských, tož neméně i ony samy působily dobrým příkladem na jiné kmenovce, jakož jmenovitě dle vzoru Matice české zakládány jsou i jinde podobné ústavy (Matice ilirská a Matice lužicko-srbská). Tak v krátké době strom vzájemnosti slovanské bedlivě pěstovaný nesl přeutěšené ovoce.

V.

Český živel domáhá se platnosti v životě praktickém i společenském. Přednášky živnostníkům. Budeč. Opatrovna Hrádecká. Průmyslová jednota. České bály a besedy. Pražská policie. České spolky dělnické. Hrabě Josef Matiáš Thun.

Dlouho nemohla národní agitace česká obmezena zůstati na literaturu, musilať nevyhnutelně vystoupiti na jeviště veřejné, měla-li se dodělati výsledků makavých, zasahujících do samého života lidu. Přede vším ukazovala se potřeba, pěstovati hmotné zájmy obecenstva. Vhodnou přípravou k tomu bylo nastalé pilné vzdělávání přírodních věd v jazyku mateřském, které přenášeno nyní na praktickou půdu těžením z výsledků vědeckým zpytováním nabytých ve prospěch průmyslu.

Až dosavad mohl český živnostník nabyti technického vzdělání výhradně prostředkem němčiny; kdo nebyl mocen jazyka německého, odsouzen byl do smrti k podělkování a nádenničení při práci mechanické, na stupeň průmyslníka v pravém slova smyslu povznésti se nemoha. Tak nesmělo zůstati, neměl-li Čech na věky odsouzen zůstati k služebnosti a bídě ve své vlasti a Němec dělati pána a poručníka jeho. Nebylo dosti na duševním vymanění se z vlivu německého, působícího vychováním i celým veřejným životem dusivě na

národ náš; vymanění toto mělo se státi také v ohledu materiálním, čili jiným slovem: jednalo se *o emancipaci blahobytu z podmínky němectví.* Jenom národ požívající blahobytu pěstuje s prospěchem vyšší zájmy duševní, umí ceniti svobodu a chová v prsou onu vysokou uvědomělost, která jest matkou velikých činů národních. Tak *bývalo* druhdy v Čechách; aby pak časy tyto se vrátily, k tomu nesly se snahy všech upřímných vlastenců. Vedle šíření osvěty byla k tomu cíli jenom jediná cesta — cesta vedoucí k blahobytu.

Věk náš jest věk průmyslu, kde druh s druhem závodí v dobývání hmotných statků důmyslnějšími prostředky, jež béře z neustále nově odkrývaných účinků přírodních sil. *Přírodní vědy popularisovati, českého živnostníka průmyslně vzdělati*, stalo se tedy heslem několika mužů, kteří pochopili jak ducha času, tak i přední potřebu národu. A tu opět vidíme v čele šlechetného *Svatopluka Presla*, který svou „Technologií“ a „Časopisem technologickým“. vydávanými nákladem Průmyslové jednoty, roku 1833 do života vstouplé, v oboru tom první cestu klestil.*) V jeho šlépěje vstoupil předně Amerling, jehož „Průmyslový posel“ a nedělní přednášky o chemii v Klementině před četným posluchactvem nejvíce ze stavu řemeslníků těšily se z neobyčejného účastenství. Důvtipnější mezi mladými živnostníky českými pochopili v plné míře důležitost věci, i shromáždili brzy kolem sebe kruh soudruhů, žádostivých vyššího technického vzdělání, tak že utvořila se takořka zvláštní škola mladých řemeslníků českých, z níž vyšel nejeden vynikající průmyslník, jako Josef Branislav *Mencl*, *Paul* (jenž později stal se obětí politického pronásledování) a více jiných. Jmenovitě Mencl podal toho skvělý důkaz, šeč jest řemeslník český co samouk, neboť z obyčej-

*) Mnohem starší c. k. Vlastenskohospodářská společnost vydávala také český časopis „Poučné a zábavné listy pro polní hospodáře a řemeslníky v Čechách“, ale ten byl v ohledu meritorním i formálním nad míru chatrný, neboť byl pouhým překladem časopisu německého od téže společnosti vydávaného, a překladatel jeho byl Štěpánek již od nás zmíněný, který nerozuměl ani věci ani jazyku. Vina byla na tehdejším sekretáři společnosti, rytíři Matěji Kalinovi z Jäthensteina, jemuž scházel pravý smysl pro věc.

ného klempíře bez vyššího školního vzdělání povznesl se na znamenitého kovolijce, jehož jmeno bylo chvalně známo i za hranicemi vlasti, ano zkoušel se také ne nešťastně co spisovatel.*) Příkladu Amerlingova následoval *Kodym* svými „Zábavami nedělními“, které došly všeobecné obliby a valného rozšíření. Pomalu i jiní rozmnožovali populárně naučnou a technickou literaturu, která čím dále tím širší půdy v národě nacházela.

Zde musí býti zpomenuto podniku, začatého s vysokými zámysly, ale s malou rozvahou, a svědčícího o sanguinickém přeceňování vlastních sil. Míním zde pověstnou „Budeč“, která měla býti rozsáhlým ústavem vyučovacím a zároveň vzdělavacím pro učitelstvo, jakýmsi druhem pansofea, a na jehož nákladnou stavbu v Žitnobranské ulici odvážil se Amerling okolo roku 1840 bez dostatečných prostředků. Jakkoli muž ten s nejvyšším napnutím svých mravních i duševních sil a všelikým jen možným spůsobem myšlénku tu provésti usiloval, nemohlo podniknutí to pro ohromnost svého rozměru při dosavadních silách národu našeho dojíti úspěchu. Z nesnáží jemu z toho vzniklých Amerling jen stěží vybředl, a nedostavěná budova obrácena jest v dům činžovní.

Naproti tomu výborně se dařilo jinému podniku paedagogickému, méně vysoko toužícímu a jenom ve skrovných mezech působícímu, ale nekonečně praktičtějšímu, vzorné opatrovně malých dítek na Hrádku. Ústav ten pod správou výtečného učitele Jana Svobody, který na něm celé desetiletí (1832—1842) blahoplodně působil, daleko široko byl rozhlášen, ano nacházelo se v něm, což tehdáž bezpříkladné bylo, i rozličné nářadí tělocvičné. Spis Svobodův „Školka“ (1839) o zařízení podobných ústavů, přeložen jest do polštiny a dánštiny, a profesor Müller vyjádřil se o něm v „Bohemii“, že stojí na výši nejznamenitějších paedagogických

*) Jiný příklad samouka řemeslníka, který však náleží starší době a jinému kruhu, byl Strakonický truhlář *Plánek*, přítel Čelakovského, o kterémžto zajímavém muži podal jsem širších zpráv ve svých „Zpomínkách a úvahách starého vlastence“.

spisů německých. Ubohý Svoboda nasadil zdraví své v horlivé službě svého povolání, a jmenování své za hlavního učitele u sv. Mikuláše na Malé straně přežil jen o dvě léta.

Již svrchu zmínili jsme se o *Průmyslové jednotě* jakožto spolku nově povstalém, který v činnost svou zahrnoval i technické vzdělávání českých živnostníků prostředkem přiměřených spisů populárních. Jednota sice hned při založení svém osvědčila se co spolek *český*, přijavši za pečeť českého lva s nápisem *českým*, ale literární působení její bylo od samého začátku, což ani jinak býti nemohlo, obojazyčné (jazyk jednací byl výhradně německý, poněvadž mnoho členů česky neumělo), a v krátce působením rozhodných Němcův a nepříznivců živlu českého v lůně i v ředitelstvu jejím, hraběte Fridricha Dejma, barona Kristiana Kotze, Riedla, Kreutzberga, Anthona a jiných, zavládl v jednotě směr čistě německý, jak samo sebou se rozumí, ve prospěch velikého průmyslu a na újmu malým řemeslům, což mělo za následek nedostatek účastenství právě těch tříd, pro které jednota založena byla. Neměl-li spolek tím způsobem v činnosti své ochromen býti, musily se stanovy přiměřeně změniti a zejmena snížiti roční příspěvek členů, aby také živnostníkům méně zámožným usnadněno bylo přistupování k jednotě. Stalo se to roku 1842, a výsledek byl překvapující. Počet členů vzrůstal každým rokem, a jmenovitě přistupovali vedle četných živnostníků českých i horlivější vlastenci, tak že česká strana v jednotě značně jsouc sesílena s prospěchem podniknouti mohla boj proti dosavadní převaze živlu německého. Tu staly se hlavně měsíční a týdenní schůze členů jakýmsi cvičištěm parlamentárním, v kteréžto škole mnozí později výmluvností proslulí řečníci veřejně první ostruhy sobě zasloužili. Zde ponejprv snahy národovců českých v praktickém životě u veřejnost vystupovaly, jevíce se hlavně v ujímání se zájmů malých živnostníků naproti velikému průmyslu. Všemožně usilováno o to, aby českému řemeslníku poskytnuta byla příležitost k technickému se vzdělání. V popředí byla tu agitace pro založení *průmyslové školy české*, na kterou po

celé vlasti i v cizině sbírány a obětovně poskytovány příspěvky. Tu péči osvícených vlastenců o zlepšení jich stavu vděčně uznávala třída dělnická, a poznávajíc, že vlastenectví má ovšem i stránku praktickou, čím dále tím více lnula k věci národní, a tím spůsobem šířila se národní uvědomělost i v kruzích až dosud v ohledu tom valně pozadu zůstavších.

Stejnou měrou, jakou se jazyk český domáhal práva svého v životě praktickém, hledal sobě přístupu také do vyšší společnosti. V tom ohledu pověstnými se staly tak zvané *české bály*, k nimž zavdala první podnět soukromá taneční zábava, uspořádaná v Kajetánském domě tamější ochotnickou divadelní společností. Sešla se společnost vybraná, vedle veškerého mladého světa vlastenského přítomni byli též někteří přednější starší spisovatelé, a ples úplně se vydařil. To dodalo některým mladším vlastencům chuti a odvahy k uspořádání podobné zábavy veřejné, kterouž by česká konversace uvedena byla co rovnoprávná s německou také do salonu, a první tak zvaný český bál dával se za příštího masopustu v sále konviktském. Pokus ten, jenž se strany protivné potkal se s mnohým úsměškem, měl skvělý výsledek, a již druhý český bál dával se v místnostech Žofínských.

Tyto bály, jichž hlavní pořadatelé byli Tyl, Rieger, který tehdáž co mladý právník ponejprv do veřejnosti vystupoval, Pichl, Pravoslav Trojan a jiní, solidností a elegancí svou brzo se octly v popředí nejskvělejších plesů Pražských, vstupní lístek do nich byl předmětem ctižádosti všech dám, které se počítaly k modnímu světu, a veliké bylo pohoršení, které dal profesor Koubek, když lístek svůj přepustil vůbec známému vlásenkáři Kapičkovi, který pak s hanbou vyveden ze sálu. Na těchto českých bálech representována byla i aristokracie i vyšší bureaukracie, a český živel byl tím alespoň formálně zbaven svého dosavadního helotství. Skvělý úspěch českých bálů vedl k pořádání českých tanečních besed v letě, jakož i kostumovaných merend pro užší kruhy vlastenecké, kteréžto zábavy dařily se tak výborně, že daly podnět ku podobným

slovanským plesům a besedám ve Vídni, které shromažďovaly vybranou společnost vyšších stavů, kde zastoupeno bylo vše co se hlásilo k Slovanstvu, jmenovitě ve světě učeném a diplomatickém, ba ani representace panovnické rodiny nescházela.

V příčině českých bálů velmi směšnou úlohu hrála Pražská policie za městského hejtmana Mutha zapovídáním pouze českého jich ohlašování na rozích. Podivu hodna byla indolence vlády naproti národu, který tak hlučně se hlásil k životu. Nemohouc odhodlati se v čas ku přiměřeným koncesím trpěla, že nemotorná policie nepřestala drážditi jej malicherným týráním. Tomu vzrůstající sebevědomí národní mužně se postavilo na odpor, což mělo za následek, že policejní orgány tomu nezvyklé úplně ztratily hlavu a staly se předmětem veřejného posměchu. Byl svrchovaný čas, že vláda roku 1845 odstranivši z Prahy neschopného Mutha postavila na jeho místo v čelo policejního ředitelství hraběte Morice Dejma, který měl tolik rozumu, že slušnou tolerancí zavedl mezi stranou národní a policií jakýsi snesitelný modus vivendi.

Mezi tím, co čeština připuštěna do salonu, nabývaly snahy vlastenecké, jak o tom již svrchu zmíněno, vždy širší půdy také v nejnižších vrstvách lidu. Umravňující účinek idey národní spatřoval se i při dělnictvu českém, které zanechávajíc pomalu pitek a hlučného hýření shromažďovalo se v tak zvaných *českých spolcích*, jakých jmenovitě v Praze povstal hojný počet, k zábavám ušlechtilejším. Obyčejně měl takový spolek zvláštní svou místnost v některém hostinci, kdež údové jeho se bavili zpěvem, deklamováním, předčítáním a vzdělavatelným přátelským hovorem. Kdo pronesl slovo německé, musil dát malou peněžitou pokutu, obyčejně krejcar, a peníze tak nastřádané obrátily se k nějakému šlechetnému účelu, ku př. na průmyslovou školu, na zakoupení užitečných knih pro spolek, anebo k ušlechtilé nějaké zábavě: plesu, besedě, společnému výletu a t. d. Nyní bychom se smáli takovým dětinským věcem, ale svého času měly ony plné oprávnění, a tyto „české spolky“ vychovaly nám jádro národně

uvědomělého lidu, bez něhož by roku 1848 političtí vůdcové národu byli bývali veliteli bez vojska.

Již nedalo se více tajiti, že národ Český nedá se umořiti žádnými násilnými prostředky, nýbrž že pevně odhodlán jest dobyti sobě místa mezi národy kulturními jemu náležejícího. Ta myšlénka nemálo protivila se zarytým nepříznivcům jeho, i byla v přímém odporu s dosavadním předsudkem proti všemu, co jest slovanského a jmenovitě českého. Umlčeti se věc nedala, i šlo tedy o to, aby nevyhnutelné uznání národu Českého jakožto rovnoprávného s jinými stalo se jakýmsi slušným spůsobem. V té příčině učinil se prostředníkem muž mezi českou šlechtou vysoko vynikající, který nejedním skutkem již byl osvědčil vřelé sympatie s národem Českým. Byl to hrabě Josef Matiáš Thun, německý překladatel Kralodvorského rukopisu, kterýžto překlad vyšel roku 1845 ve skvostném vydání s úvodem od Palackého a Šafaříka. Týž kavalír, v úmyslu, aby vyvrátil předsudek proti Čechům panující, vydal téhož roku brošurku „Der Slavismus in Böhmen“, v níž ujímal se národu Českého z ohledů čistě humanitních. Možná, že to pan hrabě myslil dobře, ale nastrojil to velmi nejapně. Z celého spisku toho vane jakási aristokratická protekce nižšího plemene, na vlas podobná oné, s jakou se člověk z pouhé útrpnosti ujímá trýzněných zvířat. Ano hrabě neostýchal se vysloviti, že Čecha neuznává za tak „bildungsfähig“ jako Němce, a prosil takořka za milosrdenství pro nás.

Taková urážka nemohla býti mlčky snešena, i vyšla proti Thunově brošurce jiná v Lipsku „Worte eines Čechen“, která v rozhorlení zamítala všeliké milosrdenství pro nás a žádala pouze spravedlnost, spolu pak postavení Čechů v Rakouské říši a jich politické smýšlení vyslovovala právě tak, jak se v roce 1848 a dále osvědčilo. Brošurka tato, psána s jakýmsi vzletem a s pevnou rozhodností, učinila dosti značnou sensaci, a jakkoli původce její dobře znám byl politickému úřadu a snadno mohl k zodpovídání býti potahován, že dal něco

bez rakouské censury v cizině tisknouti, neměl z toho ani nejmenšího opletání.

Od té doby již nikdo nepovolaný se neopovážil žádat za milost pro nás. Hrabě Josef Matiáš Thun pak dokázal roku 1848, jakého byl ducha, když jsa členem Národního výboru ulekl se nastávajících bouří, vzdal se podaného mu předsednictví Slovanského sjezdu a odjel navždy z vlasti, kde nelze mu bylo povznésti se za politického vůdce, po kterémž postavení ctižádost jeho toužila, jakého však nedostává se obojetníkům. Jmenován později dědičným členem panské sněmovny říšské rady a stav se tajným radou, hlasoval napotom co nejoddaněji s centralisty.

VI.

Další rozvoj literatury. Vzrůstající odbyt knih. Vesna. Časopisectví. Novelistika. Tyl, Jindřich Marek, Chocholoušek. Havlíček. Božena Němcová. Židovští vlastenci. Rozkol Slováků. Pravopis skladný. Rozšířenost národního vědomí.

Zatím činila literatura pokroky vždy utěšenější, chuť ke čtení šířila se v národu spůsobem překvapujícím a odbyt českých knih každým rokem vzrůstal výše. Tak jmenovitě spisů vydávaných *Dědictvím Svatojanským* (založeným od Hanikýře) tisklo se až po 10.000 exemplářích, což ovšem přičísti dlužno hlavně horlivé agitací duchovenstva; avšak i jiné populární spisy měly odbyt před tím nebývalý. Za příklad služiž můj „Prostonárodní dějepis České země“, jehož rozebralo se 3000 výtisků.

Velikou převahou zaplavován byl trh literární beletristikou, jíž přirůstalo vždy nových pracovníků. Ti vedle Tylových „Květů“ zkoušeli křídla svá v almanachu „Vesně“, jehož vyšly u Pospíšila tři ročníky redakcí *Tupého* (Jablonského).

Mimo „Květy“, jedním časem (r. 1836) od Tyla zanedbávané ba na čas opuštěné, v kteréž době (1837—40) redigoval je bedlivě a obezřele *Jaroslav Pospíšil*, vyskytovaly se

ještě jiné periodické spisy, z nichž uvádíme zejmena „Dennici“ a „Vlastimila“, pěstující ušlechtilou zábavu s prospěšným poučením spojenou. až po smrti Štěpánkově obdržely „Květy“ podruhé soka ve „Včele“ za Klučáka a Štorcha omladlé. Ale r. 1841 Tyl uvázal se nanovo v redakci „Květů“, kterou pak vedl až do konce roku 1845 při mnohém jiném zaneprázdnění svém. V letech 1846 a 1847 byly „Květy“ pod mou redakcí, vycházejíce v posledních letech třikrát za týden. Roku 1846 počal nákladem Haasovců vycházeti nový ilustrovaný měsíčník „Poutník“ se směrem země- a národopisným pod redakcí *Zapovou.* Zvýšená čilost, jevící se v časopisectvu českém, vztahovala se i na „Musejník“, jehož redaktory stali se po Palackém roku 1838 *Šafařík* a roku 1843 *Vocel.* Již roku 1842 musil časopis ten pro přibývající hojnost látky rozšířiti objem svůj, roku 1846 vycházel šestkrát za rok, roku pak 1847 proměnil se dokonce v měsíčník. Církevní zájmy nabyly vedle „Časopisu pro kstolické duchovenstvo“ nového orgánu v „Blahověstu“, jejž rokem 1847 počal vydávati kněz *Václav Štulc.*

Kdežto účelem naším není, vypočítávati zevrubně všecky pozoruhodnější literární zjevy, nýbrž úplně nám postačí poukázati na takové z nich, které buď významem neb důležitostí nad jiné vynikají, můžeme zvláště při literatuře vědecké, určené jenom pro užší kruh obecenstva, přestati směle na uvedení Palackého „Archivu českého“, Šafaříkova „Slovanského národopisu“ a Preslových dalších prací přírodovědeckých. Nezůstávali pak tito přední korifeové vědy české osamělými pracovníky ve svých oborech, kolem nich kupily se statné, obzvláště mladší síly: Smetana, Tomek, Erben, Václav Staněk, Amerling, Kodym a jiní. Zásluhy těchto pěstovatelů vědy ceniti se musí tím výše, čím nepříznivější byla doba pro jejich snahy, které se nemohly nadíti žádné odměny hmotné, ba jichž i objektivní úspěch zůstával vždy velmi problematický.

V novelistice panoval po nějaký čas *Tyl* bez soka, sepsav vedle svých redaktorských prací a divadelního zaměst-

*

nání množství větších i menších povídek jak do rozličných časopisů, tak též o sobě vydaných. Teprv roku 1844 vystoupil u veřejnost nový romanopisec český, nadaný a plodný *Chocholoušek*, jehož první povídka „Templáři v Čechách" spůsobila vším právem sensaci. Po Templářích následovaly pak rychle po sobě povídky jiné, jimiž takořka úprkem dobyl si přízně obecenstva. Též *Jindřich Marek* obnovil zdárně činnost svou na poli románu, které vůbec nalézalo čím dále tím více pilných vzdělavatelů.

Zatím Tyl, sveden dosavadním úspěchem svým co buditel ducha vlasteneckého, upadal v manýru, která jej posléze výhradně opanovala. Opustiv ve svých románech a povídkách půdu historickou, druhdy tak zdárně pěstovanou, liboval sobě klásti děj sice do našich dob a do naší vlasti, ale často do poměrů se skutečností naprosto se nesrovnávajících, tak že podával obrazy ze života pouze ideálního. Tuto vadu pak zakrýval Tyl tendencí vlasteneckou s okázalostí na jevo dávanou, čímž trefoval do noty panujícímu tehdáž sentimentálnímu vlastenčení v takové míře, že tyto nepřirozené výrostky jednostranného směru ceněny výše nad jeho skutečně pěkné a zdařilé povídky historické, k čemuž nemálo přičiňoval se skvělý, lehký a uhlazený jeho sloh. V naznačené manýře držen byl i dvousvazkový román jeho „Poslední Čech", za nějž obdržel Tyl od Matice české cenu.

Nescházelo jednotlivých kritických hlasů, které vším právem vyčítaly Tylovi koketování s vlastenectvím,*) ale teprv mladému, nedávno na pole veřejnosti vystoupivšímu nováčku ve spisovatelství zůstaveno bylo títi do živého a odsouditi naprosto nezdravý směr plačtivého vlastenčení. Mladík ten byl *Karel Havlíček*, navrátivší se před nedávnem z Ruska, kde byl po několik let co vychovatel meškal, a s bujarostí někdy až nezbednou jal se vystupovati na poli literárním. V něm, jenž v cizině se byl naučil pohlížeti na svět okem střízlivým, praktickým, pohnula se žluč, i napsal do „České

*) Toto bylo někdy až příliš křiklavé, jako na příklad název jeho sbírky povídek „Kusy mého srdce".

Včely" (1845) svou pověstnou, bezohlednou, ale zdravou recensi o „Posledním Čechu", v níž mezi jiným pravil: „Nám začíná již býti nanic z těch neustálých řečí o vlastenectví, o vlastencích a vlastenkách, kterými nás veršem i prosou naši spisovatelé, a nejvíce Tyl, již drahně let nemilosrdně pronásledují. Byl by již čas, aby nám to naše vlastenčení ráčilo konečně z úst vjeti do rukou a do těla, abychom totiž více z lásky pro svůj národ jednali, než o té lásce mluvili; neboť pro samé povzbuzování k vlastenectví zapomínáme na vzdělávání národu. Kdybychom čas a práci, které nakládáme na přemlouvání lidu našeho, aby místo lepších cizích spisů čítal z vlastenectví naše špatnější — kdybychom, pravím, ten čas a tu práci vynaložili raději na to, aby byly naše spisy lepší než cizí, moudřeji a prospěšněji bychom jednali. Já ale, co se mého osobního mínění týče, jsem přesvědčen, že jest snadněji a veseleji za vlast umříti, než to množství jednotvárných spisů o vlastenectví přečísti." Mdlou odpovědí na ostrou kritiku Tyl ještě více si uškodil, i byl od Havlíčka odbyt ještě nešetrněji než dříve. „Poslední Čech" byl také poslední Tylův plod toho druhu, a jakkoli veliké bylo s počátku pohoršení v jistých kruzích z takovéto „drzosti zcela mladého člověka", jenž dovoluje si zlehčovati „tak zasloužilého staršího spisovatele", vzala nicméně moda sentimentálního vlastenectví brzy za své, jakmile toto přestalo býti representováno v literatuře.

Havlíček objevil se tehdáž v literatuře české co pravá štika v rybníce, zamíchav blahočinně stojatou vodou i jejími obyvateli. Vtipu jeho nic nebylo svatého, žádná slabá stránka národního života nezůstala od něho nepovšimnuta, žádný jeho dobrý nápad nevytištěn. Ale jakkoli při tom nejednou zajížděl přes meze opatrností a zvyklou slušností kázané, proto přece všecky ty jeho skoky měly ráz více nezbedné rozpustilosti, nežli nějakého zlého úmyslu.

Tyl pak po své literární porážce jal se obraceti činnost svou hlavně k divadlu, obohacoval český repertoir kusy původními, přeloženými i volně vzdělanými, hrál v Praze i po-

hostinsku na venkově, ale dlouho nevydržel bez tendenčního literárního působení. Roku 1846, po odstoupení svém od redakce „Květů“, od něho v poslední době úplně zanedbaných, založil nový svazečkový spis „Posel z Prahy“ obsahu užitečného a zábavného, v němž nastoupil pravou, praktickou cestu vzdělávání lidu, podav tím důkaz, že uplně vyléčen byl ze zcestného pobloudění, sháněti se lacinými efekty po oblíbenosti u citupiných duší vlasteneckých. Byl to spis, který se vskutku může považovati za vzor prostonárodního spisování, i získal sobě v krátce veliké obliby, v plné míře zasloužené.

V tom čase vystoupila na českém obzoru literárním nová hvězda, která brzy měla se skvíti jasnou září; byla to *Božena Němcová*, tvůrkyně nevyrovnané „Babičky“. S počátku byly to jen drobné básně, jež ukládala do „Květů“ a do „Včely“, ale roku 1845 vystoupila již samostatně s „Národními báchorkami a pověstmi“, pak s přepěknými „Obrazy z okolí Domažlického“ ve Květech. V těchto literárních prvotinách mladé paničky znáti bylo rozhodný talent poetický, i vanula z nich tak vřelá láska k národu, že přijaty byly velmi sympaticky; nad míru pak milý osobní zjev básnířky učinil ji pravým miláčkem vlasteneckých kruhů a rodin, které vším právem kladly v ni veliké naděje. Byla to první dáma v českém cechu spisovatelském (neboť nemůžeme do něho počítati Marii Čackou, v ten čas již umlklou, pouze pro několik pěkných básniček), a tím samým již úkaz velezajímavý, avšak mnohem znamenitější pro vzácnou zpanilost, jakou dýchaly plody jejího ducha. Což divu, že nastala doba, ve které Božena Němcová byla mezi vlastenským obecenstvem v modě?

Tou dobou začala idea českého vlastenectví pronikati pomalu též do kruhů, kde tak snadno neujímá se nějaká myšlénka, není-li s ní spojena vyhlídka na hmotný prospěch, a v tom ohledu musil zjev takový považován býti za šťastné znamení budoucího úspěchu národních snah. Ty totiž nacházely od nějakého času netušených sympatií mezi mladou generací židovskou, a mnohý syn vyvoleného lidu hlásil se horlivě k národnosti české. Tehdáž psal Moric Hartmann své

čarovné „Böhmische Elegien“ a pověstné písně „Schwert und Kelch“. Jeden z nejčinnějších podněcovatelů tohoto ruchu mezi mládeží izraelitskou byl Václav Nebeský, toho času ve Vídni žijící, kde důvěrně obcoval jmenovitě s Davidem Kuhem a Siegfriedem Kapperem. Kuh tehdáž činil mezi souvěrci svými v žurnalistice německé horlivou propagandu pro Slovany a jmenovitě Čechy, Kapper à Ludvík Frankl skládali české verše, ano roku 1847 vyšly ve Vídni pod názvem „*Tefiloth Israel*, modlitby Israelitův z hebrejštiny do češtiny přeložené“, v kterémžto spise vedle rozličných sil židovských měl účastenství také náš Kalina. Podobalo se již tehdáž k tomu, jakoby se u nás mělo tvořiti jakési Čechožidovští, kterážto myšlénka teprv za nejnovější doby nalezla částečného vtělení v akademickém spolku českých Židů. Toto přihlašování se Židů k národnosti české vřele vítáno bylo ve mnohých kruzích vlasteneckých jakožto nový přírostek statných sil, a to tím vřeleji, an mezi národy Českým a Židovským panovala jakási podobnost nezaslouženého osudu — stejná utlačenost a povrženost, která byla spůsobilá utvořiti z nich přirozené spojence.

Ale s druhé strany zdvihla se nevčasná a nedůstojná oposice, odmítající příkře všeliký spolek se Židy, z čehož povstala neutěšená polemika ve veřejných listech. V čele oposice té stál Havlíček, který nešetrným úšklebkem na Kapperovy „České listy“ *) zastavil tohoto po dlouhý čas na cestě zdárně nastoupené. Že ostatně nedůvěra v upřímnost židovskou nebyla zcela nedůvodná, dokázal čas: Hartmann a Kuh, zapřevše své dřívější smýšlení, stali se roku 1848 zuřivými nepřáteli českých krajanů svých, Franklova česká Musa umlkla navždy, a jenom Siegfried Kapper, povaha čistě ideální, ani trpkou zkušeností ve směru nastoupeném nezmýlen, vrátil se po letech zase na český Parnas, aby se stal jednou z předních ozdob jeho.

*) „Česká Včela“ na rok 1846, č. 89, 92 a 93. Proti tomu odpověď Štorchova ve „Květech“ na týž rok č. 153 a 154.

Tato doba přátelení se Židů se živlem českým, ač neměla žádných rozhodných následků, tvoří nicméně zajímavou a významnou episodu v dějinách našich národních snah.

Tuto jest místo zmíniti se o politování hodném rozkolu v národu našem, jenž ovšem byl na újmu celku drobením jeho sil, ale mnohem více na škodu rozkolníkům samým, kteří zaslepeni bludem hledali ve svém odštěpení spásu pro sebe. Každý snadno uhodne, že míním neblahé pokusy *Slováků* o utvoření sobě zvláštního spisovního jazyka a založení své vlastní slovenské literatury.

Po mnohá století zahrnoval v sobě obvod jazyka a literatury české, čili, smíme-li užiti nového slova *úřečí české*, také bratrský kmen Slováků v Uhřích, kteří ač politicky od Čechů odděleni, nicméně spojeni s nimi byli mnohými svazky duševními, zvykli jsouce míti zření své ku Praze jakožto kulturnímu svému středu. Na vysokých školách Pražských od samého jich založení nabývala četná mládež slovenská vyššího vzdělání a často i zaopatření,*) v XVI. a XVII. století čítala literatura česká mezi Slováky zdárné pěstovatele (připomínáme tu jenom Nudožerina), ano po bitvě Bělohorské, když v samých Čechách téměř umlkla, nalezla v četných vystěhovalcích pohostinského útulku na Slovensku, kde po celý čas nejhlubšího klesnutí národu celá řada spisovatelů více méně schopných udržovala vždy jakousi souvislost mezi minulou „klasickou“ a nastávající moderní dobou literatury české.

Tu najednou ku konci XVIII. století část katolických Slováků návodem hlavně *Bernolákovým*, odtrhnuvši se od spisovního jazyka českého, povýšila za slovenský jazyk spisovní podnářečí trnavské, po původci rozkolu *bernolačinou* nazvané. Hlavní podporou toho rozkolu byl *Jan Hollý*, slovutný básník, ale podniknutí toto nemohlo se nadíti všeobecného

*) Zajímavou charakteristiku Slováků tehdáž na universitě Pražské studujících podává rektor její mistr Martin Bacháček v dopise ze dne 13. dubna 1602 k Havlovi Slanskému, děkanu Mladoboleslavskému (Čas. mus. na rok 1845, str. 611 a 612). Charakteristika ta vybízí bezděčně ku porovnání jí s novověkými zkušenostmi.

rozšíření, neboť nebylo naděje, aby všickni Slováci, rozptýlení po četných stolicích a užívající v každé jiného a jiného, na mnoze od ostatních dosti značně se různícího podnářečí, přijali podnářečí trnavské za jazyk spisovní. A skutečně byl odpor proti bernolačině, obzvláště se strany protestantské, tak mocný, že celá věc pomalu začala zanikati.

Tu však vystoupil roku 1845 *Ludevit Štúr* s novým jazykem spisovním, vzatým z podnářečí prostředních stolic slovenských, o němž se domníval, že zachovalo se nejlépe ve své ryzosti slovanské, i jal se pěstovati je v novinách i jiných spisech. Z toho strhla se veliká bouře po celém Slovensku. Kdežto mnozí, obzvláště mladší Slováci, jako *Hurban*, *Hodža* a jiní, přidávali se na stranu Štúrovu, předstírajíce, že jediné tou cestou, když budou psáti v řeči lidu, dovedou sjednotiti všecky Slováky, jimž čeština jest nářečím cizím, k vydatnému odporu proti násilným snahám Maďarů o jich odnárodnění, vystoupili proti nim starší a rozvážlivější spisovatelé, Kollár, Šafařík, Palkovič, Záborský a jiní, dokazujíce, kterak to nářečí, které chtějí na spisovní jazyk pozdvihnouti, ještě méně jest ostatním Slovákům srozumitelné nežli čeština, která od dávných časů požívá na Slovensku vážnosti a úcty co jazyk posvátný, do něhož přeloženo jest svaté písmo a jímž všeobecně slovo boží se hlásá, a že odtrhnouce se od národu Českého pozbudou mocné podpory jeho proti zuřivosti maďarské a tak oslabeni a sami sobě zůstaveni nevyhnutelně budou musit podlehnout v boji nerovném.

Povstaly z toho dlouhé a prudké hádky, v kterých nanovo se osvědčila neblahá slovanská svárlivost a hašteřivost, i když zkázou hrozící nebezpečenství nutně velí sjednotiti všecky síly. Tehdy Matice česká, těžce nesouc snahy novotářů, čelících k seslabení jak Čechů tak i Slováků, sebrala a vydala roku 1846 „Hlasy o potřebě spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky“, v kterémžto díle podány jsou úsudky čelných národovců slovenských, moravských i českých, dokládajících jednohlasně potřebu společného jazyka spisov-

ního. Položeni tu hlasové starších i novějších vlastenců slovenských a českých: Benediktiho z Nedožer, Komenského, Matěje Bela, Dobrovského, Tablice, Palkoviče, Palackého, Šafaříka, Kollára i jiných, z nichž jmenovitě Palacký důtklivými slovy zatracoval neblahý rozkol, pravě o novotářích: „Nezběhlí a nezkušení muži tito nastoupili cestu, která je i následovníky jejich přímo do propasti a záhuby vede.“ *) Ukazoval na příklad moudřejších Charvátů, kteří proto, že k vůli celku se odřekli domácích zvláštností v nářečí, jasnou mají před sebou budoucnost. **) Než všecko bylo marné, rozkolníci, nejsouce přístupni žádným důvodům rozumu ani zkušenosti, neustali od svého záhubného počínání.

Spor ten vysoce zajímal vlastenecké obecenstvo české, které jednosvorně odsuzovalo poblouzení Slováků, litujíc upřímně škody, jakou společná věc utrpí odpadlictvím sbratřeného kmene na tři miliony duší počítaného. Nescházelo však hlasů, které, želíce neméně takového rozštěpení sil, spatřovaly v něm větší škodu Slováků samých nežli Čechů. „Bude-li z nás Čechů málo bez Slováků, nebude bez Čechů ze Slováků nic“, voláno věštím hlasem Kasandřiným. Trpkost, která se národu Českého zmocnila proti Slovákům, byla všeobecná, ale nikdo povážlivější nesouhlasil s nedůstojným urážením Slováků od Havlíčka. —

Avšak i mezi Čechy samými obnoveny měly býti boje o písmenka, které vedly se dosti ostře, ač nikoli s tou jizlivostí jako druhdy mezi jotisty a ypsilonisty. Pravopis analogický, navržený Dobrovským a po porážce Nejedlého všeobecně zavedený, nebyl odstranil všecky nedostatky orthografie české, odklidiv jenom nejkřiklavější nedůslednosti, a již roku 1830 užil Čelakovský v druhém vydání svých básní pravopisu ještě dále v opravě pokročilého, klada *j* místo do-

---

*) Prorocká slova Palackého bohužel vyplnila se. Slováci, když po zmařeném i druhém pokuse se štúrovinou učinili po roce 1848 ještě pokus třetí s nářečím zvolenským, majíce v čele *Hattalu*, *Radlinského*, *Palarika* a *Viktorina*, zakusili nového nezdaru.

**) K témuž příkladu poukazoval roku 1860 biskup Strossmayer v listu Slovákům v příčině rozkolu jejich zaslaném.

savadního *g*, které ponecháno pro zvuk, jaký má v latině a němčině a který až dosud vyjadřován byl znamínkem *ğ*; dále *í* místo *j* a *ou* místo *au*. Ale nová tato oprava neujala se hned, a sám Čelakovský vrátil se zase ku pravopisu analogickému, který provozoval vládu svou bez dalšího odporu až do roku 1842.

Toho roku však musejní Sbor pro vědecké vzdělání řeči a literatury české zavedl do spisů matičních *pravopis* nazvaný *skladným*, jímž dosavadní *g* nahraženo písmenem *j*, samo zůstanouc známkou pro zvuk dosavad literou *ğ* naznačovaný, a na místě dosavadního *j* zavedeno *í*, kterážto proměna orthografická ihned téměř všeobecně jest přijata.

Ale radikálnějším reformatorům, v jichžto čele stáli *Hanka* a *Franta Šumavský*, ani skladný pravopis nečinil ještě dosti, neboť usilovali ještě o další opravu, aby místo *au* psalo se dle výslovnosti v Čechách obvyklé *ou* a na místě širokého německého *w* úzké *v*, v čemž nalézali hojných následovníků. Tím Palacký, jenž pravopis skladný považoval za poslední koncesi, která v tom směru může býti učiněna, cítil se pohnuta osobně vystoupiti proti všem dalším reformám orthografickým článkem v Musejníku na rok 1846, nadepsaným: „Má-li pravopis český čím dále tím více se dokonaliti“; ale pohříchu neučinil toho s obvyklou sobě objektivností, a mdlé důvody jeho nedovedly zakryti jeho předpojatost. Článek ten vyvolal vážnou a důkladnou, zároveň však i rozhodnou odpověď Karla Štorcha ve „Květech“ (1846, č. 150), kterou spor ten ukončení svého došel nepopíratelným vítězstvím nejnovější opravy.

Nicméně nalezli se přece dva redaktorové čeští, kteří, aby se Palackému zavděčili, honem sobě pospíšili v časopisech svých troubiti k ústupu, upustiti od zavedené v nich radikální reformy pravopisné a navrátiti se k samospasitelnému *au*. Byli to *Zap* v „Poutníku“ a Havlíček ve „Včele“, kteří dali tento příklad chabé nesamostatnosti, učinivše to proti lepšímu přesvědčení svému, čehož nejlepším důkazem

jest, že později, když nová hádka o slovíčka utuchla a jiné interesy do popředí vstoupily, opět i *ou* i *v* přijali.

Tímto zbytečným sporem o věc tak malichernou vyšly nemile na jevo dvě slabé stránky národní povahy české, na které jsme v úvodu svém k tomuto spisu ukazovali: jednak svéhlavé trvání na svém i v příčině nepatrné proti všeobecnému proudu, jednak lichometná podlízavost u vyhledávání přízně. Pomíjející slabosti odpouštějí se jen mužům skutečně velikým; na povahách nedosahujících k té výši zůstávají lpěti co nesmazatelné skvrny.

Ostatně Havlíček nemohl býti bez šrůtek a bojů, jež přirozená povaha jeho nepřestávala vyvolávati. Nejčastěji bylo to škádlení osobního rázu, někdy však tříbily se též rozcházející se náhledy o věcech vážných a podstatných, které až dosavad bývaly u nás předmětem více citu nežli přemýšlení, a v tom ohledu působily takové hádky na všechen způsob blahočinně. K opravdovému však nepřátelství mezi odpornými stranami nepřišlo nikdy, a půtky tyto byly více závoděním vtipu nežli ostrým šermem zbraní břitkou. Kypící duch Havlíčkův potřeboval k vybouření svému takové areny, pokud nepřišla doba, v níž vysoce důležité otázky odvolaly jej od šprýmovného harcu na skutečné pole bitvy k mužnému zápasu za životní interesy národu, v němž osvědčil se tak statečným bojovníkem. Prozatím dodávaly tyto nekrvavé šrůtky žurnalistice české zvýšené živosti a pikantnosti.

Rozumí se samo sebou, že obecenstvo tím více bylo vábeno ke čtení časopisů, že otázky v těchto probírané byly také předmětem horlivého jich přetřesu ve společenském obcování, čímž i sama věc národní prospívala. Brzo nebylo třídy v obyvatelstvu, kam by nebylo proniklo vědomí národní, nebylo městečka na venkově, které by nebylo mělo svůj kruh vlastenců, odkud smýšlení jejich se šířilo dále; po celé zemi dávány zábavy vlastenecké: besedy, věnečky, plesy, divadelní představení, konány výlety k památným místům, Škroupova krásná píseň „Kde domov můj“ všude vesele zaznívala povětřím, i stala se pravou hymnou národní, již odpískávaly

kolovrátky a hrály co pochod hudební bandy nejenom ozbrojených sborů měšťanských, nýbrž i vojenské — při hlučném průvodu pouliční mládeže. Vše hýbalo se čilým životem, obzvláště pak ve studentstvu nastal nový mocnější ruch.

Vůči takovýmto projevům znova probuzené životní síly národu Českého musilo i veřejné mínění změniti své dosavadní chování, a útrpné krčení ramenou nad snahami vlasteneckými ustupovalo vždy spravedlivějšímu jich oceňování, ano připouštěna živlu národnímu i důležitost ve veřejném životě a on uznáván při očekávaných brzkých proměnách politických za činitele, s kterým se počítati musí. Jmenovitě šlechta obracela vždy větší pozornost k ruchu národnímu, což nezřídka mívalo i následky praktické. Jednotliví šlechticové počali se pilně česky učiti, a také na statcích svých dávali v úřadování vždy větší průchod národnímu jazyku. *)

VII.

Špatný. Literární besedy. Řehor a Šmidinger. František Doucha. Divadlo, myšlénka na samostatné divadlo národní. Vlastenští skladatelé hudební, Škroup, Vašák, Jelen a Žofínská akademie. Vojenská akademie v Novém Městě za Vídní. Národní polemika. Repeal: Böckel, Ruppert, Arnold. Probouzení se měšťanstva: Dittrich, bratří Tylové, Arbeiter, Mňouček, Slavík. Kněz Krolmus. Založení Měšťanské besedy v Praze, kněz Arnold. Smrt Jungmannova. Morava. Slovensko, Kašpar Féjerpataky.

Potřebu jazyka českého vždy více uznávanou dosvědčovaly mezi jiným slovníky české, v této době hojněji se vyskytující. Vedle slovníka Šumavského již shora uvedeného vydali Konečný a Jordan menší slovníky česko-německé, které, jakkoli velmi nedokonalé, nicméně hojného nalezly odbytu. Tím časem počal i *Špatný* vyvinovati činnost svou u vydávání slovníků speciálních „Slovníkem hospodářsko-technickým“, kteréžto dílo neunavného samouka v plné míře došlo

---

*) Hrabě František Thun mladší již roku 1838 zapověděl poddaným na panství Peruckém podávati úřadu v potřebách svých spisy německé.

zaslouženého uznání. Vůbec literatura každým dnem se rozprostraňovala, zasahujíc neustále do nových a nových oborů.

Uprostřed let čtyřicátých jal se Šafařík shromažďovati u sebe občas některé z nadanějších mladších spisovatelů, v kterýchžto schůzích volně rokováno jest o poměrech literárních, posuzována nově vyšlá díla, ukazováno na naše potřeby a nedostatky, vyslovovány tužby a přání, činěny návrhy, rozdávány úlohy, čítány práce k vydání chystané, vymýšleny nové podniky, vůbec bráno v úvahu vše, cokoli mohlo prospěti zájmům literatury. V těch schůzích četl jsem první knihu svého „Prostonárodního dějepisu České země“, která se potkala s jednomyslnou pochvalou, a později udělena mně úloha, sepsati „Slovesnost“ v duchu modernějším, než byla zastaralá „Slovesnost“ Jungmannova.*)

Nepamatuji se již, kdy a proč sešlo s těchto, abych tak řekl, literárních besed u Šafaříka, ale brzy nastaly podobné schůzky u Riegra, bydlícího toho času na Koňském trhu. Tyto schůze bývaly vždy v neděli dopoledne, majíce ráz více kolegiální a důvěrnější nežli u Šafaříka.

Po zaniknutí také těchto schůzek, jichž trvání nebylo dlouhé, ale které bývaly dosti zajímavé, počal se užší kruh literárních přátel scházeti pravidelně v neděli dopoledne u Vocela, tehdáž redaktora Musejníka, ke společným hovorům a poradám. Tyto schůze přenešeny jsou až do roku 1848, kdež po událostech březnových vzaly na se barvu časovou, podajíce se proudu právě panujícímu.

Nelze tu mlčením pominouti osobu svého času v Praze vůbec známou, horlivého rozšiřovatele českých knih *Řehoře*, člověka postavy obrovské do výšky i šířky, poněkud trhlého, ale povahy ryzé a veskrz poctivé. Jsa původně právníkem

---

*) Tak povstal můj „Soustavní nástin Slovesnosti“, kterýžto spis od Matice české po vřelém schválení samého Jungmanna byl přijat, ale nechán ležet a přikročeno k druhému i třetímu vydání „Slovesnosti“ Jungmannovy. Následkem toho vzal jsem dílo své nazpět a vyhledal si jiného nakladatele. Rozhodovalať tenkráte ve sboru matičním neobmezená vůle Palackého.

věnoval se z lásky k dramatickému umění divadlu, ale duševní rozervanost svedla jej ku pokusu o samovraždu. Tělesně vyléčen nalezl i duševního klidu a žádoucí spokojenosti v působení vlasteneckém, zvoliv si za budoucí úkol života svého rozšířiti mezi lid stejný počet českých spisů, co jich někdy spálil pověstný Koniáš (dle pověsti 60.000). Ve vlastnosti své co soukromý agent měl k tomu hojnou příležitost, nose knih plné kapsy i podpaždí chodil celý den po Praze, všude známým i neznámým je vnucuje a nikterak se odbyti nedávaje. Nechával je i na dluh, a nesnadno bez pořízení odcházel. Dotíravost jeho pod rouškou jakési samorostlé přímosti byla neodolatelná. Ze známých nepropustil ho nikdo, aby mu nedal utržit, neznámým zas imponovalo hromotlucké jeho vystupování. Poctivý Řehoř zemřel někdy v pozdějších letech padesátých, a nepochybuji, že vykonal úkol svého života, jejž si byl sám zvolil.

Čím Řehoř byl v Praze, tím byl kněz *Šmidinger* na venkově. Muž ten, co do tělesnosti pravý opak Řehořův, vyzáblý a neustále pokašlávající, slouživ několik let u vojska, propuštěn byl z nedostatku zdraví, načež studoval theologii a byl roku 1834 za kněze vysvěcen. Že však neduh plicní nedovoloval mu věnovati se správě duchovní, stal se vychovatelem a kaplanem zámeckým nejprv u Antonína Veitha — slavného mecenáše českého a podnikatele Walhaly české, Slavína, pro nějž objednal více soch u Schwanthalera — pak u velkostatkáře Šafaříka v Těžovicích u Strakonic. Přilnuv záhy ještě za prvních studií svých celým srdcem k národu svému nezvolil, jako jiní vlastenečtí vzdělanci, dráhu literární ku pěstování jeho zájmů, nýbrž jal se bezprostředním spůsobem osobně působiti ku probuzování ducha národního a horlivosti vlastenské. Jakmile mu to dovolovaly nezbytné povinnosti jeho úřadu, ihned vydal se na cesty, větším dílem pěšky, a jako pravý apoštol navštěvoval krajiny vzdálenější od života národního, aby tam probouzel dřímající. O vytrvalosti, ba houževnatosti, s jakou si při tom počínal, nesnadno si učiniti nějaké představení. Často bylo mu zakoušeti nej-

větších nepříjemností, avšak čím větší odpor, tím větší byla přičinlivost jeho, i nehýbal se s místa, až zvítězil.

Na takové cesty nevydával se bez hojné zásoby knih, zvláště matičních a spisův Dědictví Svatojanského, jichž míval plné kapsy, a co se do těch nevešlo, nosíval ve velikém deštníku svém. Nikdo těmto literárním ústavům nesehnal tolik členů, jako neunavný Šmidinger, jenž nevracel se z poutí svých, pokud neodbyl všecky knihy a nezískal osoby, kteréž si byl vyhlídl. Více než patnáct let obětoval takovému apoštolování, kteréž zdraví jeho tím více podkopalo. Ještě však, když nad samým hrobem se nacházel, nepřestával působiti vznešeným směrem svým, v posledním pak pořízení svém (zemřelť 1. února 1852) odkázal veškeré jmění své, 1000 zl. ve stříbře, Matici české. Proti tomu kšaftu, usilujíce o jeho zrušení, nastoupili pozůstalí jeho příbuzní právní cestu, kterážto pře, trvavši dlouhá léta, rozhodnuta jest konečně ve prospěch Matice, které tím přibylo 2000 zl. k základnímu jmění, neboť až na tu sumu byl vzrostl odkaz ustavičným přirážením ke kapitálu úroků a úroku z úroků.

Jiný kněz deficient, v horlivosti vlastenecké Šmidingrovi rovný, v působnosti neméně vydatné jeho pravý opak, zahájil stejnou dobou výtečnou činnost svou. Jest to František *Doucha*, druhý „tichý genius“ literatury české. Šmidinger co čilý agitator a Doucha co skromný, ale neunavný pracovník representují každý jinou stránku kněze vlastence, vzájemně se doplňujíce. Doucha, vysvěcen na kněžství roku 1834, již po čtyrech letech porušil si v obtížné správě duchovní navždy mluvní ústrojí své, i žije od těch dob střídavě dle ročního počasí v Praze a na venkově, posvětiv život svůj výhradně literatuře. V pozdějších letech dostal do pravé ruky tak zvanou křeč písařskou, pročež přinucen byl pracně naučit se psáti levou rukou. Doucha jest jeden z nejúčinlivějších spisovatelů českých, jemuž není cizí téměř žádný obor písemnictví. Jsa důkladně klasicky vzdělán zná se výborně v cizích jazycích (ovšem i v jiných nářečích slovanských), což osvědčil četnými překlady z latiny, italštiny, frančiny, angli-

činy a t. d., vyznačujícími se obzvláště věrností a ryzým, čistým slohem českým. Hlavní část jeho působení literárního co nejsvědomitějšího překladatele Shakespeara a nejoblíbenějšího spisovatele a básníka pro útlé dítky padá sice v dobu po roce 1848, avšak již dříve vynikl pracemi, které, i kdyby nic jiného nebyl vydal, pojistily by mu navždy čestné jmeno mezi spisovateli českými. Jsou to výtečné překlady Thomsonových „Počasí“ a Kempenského „Čtvera knih o následování Krista“. Mimo to podával Doucha slovníkářům českým Jungmannovi, Šumavskému, Špatnému, též Preslovi k Technologii vzácný, mnohdy přímo neocenitelný materiál z úst lidu vzatý, a mnohá nyní zobecnělá ryzá, trefná, žádnými jinými nenahraditelná slova teprv Douchou zavedena jsou netoliko do spisovního jazyka, nýbrž do obecné mluvy české. Doucha jest pravá pilná včela literatury české, snášející bohatou zásobu nejsladšího medu, a v tom ohledu nemá sobě rovně. Jsa jedním z nejstarších dosud žijících současníků národní naší palingenese zabývá se spisováním svých pamětí, o kterých přáti jest, aby je vydal ještě za živobytí svého.

S *divadlem českým* ani po Štěpánkově smrti neschylovaly se věci k lepšímu. Každý pachtýř stavovského divadla Pražského, které mělo výhradní právo k dávání dramatických představení, považoval české hry za dojnou krávu, kterou mohl živit pouhými odpadky divadla německého a která mu při tom všem hojně nahražovala schodek jinak nevyhnutelný. Při tom nicméně obliba českého obecenstva v divadle napořád rostla, k čemuž přičiňovaly se i zvýšená produkce dramatických básníků, i vyskytující se výkonné síly na vyšším stupni uměleckého snažení stojící. Česká představení bývala přeplněna, a mnohdy jim nestačil ani dům.

Miláčkem obecenstva českého byla v ty doby slečna *Manetínská*, důstojná předchůdkyně dramatické výtečnice paní Malé-Sklenářové. Jsouc rodem pouhá Němkyně osvojila si podivu hodnou pilností dokonale jazyk český, a zvláště v oboru hrdinských milovnic dostoupila výše právě umělecké. Přirozené její nadání podporováno bylo bezpříkladnou péčí a

svědomitostí, jaké vynakládala na všecky úlohy své, byť sebe nepatrnější, začež vděčné obecenstvo, pro jehož nejmenší projevy měla obzvláště jemnou citlivost, odměňovalo ji hojnými důkazy úcty a přízně. Vedle ní vystupoval v popředí napotomní manžel její *Kolár*, vynikající co herec i básník dramatický, který kromě značného talentu přinášel na jeviště vzdělanost až potud u herců českých velmi vzácnou. K těmto dvěma družil se od roku 1844 *Chauer*, rozumný a pečlivý režisér, i také co herec na výši umělecké stojící.

Aby těchto příznivých okolností co nejlépe využitkoval, zřídil Stöger roku 1842 zvláštní české *divadlo v Růžové ulici* v domě nynější zastavárny, kde hráno i ve všední den. Představení zahájena jsou dramatickou básní Václava Svobody „Karel Skreta“, a účastenství obecenstva nezůstalo pod očekáváním. Ale přes to všecko nechtělo samostatné divadlo české valně prospívati, k čemuž přičiňovaly se různé okolnosti: vzdálenost místa od středu města, zvýšená režie, obmezený prostor pro diváky, neshody ve společnosti herecké, což vše dohromady spůsobilo brzký jeho úpadek.

Roku 1846 měl Stöger za nástupce v pachtu stavovského divadla Hofmanna, za něhož české hry opět se dostaly do předešlého podruží ve stavovské budově. Že však mezi tím obecenstvo české bylo přivyklo divadlu samostatnému, tedy čím dále tím více ujímala se myšlénka na vystavění zvláštního divadla národního, která konečně dozrála tak daleko, že svolána veřejná schůze do sálu Platejského, kde dálo se upisování na tento podnik, jehož účastnili se mnozí z nejzámožnějších měšťanů Pražských. To byl první krok v záležitosti stavby velikého divadla národního, který však prozatím zůstal bez praktických následků, ana celá ta věc ustoupila v pozadí před následujícími brzy na to bouřemi politickými.

Ruch národní čím dále tím více rozprostraňoval se na rozličné obory duševních snah, jmenovitě záhy opanoval pole národu Českému zvláště oblíbené, totiž pole hudby. I za doby nejhlubšího úpadku národního nepřestali proslavovati se po světě četní hudební umělci čeští dílem co virtuosové,

dílem co skladatelé; ale národního vědomí bylo při nich málo. I ještě proslulí v hudbě Čechové doby posledně minulé buď naprosto sobě nevšímali ducha národního (Jírovec, Vitásek), anebo jen málokdy a náhodně zavadíce o národní themata (Tomášek, Kittel, Veit) proto ještě nikterak jmenováni býti nemohou skladateli národními. Pomalu však přihlašovati se počali k národnímu ruchu i značné kapacity hudební a nadaní skladatelé, kteří odchováni v lůně samého lidu čerpali látku svou ze živého pramene národního a komponovali výhradně pro národ svůj. Byli to skladatelé oblíbených písní: *Kníže*, *Vorel*, *Josef Vašák*, *Martinovský*, nad jiné pak *František Škroup*, jehož „Kde domov můj“ a „Tys bratr náš“ nepřestaly dosavad rozléhati se po veškerých vlastech českých. Neméně proslul František Škroup co skladatel zpěvoher hlavně svým „Dráteníkem“. V letech čtyřicátých přidružil se k těmto pěstovatelům *české* hudby zakladatel a první ředitel Žofínské akademie *Alois Jelen*, proslulý skladatel písní a sborů a výtečný ředitel hudby. Těmito muži duch národní docházel výrazu, i v říši tónů, zvuky nápěvů českých dobývaly si hlučné pochvaly v cizině, a uznání toto jim otvíralo i salony domácí. České národní písně zaznívaly při všech veřejných i soukromých zábavách, jimi se ozýval luh i háj, a všeobecná obliba v těchto čarovných zvucích, v této milé ozvěně z dětských let, nemálo přispívala k oživení a utužení citu národního. V těch dobách vychována celá řada statných pracovníků též na hudební roli národní, a nynější naši hudební oslavenci, jimiž se s chloubou před světem honosíme, pocházejí buď bezprostředně aneb alespoň prostředně z *této* školy.

Zvláštním středištěm národních snah českých byla stolice jazyka českého na vojenské akademii v Novém Městě za Vídní, z níž za profesorů Poláka, Buriana, Fialky, Knappla každoročně vystupovali co důstojníci mladí Čechové národně uvědomělí. Z těch na místě prvním budiž jmenován *Karel baron Villani*, který vřelé vlastenectví své platně osvědčoval v literatuře i životě.

*

Čím více však národní uvědomělost ve všech třídách obyvatelstva se šířila, zasahujíc do všech oborů vědy, veřejného i společenského života, tím jízlivějším stávalo se brojení proti živlu českému zarytých jeho nepřátel, jichž útoky musily napořád býti odráženy. Jeden z takovýchto zuřivců byl doktor práv s českým jmenem *Makovička*, který v Průmyslové jednotě urputně stavěl se proti zamýšlené české škole průmyslové. Druhý byl literární dobrodruh Dr. Legis-Glückselig, který nejraději zákeřnicky napadal vše, co bylo slovanského, jmenovitě českého. Oběma dostalo se důkladného odbytí. V „Augsburger Allg. Ztg.“ nepřestaly se opakovati čas od času nájezdy proti Čechům a obrany jich; v časopise „Die Grenzboten“ Pražský Židák Kuranda a jinde jiní souvěrci jeho schlazovali si choutku na svých českých krajanech.

Zatím se politický obzor Evropy vždy více zakaloval, nespokojení živlové všude se množili, nebezpečenství násilného výbuchu, kde právě hořlavé látky nejvíce bylo nahromaděno, každým dnem vzrůstalo. Naši národovci nepřestali bedlivý pozor míti na běhy zahraničných událostí, neboť byli přesvědčeni, že jenom podnětem z venčí může přijíti blahodějná změna v naše národní poměry; ale na tom nepřestávali někteří radikalisté mezi nimi, i jali se vyvíjeti činnost připravující lid na hodinu osvobození. Tito politikové činu měli schůze své u Zlaté Váhy pod podloubím na Zeleném trhu, nazývajíce je „repeal“, dle hesla tehdejší národní oposice irské, domáhající se vymanění svého od Anglie. Ty schůze navštěvovalo též několik osvícenějších a k nám spravedlivých Němců, mezi nimiž vynikali statečný a dobromyslný *Böckel*, zván obyčejně Pekelský, bratr oblíbeného tehdáž portretisty Böckla, a *Ruppert*, který později stal se tajemníkem purkmistra Strobacha a úředníkem magistrátním. Z ostatních repealistů bez odporu nejráznějším byl *Emanuel Arnold*, socialista čistého rázu, který, byv nejprv hospodářským úředníkem, potom sám polním hospodářem, přestěhoval se konečně do Prahy, kde si zavedl obchod se solí. Muž ten byl

jeden z prapoctivých revolucionářů, ale politický blouznivec, neunavný agitator mezi lidem a ohnivou výmluvností svou nebezpečný svůdce zvláště nezkušené mládeže. Ten jal se vydávati „Děje husitské“ se směrem rozhodně vypočteným na podněcování lidu, nemaje nejmenší spůsobilosti k spisování historickému, kteréžto počínání jeho bylo nemalým pohoršením Palackému. Kdežto vůbec mezi vlastenci bylo pravidlem opatrnosti, nedat se nižádným spůsobem svésti k jednání protizákonnímu, Arnold v slepé bezohlednosti své dal v Praze potají bez censury tisknout pamflet proti jesuitům, kterážto věc když vyšla na jevo, spůsobila mu zatknutí a majitelce knihtiskárny Anně Vetterlové, bývalé Špinkové, odsouzení k značné pokutě, na jejíž vydobývání však pro nastouplé hned na to události roku 1848 zapomenuto bylo. Vedle Arnolda vedli v repealu slovo hlavně *Vilém Gauč* a *Vincenc Vávra* (Haštalský), oba vystudovalí právníci smýšlení nejvýstřednějšího.

Z repealu vycházela agitace působící hlavně na dělnictvo (od Arnolda „lidem tendenčním“ nazývané), které nezapomínalo na to, že roku 1845, když se tiskaři kartounů rotili k vynucení sobě vyššího platu, stříleno bylo do něho od vojska na Pořické bráně postaveného. Od těch dob náchylni byli Pražští dělníci ke všelikým výtržnostem, z nichž dosavad mně v dobré paměti jest směšná honba po Židech v sadech na hradbách, kde jim na potkání naráženy klobouky. Símě repealem rozsévané nepadlo na neúrodnou skálu.

Toho času i při veřejných příležitostech, kde se děly projevy od větších skupin lidu, dáván výraz uvědomělosti národní zaváděním provolávání „slávy“ na místě dosavadního „vivat“! „bravo!“ a t. d. Dobře-li se pamatuji, byla provolávána „Sláva!“ ponejprv r. 1844 arciknížeti Štěpánovi, když po jeho příjezdu do Prahy co zeměsprávce království Českého dál se jemu na počest průvod s pochodněmi k bytu jeho na Malé straně v domě místodržitelském.

Zatím i měšťanstvo Pražské vždy v dalších kruzích probouzelo se k národnímu vědomí, účastníc se horlivě podniků

vlastenských a podporujíc obzvláště české divadlo, jehož herci při svých beneficích — jediné to odměny jmenovitě ochotníků při českých hrách spolupůsobících — hlavně k štědrosti bohatých sládků a mlynářů své útočiště brali. Nejstatečnější byl *František Dittrich*, dřevař Podskalský a po letech purkmistr Pražský. Jeho příkladem řídilo se celé Podskalí, odkud mezi jinými vyšli oba bratří *Tylové* (žádní příbuzní spisovatelovi), pomocníci Amerlingovi při jeho dalekosáhlých plánech. Dále zasluhují zvláštní zmínku *Arbeiter*, známý nám již majitel Kajetánského domu, pilný odběratel českých knih; sládek *Mňouček*, s Riegrem, Pichlem a jinými obzvláště čilý při pořádání českých bálů; mlynář *Slavík*, přítel Jelenův, neunavný v osobní činnosti pro věc národní, který neženat jsa nemístní obětavostí svou připravil se o všecko jmění. Nad jiné však vynikal ohnivostí svou *Perner*, vrchní inžinýr železniční, který s Riegrem a Trojanem byl v Průmyslové jednotě duší agitace pro českou školu průmyslovou, Šumavskému pak na vydání slovníka jeho, když na to síly nakladatele Spurného nestačily, přispěl podporou 1000 zl. stř. Náhlé smrti muže toho r. 1845 celý národ žalostně litoval, neboť v něm pohřbeny veliké naděje, jaké vším právem kladeny v něj pro budoucnost.

Při té příležitosti nesmí zapomenuto býti na jednoho z nejúčinlivějších agitatorů ve společenských kruzích měšťanských, faráře *Krolmusa*. Muž ten byl vzácný originál, jehož panující náruživostí bylo starožitnictví. V tom byl nevyrovnaným virtuosem u vyhledávání zvláště pohanských pohřebišť, nadán jsa nejbujnější fantasií u vymýšlení výkladů k svým nálezům. Spisy jeho, ve svém druhu jediné, jsou skladem bohatého materialu, naneseného bez ladu a skladu a beze vší kritiky. Krolmus byl také původem humbugu, tropeného roku 1842 s pověstným Kalinovým „Kšaftem“, jehož v málo dnech odbylo se 10.000 výtisků. V horlivosti pro věc, pro kterou byl zaujat, nedostihl Krolmusa nikdo jiný; samorostlé jeho ráznosti nelze bylo tak snadno odolati. Ve svém spůsobu prokázal poctivý Krolmus věci národní služby neocenitelné.

Při tak valně šířící se probuzenosti měšťanstva Pražského bolestně pohřešováno jakési společenské jeho spojidlo. Takové konečně utvořeno založením *Měšťanské besedy* r. 1846, čímž v plném slova smyslu vyhověno potřebě dávno cítěné. Ve spolku tom, který se stal vzorem podobným spolkům ve městech venkovských, poskytnuta příležitost stejně smýšlejícím národovcům k osobnímu se poznání a bližšího spolu obcování; jím utvořen střed všeho veřejného vystupování ve smyslu národním. Výrazem účelu spolku bylo krásné heslo „Rovnost a svornošt!“ Veliká část zásluhy o založení Měšťanské besedy Pražské náleží *faráři Arnoldovi*, staršímu bratru svrchuzmíněného arcidemokrata Emanuela Arnolda, muži vřelého srdce pro zájmy vlasti a národu, jmenovitě pak příteli a dobrodinci chudého studentstva českého. Na věčnou památku podobizna šlechetníka toho, zemřelého teprv r. 1872 u vysokém věku, zavěšena jest v čítárně besední.

Trvalo dosti dlouho, nežli dosaženo úředního povolení k založení tohoto nového spolku, a po svém vstoupení do života těšila se Měšťanská beseda obzvláštní pozornosti c. k. policie, která jmenovitě týdenní přednášky tam zavedené, dílem vážné, dílem žertovné, dříve sobě předkládati dala a ku každé svého komisaře vysílala.

Jaká byla míra tehdejší svobody veřejného slova, toho za příklad uvádím přednášku v besedě dne 30. ledna 1847 odbývanou: „Něco o povaze našeho národního snažení“,*) kterou jistý na slovo vzatý vlastenec, jeden z předních dosavad žijících právníků našich, co host z venkova přišlý vyslechnuv nemálo se divil, že takové věci dovoleno pronésti veřejně. A přece byla ta přednáška tak krotká a hyperlojální, že čtouce ji nyní divíme se spíše zdrželivosti, jakou sobě tehdejší vlastenci ukládati musili při veřejných projevech svých.

Toho času, vůči politování hodné netečnosti šlechty české naproti zájmům národním, bylo mezi těmi, kdož počítali se

*) Viz „Květy“ na r. 1847, č. 15.

k vlastencům, vešlo v obyčej honositi se smýšlením demokratickým. Kterak někteří poctiví měšťáci demokratismu rozuměli, o tom podal jeden ze členů Měšťanské besedy zvláštní příklad. Zámečnický mistr Václav Eger totiž přišel jednoho večera do místností besedních okázale bez kabátu pouze v bílé plátěné kazajce. Rozumí se, že byl šetrně z omylu svého vyveden a nepřipuštěn dříve mezi společnost, pokud neoblekl se slušně.

Roku 1847 potkala národ Český citelná ztráta *úmrtím* patriarchy české literatury *Josefa Jungmanna,* čímž dána příležitost k velikolepým demonstracím národním. Kdekoliv po vlastech českých bylo národně smýšlejícího kněze ve správě duchovní anebo několik probuzených vlastenců, tam konány jsou za zemřelého s okázalostí smuteční služby boží; ano i za hranicemi vlasti, kdekoliv se nalezala dosti skrovná kolonie krajanů českých, následováno příkladu toho, a zprávy o těchto vlasteneckých projevech naplňovaly všecky veřejné listy. Tím takořka počítali se vlastenci doma i v cizině, měříce síly své, a výsledek byl radostně překvapující, což sloužilo k nemalému utužení všech v horlivosti pro dobrou věc.

Takovýto vlastenský ruch v Čechách nemohl zůstati bez působení také na sousední věrnou družku Moravu, v ohledu národním až posud v hluboký spánek pohříženou. Mezi prvními Moravany, kteří jali se pěstovati myšlénku národní a buditi vlastenský cit u svých krajanů, byli proslulý později sběratel písní národních *Sušil* a *Julius Urban rytíř ze Švabenova*, bohužel příliš záhy vlasti odňatý; později rodilí Čechové *Kampelík* a *Šembera* s prospěchem činili národní propagandu na Moravě; k těm pomalu družili se i mladí Moravané, jako *Smídek*, *Mikšíček* a jiní. Ale jakkoli počalo se tvořiti v Brně a poněkud i v Olomouci (Boček, Macenauer, Helcelet) jakési ohnisko národní činnosti, byly účinky její na Moravě vždy jenom velmi slabé, a to za příčinou vůbec známých nepříznivých okolností, působících až doposavad a ochromujících nejsnažnější úsilí křísitelů národu.

Na Slovensku byly poměry rovněž neutěšené. Tam bylo dobré věci bojovati jednak se surovým násilím maďarským, jednak s nerozvážlivým počínáním novotářů; ale vždy nacházeli se jednotliví mužové rázné a nesklonné povahy, kteří pevně se přidržujíce jednoty s Čechy opírali se statečně oběma proudům. Z těch vedle Kollára zaujímal vynikající místo *Kašpar Fejérpataky* (po udušení revoluce maďarské vrátil se k původnímu jmenu rodiny své *Bělopotocký*), šlechtic uherský a knihař v Liptovském Svatém Mikuláši, který nejenom podnikáním nákladu na prostonárodní spisy české (hlavně kalendáře), nýbrž i vlastní literární činností a též v životě společenském velmi vydatně podporoval zmáhající se ruch národní na Slovensku. Muž ten, ač v některém ohledu velmi naivní*) a v osobním vystupování poněkud komediantský, byl při tom všem ducha opravdu šlechetného a vlastenec obětovný, čehož důkazem jest, že, ač sám byl odpůrcem odštěpeneckých snah Štúrových, jež bezohledně odsuzoval,**) nicméně dal mu kauci 4000 zl. na jeho „Narodnie Noviny“ a též i jinak podporoval jeho podniky, pokud směřovaly ku probuzení ducha národního.

VIII.

Povšechný obraz národních poměrů českých před březnem 1848.

V krátkosti-li vše shrneme, spatříme národní probudilostí proniklé toliko třídy prostřední, a to jen částečně, kdežto vyšší třídy více méně úmyslně vzdalovaly se živlu českého, nižší pak vrstvy lidu nebyly ještě dospěly k uvědomění svému za příčinou neblahých poměrů hmotných.

---

*) Viz životopis jeho v 2. vydání Jungmannovy „Historie literatury české“.

**) „Co se mne v Prešpurku u Štúra nanamlouvali, abych též pospolitě, sprostě slovensky psal! což já však, pokud života mého stávati bude, neučiním,“ praví v dopise svém do „Květů“ (roč. 1847, č. 63.). A v dopise do č. 140. téhož ročníku: „Bude to za čas trvati i následovníků míti, a pak to zanikne přestane, zmizí, ledva že stopy po tom zůstane.“ Slova to věru prorocká.

Mezi šlechtou byla sice známost češtiny mnohem více rozšířena nežli se obyčejně myslí, neboť ji k tomu vedla praktická potřeba. Šlechtici vyrostlí na statcích svých mezi lidem českým mluvili jeho jazykem s názvukem úplně správným, byť i s hojným přiměšováním slov cizích; jiní přiučovali se mu později, aby se uměli smluviti s lidem, s nímž bylo se jim často stýkati, ale k tomu stačilo jim ledajaké švandrkování a drmolení češtiny; ani jedni ani druzí neměli tolik úcty k národnímu jazyku, aby se mu naučili gramaticky pravidelně. Takový šlechtic, který by s uvědoměním a chloubou hlásil se k národnosti české, byl velikou vzácností; že by však který byl mateřský jazyk svůj *s láskou pěstoval*, toho sotva bylo příkladu. Avšak ani v takových kruzích šlechtických, které českého původu sobě vědomy snahám národním přály, nebyl jazyk český konversačním; míra pak přízně té poznává se nejlépe dle štědrosti „národních“ šlechticů, jakou osvědčovali k účelům vlasteneckým. (Viz str. 31.) Přízeň taková byla jim sotva více nežli jakákoliv jiná kavalírská libůstka, o vřelejším citu vlasteneckém, který by věc národu kladl nad jiné zájmy a zvelebení a povznešení jeho stavěl sobě za cíl života, hotov jsa k obětem, nechci říci tak velikolepým, jakých je schopna šlechta jiných národů (nejbližší příklad máme na šlechtě maďarské), ale přiměřeným alespoň vznešenosti účelu a vlastním silám, aby nemusily považovány býti za ponižující almužnu — o takovém citu nebylo tu ani stopy. Ano někdy byla přízeň ta jevena spůsobem přímo urážejícím, o čemž svědčí uvedený od nás příklad hraběte Josefa Matiáše Thuna. Nescházelo arciť chvalitebných výminek, o kterých ještě později bude příležitost se zmíniti, a které byly tím čestnější, čím byly řidší. *)

Nižší třídy národu, pokud k nim počítáme hlavně veškeré rolnictvo, sklíčeny byly dosavad tuhou poddaností, jejížto bře-

---

*) Od třiceti let se v tom ohledu mnoho proměnilo ku prospěchu idey národní; doufejme, že i budoucně česká šlechta čím dále tím upříměji k ní lnouti bude.

mena jim nedovolovala povznésti se nad hmotné starosti životní k vyšším zájmům duševním, pročež se těchto tříd národní probudilost jenom s malé částky dotýkala nejmladším pokolením jejich, pokud totiž mládež zámožnějších rodin selských oddávala se studiím a odtud nadchnuta novými ideami časovými k domovu se vracela.

Vlastní jádro vlastenců hledati bylo v stavu středním, jehož příznivější hmotné poměry, průměrná lepší vzdělanost i postavení společenské přístupnějším jej činily všelikému pokroku. Velice přispívala k šíření se smýšlení vlasteneckého ta okolnost, že idea národnosti začala se stotožňovati s ideou politické svobody, ku kteréž pomalu hlásil se již každý, kdokoli chtěl nazýván býti vzdělancem. Ale s druhé strany nelze zapříti, že toto vlastenectví středních tříd nebylo prosto jakéhosi šosáctví, a že jevilo se více jenom na povrchu společnosti, nevnikajíc daleko do hloubky a patrným jsouc více v okázalých projevech nežli v samém životě, pročež také, když pominulo první nadšení pro svobodu roku 1848 tak snadno nabytou a nastala doba tuhé reakce, mnozí z těchto předbřeznových vlastenců neobstáli v kruté zkoušce. Co se pak týče vyšších kruhů středního stavu, oborů velikého průmyslu a obchodu, ty zůstávaly vždy národu odcizeny, a proud panujícího politického liberalismu vedl je více k pohodlnému kosmopolitismu nežli k snahám národním, z nichž nekynul jim žádný viditelný prospěch. Naproti tomu tím hloub zapustilo kořeny své národní vědomí v četné a statečné třídě městského dělnictva, které v bližším styku s proudem veřejného života příležitost mělo lépe poznati směr časový, nežli venkovan více na sebe odkázaný, a jemuž z každé proměny veřejných poměrů svítala naděje lepší budoucnosti.

Ale praví apoštolové idey národnosti a politické svobody nacházeli se mezi studující mládeží, zanícenou horlivě, jako všude, pro každé šlechetnější hnutí, pro každou ideální myšlénku, pro každý pokrok v oboru duševních snah. Studenti byli nejčilejšími agitatory jednak v rodinách, ve kterých žili, jednak v kruzích zábavy milovné společnosti, o prázdninách

pak v domově svém neunavnými pořadateli výletů, divadelních představení, besed, merend a bálů, kde vše jen kypělo duchem vlasteneckým a jmenovitě krásná pleť ráda poddávala se unášejícímu vlivu svých nadšených zbožňovatelů. Když pak mladíci po odbytých studiích vstoupili do života praktického v jakémkoli povolání, neustali v novém oboru svém působiti pro věc, pro niž byli co studenti zahořeli v šlechetném zápalu mladistvých srdcí. Při tom arciť mnohý, jenž k vůli zaopatření musil vyhledávati státní službu, nucen byl neodolatelnou mocí okolností ustati v horlivosti své, avšak nesnadno zvrhl se v ztuhlého bureaukrata, jacížto rekrutovali se hlavně jen z mladíků co do národnosti netečných. Z řad tohoto vlasteneckého studentstva vycházeli oni mladí doktoři, kteří pak stavěli se v čelo národních snah ve všech oborech praktického života, a kteří později přenesli působení své na půdu politickou. Vedle tohoto střízlivého, ale mužného a důrazného vystupování působil výstřední radikalismus repealistů na nižší vrstvy společenstva rozhodně, ale ukvapile, čímž musila u mužů povážlivějších vzniknouti obava, aby vrstvy tyto přistoupením k té agitaci živlů nekalých nebyly v horlivosti své hnány přes meze obecnému pořádku vyhražené, na ujmu a škodu společné dobré věci. Obavy ty ukázaly se bohužel jen příliš oprávněnými, jakož uvidíme v průběhu událostí osudného roku 1848.

Zcela mimo národ stálo úřednictvo, tvořící pro sebe obzvláštní třídu obecenstva a žijící v obzvláštním světě, od ostatního světa nepřestupnou hradbou odděleném. Neníť žádné přepínání, řekneme-li, že veliká většina úřednictva neměla žádné vědomosti o tom, co se dálo mimo kanceláře jejich, ba ani smyslu pro něco jiného kromě svých čísel exhibitních a svého zděděného šimlu. Nikdo by nyní nevěřil, jak veliká byla nevědomost i vyššího takového bureaukrata ve věcech náležitých do oboru všední vzdělanosti, jakou předpokládáme při každém, kdo má dobrý kabát. Jemu stačilo úplně, znal-li mechanickou manipulaci kancelářskou; ostatně co nebylo k. k., toho si nevšímal. Státní úřady byly pohodlnými zaopatřova-

cími ústavy pro hlavy prostřední, které nechápaly žádných vyšších snah a neměly ani tušení o pokroku časovém. V umrtvující atmosféře toho písárního formularismu často i lépe nadaní jednotlivci zvrhli se v pedanty, úzkostlivě bdící nad zachováním obvyklé šablony. Duch takových pout netrpělivý a snahami svými výše se nesoucí upadal v podezření revolucionářství, při nejmenším pokládán za politování hodného fantasta. Ideálem předbřeznové bureaukracie byla nehybná pohodlnost, odtud ten ztrnulý její konservatismus a ta nenávist všeho, co zapáchalo novotou a mohlo ji vyrušiti z blahého klidu. Tento státní stroj Metternichův pracoval po čtyřicet let bez ustání a bez proměny; což divu, že mnohdy v něm povážlivě hrkalo a praskalo. Nemohloť býti jináče, nežli že tento system nehybnosti musil časem svým octnouti se v odporu s pokračujícím duchem času. Z tohoto pokroku časového vycházel také nový národní ruch v Čechách, který úzkostlivé bureaukracii dělal mnoho zbytečných starostí. Nebyla to žádná antipatie ze zásady, neboť úředník co takový nepřiznával se ani k jedné ani k druhé národnosti, ba veliká většina úřednictva v Čechách byli rození Čechové, kteří by byli stejně ochotně úřadovali česky, kdyby — byli uměli. Ale učiti se teprv zabraňovala jim pohodlnost jejich, k tomu nesrovnávalo se to s dosavadním obyčejem, a konečně byla to věc nová, tedy na všechen spůsob podezřelá. Pokud tedy nepřišly důrazně instrukce s hůry, chovali se úřadové k snahám vlasteneckým s patrnou nechutí, kladouce jim v cestu všemožné překážky, častokráte až směšně malicherné.

Při takových okolnostech nemůžeme se tomu diviti, že domácnost i českých úředníků byla větším dílem německá aneb alespoň utrakvistická v tom spůsobu, že vycházející z ní mladé pokolení bylo netopýrské, hotovo vždy a všude bez ostychu zapírati národnost svou. Tyto rodiny úřednické a bohatší kupecké stavěly nejčetnější kontingent k tak zvané lepší společnosti, která tím nabývala tvářnosti rozhodně německé. Že i zde nescházelo chvalitebných výminek, rozumí se samo sebou; ale ty byly velmi řídké.

Takové byly v době předbřeznové poměry národnosti české, ne jak se jevili pozorovateli pouze povrchnímu, nýbrž jak se nacházely v samém skutku, dosti nadějné sice, ale pro vnitřní nepevnost a neutvrzenost neposkytující ještě žádné bezpečné záruky budoucího vítězství národního živlu. Vše záleželo na tom, jak osvědčí se národ v nastávající době zkoušky.

Tuto krátkou přehlednou rekapitulaci věcí v podstatě již dříve pověděných bylo potřebí předeslati, nežli přistoupíme k vylíčení událostí věčně památného roku 1848, aby tím lépe bylo porozuměno vývoji a průběhu těchto jakožto nutnému výsledku poměrů právě vylíčených.

OBSAH.

1002

